

Tuukka Hahl

VALTIO, TERRORI JA YHTEISKUNTA

**Terroristijärjestö RAF:n toiminta ja vaikutukset Saksan liittopäivien ja Die Zeit -lehden kuvaamina
vuonna 1977**

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syyskuu 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Hahl, Tuukka Santeri	
Työn nimi – Title Valtio, terrori ja yhteiskunta:Terroristijärjestö RAF:n toiminta ja vaikutukset Saksan liittopäivien ja Die Zeit -lehden kuvaamina vuonna 1977	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year syyskuu 2014	Sivumäärä – Number of pages 154 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Vuonna 1977 Saksan liittotasavalta joutui vakavan uhkan eteen. Äärivasemmistolainen terroristiryhmä RAF suoritti vuoden aikana neljä iskua, jotka kohdistuivat maan poliittista ja taloudellista eliittiä vastaan. Uhreja olivat liittovaltion syyttäjät Siegfried Buback, Deutsche Bankin pääjohtaja Jürgen Ponto sekä työmarkkinajärjestön puheenjohtaja Hans-Martin Schleyer. Erityisesti Schleyerin kaappaus syyskuussa 1977 koetteli kansakuntaa ajanjaksolla, joka tunnetaan nimellä Saksan syksy. Terroritekojen takana oli RAF:n toinen sukupolvi, joka pyrki vapauttamaan edeltäjänsä vankilasta. Lisäksi terroristit kaappasivat Lufthansan matkustajalentokoneen lokakuussa 1977. Iskut järkyttivät kansakuntaa, ja jopa Länsi-Saksan demokraattisen valtiomuodon katsottiin olevan uhattuna. Terrorismin katsottiin yleisesti nousseen uudelle, yhä aikaisempaa vaarallisemmalle tasolle. RAF otettiin Liittotasavallassa hyvin vakavasti koko 1970-luvun ajan.</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten Saksan liittopäiväpuolueet sekä riippumaton viikkolehti Die Zeit näkivät terrorismin uhan. RAF herätti erittäin paljon keskustelua lehdistössä sekä kiivasta väittelyä parlamentissa. Tarkastelen aikakauden kielenkäyttöä saksalaisen käsittehistorian sekä brittiläisen puheaktiteorian menetelmin. Tutkimusaineistosta erottuu kolme keskeistä käsitettä, ”voimankäyttö”, ”sympatisoija” sekä ”oikeusvaltio”, joiden ympärille tämä työ rakentuu. Liittotasavallassa 1970-luvulla käydystä terrorismikeskustelusta erottuu kaksi erilaista linjaa. Julkinen sana ja poliitikot tuomitsivat jyrkästi RAF:n, mutta he olivat erimielisiä keinoista, joita tulisi käyttää taistellessa terrorismia vastaan. Oppositiossa olevat kristillisdemokraatit vaativat valtiolta ankaria toimenpiteitä ja esiintyivät hyökkäävästi. Sosiaalidemokraattien ja liberaalien muodostama hallituskoalitio suosi maltillista politiikkaa.</p> <p>Vastaavanlainen asetelma oli havaittavissa liberaalin ja konservatiivisen lehdistön välillä. Sekä liberaalit että konservatiivit käyttivät samoja käsitteitä, mutta antoivat niille erilaisen merkityksen. Viikkosanomalehti Die Zeit edusti hyvin liberaalia kantaa. Die Zeit piti johdonmukaisesti oman linjansa sekä hallitukseen että oppositioon nähden. Myös Liittotasavallan aikaisempien vuosikymmenien tapahtuvat heijastuivat keskusteluun. RAF:n jäseniä oli todellisuudessa vähän ja ryhmän kannatus väestön keskuudessa hyvin pieni. Terroristien ideologian tiedettiin kuitenkin periytyneen 1960-luvun opiskelijaradikalismista kautta, ja julkisen väittelyn taustalla oli kamppailu arvoista. RAF:n ympärillä käyty keskustelu politisoitui herkästi. Kiivaimman kauden jälkeen tilanne kuitenkin rauhoittui. Syksy 1977 tuli jäämään Liittotasavallan terrorismin kulminaatiopisteeksi.</p>	
Asiasanat – Keywords Saksan liittotasavalta, RAF, terrorismi, 1970-luku, käsittehistoria	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	
1.1 Saksan liittotasavallan sodanjälkeinen poliittinen historia.....	2
1.2 Alkuperäislähteet ja metodi	11
1.3 Aikaisempi tutkimus.....	15
1.4 Keskeiset käsitteet ja metodi	17
2. TERRORISMIN JUURET	22
2.1 RAF:n perusasetelma	22
2.2 Opiskelijaradikalismien ja Frankfurtin koulukunnan perintö	25
2.3 Liittotasavallan radikaali opiskelijaliike	29
2.4 Kohti konkreettisia väkivallantekoja.....	33
2.5 RAF:n kehittyminen	41
2.6 RAF:n kansainväliset yhteydet.....	44
2.7 Selitysmalleja Liittotasavallan terrorismiin.....	48
2.8 Yhteenveto.....	54
3. "TERRORISMIN HILJAINEN RESERVI"	56
3.1 Sympatisoijan määritelmä	56
3.2 Luottamuspuola valtion ja älymystön välillä.....	59
3.3 "Villi ilo"	64
3.4 Sympatisoijakeskustelu keväällä 1977	67
3.5 "Pysäyttäkää terrori!"	72
3.6 Syyttely huipentuu	82
3.7 Yhteenveto.....	89
4. VAHVAN VALTIO PALUU?.....	92
4.1 Oikeusvaltion rajoille	92
4.2 Vapaus vastaan turvallisuus.....	97
4.3 "Mitään laiminlyömättä ja mihinkään syylistymättä"	100
4.4 Lainsäädännölliset menetelmät terrorismin pysäyttämiseksi	112
4.5 Valtio puolustautuu	120

4.6	Oikeusvaltiokeskustelu loppusyksyllä	123
4.7	Yhteenveto	128
5.	POLIISIVIRANOMAISTEN TOIMENPITEET	130
5.1	Mittavat panostukset	130
5.2	Tulokseton tutkinta	134
6.	PÄÄTÄNTÖ	142
7.	LÄHTEET	145

1. JOHDANTO

1.1 Saksan liittotasavallan sodanjälkeinen poliittinen historia

Toisen maailmansodan jälkeen Saksa oli jaettu neljään miehitysvyöhykkeeseen. Saksan liittotasavalta perustettiin läntisille miehitysvyöhykkeille vuonna 1949, ja kylmän sodan rintamalinja kulki jaetun Saksan valtion halki. Liittotasavalta sai liberaalin demokratiaan pohjautuvan perustuslain, ja pian sodan jälkeen puolueet olivat alkaneet muodostua uudelleen. Liittotasavallan poliittiseksi järjestelmäksi muodostettiin osavaltioista koostuva liittovaltio, jonka hallintokaupunkina toimi vuoteen 1999 asti läntisessä Saksassa sijaitseva Bonn. Poliittiseksi asetelmaksi vakiintui sosiaalidemokraattien (SPD, *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*) ja kristillisdemokraattien (CDU, *Christlich demokratische Union Deutschlands* / CSU, *Christlich soziale Union in Bayern*) kaksipuoluejärjestelmä, joiden välissä liberaalilla Vapaat demokraatit -puolueella (FDP, *Freie Demokratische Partei*) oli vaa'ankieliasema. Liittotasavallan ensimmäisten 20 vuoden aikana hallitusvaltaa käyttivät kristillisdemokraatit.¹ Ensimmäisen liittokanslerin Konrad Adenauerin kausi oli voimakkaan talouskasvun aikaa, ja Liittotasavalta integroitui voimakkaasti länteen. Vuonna 1955 Liittotasavalta sai täyden itsenäisyyden miehitysvaltojen alta, perusti oman armeijan ja liittyi sotilasliitto Natoon.² Toisaalta Liittotasavallan aseistautuminen vain kymmenen vuotta sodan päättymisen jälkeen oli pettymys monille vasemmistolaisesti ajatteleville.³

Liittotasavallan jälleenrakennusvaihe päättyi 1960-luvun puolivälissä. Sodan jälkeen yhtäjaksoisesti kasvanut talous alkoi tuolloin osoittaa ensimmäisen kerran taantumien merkkejä. Vuonna 1966 sosiaalidemokraatit nousivat ensimmäistä kertaa maan historiassa jakamaan hallitusvastuun kristillisdemokraattien kanssa, ja niin sanottu suuri koalitio syntyi.⁴ SPD oli perustellut hallitusvastuun ottamista pyrkimyksellä päästä vaikuttamaan⁵, mutta monien vasemmistolaisesti ajattelevien silmissä sosiaalidemokraatit olivat pettäneet aatteensa⁶. Vuosina 1966–1969 Liittotasavaltaa hallinneen Suuren koalition kaudella maassa koettiin yhteiskunnallista liikehdintää poliittisen kentän molemmilla laidoilla. Liittotasavallan politiikassa nosti 1960-luvulla päätään pieni äärioikeistolainen puolue NDP (Nationaldemokratische Partei Deutschlands), joka sai merkittävän kannatuksen monissa osavaltiovaaleissa ja vuonna 1969 jäi vain niukasti liittopäivien 5 %:n äänikynnyksestä⁷. Äärioikeiston

¹ Karjalainen 1993a, 85

² Weber 2006, 60–62

³ Lehto 2007b, 210

⁴ Hentilä 1993, 67; Karjalainen 1993a, 98

⁵ Faulenbach 2012, 80

⁶ Kts. esim. Suominen 1997, 66

⁷ Karjalainen 1993a, 102

nousun voi katsoa saaneen myös vasemmiston tiivistämään rivejään.⁸

Liittotasavaltaa vavahdutti 1960-luvun jälkipuoliskolla opiskelijaradikalismi. 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa Euroopassa esiin noussut niin sanottu uusi vasemmisto (saks. Neue Linke) erosi merkittävästi perinteisestä vasemmistosta⁹. Nuoret kapinoivat 1960-luvulla ympäri maailmaa, ja Länsi-Berliini oli Pariisin ohella eräs opiskelijaradikalismin merkittävimmistä keskuksista Euroopassa. Koska SPD:n ja CDU:n muodostamalla hallituksella oli takanaan yli 90 % liittopäiväedustajista, radikaalit opiskelijat kokivat, että parlamentista puuttui todellinen vastavoima. Liittotasavallan opiskelijaliike näki siten itsensä ulkoparlamentaarisenä oppositiona (APO, Ausserparlamentarischer Opposition)¹⁰. Opiskelijaliikehdinnän keskeinen poliittinen järjestö oli Sosialistinen opiskelijaliitto (SDS, Sozialistischer Deutscher Studentenbund), joka oli tultuaan erotetuksi sosiaalidemokraateista jatkanut itsenäisenä järjestönä.¹¹ Saksalaisia nuoria ajoi kapinaan kansallissosialistisen menneisyyden puutteellinen käsittely, yliopistojen jämähtänyt hallintomuoto sekä talousihmeen vuosina tapahtunut yhteiskunnan materialisoituminen¹². Liittotasavallan korkeakoulujen tilaa sodanjälkeisinä vuosikymmeninä on kutsuttu koulutuskatastrofiksi. Vaikka maan koulutusjärjestelmää ryhdyttiin voimakkaasti uudistamaan 1960-luvun puolivälistä lähtien, yhteiskunnalla ei ollut keinoja kohdata nuorison radikaalia kritiikkiä.¹³

Länsisaksalaisen opiskelijaradikalismin alku sijoitetaan usein kevääseen 1965, jolloin Freie Universität – yliopiston opiskelijoita estettiin pitämästä keskustelutilaisuutta erään radikaalin kirjailijan kanssa. Ensimmäiset varsinaiset katumellakat nähtiin Länsi-Berliinissä helmikuussa 1966.¹⁴ Nuoren sukupolven keskuudessa vallitsi luottamuspuola Liittotasavallan valtiojohdon kanssa. Vuosina 1966–1969 liittokanslerina toiminut Kurt Georg Kiesinger oli ollut kansallissosialistisen puolueen jäsen ja työskennellyt toisen maailmansodan aikana propagandaministeriössä¹⁵. Vietnamin sota herätti laajoja protesteja kautta maailman. Vuodesta 1964 alkaen Länsi-Berliinin SDS oli jakanut tiedotteita Vietnamia koskien¹⁶. Nuoret kritisoivat vallitsevan yhteiskunnan arvoja, järjestivät keskustelupiirejä, *teach-in* ja *sit-in* tapahtumia. Esimerkiksi huhtikuussa 1967 järjestettiin Freie Universitätissä istumamielenosoitus, joka jouduttiin hajottamaan viranomaisvoimin. Nuorison liikehdintä herätti keskustelua jopa liittopäivätasolla. Kapinoivat opiskelijat eivät saaneet sympatiaa kansan syvien rivien joukossa.

⁸ Weber 2006, 110

⁹ Klimke & Scharlot 2008, 3

¹⁰ Termiä käytti tiettävästi ensimmäisen kerran Rudi Dutschke joulukuussa 1966. Kts. Suominen 1997, 95

¹¹ Lehto 2007a, 40

¹² Kts. esim. Winter-Tarvainen 1993, 143–145; Weber 2006, 111

¹³ Suominen 1997, 68

¹⁴ Suominen 1997, 68–69

¹⁵ Karjalainen 1993a, 99

¹⁶ Winter-Tarvainen 1993, 141

Konservatiivinen lehdistö hyökkäsi rajuihin sanankääntein protestoivia opiskelijoita vastaan. Sen sijaan opiskelijaliike sai tukea älymystön edustajilta ja kulttuurivaikuttajilta.¹⁷

Kesäkuun 2. päivänä 1967 puhkesi katastrofi Länsi-Berliinissä, jossa Persian shaahi oli tuolloin valtiovierailulla. Mielenosoitukset olivat tuohon aikaan kaupungissa jo arkipäivää, mutta vierailun aikana protestoivien opiskelijoiden ja viranomaisten välillä syntyi mellakka, ja tapahtumien tuoksinassa poliisiviranomainen ampui tapahtumia sivustaseuranneen opiskelijan¹⁸. Opiskelijaliike oli siten saanut ensimmäisen marttyyrinsa, ja yhteenotot poliisin kanssa saivat yhä väkivaltaisemman luonteen. Mielenosoitukset velloivat kaikkialla Liittotasavallassa.¹⁹ Opiskelijaliikkeen johtohahmoina kuulunut Rudi Dutschke yritettiin murhata pääsiäisenä 1968. Dutschkea ampui äärioikeistolainen kiihkoilija, mutta Länsi-Berliinin kapinoiva nuorisopoliisi teosta vastuullisena Springer-konsernin sanomalehtien Dutschke-vastaista kampanjaa.²⁰ Huhtikuussa 1968 neljä nuorta tuomittiin syyllistyneinä protestiksi Vietnamin sodalle tarkoitettuun tavaratalon tuhopolttoon Frankfurtissa. Joukossa olivat myöhemmät terroristijohtajat Andreas Baader ja Gudrun Ennslin²¹.

Opiskelijaradikalismi oli saavuttanut lakipisteensä, ja protestiliike kuihtui pian vuoden 1968 jälkeen. Hätätilalait Liittotasavallassa hyväksyttiin pitkän poliittisen kädenväännön jälkeen syksyllä 1968, minkä jälkeen opiskelijaliike menetti yhteisen päämääränsä. Sosialistinen opiskelijaliitto SDS hajosi maaliskuussa 1970. Akateeminen elämä palasi vähitellen uomiinsa, ja kapinoiva nuorisopoliisi rauhoittui. Liittopäivävaaleissa syksyllä 1969 SPD sai merkittävän vaalivoiton ja saattoi muodostaa hallituksen yhdessä FDP:n kanssa. Valtaan noussut sosiaaliliberaali hallituskoalitio lupasi Willy Brandtin johdolla kansainvälistä liennytyä ja yhteiskunnallisia uudistuksia. Opiskelijaradikaaleista moni löysi uuden poliittisen kotinsa eri järjestöistä: ympäristö- rauhan- ja naisliike syntyivät vuoden 1968 perinnöstä. Ne opiskelijat, jotka vielä uskoivat kommunismiin, liittyivät pieneen kommunistiseen puolueeseen DKP:hen (Deutsche Kommunistische Partei). Vasemmistoradikalismien hiipuminen näkyi erityisesti sosiaalidemokraattien jäsenmäärän kasvuna. SPD keräsi peräti 300 000 uutta jäsentä vuosina 1969–1972; elettiin Willy Brandtin ja uuden idänpolitiikan aikaa.²² Pieni vähemmistö hylkäsi vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ja otti askeleen kohti väkivaltaista toimintaa. Opiskelijaliikkeen hajoaminen loi

¹⁷ Suominen 1997, 68 & 79–80

¹⁸ Kts. mm. Karjalainen 1993a, 104 sekä Suominen 1997, 72–74. Opiskelija oli 26-vuotias epäpoliittinen teologi Benno Ohnesorg. Tästä tapauksesta kerron tarkemmin luvussa kaksi.

¹⁹ Winter-Tarvainen 1993, 143

²⁰ Veijola 2001, 67

²¹ Lehto 2007b, 221

²² Winter-Tarvainen 1993, 148–149

valtatyhjiön, jonka vasemmistoterrorismi yritti 1970-luvulla täyttää²³.

Liittokansleri Willy Brandtin idänpolitiikan myötä suurvaltasuhteissa alkoi liennytyksen kausi, jonka aikana Liittotasavalta solmi diplomaattisuhteet useimpien Itä-Euroopan maiden kanssa ja hyväksyi de facto DDR:n olemassaolon.²⁴ Vuonna 1974 Brandt joutui kuitenkin eroamaan liittokanslerin virasta, kun eräs hänen avustajistaan osoittautui Saksan demokraattisen tasavallan vakoojaksi. Sosiaaliliberaali hallituskoalitio kuitenkin jatkoi ja liittokansleriksi nousi Brandtin puoluetoveri, valtiovarainministeri Helmut Schmidt. Brandt säilytti asemansa SPD:n puheenjohtajana aina vuoteen 1986 asti. Ulkosuhteissa Helmut Schmidt jatkoi Brandtin aloittamaa idänpolitiikkaa ja aktivoi suhteita länteen. 1970-luvun ongelmia olivat öljykriisi ja kansainvälinen terrorismi.²⁵ Liittotasavalta joutui tekemisiin paitsi saksalaisten vasemmistoterroristien myös palestiinalaisen Musta syyskuu -järjestön kanssa, joka kidnappasi ja surmasi yksitoista israelilaisurheilijaa Münchenin olympialaisissa vuonna 1972²⁶. Vuonna 1975 liittokansleri Schmidt listasikin uudenvuodenpuheessaan terrorismin yhdeksi lähivuosien viidestä haasteesta²⁷.

Punaisen armeijakunnan historia

Tässä pro gradu -työssä käsittelen Rote Armee Fraktion (RAF, suom. Punainen armeijakunta) -nimisen terroristiryhmän vaikutusta valtioon ja yhteiskuntaan Saksan liittotasavallassa 1970-luvulla.

Liittotasavallassa vuonna 1970 perustettu ääri-vasemmistolainen terroristiryhmä Rote Armee Fraktion herätti vuosien ajan maassa pelkoa syyllistyen lukuisiin murhiin, pankkiryöstöihin ja terrori-iskuihin. RAF oli hyvin pieni järjestö, johon kuitenkin suhtauduttiin alusta lähtien erittäin vakavasti²⁸. Ryhmä oli jo varhaisista vaiheistaan lähtien Liittotasavallassa erittäin tunnettu²⁹ ja länsisaksalaisen radikalismien osalta huomion keskipisteenä³⁰. Vasemmistoterrorismin³¹ nousu synnytti yhteiskunnassa voimakkaan reaktion ja herätti keskustelua Liittotasavallan valtion olemuksesta ja RAF:n taustatekijöistä. Tutkimukseni ajallinen painopiste on vuodessa 1977. Tavoitteeni on selvittää, millaiseksi RAF:n muodostama uhka Liittotasavallassa tuolloin ymmärrettiin, ja mitä keinoja valtio käytti siihen vastatessaan.

²³ Thomas 2003, 202

²⁴ Weber 2006, 152–154

²⁵ Karjalainen 1993a, 114–116

²⁶ Lehto 2007b, 233

²⁷ Leisio 2008, 83

²⁸ Eberhardt 2007, 31 & 41–44

²⁹ Thomas 2003, 218

³⁰ Suominen 1997, 24

³¹ Esim. Leena Malkki ja Jukka Paastela puhuvat ”vallankumouksellisesta vasemmistotoiminnasta”. Kts. Malkki & Paastela 2007, 274. Tässä työssä käytän kuitenkin johdonmukaisesti termiä ”vasemmistoterrorismi”.

Rote Armee Fraktionin juuret ovat 1960-luvun opiskelijaradikalismissa. Kun opiskelijaliikehdintä hiipui, pieni vähemmistö siirtyi maan alle ja ryhtyi väkivaltaiseen taisteluun valtiota vastaan. 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun aikana Liittotasavallassa syntyi RAF:n myös useita muita radikaaleja pienryhmiä. Rote Armee Fraktion pyrki realisoimaan sen vallankumouspotentiaalin, jonka se näki syntyneen opiskelijaradikalismien aikana. RAF:n historia voidaan jakaa kolmeen sukupolveen, jotka taistelivat Liittotasavaltaa vastaan yhteensä 28 vuoden ajan. Terroristiryhmä syntyi Länsi-Berliinissä vuonna 1970, ja se toimi aina vuoteen 1998 asti, jolloin RAF lakkautti itse itsensä.³² Klaus Pfliegerin mukaan Rote Armee Fraktion aiheutti olemassaolonsa aikana 34 ihmisen kuoleman³³. Keskityn tutkimuksessa nimenomaan vuoteen 1977, jolloin Liittotasavallassa koettiin terrorismin synkimmät vaiheet.

Terrorismi oli 1970-luvulla kansainvälinen ilmiö, jota esiintyi myös useissa länsimaissa. Aikakauden aatteellisia terroristiryhmiä olivat muun muassa Yhdysvaltain Weathermanit, ranskalainen Action Directe, kreikkalainen kesäkuun 17. päivän ryhmä sekä Saksassa RAF:n ohella toiminut Kesäkuun 2.päivän liike. Lisäksi arabiterroristit hyökkäsivät vuonna 1975 OPECin päämajaan Wienissä³⁴. Terroristiryhmät jäivät kuitenkin useimmissa kehittyneissä maissa hyvin lyhytaikaisiksi, ja esimerkiksi Yhdysvaltain Weathermanien toiminta ehti hiipua ennen RAF:n syntyä.³⁵ Läntisistä maista vasemmistoterrorismi osoittautui vaikeimmaksi ongelmaksi nimenomaan Saksan liittotasavallassa sekä Italiassa, jossa vasemmistolainen terroristiryhmä Punaiset prikaatit³⁶ sieppasi ja murhasi pääministeri Aldo Moron keväällä 1978³⁷.

Rote Armee Fraktion sai olemassaolonsa aikana valtavasti julkisuutta³⁸. Terroristiryhmä hämmensi poliittista kenttää, ja eräät Liittotasavallan intellektuellit joutuivat julkisesti syytetyiksi terroristien myötäilijöinä. Samoin heräsi kysymys, missä määrin RAF sai sympatiaa radikaaleilta vasemmistopiireiltä ja älymystön edustajilta. Suureen mediahuomioon oli synnä pitkälti se, että terroristeihin kuului tunnettu toimittaja Ulrike Meinhof, joka oli 1960-luvulla tullut tunnetuksi kommunistisen Konkret -julkaisun päätoimittajana³⁹. Meinhofin tiedetään kirjoittaneen useita ryhmän iskulauseita. RAF:n ensimmäisen sukupolven muita merkittäviä hahmoja olivat Andreas Baader, Gudrun Ennslin, lakimies

³² Kts. esim. Malkki & Paastela 2007, 274–283

³³ Pflieger 2004, 11

³⁴ Weber 2006, 176

³⁵ Hauser 2008, 270

³⁶ it. Brigade Rosse

³⁷ Puistola & Herrala 2006, 86

³⁸ Kts. esim. Balz 2008, 14–15; Eberhardt 2007, 10

³⁹ Lehto 2007a, 272

Horst Mahler sekä Jan-Carl Raspe⁴⁰. Ensimmäisen terroristipolven arvioidaan käsittäneen noin 30 jäsentä⁴¹. Jo 1970-luvun alussa RAF oli keskitetysti johdettu, ja terroristiryhmän toiminta-alue käsitti koko Saksan liittotasavallan⁴². Vuonna 1971 julkaistu RAF:n logo muodostui viisisakaraisesta tähdestä, jonka päällä oli kuvattuna Kalashnikov -konekivääri⁴³.

RAF:n perustamisajankohtana pidetään toukokuun 15.päivää vuonna 1970 Länsi-Berliinissä, jolloin ryhmä terroristeja vapautti Andreas Baaderin vankeudesta⁴⁴. Heinäkuussa 1970 noin 20 RAF:n jäsentä lähti Itä-Berliinin kautta Jordaniaan Palestiinan vapautusjärjestön koulutusleirille. Kulttuurierot ja sopeutumattomuus paikallisiin olosuhteisiin aiheuttivat kuitenkin koulutuksen päättymisen vain muutaman kuukauden jälkeen. Saksaan palattuaan ryhmä aloitti vallankumouksellisen toiminnan valmistelun. Vuosien 1970 ja 1971 RAF suoritti Liittotasavallassa useita pankkiryöstöjä, pyrki rekrytoimaan uusia jäseniä ja ajautui ajoittain yhteenottoon poliisin kanssa. Toukokuussa 1971 RAF sai ensimmäisen marttyyrinsa, kun terroristi Petra Schelm menehtyi yhteenotossa poliisin kanssa. Pankkiryöstöjen yhteydessä menehtyi joitakin RAF:n jäseniä, poliisiviranomaisia sekä sivullisia.⁴⁵ RAF:n toiminta herätti laajaa huomiota Liittotasavallan tiedotusvälineissä⁴⁶, eivätkä viranomaiset olleet tekemisissä ainoastaan yksittäisen terroristijärjestön kanssa⁴⁷.

Saksan liittotasavallassa esiintyi 1970-luvulla muitakin vasemmistolaisia terroristiryhmiä⁴⁸. Kesäkuun 2. päivän liikkeen juuret olivat RAF:n tavoin opiskelijaradikalismissa. Ryhmä oli perustettu vuonna 1969 ja otti nimensä tapauksesta, jossa poliisi ampui opiskelija Benno Ohnesorgin.⁴⁹ Kesäkuun 2. päivän liike teki paljon yhteistyötä RAF:n kanssa ja ryhmän jäsenet saattoivat toimia toistensa apuna taistelussa. Willi Winklerin mukaan liikkeen jäseniin kuuluivat 1970-luvun alussa muun muassa Michael Baumann, Ralf Reinders, Angela Luther ja Till Meyer. Yhteisestä aatemaailmasta huolimatta Kesäkuun 2.päivän liike oli organisaatioltaan ja luonteeltaan vapaamuotoinen, ja ryhmän toimintaan sisältyi jopa humoristisia iskuja.⁵⁰ RAF oli aatemaailmaltaan apokalyptisempi ja pyrki väkivaltaisen toiminnan kautta muuttamaan epäoikeudenmukaisena kokemaansa yhteiskuntaa⁵¹.

⁴⁰ Lehto 2007a, 9

⁴¹ Wunschik 2010, 60

⁴² Winkler 2010, 181

⁴³ Pflieger 2004, 25

⁴⁴ Pflieger 2004, 19

⁴⁵ Winler 2010, 185–189

⁴⁶ Eberhardt 2007, 10

⁴⁷ Aust 1989, 33; Kraushaar 2010, 22

⁴⁸ Pflieger 2004, 13

⁴⁹ Pflieger 2004, 49

⁵⁰ Winkler 2010, 179–180

⁵¹ Hansen & Nordqvist 2007, 93

Ensimmäiset terrori-iskunsa RAF suoritti toukokuussa 1972. Punainen armeijakunta hyökkäsi kahden viikon kuluessa kuutta eri kohdetta vastaan. Kohteina olivat Yhdysvaltain varuskunta Frankfurt am Mainissa, Baijerin poliisivoimien laitokset Augsburgissa ja Münchenissä, Liittovaltion tuomari Buddenberg, jonka auto räjäytettiin Karlsruheessa, pommi-isku Springer-konsernin lehtitalossa Hampurissa sekä Yhdysvaltain armeijan Euroopan päämaja Heidelbergissa. Toukokuun hyökkäys vaati neljä ihmisen hengen, ja useita loukkaantui. Kohteet eivät olleet sattumanvaraisesti valittuja, sillä ne olivat RAF:n määrittämiä ideologisia vastustajia. Lisäksi RAF uhkasi pommi-iskulla Stuttgartin kaupunkia⁵². Terrorismi järkytti Liittotasavaltaa ja herätti julkisuudessa jo voimakkaita reaktioita. Valtio reagoi terrorismiin nopeasti. Poliisi aloitti laajat etsinnät, minkä seurauksena RAF:n ensimmäinen sukupolvi joutui lähes kokonaisuudessaan poliisin pidättämäksi kesäkuussa 1972. Pidätettyjen joukossa olivat kaikki RAF:n tärkeimmät johtohahmot: Andreas Baader, Ulrike Meinhof, Gudrun Ennslin sekä Horst Mahler.⁵³

Terrorismi ei pidätysten jälkeen kuitenkaan kadonnut Saksasta. Syksyllä 1972 palestiinalaisterroristit hyökkäsivät israelilaisurheilijoita vastaan Münchenin olympialaisissa, mihin kuitenkaan RAF:llä ei ollut mitään osuutta⁵⁴. Länsisaksalaiset joutuivat edelleen tekemisiin vasemmistoterrorismin kanssa. Ensimmäisen sukupolven jäsenet suljettiin heitä varten erityisesti rakennettuun Stammheimin vankilaan, jossa heitä vastaan aloitettiin oikeudenkäynti. Terroristien vankilaolot herättivät runsaasti keskustelua, ja RAF sai Liittotasavallassa myyttisen maineen. Vangitut terroristit eivät saaneet pitää yhteyttä toisiinsa, mutta asianajajiensa välityksellä he olivat yhteydessä ulkomaailmaan. Vankilassa olevat RAF:n jäsenet aloittivat nälkälakon vankilassa saadakseen huomiota tavoitteilleen. Ulrike Meinhof teki itsemurhan Stammheimin vankilassa epäselviksi jääneissä olosuhteissa vuonna 1976. Holger Meins menehtyi nälkälakon seurauksena vuonna 1974.⁵⁵

Vuonna 1974 RAF varoitti, että iskut valtiota vastaan tulisivat jatkumaan. 1970-luvun alkupuoliskolla kehittyi RAF:n toinen sukupolvi, jonka keskeisimpiä hahmoja olivat Brigitte Mohnhaupt ja Peter-Jürgen Boock. Muita RAF:n tuon ajan avainhenkilöitä olivat muun muassa Christian Klar, Siegfried Haag, Verena Becker, Stefan Wisniewski ja Günter Sonnenberg⁵⁶. Toisen terroristipolven toiminnan tavoitteena oli ennen kaikkea edeltäjien vapauttaminen vankilasta.⁵⁷ Kaksi RAF:n jäsentä osallistui arabiterroristien suorittamaan lentokonekaappaukseen. Kesäkuun toisen päivän liike murhasi Berliinin korkeimman

⁵² Balz 2008, 178

⁵³ Wunschik 2010, 62; Aust 1985, 246–250

⁵⁴ Kts. esim. Dahlke 2010, 32–33

⁵⁵ Winkler 2010, 224–236

⁵⁶ Sontheimer 2010, 81

⁵⁷ Wunschik 2010, 64

oikeuden tuomarin marraskuussa 1974. Holger Meinsin mukaan nimetty kommando hyökkäsi Liittotasavallan Tukholman suurlähetystöön vuonna 1975 ja otti henkilökunnan panttivangikseen. Alle vuorokauden kestänyt piiritys päättyi suurlähettilään, lähetystövirkaileijan sekä kahden terroristin kuolemaan. Ennen antautumistaan terroristit räjäyttivät lähetystörakennuksen.⁵⁸ Helmikuussa 1975 Kesäkuun toisen päivän liike otti CDU-poliitikko Peter Lorenzin panttivangikseen Länsi-Berliinissä. Ryhmä vaati lunnaita sekä viiden terroristin vapauttamista. Liittohallitus hallitus perusti kidnappauksen johdosta kriisineuvoston, joka päätti myöntyä terroristien vaatimuksiin. Vangit lennätettiin Etelä-Jemeniin, ja Lorenz vapautettiin kuuden päivän panttivankeuden jälkeen vahingoittumattomana.⁵⁹

Terrorin ja kauhun syksy 1977

Vuonna 1977 terrorismi kärjistyi Saksan liittotasavallassa ennennäkemättömiin mittasuhteisiin. RAF:n nimellä ”Offensiv 77” kutsuma hyökkäys⁶⁰ johti siihen, että vuoden jälkipuoliskolla maassa koettiin terrorismin dramaattisimmat vaiheet. Tapahtumat herättivät Liittotasavallassa kauhua, ja terrorisminvastainen keskustelu voimistui. Ajanjakso tunnetaan seuraavana vuonna ilmestyneen dokumenttielokuvan mukaan nimellä ”Saksan syksy”⁶¹. Vuonna 1977 terrorismin uhreiksi joutuivat liittovaltion syyttäjät Siegfried Buback, pankkiiri Jürgen Ponto sekä työnantajaliittojen puheenjohtaja Hans-Martin Schleyer. Iskut olivat tekotavaltaan sotilaallisia ja äärimmäisen huolellisesti suunniteltuja. Tekojen takana oli RAF:n niin kutsuttu toinen sukupolvi, joka pyrki vapauttamaan edeltäjänsä vankilasta. Lisäksi RAF:n kanssa liittoutuneet arabiterroristit kaappasivat Lufthansan matkustajalentokoneen painostaakseen liittohallituksen suostumaan vaatimuksiin.⁶²

Huhtikuun 20.päivä 1977 liittovaltion syyttäjät Siegfried Buback ammuttiin autoonsa Karlsruhessa. Kolmihenkinen terroristiryhmä ajoi moottoripyörällä Bubackin auton rinnalle ja surmasi sekä kohteensa että tämän autonkuljettajan. Kyseessä oli kahden vuoden tauon jälkeen ensimmäinen Liittotasavallassa tapahtunut terrorihyökkäys. RAF:n ryhmä ”Ulrike Meinhof” otti vastuun iskusta. Heinäkuussa vuorossa oli Dresdner Bankin pääjohtaja Jürgen Ponto, jonka huvilaan terroristit soluttautuivat. Alun perin RAF oli aikonut siepata Ponton, mutta kaappaushetkellä jokin meni vikaan ja terroristit ampuivat hänet.⁶³ Tapauksen jälkeen antamassaan selonteossa terroristit antoivat ymmärtää, että vielä pahempaa oli

⁵⁸ Aust 1989, 329

⁵⁹ Winkler 2010, 245–247

⁶⁰ Balz 2008, 255

⁶¹ ”Deutschland im Herbst”

⁶² Tapani Suomisen kirjassa on tiivis suomenkielinen yhteenveto syksystä 1977. Kts. Suominen 1997, 147–154

⁶³ Winkler 2010, 304–305

tulossa⁶⁴. 26. elokuuta RAF pommitti Karlsruhen oikeustaltoa raketinheittimillä, mutta pommit eivät osuneet kohteisiinsa⁶⁵.

Syyskuussa RAF suoritti historiansa merkittävimmän iskun, jonka uhriksi joutui Saksan teollisuuden keskusjärjestöjen puheenjohtaja Hans-Martin Schleyer. Schleyer oli RAF:lle otollinen uhri kahdestakin syystä. Hän oli ollut nuoruudessaan kansallissosialistisen puolueen jäsen ja kuului Liittotasavallan taloudelliseen eliittiin. Vietettyään sodan jälkeen kolme vuotta internointileirillä Schleyer oli urallaan kohonnut Saksan työnantajaliittojen johtoon.⁶⁶ Hans-Martin Schleyer oli itsekin tietoinen asemastaan terroristien potentiaalisena maalitauluna ja häntä vartioitiin tarkkaan⁶⁷. Turvatoimista huolimatta RAF onnistui hyökkäyksessään syyskuun viidentenä päivänä. Viisi terroristia osallistui RAF:n huolellisesti suunniteltuun iskuun Hans-Martin Schleyeria vastaan Kölnissä. Terroristit pysäyttivät Schleyerin virka-auton liikennevaloissa, kidnappasivat tämän sekä surmasivat autonkuljettajan ja kolme Schleyeria suojellutta poliisia.⁶⁸

Schleyerin kaappaus merkitsi kuusi viikkoa kestäneen panttivankidraaman alkua. RAF kuljetti Schleyerin salaiseen paikkaan Liittotasavallan länsiosiin. Vuorokausi sieppauksen jälkeen terroristit ilmoittivat vaatimuksensa: yksitoista vangittua RAF:n jäsentä olisi vapautettava, mukaan lukien Baader ja Ensslin. Lisäksi terroristit vaativat 100 000 Saksan markkaa lunnasrahaa.⁶⁹ Tällä kertaa valtio ei myöntynyt terroristien vaatimuksiin, vaan aloitti kuumeisen terroristijahdin. Liittokansleri Schmidt perusti jälleen kriisineuvoston ja viranomaisten toiveesta lehdistö pidättäytyi raportoimasta tapahtumien kulusta. Hallitus päätti pelata aikaa samaan aikaan, kun maan poliisivoimat etsivät kuumeisesti kaappaajia. RAF halusi videonauhan armoa anovasta Schleyerista esitettävän Saksan televisiossa. RAF ei ollut suunnitellut pitävän Schleyeriä panttivankina pitkään, joten tilanne lukkiintui. Pitkittyneen kaappauksen myötä toiveet Schleyerin vapauttamisen onnistumisesta hupenivat.⁷⁰

13.lokakuuta 1977 RAF:aa tukeneet arabiterroristit kaappasivat Frankfurtiin matkalla olleen Lufthansan Landshut -nimisen lentokoneen ja surmasivat lentokapteenin. Kone oli ollut palaamassa Mallorcalt ja oli täynnä saksalaisia turisteja. Koneessa olleiden matkustajien henkeä uhkaamalla oli tarkoitus

⁶⁴ Winkler 2010, 306

⁶⁵ Pflieger 2004, 83

⁶⁶ Sontheimer 2010, 102–103

⁶⁷ Balz 2008, 258

⁶⁸ Winkler 2010, 309–313

⁶⁹ Aust 1989, 483

⁷⁰ Sontheimer 2010, 107–108

painostaa liittohallitus suostumaan RAF-vankien vapauttamiseen.⁷¹ Valtio ei tälläkään kertaa suostunut neuvottelemaan terroristien kanssa. Kaapattu lentokone päätyi monien vaiheiden jälkeen Somalian pääkaupunkiin Mogadishuun, jonne myös Liittotasavallan rajavartioston erikoisyksikkö lennätettiin. Varhain lokakuun 18.päivän aamuna armeijan erikoisyksikkö eliminoi kaappaajat nopealla iskulla. Panttivangit selvisivät vahingoittumattomina. Samana yönä RAF:n johtohahmot Baader, Ennslin ja Raspe tekivät itsemurhan kuultuaan lentokonekaappauksen epäonnistumisesta. Helmut Schmidt oli Mogadishun tapahtumien sankari. Valtio selviytyi lentokonekaappauksesta voittajana, mutta Schleyerin kaappausdraamassa aika oli jo kulunut umpeen. Lopulta Schleyer murhattiin ja hänen ruumiinsa löydettiin 20.lokakuuta Müllhausenista läheltä Ranskan rajaa.⁷²

RAF:n toiminta hiipuu

Vuosi 1977 merkitsi Liittotasavallan vasemmistoterrorin kulminaatiopistettä. RAF:n voimat taistelussa valtiota vastaan olivat hupenneet vuoden 1977 iskujen johdosta. Terrorihyökkäyksillä ei ollut saavutettu varsinaista tarkoitusta, ja Saksan syksyn jälkeen RAF oli moraalisesti ja toiminnallisesti taantunut. Useimmat terroristit pakenivat Lähi-itään, jossa he yrittivät organisoida toimintansa uudelleen. Seuraavien vuosien aikana osa RAF:n jäsenistä jäi poliisin haaviin, toiset luopuivat terrorismista ja eräät saivat turvapaikan Saksan demokraattisesta tasavallasta. Vasemmistoryhmittymät päättivät yhdistää voimansa, ja Kesäkuun toisen päivän liike liittyi Rote Armee Fraktioniin vuonna 1980.⁷³ Toukokuussa 1982 RAF julkaisi niin sanotun toukokuun julistuksen (Mai-Papier), jossa sovittiin uudistetusta ja laajemmasta yhteistyötä ulkomaisten terroristiryhmien kanssa. Terroristien kolmas sukupolvi muotoutui 1980-luvun puolimaissa, mutta RAF ei enää kyennyt 1970-luvun kaltaisiin laajamittaisiin operaatioihin.⁷⁴ Vielä vuonna 1989 terroristit surmasivat Deutsche Bankin pääjohtajan Alfred Herrhausenin⁷⁵. Viimeinen RAF:n nimiin laitettu isku tehtiin vuonna 1993⁷⁶. Huhtikuussa 1998 RAF toimitti julkisuuteen ilmoituksen, jossa ryhmä ilmoitti lopettaneensa toimintansa⁷⁷.

1.2 Alkuperäislähteet ja metodi

Die Zeit ja parlamenttilähteet

⁷¹ Aust 1989, 596

⁷² Eberhardt 2007, 115–116

⁷³ Winkler 2010, 360–361; 380

⁷⁴ Tolmein 2002, 151

⁷⁵ Pflieger 2004, 151

⁷⁶ Sontheimer 2010, 203

⁷⁷ Pflieger 2004, 179

Keskeisenä alkuperäislähteenä käytän viikkosanomalehti Die Zeitin vuosikertaa 1977. Die Zeit sai alkunsa vuonna 1946, kun neljä saksalaista julkaisijaa sai lisenssin viikkolehden perustamiseksi brittiläisellä miehitysvyöhykkeellä. Eräs heistä, Gerd Bucerius, tuli olemaan Die Zeitin pitkäaikainen kustantaja.⁷⁸ Vuoden 1977 heinäkuussa Bucerius jäi eläkkeelle kustantajan virasta, mutta lehden perustajana ja omistajana hänellä säilyi kiinteä yhteys Die Zeitiin. Toimituksen johtajuus jaettiin uuden kustantajan Diether Stolzen sekä päätoimittaja Theo Sommerin kesken siten, että poliittiset kysymykset kuuluivat päätoimittajan vastuualueeseen. Jaetun johtajuuden kausi ei kuitenkaan lehden sisällä sujunut aivan kitkatta. Seuranneet viisi vuotta olivat Die Zeitin sisäisen käymistilan aikaa, kunnes vuonna 1982 Sommer siirtyi päätoimittajaksi, ja päätoimiseksi kustantajaksi ryhtyi liittokanslerin tehtävistä väistynyt Helmut Schmidt.⁷⁹

Die Zeit on määritelmänsä mukaan politiikkaan, talouteen, tieteeseen ja kulttuuriin erikoistunut sanomalehti⁸⁰. Kirjoitustensa ja tyyliinsä myötä Die Zeit on suunnattu valistuneelle lukijakunnalle. Kerran viikossa ilmestyvänä lehtenä Die Zeit sisältää vähän varsinaisia uutisia, mutta sen sijaan lehti voi keskittyä taustoittaviin artikkeleihin. Die Zeitille on ominaista asiallisuus ja analyttinen kommentointityyli. Lehdelle oli lisäksi tyyppillistä, että siihen kirjoittivat monet asiantuntijat.⁸¹ Lehti omaksui jo varhaisessa vaiheessa järkevän argumentointitavan, mitä pidettiin parempana ratkaisuna kuin pelkän mielipiteen esittämistä⁸². Lehden levikki oli kasvanut 1960-luvulla huomattavasti, ja vuonna 1973 lehteä tilattiin jo 330 200 kappaletta⁸³. Die Zeit oli kolmanneksi luetuin saksalainen sanomalehti ulkomailla⁸⁴. Die Zeitin päätoimittajana toimi vuosina 1973–1991 Theo Sommer⁸⁵. Lisäksi lehteen kirjoitti tutkimusajankohtana usein Sommerin edeltäjä, emerita-päätoimittaja Marion Gräfin Dönhoff.

Kustantaja Gerd Bucerius oli puoluekannaltaan kristillisdemokraatti ja toimi vuosina 1949–1962 CDU:n edustajana Saksan liittopäivillä⁸⁶. Die Zeit ei kuitenkaan pyrkinyt edustamaan mitään poliittista suuntausta⁸⁷, vaan on riippumaton lehti, joka pyrki antamaan tilaa erilaisille suuntauksille ja mielipiteille. Ideologisesti Die Zeit voitaneen parhaiten määritellä porvarillis-liberaaliksi lehdeksi⁸⁸. Ralf Dahrendorfin

⁷⁸ Dahrendorf 2000, 67–68

⁷⁹ Dahrendorf 2000, 248-254

⁸⁰ Gerd Bucerius määritteli lehden tällä tavoin perustamishetkellä vuonna 1946. Kts. Dahrendorf 2000, 64

⁸¹ Zoll & Hennig 1970, 196

⁸² Dahrendorf 2000, 160–161

⁸³ Hellack 1974, 16

⁸⁴ Zoll & Hennig 1970, 193

⁸⁵ Dahrendorf 2000, 246

⁸⁶ Dahrendorf 2000, 126

⁸⁷ Dahrendorf 2000, 294–295

⁸⁸ Veijola 2001, 9

mukaan 1960-luvulla Die Zeitille kehittyi vahva liberaalis-demokraattinen periaate⁸⁹. Lehden pääkirjoitusten aihealueet olivat monipuolisia, ja erityisesti politiikka-osio pyrittiin tuottamaan neutraalisti⁹⁰.

Merkittävimpiä taustatekijöitä 1960- ja 1970-luvun Liittotasavallan yhteiskunnalliselle tilanteelle oli lehdistökentän asetelma. Toisen maailmansodan jälkeen Liittotasavallassa oli koettu voimakas lehdistön keskittyminen. Kustantaja Axel Springerin mediayhtiön hallussa oli yli 40 % Liittotasavallan sanomalehdistöstä, ja konserniin kuuluivat esimerkiksi Die Welt, iltapäivälehti Bild, Hamburger Abendblatt ja valtaosa esimerkiksi Länsi-Berliinissä toimivista sanomalehdistä. Kaikkein suurin Liittotasavallan lehdistä oli tyyliään poleeminen iltapäivälehti Bild-Zeitung, jonka päivittäinen levikki ylitti vuonna 1967 neljä miljoonaa kappaletta⁹¹. Päivälehti Die Weltin levikki oli 1960-luvun lopussa noin 226 000 kappaletta ja Springer -konserni kustansi lisäksi monia aikakauslehtiä. Lehdistön keskittymistä Axel Springerin haltuun ei yleisesti katsottu hyvällä, koska Springer -kustantamon tapa tuoda asiat julkisuuteen oli melko yksiulotteinen.⁹² Muita valtakunnallisesti merkittäviä päivälehtiä olivat FAZIT -säätiön omistama Frankfurter Allgemeine Zeitung ja vasemmistoliberaali Süddeutsche Zeitung, joiden näkemyksiä vasemmistoterrorismista tuon esiin tutkimuskirjallisuuden kautta. Molempien levikki oli 1970-luvun puolivälissä hieman alle 300 000 kappaletta⁹³.

Anna Veijola on todennut Die Zeitin suhtautuneen 1960-luvun opiskelijaradikalismiin ymmärtäväisesti, mikä poikkesi monien muiden saksalaisten lehtien tuolloisesta asennoitumisesta. Erityisesti konservatiivinen lehdistö oli hyökännyt kapinoivia opiskelijoita vastaan. Opiskelijaradikalismiin liittyneen kohun ja mediajulkisuuden yhteydessä Die Zeit toi julkisesti esiin kielteisen näkemyksensä Springer-konsernin lehtien valta-asemasta ja tavasta uutisoida.⁹⁴ Myös 1970-luvun vasemmistoterrorismin kaudella Die Zeitin ja Springer-konsernin lehtien kirjoittelussa ilmeni huomattavia eroja. Hanno Balz on laajemmin jakanut Liittotasavallan lehdistön 1970-luvun terrorismiuutisoinnin perusteella liberaaliin ja konservatiiviseen diskurssiin. Näistä edellä mainittuihin voidaan laskea Süddeutsche Zeitung ja Der Spiegel. Konservatiivista diskurssia puolestaan edustavat tässä tutkimuksessa tarkasteltuna Springer -konsernin lehdet sekä Frankfurter Allgemeine Zeitung.⁹⁵

⁸⁹ Dahrendorf 2000, 159–161

⁹⁰ Pürer & Raabe 1996, 184

⁹¹ Suominen 1997, 82. Hanno Balzin mukaan Bildin levikki putosi 1960–1970 lukujen taitteessa noin 25 %, mutta lehti kuroi tappion kiinni 1970-luvun puoliväliin mennessä. Kts. Balz 2008, 43

⁹² Thomas 2003, 167; Dahrendorf 2000, 175

⁹³ Leisio 2008, 19 & 21

⁹⁴ Veijola 2001, 81–82

⁹⁵ Balz 2008, 9–11

Joukkoviestimet ovat keskeisiä kansallisia instituutioita ja vallankäyttäjiä, ja niillä on ollut merkittävä asema ihmisten identifiointin luojina ja mielipiteen muokkaajina. Erkki Railo ja Paavo Oinonen toteavat medioiden itsensä kertovan paljon yhteiskunnasta. Media ovat viestinnällään osa vallankäytön valvontaa ja samalla itse vallankäyttöä. ja tutkija tarvitsee aineistoa analysoidessaan tietoa median sisällön rakenteista, tuotannon ja kulutuksen ehdoista sekä toimintaympäristöstä.⁹⁶ Tarkastelen sanomalehteä ennen kaikkea sosiaalisen todellisuuden tuottamisen kautta. Mediaesitykset tuottavat todellisuutta ja rakentavat maailmaa ideologisesti: ne vaikuttavat ihmisten asemaan ja oikeuksiin sekä muovaavat mielipiteitä ja arvoja⁹⁷. Terrorismin kaltainen ilmiö luo monia eri mahdollisuuksia tulkita todellisuutta. Diskurssi on jonkin asian ympärille rakentunut tapa puhua ja keskustella siitä, ja eri diskursseissa merkityksellistetään samoja asioita tai ilmiöitä eri tavoin⁹⁸. Die Zeitin terrorismikeskustelussa vuonna 1977 käsittelemät teemat olivat laajalti keskusteltuja sekä valtaosassa maan tiedotusvälineistä että päivänpolitiikassa. Terrorismin asettama haaste valtiota ja yhteiskuntaa kohtaan otettiin niin vakavasti, että Liittotasavallan media antoi RAF:lle ja sen vaikuttimiksi nähdyille tekijöille paljon huomiota. Tutkin, miten Die Zeit nivelsi oman näkemyksensä Liittotasavallan terrorismista käytyyn keskusteluun.

Toisen alkuperäislähteen työssäni muodostavat parlamenttikeskustelut. Saksan liittotasavalta sai nykyisen hallitusmuotonsa vuonna 1949. Liittotasavallassa oli 1970-luvulla kolme parlamenttipuoluetta, joista SPD ja FDP muodostivat hallituskoalition ja CDU/CSU oli oppositiossa. Vuoden 1976 vaaleissa hallituspuolueet olivat säilyttäneet enemmistön liittopäivillä. Saksan liittotasavallassa vaalikausi kestää neljä vuotta, ja RAF:n vuonna 1977 tekemät iskut ajoittuvat 6. vaalikaudelle (vuodet 1976 - 1980). Käyttämäni keskustelupöytäkirjat löytyvät sähköisinä liittopäivien internet -sivuilta. Saksan liittotasavallassa lainsäädäntö kuuluu liittopäiville, mutta parlamentaarisen arkiston joukosta löytyy myös liittoneuvoston (Bundesrat) kokouspöytäkirjoja. Saksan liittoneuvosto on Liittotasavallan 16 eri osavaltion edustajien muodostama poliittinen elin, joka edustaa osavaltioita liittopäivätasolla, ja osavaltioita koskevat päätökset vaativat liittoneuvoston vahvistuksen. Liittoneuvosto ei koostu valituista parlamentaarikoista, vaan osavaltiohallitusten jäsenistä tai näiden valtuuttamista henkilöistä.⁹⁹ Periaatteessa liittoneuvostossa toisensa kohtaavat osavaltiot eivätkä puolueet¹⁰⁰, mutta vuoden 1977 terrorismia käsittelevien istuntopöytäkirjojen perusteella erottavana tekijänä mielipiteissä vaikutti

⁹⁶ Oinonen & Railo 2012, 9

⁹⁷ Nieminen & Pantti 2009, 105

⁹⁸ Nieminen & Pantti 2009, 126

⁹⁹ Glaessner 2005, 71–72

¹⁰⁰ Karjalainen 1993a, 84

nimenomaan puhujan taustapuolue.

Liittotasavallan kohtaama terrorismi oli ajankohtainen, tunnetiloja herättävä ilmiö, jonka ilmenemismuoto oli varsin konkreettinen ja joka vaati selkeästi toimenpiteitä. Liittopäiväedustajat olivat yksimielisiä RAF:n toiminnan vakavuudesta, mutta ilmiön tulkinta ja käsitys sen vaatimista toimenpiteistä vaihteli. Parlamentaarikot saattoivat vedota moniin eri argumentteihin terrorismiongelman edessä riippuen puhujan poliittisesta taustaryhmästä. Terrorismista koettu huoli oli oletettavasti aitoa, mutta itse ilmiö tarjosi myös poliitikoille mahdollisuuden edistää omaa näkemystään ja pönkittää asemaansa suuren yleisön silmissä. Tarkastelen kyseisellä vaalikaudella kaikkien kolmen liittopäivillä edustettuina olleiden puolueiden, SPD:n, FDP:n ja CDU/CSU:n¹⁰¹, edustajien argumentointia ja näkemystä Liittotasavallan vasemmistoradikalismista vuonna 1977. Erityisesti kiinnostukseni kohteena on parlamentaarikkojen käyttämä kieli. Selvitän, mitkä käsitteet nousivat julkisuudessa käydyssä keskustelussa vahvimmin esiin ja miten ne tulkittiin.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Saksan liittotasavallassa on vuosien saatossa julkaistu runsaasti RAF:ää koskevaa kirjallisuutta. Silti saksalaistakin yleisesitystä jouduttiin odottamaan vuoteen 2004 asti, jollaiseksi Saija Kononen nimeää Klaus Pfliegerin kirjoittaman *Geschichte der RAF* kronologian¹⁰². Stefan Austin *Baader-Meinhof Komplex* on kattava kertomus, joka käsittää ennen kaikkea RAF:n perustajajäsenten vaiheet syksyyn 1977 asti. Huomattavin RAF-tutkija on hampurilainen sosiaalishistorioitsija Wolfgang Kraushaar, joka on toimittanut vuonna 2006 ilmestyneen erittäin laajan kaksiosaisen kokoelmateoksen *Die RAF und der linke Terrorismus*. Gerd Koenenin omakohtaista kerrontaa ja historiankirjoitusta yhdistävä teos *Das rote Jahrzehnt* kertoo Liittotasavallan vasemmistoradikalismien kehityksen alkaen vuodesta 1967 aina Saksan syksyyn vuonna 1977 asti. Useiden eri kirjoittajien RAF:n terrorismia käsittelevä *Terrorismus in der Bundesrepublik; Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren* tuo monipuolisia tieteellisiä näkökulmia. Maininnan arvoinen on myös Jilian Beckerin *Hitler's Kinder: The story of the Baader-Meinhof Terrorist Gang*, vaikka en ole sitä tähän työhön käyttänytkään¹⁰³. Varsinaista terrorismia käsittelevistä teoksista vallitsee suorastaan runsauden pula. Suomenkielisistä kirjoista työssäni

¹⁰¹ Kristillisdemokraattinen puolue CDU ja sen Baijerissa toimiva sisarpuolue kristillissosiaalinen unioni (CSU) muodostavat liittopäivillä yhteisen parlamenttiryhmän. Joskus niistä käytetään nimitystä unionipuolueet (*Die Union*). Tässä tutkielmassa puhuessani kristillisdemokraateista viittaan nimenomaan kyseisen liittopäiväryhmän edustajiin. Kts. liittopäiväpuolueista tarkemmin mm. Glaessner 2005, 108–113

¹⁰² Kononen 2009, 12

¹⁰³ Beckerin kirja tarkastelee Saksan kansallisosialistista menneisyyttä RAF:n jäsenten taustalla psykologis-sosiaalisesta näkökulmasta. Kts. esim. Balz 2008, 236–237

tärkeimpiä ovat Pasi Päivisen *Poliittisen terrorismin nousu Länsi-Euroopassa 1960- ja 1970-luvuilla* sekä Jukka Paastelan toimittamaan *Terrorismi – Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysjä*. Tässä työssä nojaudun myös muihin terrorismia käsitteleviin yleisteoksiin, joista olen valinnut Walter Laquerin *The Age of Terrorism* sekä Paul Wilkinsonin *Terrorismi Versus Democracy*. Eräissä 1960-luvun opiskelijaradikalismia käsittelevässä yleisteoksessa on myös luku 1970-luvun vasemmistoterrorismista Liittotasavallassa¹⁰⁴.

Vasemmistoterrorismi kirvoitti 1970-luvulla runsaasti keskustelua, ja luonnollisesti myös Die Zeit käsitteli tuolloin paljon Liittotasavallan terrorismia. Lehdistö on RAF -tutkimuksessa laajasti käytetty lähde, ja erityisesti Springer -konsernin lehtien suhtautumista 1960-luvun opiskelijaradikalismiin ja vasemmistoterrorismiin on tutkittu paljon¹⁰⁵. Vuoden 1977 tapahtumat tiedetään tutkimuskirjallisuuden ansiosta varsin hyvin, mutta Die Zeit on sen sijaan saksalaisessakin tutkimuksessa ollut varsin vähän käytetty lehti. Monet saksalaiset tutkijat ovat verranneet konservatiivisen lehdistön terrorismikirjoittelua muihin, erityisesti Liittotasavallan vasemmistoliberaaliin lehdistöön, mutta esimerkiksi Hanno Balz ja Kim Eberhardt ovat valinneet alkuperäislähteekseen toisen merkittävän liberaalin viikkolehden Der Spiegelin¹⁰⁶.

Suomalaista tutkimusta RAF:stä on vähän. Katriina Lehdon vuonna 2007 julkaisema Ulrike Meinhof – ”Lähemmäs totuutta, ei todellisuutta” on ennen kaikkea Ulrike Meinhofin henkilöhistoria, mutta myös paras suomalainen yleisesitys RAF:stä. Tapani Suominen on vasemmistoradikalismia käsittelevässä teoksessaan ”Ehkä teloitamme jonkun” laatinut hyvän yhteenvedon 1960-luvulta lähtien tapahtuneesta kehityskulusta Liittotasavallan opiskelijaradikalismista RAF:ään asti. Ruotsalaisten toimittajien Jens Hacken ja Dan Hansenin journalistimainen kirja ”Kun RAF iski – saksalaisterroristit Tukholmassa 1975” ei täytä kaikkia tieteellisen tutkimuksen kriteerejä, mutta kertoo sujuvasti RAF:n toisen sukupolven vaiheet. Rote Armee Fraktion on lisäksi innoittanut kolmea suomalaista pro gradu -työn tekijää, joista erityisen lähellä työtäni on Inka Leisiön pro gradu -tutkielma Oikeusvaltio uhattuna?¹⁰⁷ Leisiö on verrannut alkuperäislähteinään kahden päivälehdän, konservatiivisen Frankfurter Allgemeine Zeitungia ja vasemmistoliberaalin Süddeutsche Zeitungia ja vuodesta 1972 aina vuoteen 1977¹⁰⁸. On mielenkiintoista verrata Die Zeitin terrorismikirjoittelua ja näkemystä suhteessa näihin kahteen

¹⁰⁴ Esim. Suominen 1997, 110–128; Thomas 2003, 203–219 sekä Dorothea Hauserin artikkeli teoksessa 1968 in Europe, Martin Klimke & Joachim Scharloth (toim.) Hauser 2008, 269–281

¹⁰⁵ Esim. Suominen 1997, 81–83

¹⁰⁶ Kts. Balz 2008, 43; Eberhardt 2007, 10.

¹⁰⁷ Kaksi muuta ovat Saija Konosen ”Punaisen terrorismin haamu; RAF ja nyky-Saksan radikaalit julkisessa keskustelussa” (2009) sekä Kaisa-Leena Säkkinen (2008) ”Pienen suuri uhka: Punainen armeijakunta ja Saksan liittotasavalta kansainvälisessä lehdistössä kevään ja syksyn 1977 aikana.”

¹⁰⁸ Kts. Leisiö 2008, 4-5

sanomalehteen.

Olen rajannut tarkastelunäkökulman vuoteen 1977, jolloin Liittotasavallan vasemmistoterrori oli kiivaimmillaan. Die Zeitille ja saksalaiselle yhteiskunnalle oli 1970-luvun kuluessa ehtinyt muodostua käsitys Rote Armee Fraktionista, mutta vuonna 1977 terrorismi yltyi ennen näkemättömiin mittasuhteisiin. Käytännössä painottuu suurelta vuoden jälkipuoliskolle, jolloin RAF nousi iskujen myötä yhä näkyvämmiin puheenaiheeksi. Olen tätä työtä varten käyttänyt 75 Die Zeitin artikkeleita sekä lukenut yhdeksän eri istunnon pöytäkirjaa vuodelta 1977. RAF:n terrorismia käsiteltiin erityisen paljon Die Zeitin pääkirjoituksissa sekä politiikkaosiossa, mutta joskus aiheesta kirjoitettiin myös lehden kulttuurisivuilla (*Feuilleton*). Syksyn 1977 aikana Die Zeit julkaisi paljon RAF:n toimia käsitteleviä raportteja ja tavallista enemmän uutismaisia reportaaseja. Lokakuussa 1977 Die Zeit aloitti artikkelisarjan ”Valtio, terrori ja yhteiskunta”, jossa pääasiassa humanististen alojen ja yhteiskuntatieteiden asiantuntijat analysoivat Liittotasavallan terrorismia. Näkyvästi lehden sivuilla esitellyt asiantuntijoiden artikkelit käsitelivät ennen kaikkea terrorismin vaikutusta saksalaiseen yhteiskuntaan ja pohtivat valtion reagointitapoja. Terrorismia käsiteltiin syksyllä 1977 paljon myös monissa Die Zeitin yleisönosastokirjoituksissa, mutta koska tämä ei suoraan kerro lehden kantaa, olen rajannut lukijakirjeet tutkimuksesta pois.

1.4 Keskeiset käsitteet ja metodi

Perustan tutkimukseni käsitteiden tutkimuksen metodeihin, joiden keskeisiä teorioita ovat saksalainen käsitehistoria sekä brittiläisen koulukunnan, jonka huomattavin edustaja on Quentin Skinner, puhetekojen tutkimukseen kuuluvat näkemykset. Poliittinen ajattelu yhdistetään toimijoiden käyttämään kieleen ja sanastoon tietyssä kontekstissa. Käsitteet toimivat välineinä toimijoiden, ja niiden avulla voidaan tutkia muutoksia kulttuurissa, yhteiskunnassa ja poliittisessa ajattelussa. Mainituille kahdelle koulukunnalle on yhteistä lisäksi näkemys historiallisten toimijoiden kielenkäytön kontekstisidonnaisuudesta: käsitteiden merkitys kumpuaa nimenomaan ympäröivästä yhteiskunnasta.¹⁰⁹ Sen sijaan saksalaisen ja brittiläisten koulukunnan välillä on selkeästi eriävä näkemys käsitteiden ja kielen tutkimusmetodeista¹¹⁰.

Brittiläisen koulukunnan, jonka huomattavimpia edustajia Quentin Skinnerin ohella ovat John Pocock sekä Keith Baker, metodologian perusajatus on, että jokaisen lauseen ja kommentin tarkoituksena on toteuttaa lausujan intentio.¹¹¹ He ovat tutkineet kilpailevia poliittisia diskursseja ja kielenkäyttöä

¹⁰⁹ Richter 1996, 9

¹¹⁰ Kts. esim. Richter 1996, 15–16

¹¹¹ Richter 1995, 131

historiallisissa tilanteissa¹¹². Skinnerin mukaan käsitehistoriaa sanan varsinaisessa merkityksessä ei edes ole olemassa, vaan käsitteet ovat olemassa vain kunkin käyttäjän antamina määritelminä yksittäisissä puheteoissa tai kirjoituksissa¹¹³. Brittiläinen koulukunta suhtautuu kriittisesti pitkän aikavälin yhtenäisen käsitehistorian teorian tutkimukseen, sillä se hämärtää tutkittavan aikakauden diskurssien hahmottamismahdollisuudet. Quentin Skinnerin näkemyksen mukaan tulee tutkia yksittäisiä lausumia ja käsitteenmäärittäjiä.¹¹⁴ Skinnerin metodologia korostaa toki historiallisen kontekstin tärkeyttä¹¹⁵.

Reinhart Koselleckin mukaan käsitteet ovat tärkeä vaikuttava tekijä poliittisten ja sosiaalisten muutosten kohdalla¹¹⁶. Rakenteelliset muutokset ymmärretään ja niihin reagoidaan nimenomaan käsitteiden kautta. Yksittäiset tapahtumat ovat Koselleckin mukaan aina suhteessa pitkän aikavälin kehityksenä syntyneeseen sosiaaliseen tilanteeseen; uudet käsitteet saavat merkityksensä jo olemassa olevassa kielellisessä kontekstissa.¹¹⁷ Saksalaisen käsitehistorian teorian mukaan käsitteet tulevat osaksi historiallista kontekstia ja muutokset niiden merkityksissä suhteutetaan yhteiskunnan rakenteelliseen muutokseen¹¹⁸. Tätä näkemystä voi soveltaa käsitteiden syntyyn ja kehitykseen 1970-luvun Liittotasavallassa. Koselleckin edustaman näkemyksen mukaan yksittäisten käsitteiden historia kyetään tutkimaan hyvinkin pitkällä aikavälillä. Saksalaiset tutkijat ovat vuosikymmeniä kestäneen projektin tuloksena laatineet *Geschichtliche Grundbegriffe* -nimisen teossarjan, johon on koottu Saksan historian kannalta keskeisiä poliittisen ja sosiaalishistorian käsitteitä. Teossarjan avulla kyetään seuraamaan historiallisten käsitteiden kehitystä aina näiden varhaisista esiintymisyhteyksistä nykypäivään.¹¹⁹ Kyseisen Otto Brunnerin, Werner Konzen ja Koselleckin toimittaman sanakirjan tarkoitus on mahdollistaa käsitteiden asettaminen historiallisiin konteksteihin.¹²⁰

Tutkimusaikavälini on verraten lyhyt: vain yksi vuosi, jonka aikana tapahtumien kulku oli ajoittain hektinen. Periaatteessa olisi mahdollista tutkia yksittäisten puhujien ja toimijoiden tarkoituksiperiä aktuaalisissa tilanteissa. Terrorismi oli jatkunut Liittotasavallassa jo useamman vuoden, ja ilmiöön liittynyt kielenkäyttö sekä keskustelun alla olevat käsitteet olivat jokseenkin vakiintuneet. Vuonna 1977 Liittotasavallassa koetun terrorismin ja niihin liittyneiden keskusteluiden ymmärtämiseksi on syytä tuntea edeltävien vuosien tapahtumat. Lisäksi on mahdollista havaita käännekohtia Saksan historian

¹¹² Richter 1996, 16

¹¹³ Pocock 1996, 47

¹¹⁴ Richter 1996, 16

¹¹⁵ Skinner 2002, 142

¹¹⁶ Koselleck 1996, 61

¹¹⁷ Koselleck 1998, 30–31

¹¹⁸ Esim. Richter 1995, 41–42; Motzkin 1996, 41

¹¹⁹ Richter 1996, 11–12

¹²⁰ Ibid.

poliittis-sosiaalisessa tilanteessa. Näin ollen olen valinnut Reinhart Koselleckin käsitehistoriallisen menetelmän pääasiallisesti tutkimukseeni, paitsi sympatisoija -käsitteen kohdalla, jota tarkasteltaessa olen joutunut nojautumaan brittiläiseen metodiin. Sovellan valitsemaani metodologiaa paitsi Liittopäivillä annettuihin puheenvuoroihin myös sanomalehti Die Zeitin kielenkäyttöön. Katson, että liittopäiväedustajien ohella myös lehdistö osallistui keskeisten käsitteiden sisällön määrittelyyn ja pyrki vaikuttamaan siihen, miten niiden sisältö julkisessa keskustelussa ymmärrettiin.

Analysointini keskittyy kolmeen käsitteeseen: oikeusvaltioon (*Rechtsstaat*), sympatisoijaan (*Sympathisant*) sekä voimankäyttöön¹²¹ (*Gewalt*). Nämä käsitteet olivat Liittotasavallan terrorismikeskustelussa kaikkein keskeisimpiä, mutta niillä on keskenään varsin erilainen historia. Oikeusvaltion käsite on vakiintunut ja perinteinen käsite, jolle on osoitettavissa melko tarkka historia. Sympatisoijan käsite syntyi Liittotasavallassa nimenomaan RAF:n myötä 1970-luvulla, jolloin yksittäisiä henkilöitä luokiteltiin heidän terrorismisuhtautumisensa perusteella ja syytettiin todellisista tai oletetuista sympatioista RAF:lle. Käsite sympatisoija sai konnotaationsa nimenomaan RAF:n myötä, ja terrorismin hiipuessä myös termi ”sympatisoija” hävisi yleisestä kielenkäytöstä. Myös käsitteellä ”väkivalta” on historiallista painoarvoa, ja *Geschichtliche Grundbegriffe* teossarjassa se esiintyy temaattisesti valtaan kytkettynä (Macht)¹²². Eriyksen merkityksellinen alkuperäislähteissäni suhteellisen vähän esiintyvä ”väkivalta” -käsite on selvitettäessä Liittotasavallan vasemmistoterrorismin ideologista alkuperää. Markku Hyrkkäsen mukaan käsitteeksi määritellään termi, johon on liittynyt erilaisia sisällönmääritelmiä¹²³. Kuten jo totesin, käytän sympatisoija -käsitettä ja keskustelua tarkasteltaessa brittiläisen koulukunnan teoriaa puheteoista. Tähän ratkaisuun olen päätenyt sen vuoksi, koska kyseiselle käsitteelle ei ole määritettävissä pitkän aikavälin historiaa, vaan on hedelmällisempää tutkia sen käyttöä rajatussa tilanteessa. RAF:n sympatisoija -keskustelusta kerron tarkemmin luvussa kolme.

Tutkimuksen kannalta on hyödyllistä selvittää myös terrorismi -käsitteen (saks. *Terrorismus*) taustaa ja sille annettuja määritelmiä. Historiallisesti sana terrorismi on saanut negatiivisen sisällön viimeistään Ranskan suuresta vallankumouksesta lähtien. Terrorismi -käsite sisälsi varhain myös valtion omia kansalaisiaan vastaan harjoittaman sarron eli valtioterrorismin. 1800-luvulla terrorismi liitettiin vallankumouksellisiin monarkian vastaisiin liikkeisiin.¹²⁴ Pasi Päivisen mukaan terrorismi on yksilön tai tietyn järjestäytyneen ryhmän politiikan väline, jota käytetään taistelussa vallasta. Terrorismin kautta

¹²¹ Saksan kielen sana ”Gewalt” voidaan kääntää joko konkreettiseksi väkivallaksi tai kuvaannollisesti sortamiseksi ja alistamiseksi. Tässä yhteydessä paras suomennos käsitteelle on voimankäyttö.

¹²² Kts. Faber 1982, 819

¹²³ Hyrkkänen 2002, 117

¹²⁴ Walther 1990, 323

pyritään vaikuttamaan yksittäisiin tai yhteiskunnallisiin poliittisiin asioihin. määrittelyssä on oleellista huomioida sen poliittinen luonne; sen kautta yksilö tai järjestäytynyt ryhmä pyrkii hankkimaan julkisuutta ja ohjaamaan välillisesti poliittista päätöksentekoa.¹²⁵ Rudolf Walther toteaa RAF:n olleen latinalaisamerikkalaisten esikuvien mukaan järjestäytynyt, kaupunkisodankäyntiä harjoittava terroristiryhmä.¹²⁶

Terrorismissa on aina kyse väkivallasta, mutta mikä tahansa väkivalta ei ole terrorismia, vaan motiivin kautta luokiteltavaa. Jukka Paastela kirjoittaa terrorismin lopullisten päämäärien olevan aina poliittisia.¹²⁷ Terrorismi voidaan typologisoida useilla eri tavoilla sekä pyrkimysten että tavoitteiden mukaan. Paul Wilkinson tekee jaon nationalistiseen, ideologiseen sekä uskonnolliseen terrorismiin. Nationalistista terrorismia harjoittavat esimerkiksi ovat baskien ETA ja Pohjois-Irlannin IRA. Nationalistisen terrorismin tavoitteina on saavuttaa kansallinen itsehallinto tai itsenäisyys.¹²⁸ Pasi Päivisen mukaan ideologinen terrorismi voidaan edelleen jakaa vasemmistoterrorismiin ja oikeistoterrorismiin. Uskonnollisen terrorismin erottaa muista sen radikaalisti erilainen arvojärjestelmä ja moraalikäsitteet sekä poikkeava maailmankuva.¹²⁹ Näiden lisäksi terrorismi voidaan jakaa yksittäisen yhteiskunnallisen ongelman motivoimana¹³⁰ harjoitettuun sekä ulkopuolisten valtioiden tukemaan terrorismiin.¹³¹ Vasemmistoterrorismille on tyypillistä vahva nojautuminen tiettyyn ideologiaan ja oppi-isiin, joiden aatteiden ohjaamana he yrittävät muuttaa vallitsevaa järjestelmää. Lisäksi vasemmistoterroristit eivät yleensä kohdistu iskujaan suuria kansanjoukkoja vastaan, vaan täsmällisesti yksittäisiin henkilöihin, valtiollisiin ja kaupallisiin instituutioihin sekä eliittiin.¹³² Vasemmistoterrorismi kukoisti Euroopassa nimenomaan 1970- ja 1980-luvuilla¹³³.

Terrorismi -termi ei vaikuta olleen 1970-luvulla Liittotasavallassa kovin kiistanalainen poliittinen käsite. RAF tosin ei itse hyväksynyt toimintansa yhteydessä terrorismi -käsitettä, vaan ryhmä piti itseään vapaustaistelijoina. Taistelussa sanoista ja määrittelyvallasta RAF:llä ei kuitenkaan ollut mitään mahdollisuuksia.¹³⁴ Julkisuudessa RAF:ään viitattiin usein Baader-Meinhof -ryhmänä tai -jenginä sen

¹²⁵ Päivinen 2000, 39

¹²⁶ Walther 1990, 440–441

¹²⁷ Paastela 2005, 41

¹²⁸ Wilkinson 2000, 19–21

¹²⁹ Päivinen 2000, 54

¹³⁰ Tällaisesta Paastela nimeää esimerkiksi eläinten oikeudet ja niiden johdosta toimivan aktivismin. Kts. Paastela 2005, 42.

¹³¹ Paastela 2005, 41–42

¹³² Päivinen 2000, 58

¹³³ Paastela 2005, 37; Päivinen 2000, 57

¹³⁴ Suominen 1997, 126–127; Walther 1990, 441

tunnetuimpien johtohenkilöiden mukaan, mutta tätä ilmaisua RAF:n jäsenet eivät koskaan käyttäneet¹³⁵. Viranomaiset kuvasivat aivan alkuvaiheessa ryhmää ”anarkistisiksi väkivallantekijöiksi.” Katriina Lehdon mukaan terroristinimitys vakiintui käyttöön vuodesta 1972 alkaen.¹³⁶ Alkuperäislähteet osoittavat Liittotasavallassa 1970-luvulla kuitenkin käydyin jossain määrin keskustelua terrorismin luonteesta ja määritelmästä – nimenomaan tärkeimpien tiedotusvälineiden ja joidenkin parlamentaarikkojen kesken, kuten myöhemmin tulen osoittamaan. Vuonna 1977 Liittotasavallan lehdistössä nousi kysymys, oliko RAF:n harjoittama toiminta sotaa ja oliko valtio siten käytännössä sotatilanteessa terroristiryhmää vastaan. Toisaalta jo 1960-luvun lopun mielenosoitusten yhteydessä tapahtunutta kahakointia oli pidetty Liittotasavallassa eräänlaisena terrorin esiasteena. Mielenpitoet vaihtelivat konservatiivisten tahojen sekä liberaalin lehdistön välillä. Käydyllä keskustelulla mahdollisesta sotatilasta oli todennäköisesti jossain määrin vaikutusta siihen, miten terrorismi-käsite ymmärrettiin.

¹³⁵ Lehto 2007a, 265; Kraushaar 2010, 17; Balz 2008, 11

¹³⁶ Lehto 2007a, 265

2. TERRORISMIN JUURET

2.1 RAF:n perusasetelma

Sosiologi Gerhard Schmidtchen tiivisti Die Zeitin artikkelissaan joulukuussa 1977 käsityksensä Liittotasavallan vasemmistoterrorista:

”Saksalaisen terrorismin skandaalimaisuus piilee siinä, että sen suhde Liittotasavallan yhteiskunnalliseen kehitykseen on käsittämätön, paradoksaalinen. Miksi terrori puhkeaa juuri Liittotasavallassa? Yhteiskunnassa, joka kokee vapauden voimakkaammin kuin mikään aikaisemmin Saksan historiassa.”¹³⁷

Schmidtchenin kommentti kiteyttää sen neuvottomuuden, jota Liittotasavallassa tunnettiin RAF:n vuoksi. Terroriaallon aikaan keskustelua käytiin pikemminkin konkreettisten toimien ja poliittisen väittelyn parissa kuin varsinaisen ilmiön analysoinnin ympärillä. RAF:n taustatekijöistä ei vaikuta syksyllä 1977 vallinneen mitenkään tarkkaa näkemystä. Terrorismia edeltävän aikakauden tapahtumat muodostavat silti pohjan sille, miten valtio ja yhteiskunta RAF:n toimintaa kohtaan myöhemmin reagoivat.

Punaisen armeijakunnan juuret ovat 1960-luvun opiskelijaradikalismissa. RAF:n historiaa on mahdoton selittää ilman Liittotasavallan opiskelijaliikettä, sillä monien sen jäsenten ajatusmaailma kumpusi aina tuon ajan protestiaallosta¹³⁸. Opiskelijaradikalismi kyseenalaisti auktoriteetit, ja valtio rinnastettiin yleisesti sortavaan tahoon.¹³⁹ Merkittävässä roolissa olivat paitsi ulkomaiset esikuvat myös tietyt oppisuuntaukset ja ideologiat, joita sovellettiin vallitseviin olosuhteisiin. Heinz-Gerhard Hauptin mukaan RAF:n käyttämät symbolit viittasivat eteläamerikkalaisiin kaupunkisissitaistelijoihin, ja ryhmän retoriikassa oli yhtäläisyyksiä Liittotasavallan opiskelijakapinallisten käyttämän kielen kanssa¹⁴⁰. Erityisesti Frankfurtin koulukunnan kehittämän kriittisen teorian osuuden on katsottu olleen merkittävä. Radikaalit olivat 1960-luvulla olleet tyytymättömiä yhteiskuntaan ja valtioon, ja nuoriso oli katsonut vaikutusmahdollisuuksiensa tuonaikaisessa Liittotasavallassa olleen rajallinen.

Tässä luvussa tutkin Gewalt -käsitteen pohdintaa jäsentävänä tekijänä. Tarkasteluni keskittyy siihen,

¹³⁷ „Der Skandal des deutschen Terrorismus besteht gerade darin, daß er sich in einer unverständlichen, paradoxen Beziehung zur gesellschaftlichen Entwicklung in der Bundesrepublik befindet. Warum bricht der Terror gerade in der Bundesrepublik aus? Einer Gesellschaft, die mehr Freiheiten kennt als je zuvor in der deutschen Geschichte.“ Die Zeit, 9.12.1977, Gerhard Schmidtchen, ”Der Weg in die Gewalt”

¹³⁸ Kraushaar 2010, 19; Kailitz 2007, 17

¹³⁹ Hacke 2011, 190

¹⁴⁰ Haupt 2006, 66

miten valtaan ja väkivaltaan liittyvät käsitteet sekä ymmärrys vallankäytöstä Liittotasavallassa problematisoituivat opiskelijaliikkeen keskuudessa. Saksalaisen käsitehistorian metodit ovat tässä olennaisia. Tulkintaan vaikuttivat tapahtumien historiallinen kulku sekä vastausten hakeminen Frankfurtin koulukunnan teksteistä. Käytetyt käsitteet periytyivät myöhemmin RAF:lle. Kriittinen teoria oli osaltaan kaiken takana, sillä teoriaan tutustuminen oli ollut yksi syy siihen, että opiskelijat olivat 1960-luvulla alkaneet osoittaa mieltä autoritaarisena koettua valtiota vastaan. Markku Hyrkkänen on kuitenkin todennut, että olosuhteet ja aatteet eivät sellaisenaan selitä ihmisten käsityksiä¹⁴¹.

Tutkimuskirjallisuudesta tämän luvun kannalta keskeisimpiä ovat Kai Lemlerin *Die Entwicklung der RAF im Kontext des internationalen Terrorismus* sekä Susanne Kailitzin väitöskirja *Von den Worten zu den Waffen*, jossa tarkastellaan keskeisten käsitteiden periytymistä ja RAF:n ideologiaa. Voimankäyttöön liittyvien käsitteiden ohella kiinnitän huomiota myös siihen, miten konkreettiset tapahtumat edesauttoivat fyysisen väkivallan lisääntymistä. RAF:n ja opiskelijaradikalismien välinen yhteys liittyi kysymykseen vallasta, mutta sen lähtökohtana olivat teorian lisäksi myös käytännön tapahtumahistoria. Tässä luvussa tuon esille sitä, miten eri tieteenalojen tutkijat ovat jälkeenpäin selittäneet Liittotasavallan terrorismia. Tarkastelun kohteena ovat myös RAF:n ymmärrys kansainvälisestä asemastaan ja terroristien ulkomaiset yhteydet. Luvun lopussa kerron lisäksi, miten Die Zeit pyrki vuonna 1977 selittämään terrorismin syitä.

Rote Armee Fraktionin syntyhetkenä pidetään Andreas Baaderin vapauttamista Länsi-Berliinissä 14. toukokuuta 1970¹⁴². Koska RAF oli saanut alkunsa väkivaltaisen toiminnan myötä, ryhmä puhui enimmäkseen tekojensa kautta. RAF:n takana vaikuttavia yhteiskunnallisia tekijöitä ja terroristien motiiveja on kuitenkin tutkittu. RAF julkaisi historiansa aikana useita ohjelmajulistuksia ja tiedotteita, joiden avulla ryhmän ajatusmaailmaa on pyritty selvittämään. Ensimmäinen näistä on Andreas Baaderin vapautusoperaation jälkeen kesällä 1970 vastakulttuurilehti 883:ssa julkaistu Punaisen armeijakunnan perustamisjulistus¹⁴³. Kansainvälistä esimerkkiä noudattaen RAF ilmoitti olevan aika ryhtyä toimintaan ja aloittaa aseellinen taistelu vallankumouksen aikaansaamiseksi¹⁴⁴. Todennäköisesti Ulrike Meinhofin käsialaa oleva julistus tuomitsi samalla vasemmistolaiset intellektuellit kyvyttöömiksi toteuttamaan vallankumousta¹⁴⁵. RAF:n ensimmäinen sukupolvi julkaisi vuosina 1970–1972 kaikkiaan neljä ideologista

¹⁴¹ Hyrkkänen 2002, 9

¹⁴² Wunschik 2010, 60

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Rote Armee Fraktion 1997, 24-25

¹⁴⁵ Rote Armee Fraktion 1997, 26

julistusta¹⁴⁶.

Rote Armee Fraktion oli suljettu ja tiivis ryhmä, joka valitsi tarkoin jäsenensä. RAF:n johto oli varsinkin alkuvaiheessa tiukan hierarkkinen, mikä merkitsi päätösten tekemistä ydinryhmän keskuudessa¹⁴⁷. Olipa kyse joko toimintasuunnitelmasta tai ryhmädynamiikasta, tietyille henkilöille muodostui RAF:n sisällä johtoasema. Lähtökohdiltaan hyvin erilaisten henkilöiden yhteistyökyky oli ryhmälle perusedellytys, ja niinpä RAF:ään ei kuka tahansa voinut kävellä sisään¹⁴⁸. Liittotasavallan poliisivoimat olivat jo 1970-luvun alussa tehneet johtopäätöksen, että RAF:n jäsenet olivat tinkimättömiä, älykkäitä ja valmiit vaarantamaan kaiken päämääriensä eteen¹⁴⁹. Tobias Wunschikin mukaan terroristien määrän yliarvioiminen oli tyypillistä RAF:n kohdalla. Wunschikin mukaan RAF:n varsinaisten jäsenten määrä ei suurimmillaankaan ylittänyt viittäkymmentä, ja synkimmän terroristivaiheen aikana syksyllä 1977 RAF käsitti vain parikymmentä aktiivista terroristia.¹⁵⁰

Ensimmäisen sukupolven operatiivisen johdon muodostivat käytännössä Andreas Baader ja Gudrun Ennslin. Ryhmän ideologiasta vastasivat Ulrike Meinhof ja lakimies Horst Mahler. Useimmilla heistä oli korkea koulutustausta, mutta RAF:n perustajajäsenet olivat ryhtyneet terroristeiksi kukin varsin erilaisista syistä¹⁵¹. Näkemykselliset erot Liittotasavallan väestön vallankumouspotentiaalista Meinhofin ja Mahlerin välillä johtivat jälkimmäisen vetäytymiseen RAF:stä vuonna 1974¹⁵². RAF:n ideologian mukaan valtion kanssa ei voinut neuvotella, ja niinpä terroristiryhmä kieltäytyi yhteistyöstä valtion kanssa ja pyrki pikemminkin tuhoamaan vastustajansa¹⁵³. Iskujensa jälkeen RAF julkaisi myös kirjelmiä, joissa kullekin terroriteolle selitettiin syy¹⁵⁴. Susanne Kailitzin mukaan Rote Armee Fraktionin ensimmäisen sukupolven toiminnalle oli kuitenkin tyypillistä suunnittelemattomuus. Ryhmä julkaisi tiedotteensa vasta iskujen jälkeen¹⁵⁵.

¹⁴⁶ Rote Armee Fraktion 1997, 22–23

¹⁴⁷ Käsitys tarkasta komentojärjestelmästä on yleisesti vallalla, mutta esim. Katriina Lehto ei puhu RAF:n tarkoituksellisesta ”kaaderimuotoisuudesta”. Kts. Lehto 2007a, 275

¹⁴⁸ Lehto 2007a, 278

¹⁴⁹ Hansen & Nordqvist 2004, 50

¹⁵⁰ Wunschik 2010, 72

¹⁵¹ RAF:n perustajajäsenistä Andreas Baader (1943–1977), Gudrun Ennslin (1940–1977), Holger Meins (1941–1975) Jan-Carl Raspe (1944–1977) sekä Horst Mahler (s.1936) lukeutuivat opiskelijaradikalismien aikaiseen sukupolveen. Horst Mahler (s.1936.) oli toiminut vasemmistoradikaalien puolustusasianajajana 1960-luvulla. Kts. Eberhardt 2007, 27–28.

¹⁵² Kailitz 2007, 185

¹⁵³ Kailitz 2007, 71

¹⁵⁴ Kts. esim. kirjelmistä Rote Armee Fraktion 1997, 145–147; 270

¹⁵⁵ Kailitz 2007, 69 & 184

2.2 Opiskelijaradikalismien ja Frankfurtin koulukunnan perintö

Die Zeit muisteli kolmiosaisessa kirjoitussarjassa kesällä 1977, juuri ennen Saksan syksyn puhkeamista, opiskelijaliikkeen aikaa. Tuolloin politiikka, kulttuuri ja fanaattisuus olivat lehden mukaan kietoutuneet toisiinsa ennennäkemättömällä tavalla. Opiskelijaliikkeen ideologisena taustatekijänä lehti näki opiskelijaliitto SDS:n piirissä vuosia kestäneen teoreettisen työn, johon olivat sulautuneet useat eri aatteet. Die Zeit mainitsi vaikuttaneina virtauksina muun muassa marxilaisuuden, psykoanalyysin ja kriittisen teorian. Opiskelijoiden protestin taustalla oli lehden mukaan siis yhdistelmä erilaisia ajattelutapoja. Die Zeit arvioi kuumimman liikkeen alkaneen Liittotasavallassa kesällä 1967 ja kestäneen noin vuoden verran. Artikkelissa todettiin myös saksalaisen opiskelijaliikkeen hajoamiskehitys sekä pienien vasemmistolaisien sirpaleryhmittymien – kuten RAF:n – synty.¹⁵⁶

Liittotasavallan terroristit korostivat itsekin edeltävän vuosikymmenen henkistä perintöään¹⁵⁷. Rote Armee Fraktionin mielestä enemmistö Liittotasavallan kommunisteista ja radikaaleista oli kuitenkin kykenemätön vallankumoukseen. RAF:n mukaan opiskelijaliike oli tunnistanut Liittotasavallan yhteiskunnalliset epäkohdat, muttei ollut kyennyt toteuttamaan tavoitteitaan käytännössä¹⁵⁸. RAF näki itsensä voimana, joka realisoisi yhteiskunnan vallankumouksellisen potentiaalin. Länsisaksalainen opiskelijaliike oli ollut parlamentin ulkopuolinen voima, jonka nousu oli perustunut pitkälti liikkeen hajanaiseen rakenteeseen¹⁵⁹. 1960-luvun lopussa radikalismi oli laantunut ja liike kuihtunut. Opiskelijaliikkeeltä oli puuttunut RAF:n mukaan etujoukko, joka ryhtyisi toimintaan tavoitteiden edistämiseksi.¹⁶⁰

Käsitesanakirja *Geschichtliche Grundbegriffen* mukaan valtaan ja voimankäyttöön liittyvät käsitteet on historiallisesti ymmärretty useilla eri tavoilla. Max Weber on määritellyt valta -käsitteen (*Macht*) perustuvan oman tahtonsa läpiviemiseen sosiaalisessa ympäristössä sekä käsitteen ”voimankäyttö” (*Gewalt*) pakkokeinojen käyttämiseksi¹⁶¹. Marxilainen teoria liittää voimankäytön yhteiskunnallisiin ja poliittisiin riippuvuuksiin. Karl Marx ja Friedrich Engels jakoivat voimankäytön luonteeltaan materiaalsiin omistussuhteisiin liittyvään ja sekä porvarilliseen valtiokoneistoon sisältyvään pakkovaltaan.¹⁶²

¹⁵⁶ Die Zeit 3.6.1977, Dieter E. Zimmer, ”Sie protestierten nur zwei Sommer lang”

¹⁵⁷ Rote Armee Fraktion 1997, 34. Opiskelijaliikkeen merkitys mainitaan esimerkiksi julistuksessa ”Das Konzept Stadtguerilla” vuodelta 1971.

¹⁵⁸ Kailitz 2007, 201

¹⁵⁹ Eberhardt 2007, 21

¹⁶⁰ Kailitz 2007, 206

¹⁶¹ Faber 1990, 817

¹⁶² Faber 1990, 922–925

Liittotasavallan vasemmistolaisen opiskelijaliikkeen ja vasemmistoterrorismin takana katsotaan vaikuttaneen tietty yhteiskuntateoreettinen ja filosofinen oppisuuntaus, joka tunnetaan nimellä Frankfurtin koulukunta. Koulukunnan juuret ulottuvat vuoteen 1923, jolloin Frankfurtiin perustettiin sosiaalitieteiden tutkimuslaitos.¹⁶³ Keskeisimpiä teoretikkoja olivat Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse sekä Jürgen Habermas¹⁶⁴. Monet frankfurtilaiset tutkijat siirtyivät 1930-luvulla Yhdysvaltoihin. Frankfurtin koulukunta tuli tunnetuksi niin sanotusta kriittisestä teoriastaan, jonka tavoitteena oli muodostaa laaja yhteiskunnallinen oppirakennelma.¹⁶⁵ Instituutin ajattelijat ammensivat vaikutteita muun muassa Karl Marxilta ja Sigmund Freudilta¹⁶⁶. Kauttaaltaan Frankfurtin koulukunnalla oli merkittävä vaikutus uusvasemmistolaiseen ajatteluun.¹⁶⁷

Kriittisen koulukunnan sosiologit uskoivat, että kaikki vallitsevan yhteiskunnan muodot tieteestä populaarikulttuuriin uusintavat vallitsevia rakenteita ja yhdenmukaistavat yksilöitä. Max Horkheimeriin liitetään niin sanottu integraalin etatismen teoria, jonka mukaan proletariaatti oli sulautunut yhteiskuntajärjestelmään ja siten ei enää ollut kykenevä ajamaan vallankumousta¹⁶⁸. Frankfurtin tutkijat kritisoivat erityisen terävästi massakulttuuria, jonka he katsoivat osaltaan vieraannuttavan ihmisen. Kriittinen teoria pyrki vapautumaan vallitsevista käytännöistä ja etsimään entistä paremman yhteiskunnan mahdollisuuksia. Tässä yhteydessä Horkheimer ja Adorno käyttivät myös käsitettä voimankäytöstä (*Gewalt*), jonka he uskoivat olevan läsnä kaikessa yhteiskunnallisessa hallitsemisessa. Toisaalta voimankäytöllä ei ollut heidän määrittelemänään selkeää subjektia.¹⁶⁹ Koulukunnan teoriat levisivät 1960-luvulla kriittisten opiskelijoiden keskuuteen. Opiskelijaliikkeen rinnalla vaikutti nimekkäitä filosofeja kuten Karl Jaspers ja Frankfurtin sosiaalitutkimuksen laitoksen johtaja Theodor Adorno, jotka arvostelivat Liittotasavallan julkista sanaa muun muassa menneisyyden torjumisesta ja asettuivat siten oppositioon valtaapitävien kanssa¹⁷⁰.

RAF:n käyttämät käsitteet voimankäytöstä (*Gewalt*), vastaväkivallasta (*Gegengewalt*) sekä vastarinnasta (*Widerstand*) periytyivät heille opiskelijaradikalismista kautta. Käsiteparin ”Gewalt” ja ”Gegengewalt” merkitystä terrorismille pohdittiin vuonna 1977 myös useissa liittopäiväkeskusteluissa, joissa

¹⁶³ Kallitz 2007, 58

¹⁶⁴ Kallitz 2007, 76–77 & 91, 102. Frankfurtin koulukunnan varhaisimmat jäsenet vaikuttivat tiedemaailmassa jo ennen toista maailmansotaa. Nuorin mainituista henkilöistä on vuonna 1928 syntynyt Habermas.

¹⁶⁵ Kallitz 2007, 60

¹⁶⁶ Suominen 1997, 91

¹⁶⁷ Kallitz 2007, 59

¹⁶⁸ Kallitz 2007, 79

¹⁶⁹ Kallitz 2007, 82 & 89

¹⁷⁰ Winter-Tarvainen 1993, 145

Liittotasavallan älymyöstö joutui syytettyjen penkille terrorismiongelmasta¹⁷¹. Jukka Paastelan mukaan väkivallalla tarkoitetaan tavallisesti ihmiseen kohdistuvaa fyysistä vahingoittamista, ja siihen liittyy useimmiten negatiivinen konnotaatio¹⁷². Ymmärrän kuitenkin tässä esityksessä Gewalt -käsitteen laajemmin kuin vain fyysisenä väkivaltana. Saksalainen sosiologian teoria sitoo Gewalt -käsitteen julkiseen vallankäyttöön, arvoneutraaliin esivaltaan sekä omistussuhteeseen liittyvän valtaan¹⁷³. Paastelan mukaan väkivalta on aina sellaista, joka tapahtuu kohteensa tahtoa, toivetta tai etua vastaan¹⁷⁴. Susanne Kailitz on todennut, että vallitseviin oloihin tyytymättömät ihmiset katsovat yhteiskuntajärjestelmään sisältyvän jonkinlaista ”voimankäyttöä” (*Gewalt*)¹⁷⁵. Kailitz tuo esiin käsitteen ”poliittinen väkivalta”, jonka tavoitteeksi hän määrittelee pyrkimyksen vaikuttaa henkilöiden, instituutioiden tai poliittis-taloudellisten järjestelmien käyttäytymiseen¹⁷⁶. Frankfurtin koulukunnan sosiologit tarkoittivat käsitettä käyttäessään rakenteellista väkivaltaa, joka edistää tai ylläpitää yhteiskunnallista eriarvoisuutta¹⁷⁷. Eri sukupolvien ajattelijat loivat käsitteelle omanlaisensa sisällön.

Kriittinen teoria omaksuttiin radikaalien opiskelijoiden piirissä 1960-luvun puoliväliin mennessä¹⁷⁸. Huolimatta porvarillisen yhteiskunnan ja Liittotasavallassa harjoitetun politiikan kritiikistä tietyt frankfurtilaiset sosiaalitutkijat puolestaan suhtautuivat varauksella yhteiskunnalliseen joukkoliikehdintään¹⁷⁹. Varsinkin Frankfurtin koulukunnan varhaisimmat ajattelijat tuomitsivat kaikenlaisen väkivallan ja kapinan.¹⁸⁰ Max Horkheimer ja Theodor Adorno tiedostivat oppiensa vaikutuksen opiskelijaliikehdintään¹⁸¹, mutta he eivät uskoneet minkään radikaalin ryhmän valtaansa johtavan parempaan yhteiskuntaan¹⁸². Sopivia vastarinnan muotoja olivat filosofien mielestä yksinomaan tietoisuus ja ajattelu¹⁸³. Sitä vastoin koulukunnan nuoremmat ajattelijat Herbert Marcuse ja Jürgen Habermas suhtautuivat opiskelijaradikalismiin ennakkoluulottomammin. Marcuse oli luennoinut radikaaliopiskelijoille 1960-luvulla ja oli jo ennen varsinaisen liikehdinnän alkua nähnyt opiskelijoiden keskuudessa vallitsevan tietoisuuden ja vaikuttamispotentiaalin¹⁸⁴. Habermasin mielestä

¹⁷¹ Tätä käsittelen tarkemmin luvussa neljä. Kts. kommentteista esim. Alfred Dregger (CDU). DB 1977, 8. Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4103

¹⁷² Paastela 2005, 55

¹⁷³ Kailitz 2007, 21

¹⁷⁴ Paastela 2005, 55

¹⁷⁵ Kailitz 2007, 42

¹⁷⁶ Kailitz 2007, 21

¹⁷⁷ Kailitz 2007, 25–26

¹⁷⁸ Kailitz 2007, 190

¹⁷⁹ Kailitz 2007, 83

¹⁸⁰ Kailitz 2007, 85

¹⁸¹ Kailitz 2007, 88

¹⁸² Kailitz 2007, 84

¹⁸³ Kailitz 2007, 83

¹⁸⁴ Winkler 2010, 29

Liittotasavallan johtavat puolueet eivät pystyneet tarjoamaan varsinaisia poliittisia vaihtoehtoja.¹⁸⁵ Habermas katsoi valtion roolin Liittotasavallassa kasvaneen liian suureksi yhteiskunnallinen avoimuuden kustannuksella ja yhtyi siten opiskelijoiden vaatimukseen koskien korkeakoulujen päätöksenteon demokratisoimista ja byrokratian vähentämistä¹⁸⁶.

Filosofi Herbert Marcuse käsitteli tutkimuksissaan yksiulotteista ihmistä, jonka olemassaolo oli muuttunut merkityksettömäksi kulutuksen rakenteissa.¹⁸⁷ Marcuse näki voimankäytön löytyvän teollisuusyhteiskunnan rakenteiden sisältä, joita hän piti todellista vapautta tukahduttavana ja yhdenmukaistavana. Hänen kritiikkinsä kohteina olivat niin totalitaariset diktatuurit kuin läntiset markkinatalousmaat sekä toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut yhteiskunnallinen kehitys.¹⁸⁸ Marcusen mielestä ”enemmistön diktatuurissa” vähemmistöllä oli luontainen oikeus vastarintaan¹⁸⁹. Marcuse loi käsityksen kieltäytymisestä alistua vallitseviin normeihin, mikä saattoi johtaa yksilön vapautumiseen. Vallankumouksellisen tilanteen potentiaalisia laukaisijoita olivat älymystön, nuorison, yhteiskunnan marginaaliryhmien ja vähäosaisten kaltaiset ryhmät. Kapinoiva sukupolvi omaksui Marcusen käsitykset, ja hän itse puolestaan näki radikaalin opiskelijaliikkeen mahdollisuutena siihen, että tavoiteltava yhteiskunta voisi toteutua.¹⁹⁰ Hän antoi vuonna 1966 julkisen tukensa opiskelijoiden tavoitteille.¹⁹¹ Marcusen ideologia oli periaatteessa väkivallatonta, mutta Susanne Kailitz toteaa hänen historiallisten ennakkotapausten perusteella uskoneen, että tavoiteltava vallankumous ei voisi toteutua tyystin ilman konkreettisen väkivaltaista toimintaa¹⁹². Hän käytti myös ”vastaväkivallan” käsitettä (*Gegengewalt*), joka olisi yhteiskuntajärjestelmää vastaan käytävän taistelun yhteydessä tapahtuvaa. Kyseiseen vastaväkivallan käsitteeseen liittyi myös moraalinen velvoite. Herbert Marcuse toisaalta painotti 1970-alussa, ettei Liittotasavallassa vallinnut yhteiskunnallista tilannetta voinut nimittää vallankumoukselliseksi.¹⁹³

Frankfurtin koulukunnan, opiskelijaliikehännän sekä RAF:n keskinäiset välit eivät olleet ongelmattomat, mihin palaan myöhemmin. Die Zeit totesi kesällä 1977 Marcusen oppien taannoisesta vaikutuksesta opiskelijaliikehdintään seuraavaa: ”*Herbert Marcusen lause ’luonnonoikeudesta vastarintaan’, jonka*

¹⁸⁵ Kailitz 2007, 106

¹⁸⁶ Suominen 1997, 58

¹⁸⁷ Kailitz 2007, 92

¹⁸⁸ Kailitz 2007, 93

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Kailitz 2007, 94

¹⁹¹ Winkler 2010, 46

¹⁹² Kailitz 2007, 96–97

¹⁹³ Kailitz 2007, 98

*'alistetut ja voimattomat vähemmistöt' omaavat, ei vetänyt opiskelijoita puoleensa ilman soraääniä.*¹⁹⁴

2.3 Liittotasavallan radikaali opiskelijaliike

Liittotasavallan 1960-luvun opiskelijaliike kumpusi useista konkreettisista epäkohdista ja tyytymättömyydestä yhteiskuntaa kohtaan, mutta radikaalin opiskelijaliikkeen johtohahmot Rudi Dutschke¹⁹⁵ ja Hans-Jürgen Krahl pyrkivät lisäksi luomaan vallankumoukselle teoreettisen pohjan¹⁹⁶. Liittotasavallan opiskelijaliikkeen suhdetta terrorismiin on Susanne Kailitzin mukaan haasteellista valottaa siitä syystä, että opiskelijaradikalismi koostui useista eri ryhmittymistä, ja oli aatteellisesti melko hajanainen liike¹⁹⁷. Katriina Lehto kirjoittaa Liittotasavallan ulkoparlamentaarisien opposition sisällä vallinneen hyvinkin erilaisia näkemyksiä toimintatavoista ja välittömistä päämääristä, vaikka sen jäseniä yhdistävä tekijä oli autoritaarisena pidetyn yhteiskunnan demokratisointi.¹⁹⁸ Myös Frankfurtin koulukunnan oppineiden keskuudessa on tunnistettavissa eri sukupolvia ja suhtautumistapoja opiskelijaliikkeeseen¹⁹⁹. Herbert Marcuse nautti filosofeista suurinta arvostusta opiskelijaradikaalien keskuudessa²⁰⁰, kun taas Jürgen Habermasin, Theodor Adornon ja Max Horkheimerin käsitykset ja heidän ajatustensa vaikutus opiskelijaliikehdintään vaihteli 1960-luvun kuluessa. Susanne Kailitz on tutkinut Frankfurtin koulukunnan edustajien lisäksi eräiden 1960-luvun opiskelijaliikkeen avainhenkilöiden suhtautumista väkivallan kysymykseen²⁰¹.

Liittotasavallan voimakas länsisuuntaus ja kylmän sodan alkaminen heijastuivat myös maan poliittiseen ilmapiiriin. Kristillisdemokraatit olivat voittaneet vuosien 1949 ja 1953 liittopäivävaalit ja saivat vuoden 1957 vaaleissa parlamenttiin jopa yksinkertaisen enemmistön. Liittohallituksessa istuivat kristillisdemokraatit vuoroin yksin ja välillä yhteistyössä FDP:n kanssa. Tullakseen suuren yleisön silmissä hallituskelpoiseksi sosiaalidemokraattinen puolue muutti linjauksiaan ja vuoden 1959

¹⁹⁴ „Herbert Marcuses Satz vom ‚Naturrecht auf Widerstand‘, das ‚unterdrückte und überwältigte Minderheiten‘ haben, bezogen die Studenten nicht ohne Wehleidigkeit auf sich.“ Die Zeit, 3.6.1977, Dieter E. Zimmer, ”Sie protestierten nur zwei Sommer lang.“

¹⁹⁵ DDR:ssä kasvanut ja vuonna 1961 Länsi-Berliiniin muuttanut sosiologian opiskelija Rudi Dutschke (1940–1979) oli eräs näkyvimpiä 1968-liikkeen ideologeja. Dutschken ura vallankumouksellisena keskeytyi attentaattiin vuonna 1968, minkä jälkeen hän vetäytyi taustalle. 1970-luvulla Dutschke asui Tanskassa ja työskenteli dosenttina. Hän kuoli attentaatin jälkiseurauksiin vuonna 1979. Opiskelijaliikkeen toinen keskeinen vaikuttaja Hans-Jürgen Krahl (1943–1970) toimi Frankfurtissa. Krahl menehtyi auto-onnettomuudessa helmikuussa 1970, mikä osaltaan merkitsi Liittotasavallan radikaalipiirien hajoamista entisestään.

¹⁹⁶ Kailitz 2007, 128–129

¹⁹⁷ Kailitz 2007, 64

¹⁹⁸ Lehto 2007b, 218

¹⁹⁹ Kts. mm. Kailitz 2007, 63

²⁰⁰ Kailitz 2007, 99

²⁰¹ Kailitz 2007, 17. Kailitz on selvittänyt lisäksi Pariisissa vaikuttaneen saksalais-ranskalaisen Daniel Cohn-Benditin ajatuksia, mutta olennaisimpia ajattelijoita tämän työn kannalta ovat Rudi Dutschke ja Hans-Jürgen Krahl.

puoluekokouksessa luopui eräistä marxilaisuuden periaatteista.²⁰² SPD:n liukuminen oikealle aiheutti protesteja joidenkin puolueen jäsenten keskuudessa. Varsinkin puolueen nuori polvi oli vaatinut jo 1950-luvulla Oder-Neisse -linjan²⁰³ tunnustamista, ja opiskelijajärjestö SDS:n keskuudessa kritisoitiin Liittotasavallan halua varustautua sotilaallisesti. Erimielisyydet merkitsivät SDS:n erottamista emopuolueesta vuonna 1961. On syytä huomioida, että historiansa ensimmäisinä vuosikymmeninä Liittotasavallassa ei ollut SPD:stä vasemmalle sijoittuvaa varteenotettavaa poliittista toimijaa²⁰⁴. Tämä merkitsi poliittisen liikkumavaran ja vaihtoehtoisten ratkaisujen vähenemistä. Sosiaalidemokraattinen puolue perusti uuden, linjaansa paremmin noudattavan opiskelijajärjestön, mutta SDS jatkoi itsenäisenä organisaationa, ja sillä tuli olemaan keskeinen rooli 1960-luvun liikehdinnän aikana.²⁰⁵

Vuonna 1962 Münchenissä perustettiin ”Subversive Aktion” -niminen ryhmä, johon kuului myös tuleva opiskelijaliikkeen johtohahmo Rudi Dutschke. Ryhmä oli saanut vaikutteita marxilaisuudesta ja psykoanalyysistä ja ranskalaisen situationismin²⁰⁶ pohjalta luonut oman toimintatapansa, provokaatiot.²⁰⁷ Pelkkä teoreettinen tieto ei ryhmän mielestä riittäisi, vaan yhteiskunnan epäkohtien ja niiden säätelymekanismien paljastaminen edellytti provokaatioita.²⁰⁸ On syytä huomata, että Liittotasavallan opiskelijaliike kehittyi 1960-luvulla taloudellisen kasvun ja hyvinvoinnin aikana, eli yhteiskunnallisesti hyvin erilaiseen aikaan kuin missä radikaalien henkiset oppi-isät olivat eläneet. Toisaalta 1960-luvulla tieto kansallissosialistisesta menneisyydestä tunkeutui saksalaisten mieliin voimakkaammin kuin aikaisemmin²⁰⁹. Susanne Kailitzin mukaan Dutschke oli ymmärtänyt, ettei vallankumousaate voinut enää pohjautua samassa määrin työn ja pääoman ristiriitaan kuin Frankfurtin koulukunnan varhaisten ajattelijoiden aikakaudella. Sen sijaan hän korosti yhä vahvemmin tietoisuuden roolia.²¹⁰ Ilman provokaatioita ei yksilö pitkälle kehittyneessä yhteiskunnassa voisi tunnistaa häneen kohdistettua vallankäyttöä eikä kulutuksen kautta tapahtuvaa säätelyä.²¹¹ Yhteinen piirre sekä Frankfurtin koulukunnalle että opiskelijaliikkeelle oli se, että molemmat arvostelivat neuvostomallista sosialismia. Liittotasavallan 1960-luvun radikaalit olivat auktoriteetteja vastaan, eikä reaaliosialismikaan

²⁰² Faulenbach 2010, 76

²⁰³ Oder-Neisse -linja oli DDR:n ja Puolan välinen rajajoki, jota Liittotasavalta ei virallisesti tunnustanut Puolan länsirajaksi ennen vuotta 1972. Toisin sanoen SPD:n opiskelijajärjestö oli jo 1950-luvulla ajanut vaatimuksillaan sovittavaa idänpolitiikkaa. Kts. Lehto 2007a, 61

²⁰⁴ Thomas 2003, 23; Kraushaar 2010, 22

²⁰⁵ Klimke 2008, 99

²⁰⁶ Ryhmän tavoitteena oli luoda ”situaatiota” eli tilanteita, joihin myös katsoja joutui osallistujaksi. Ryhmälle oli tärkeää tehdä provokaatioita ja arkipäivän vallankumousta. Kts. esim. Suominen 1997, 88 sekä Hecken & Grzenia 2008, 24–25

²⁰⁷ Suominen 1997, 88. Kts. myös Veijola 2001, 57

²⁰⁸ Lehto 2007b, 215

²⁰⁹ Kts. esim. Koenen 2001, 107

²¹⁰ Kailitz 2007, 133

²¹¹ Lehto 2007b, 215

sopinut heidän ideologiaansa.²¹²

Liittotasavallan koulutusjärjestelmä ajautui 1960-luvulla kriisiin. Opiskelijamäärän moninkertaistuminen lyhyessä ajassa oli johtanut yliopistot kestävämpään tilanteeseen. Vuonna 1964 todettiin, että toisen maailmansodan jälkeen ei ollut tehty minkäänlaista koulunuudistusta. Yliopistojen epätyytyttävä tila oli eräs opiskelijakapinan käynnistäneistä tekijöistä.²¹³ Korkeakoulujen hallintomalli oli autoritaarinen ja opetusmenetelmät vanhentuneet²¹⁴. Opiskelijat kokivat olevansa professorien holhouksessa ja vallankäytön kohteina eikä keskustelua epäkohdista kyetty käymään keskustelua. Professorien ehdottomassa määräysvallassa perinteisesti toimineissa yliopistoissa ei ollut totuttu siihen, että joku muu tohtisi esittää vaatimuksia.²¹⁵ Länsi-Berliini oli eräs 1960-luvun lopun merkittävämmistä kapinakeskuksista, mihin vaikutti pitkälti kaupungin poliittinen erityisasema²¹⁶. Länsi-Berliinin asukkaiksi rekisteröityneiden ei tarvinnut suorittaa asepalvelusta, mikä houkutteli kaupunkiin potentiaalisesti kapinaan valmiimpia nuoria²¹⁷.

Ensimmäisen kerran provokaatioita esiintyi Länsi-Berliinin opiskelijoiden mielenosoituksessa Kongon pääministeriä vastaan joulukuussa 1964. Liittotasavallan ensimmäinen sit-in -tilaisuus pidettiin kesäkuussa 1966 Freie Universität -yliopistolla.²¹⁸ Liittotasavallan yliopistokaupungeissa järjestettiin 1960-luvun lopulla lukuisia mielenosoituksia, joihin osallistui tuhansia ihmisiä. Silloin tällöin valtaapitäviä tukevat kansalaiset järjestivät myös vastamielenosoituksia. Ensimmäiset varsinaiset katumellakat Länsi-Berliinissä koettiin helmikuussa 1966 Vietnamia käsittelevän kokouksen vuoksi. Nuorisokapinoiden 1960-luvulla perinteisiä arvoja vastaan. Liittotasavallan intellektuellit antoivat hyväksyntänsä nuorisokapinoiden motiiveille ja liikehännälle, mutta oikeistolehdistö hyökkäsi rajuihin sanoin kapinoiden opiskelijoita ja erityisesti Rudi Dutschkea vastaan. Provokaatiot hyödynsivät nimenomaan Springer -konsernin lehdistön yksipuolisuutta, sillä niitä oli helppo provosoida²¹⁹. Poliitikoilta ei monestikaan herunut ymmärrystä nuorisolle.²²⁰ Tapani Suominen on myös katsonut Rudi Dutschken esiintyneen tarkoituksellisen provokatiivisesti, jotta opiskelijat voisivat saada mielipiteilleen tilaa.²²¹ Huhtikuussa 1967 Freie Universitätissa järjestettiin paljon julkisuutta saanut istumamielenosoitus, kun opiskelijoiden vieraana oli

²¹² Klimke 2008, 100; Suominen 1997, 96

²¹³ Suominen 1997, 67–68

²¹⁴ Veijola 2001, 29

²¹⁵ Lehto 2007a, 160

²¹⁶ Suominen 1997, 68

²¹⁷ Veijola 2001, 19

²¹⁸ Lehto 2007b, 216

²¹⁹ Koenen 2001, 37

²²⁰ Suominen 1997, 103

²²¹ Suominen 1997, 98

kirjailija, joka ei miellyttänyt yliopiston johtoa. Yliopiston rehtori joutui kutsumaan poliisin paikalle tyhjentämään salia²²².

Liittotasavallan radikaalin opiskelijaliikkeen ydin omaksui Frankfurtin koulukunnan ajatukset vallitsevaan järjestelmään sisältyvästä ”voimankäytöstä”, jota vastaan olisi oikeutettua harjoittaa vastarintaa. Mitä tämä vastarinnan käsite sisälsi, jäi monella tapaa epäselväksi. Frankfurtin koulukunnan varhaisimpien edustajien ajatuksissa ainoa suotava vallankumouksen väline oli ollut kritiikki. Opiskelijaliikkeen piirissä keskusteltiin 1960-luvulla, millaisissa tilanteissa konkreettisen väkivallan käyttö voisi olla oikeutettua.²²³ Rudi Dutschke uskoi radikaalin opiskelijaliikkeen olevan velvoitettu vallankumoukselliseen toimintaan. Hän painotti, että kapinoivilla opiskelijoilla oli oikeus vastata mielenosoituksellisella ja provosoivalla ”vastavallalla” (Gegengewalt); kyseisen käsitteen hän oli omaksunut Herbert Marcuselta²²⁴. Gegengewalt -käsite oli Liittotasavallan radikaalipiireissä ilmeisen tunnettu, sillä myös Ulrike Meinhofin tiedetään käyttäneen sitä artikkeleissaan 1960-luvun lopulla²²⁵. Ajatus opiskelijaliikkeestä eräänlaisena etujoukkona Liittotasavallassa kehittyi vuosikymmenen puolivälissä²²⁶. Tapani Suomisen mukaan Rudi Dutschke huomautti vallankumouksen tulevan olemaan pitkä ja monivaiheinen prosessi, jonka aikana radikaalien tulisi ”marssia instituutioiden läpi”, toisin sanoen muuttaa vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää. Näin vallankumous toteutuisi pitkällä aikavälillä kaikilla yhteiskunnan osaluilla.²²⁷

Arvostamiensa filosofien tavoin myös opiskelijaliikkeen johtajat uskoivat elävänsä autoritäärisessä valtiossa. Frankfurtin koulukunnan vanhemmasta sukupolvesta poiketen opiskelijaliikkeen johtohahmot eivät tyytyneet pelkkään teoriaan, vaan pyrkivät hyödyntämään vallankumousteoriaa käytäntöön. He sovelsivat maansa korkeakoulupolitiikkaan ja poliittiseen tilanteeseen Horkheimerin oppia konfliktien sulautumisesta hallintoon.²²⁸ Kristillisdemokraattien ja sosiaalidemokraattien muodostama suuri hallituskoalitio poisti opiskelija-aktiivien mielestä Liittotasavallalta todellisen parlamentaarisen opposition ja osaltaan aiheutti yhteiskuntaan demokratiavajeen. Esimerkiksi Rudi Dutschke näki vallankumouksen mahdollisuutena muuttaa vallitsevaa tilannetta. Erottelu esineitä ja ihmisiä vastaan

²²² Suominen 1997, 69

²²³ Kailitz 2007, 127

²²⁴ Kailitz 2007, 137

²²⁵ Lehto 2007a, 166–167. Lehto on todennut, ettei käsite Meinhofin käyttämänä olisi viitannut yksinomaan vanhan hävittämiseen vaan uusien toimintatapojen luomiseen. Kirjassaan hän on suomentanut Gegengewalt -käsitteen ”vastavallaksi”, ja käytän tätä käännoystä myös tässä työssä.

²²⁶ Koenen 2001, 45

²²⁷ Suominen 1997, 100

²²⁸ Kailitz 2007, 149

kohdistuvaan väkivaltaan tehtiin nimenomaan Liittotasavallan opiskelijaliikkeen piirissä²²⁹. Herbert Marcuse ei tällaista jaottelua ollut tehnyt, vaan hän jakoi sen sijaan väkivallan ”vallankumoukselliseen” ja ”mielettömään”, joista jälkimmäinen oli vallankumouksen kannalta hyödytön²³⁰. Vallankumouksen ongelman eettisellä tasolla muodosti keinojen ja päämäärän ristiriita²³¹. Marcusen teoriat eivät suinkaan muodostaneet mitään yhtenäistä kokonaisuutta²³², ja Susanne Kailitz kertoo Marcusen paitsi joutuneen tarkentamaan väkivaltakäsitteitään myös sanoutumaan RAF:n vuoksi jo varhain jyrkästi irti terrorismista²³³.

Yleisesti ottaen käsitteille on tyypillistä monimielisyys eli ne ovat monien merkityssisältöjen kiteymiä²³⁴. Käsitteet voimankäytöstä ja vastavallasta olivat olemassa jo Frankfurtin koulukunnan ideologiassa, mutta näille käsitteille annetut sisällöt tulivat myöhemmin muuttumaan. Sekä länsisaksalaisen opiskelijaliikkeen teoreetikot että RAF:n ideologia tulkitsi väkivallan konkreettisesti. Saksalaisen käsitehistorian teorian mukaan kieli itsessään on sosiaalisten muutosten ilmentäjä kuin aiheuttajakin²³⁵. Reinhart Koselleck on tarkastellut käsitehistorian ja sosiaalisten rakenteiden suhdetta, ja hänen mukaansa käsitteiden muutokset heijastuvat yhteiskunnan tapahtumiin. Jatkuvuus sekä katkokset historiassa heijastuvat myös toimijoiden käyttämässä kielessä. Gabriel Motzkinin mukaan Koselleck pitää myös mahdollisena, että kieli ja käsitteet voivat myös itsessään toimia historiallisten käännekohtien mahdollistajina; käytetty kieli siis heijastuu, jos kohta ei välttämättä suoraviivaisesti, tapahtumahistoriaan ja rakenteisiin²³⁶. Koselleckin teoria merkitsee siis sitä, että käsitteet eivät muutu pelkästään semanttisesti, vaan myös niihin liitettyjen mieliyhtymien kautta. Gewalt -käsite säilyi muodollisesti samana, mutta eri ryhmien sille antama tulkinta vaihteli.

2.4 Kohti konkreettisia väkivallantekoja

Opiskelijaliike oli kehittynyt valtarakenteita muuttavaksi tekijäksi niin nopeasti, etteivät valtaapitävät ehtineet suojautua sitä vastaan. Tämä aiheutti monissa Euroopan maissa opiskelijalevottomuuksia. Saksan liittotasavallassa nämä levottomuudet kehittyivät erityisen väkivaltaisiksi.²³⁷

Ulkoparlamentaarin oppositio oli toisaalta kasvanut räjähdysmäisesti. Lähtölaukauksena

²²⁹ Kailitz 2007, 30. Kts. myös Suominen 1997, 97; Walther 2007

²³⁰ Kailitz 2007, 97

²³¹ Kailitz 2007, 99

²³² Kailitz 2007, 100

²³³ Ibid.

²³⁴ Hyrkkänen 2002, 117

²³⁵ Hyrkkänen 2002, 116; Koselleck 1996, 61

²³⁶ Motzkin 1996, 44

²³⁷ Veijola 2001, 21

Liittotasavallan opiskelijaliikkeen kehityksessä kohti terrorismia on pidetty Benno Ohnesorgin kuolemaa kesäkuussa 1967 sekä Rudi Dutschken murhayritystä Länsi-Berliinissä pääsiäisenä vuonna 1968²³⁸. Nick Thomas on todennut kesäkuun 2. päivän tapahtumien jättäneen syvät jäljet Liittotasavallan historiaan²³⁹. Mielenosoitukset olivat tuohon aikaan jo arkipäivää Länsi-Berliinissä, mutta kyseisenä päivänä Persian shaahi vieraili kaupungissa. Vierailun aikana oopperatalon edessä mieltään osoittaneiden opiskelijoiden joukolla syntyi kaaos, jonka seurauksena epäpoliittinen opiskelija Benno Ohnesorg menehtyi poliisin harhalaukaukseen. Tapahtuma nostatti useita mielenosoituksia koko Liittotasavallassa. Usko oikeusvaltioon oli radikaalien keskuudessa koetuksella, ja SDS:n Länsi-Berliinin toimistoon tulvi jäsenhakemuksia²⁴⁰. Belinda Davisin mukaan monet radikaalit ryhtyivät kesäkuun toisen päivän tapahtumien jälkeen keskustelemaan sekä järjestöjen sisällä että yksityisissä piireissä väkivallan kohtaamisen todennäköisyydestä ja varautumisesta mahdollisiin tuleviin yhteenottoihin²⁴¹.

Vuonna 1977 eräät CDU:n edustajat totesivat liittopäivillä Liittotasavallan terrorismin kestäneen kymmenen vuotta²⁴², mikä osoittaa vuoden 1967 tapahtumia pidetyn käännekohtana myös näissä arvioissa. Liittotasavallan vasemmistopiirit eivät tosin varmastikaan voineet hyväksyä RAF:n historian ulottamista 1960-luvulle asti. Julkisessa sanassa opiskelijoiden toimintaa ja mielenosoituksia oli kuitenkin kutsuttu jo 1960-luvulla terroriksi²⁴³. Tapani Suominen on pohtinut poliisin toiminnan merkitystä radikaalien opiskelijoiden mielenosoituksissa. Kesäkuussa 1967 poliisi ehti antaa julkisuudessa ainakin neljä toisistaan poikkeavaa kuvausta Benno Ohnesorgin tapauksesta. Länsi-Berliinin viranomaiset raportoivat mielenosoittajien aiheuttaneen kuolemantapauksen lisäksi useita loukkaantumisia, ja painottivat, että kapinointiin tultaisiin vastaamaan tarvittaessa vielä kovemmilla keinoilla.²⁴⁴ Tapahtumien kulusta ei vallinnut selvää kuvaa²⁴⁵, mutta kaupungin pormestari ja senaatti pitivät yksin mielenosoittajia syynä väkivaltaisuuksiin²⁴⁶. Norbert Elias on huomauttanut, että ulkoparlamentaarisen liikkeen toiminta ja tavoitteet suuntautuivat alun alkaen olemassa olevia instituutioita vastaan. Näin ollen ei ollut ihme, että valtio iski takaisin.²⁴⁷ Elias näkee

²³⁸ Mm. Davis 2006, 155–157; Kailitz 2007, 66; Lehto 2007b, 218; Suominen 1997, 72–74 & 147; Kraushaar 2010, 24

²³⁹ Thomas 2003, 107

²⁴⁰ Veijola 2001, 45

²⁴¹ Davis 2006, 158

²⁴² Esim. CDU:n puheenjohtaja Helmut Kohl. Kts. DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1451.

²⁴³ Walther 1990, 439

²⁴⁴ Suominen 1997, 74

²⁴⁵ Thomas 2003, 110–113

²⁴⁶ Veijola 2001, 48; Thomas 2003, 117. Tätä näkemystä jouduttiin ilmeisesti myöhemmin tarkistamaan, sillä Länsi-Berliinin kaupunginjohtaja sekä kaupungin ylin poliisijohto erosivat mielenosoituksen jälkipuinnin seurauksena viroistaan myöhemmin vuoden 1967 aikana. Kts. Suominen 1997, 78; Lehto 2007b, 221

²⁴⁷ Elias 1989, 265

opiskelijaradikalismien aikaisissa yhteenotoissa olleen kyse kaksoissidosprosessista ja omalla painollaan syvenevästä tendenssistä. Jos valtio käytti väkivaltaa, oli opiskelijoidenkin turvauduttava väkivaltaan²⁴⁸.

Opiskelijapiirejä järkytti paitsi rauhanomaisen mielenosoituksen väkivaltaiset seuraukset myös Axel Springer -konsernin lehdistön tapa vierittää syy tapahtuneesta yksinomaan mielenosoittajien harteille²⁴⁹. Poliisin toiminta sai sekä johtavien poliitikkojen että useimpien tiedotusvälineiden tuen. On syytä muistaa, että konservatiivisen Springer -konsernin hallussa oli valtaosa Länsi-Berliinin lehdistökentästä, minkä Liittotasavallassa monet näkivät vallan väärinkäyttönä²⁵⁰. Nick Thomasin mukaan Springerin antikommunistinen asenne oli kuitenkin väestön keskuudessa yleisesti omaksuttu²⁵¹. Konservatiivinen lehdistö oli vuodesta 1965 lähtien käyttänyt yhä karkeampia ilmauksia länsisaksalaisista radikaaleista²⁵². Kansalaisten keskuudessa esiintyi tavanomaisesti käsitys, jonka mukaan kapinoivat opiskelijat itse muodostivat suurimman uhkan demokratialle²⁵³. Vaikka Länsi-Berliinin radikaalipiirit saattoivat tiettyssä määrin asti käyttää mediahuomiota hyväkseen²⁵⁴, julkisuuskuvasta muodostui vääjäämättä heille epäedullinen²⁵⁵.

Kuvatessaan Länsi-Berliinin mielenosoituksia liberaalit lehdet olivat Springer -konsernin lehtiä moniulotteisempia. Anna Veijola on tutkinut Die Zeitin uutisointia kesäkuun 2. päivän 1967 tapahtumien jälkeen. Lehden julkaisemissa silminnäkijäraporteissa poliisin läsnäolon vaikutus tapahtumien kulkuun nousi vahvasti esille. Die Zeit huomasi varsin pian virallisten tiedotteiden epä johdonmukaisuudet ja arvosteli vahvasti julkisuudessa esitettyä kuvausta tapahtumista.²⁵⁶ Die Zeitin mukaan poliisit olivat kyseisenä päivänä ilman ennakkovaroitusta hyökänneet rauhanomaisten mielenosoittajien kimppuun. Lehti kuvasi poliisin toiminnan vuoden 1967 mielenosoituksissa suorastaan ”äärimmäisen väkivaltaiseksi”²⁵⁷. Veijolan mukaan Die Zeitin artikkelit heijastivat lehden yleistä näkemystä aikakauden tapahtumista; lehti katsoi, että opiskelijoiden mielenilmaukset – primitiivisimpiä purkauksia lukuun ottamatta – olivat oikeutettuja²⁵⁸. Vuonna 1977 Die Zeit puolusti pontevasti taannoista opiskelijaradikalismia ymmärtänyttä linjaansa, joten lehden käsityksen edeltävän vuosikymmenen

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Davis 2006, 156

²⁵⁰ Suominen 1997, 81

²⁵¹ Thomas 2003, 180

²⁵² Suominen 1997, 82

²⁵³ Thomas 2003, 2

²⁵⁴ Kts. Veijola 2001, 75

²⁵⁵ Lehto 2007a, 266

²⁵⁶ Veijola 2001, 43

²⁵⁷ Veijola 2001, 47

²⁵⁸ Veijola 2001, 73–74

tapahtumista voidaan katsoa pysyneen muuttumattomana myös RAF:n terrorin kaudella²⁵⁹.

Viikko kesäkuun 2. päivän tapahtumien jälkeen SDS järjesti Hannoverinsa laajan kongressin, joka tuomitsi Ohnesorgin ampumisen ensimmäisenä poliittisena murhana Liittotasavallassa.²⁶⁰ Kongressin aikana Rudi Dutschken ja filosofi Jürgen Habermasin välille syntyi ristiriita väkivaltakysymyksestä. Opiskelijaliikkeen keskuudessa esitettiin näkemys siitä, että rauhanomaiset keinot eivät välttämättä riitä.²⁶¹ Jürgen Habermas oli ehdottomasti väkivaltaa vastaan, olisipa tämä sitten ihmisiä tai tavaroita vastaan kohdistuvaa²⁶². Vaikka Habermas tuomitsi Liittotasavallan vasemmistopiirin ja muiden Frankfurtin koulukunnan filosofien tavoin jyrkästi viranomaisten käyttämät keinot, hän varoitti Liittotasavallan opiskelijaliikkeen sisään kehittyneen huolestuttavia aineksia. Habermas moitti opiskelijaliikkeen radikaaleja ”vasemmistofasismista”²⁶³. Hans-Jürgen Krahl ja Rudi Dutschke eivät kuitenkaan halunneet pysäyttää liikettä, vaan pohtivat uusia järjestäytymisen muotoja ja yhä tiukempia vastarinnan keinoja. Syyskuussa 1967 Krahl ja Dutschke arvioivat SDS:n tulevaisuuden näkymiä ja toivat esiin mahdollisuuden muodostaa pieniä vallankumouksellisia toimintaryhmiä, jotka jatkaisivat taistelua.²⁶⁴

Habermasin ja Dutschken välinen kiista oli alku länsisaksalaisen opiskelijaliikkeen ristiriidalle oppi-isiensä kanssa. Susanne Kailitzin mukaan opiskelijaliike ymmärsi Liittotasavallan poliittisen tilanteen vallankumousta vaativana, sitä vastoin Frankfurtin koulukunnan filosofit pääasiassa korostivat oppiensa teoreettista luonnetta; niiden soveltaminen käytäntöön ei ollut tarkoituksenmukaista. Ristiriidat oppi-isien ja nuoren sukupolven välillä kärjistyivät 1960-luvun kuluessa kohti loppuaan. Frankfurtin koulukunnan filosofit katsoivat opiskelijoiden sekä omineen heidän kehittämänsä teorian että soveltavan sitä väärin. Opiskelijat puolestaan eivät pitäneet siitä, ettei Frankfurtin koulukunta ollut luonut minkäänlaista poliittista toimintaohjelmaa. Frankfurtin yliopistossa opiskelijat suuttuivat siitä, ettei luennoilla ollut keskusteltu Liittotasavallan hätätilalaeista ja loppuvuodesta 1968 estivät filosofeja pitämästä luentoja. Nuorison toimintaan pettynyt Theodor Adorno joutui seuraamaan, kuinka opiskelijat valtasivat hänen johtamansa laitoksen talvella 1969 kahden viikon ajaksi.²⁶⁵

²⁵⁹ Die Zeit 26.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Was ist heute noch liberal?”

²⁶⁰ Kailitz 2007, 66

²⁶¹ Kailitz 2007, 67

²⁶² Kailitz 2007, 110

²⁶³ Kailitz 2007, 105. Konfliktista Dutschken ja Habermasin välillä kertovat useat eri lähteet, mm. Koenen 2001, 40; Lehto 2007a, 180; Winkler 2010, 96–98

²⁶⁴ Kailitz 2007, 191; Vrt. Koenen 2001, 50

²⁶⁵ Kailitz 2007, 68; Suominen 1997, 92

Die Zeit oli kirjoittanut vuonna 1967, että mielenosoittajat muodostivat vain osan Länsi-Berliinin opiskelijakunnasta, mutta mikäli valtio reagoisi väärin, opiskelijoiden enemmistö saattaisi kääntyä viranomaisia vastaan.²⁶⁶ Kesällä 1968 tehtyjen kyselyjen mukaan kaksi kolmasosaa 17–25 vuotiaista opiskelijoista suhtautui epäilevästi Liittotasavallan puoluejärjestelmään ja yli puolet heistä oli osallistunut mielenosoitukseen.²⁶⁷ Luottamus oikeusvaltioon oli kokenut kolauksen. Heinäkuussa 1967 SDS järjesti paljon julkisuutta saaneen paneelikeskustelun koskien ulkoparlamentaarisin opposition poliittisia mahdollisuuksia, ja sitä oli seuraamassa yli 3000 henkilöä²⁶⁸. Syyskuussa 1967 SDS julkaisi pamfletin, joka käsitteli Liittotasavallan yhteiskunnallista kehitystä muutaman edeltäneen vuoden. Pamfletti rinnastaa Ohnesorgin ampumisen eräiden radikaalien kritisoimien muiden poliittisten tapahtumien kanssa, ja tekstistä on luettavissa käsitys väärästä vallankäytöstä ja voimankäytön käsitteen konkretisoituminen. Pamfletin mukaan voimankäyttö oli saanut väkivaltaisempia sävyjä sekä viranomaisten että radikaalien ymmärtämänä. Ei siis ainoastaan teoria vaan myös käytännön tapahtumat vaikuttivat käsitteen tulkintaan.²⁶⁹

Voimankäyttökysymys herätti opiskelijaliikkeen sisäisessä keskustelussa esityksiä konkreettisista toimenpiteistä. Mikäli kapinoivat opiskelijat olivat alun perin aikoneet pidättäytyä konkreettisesta väkivallasta, miten vastarintaa voitaisiin harjoittaa? Vastavallan käsite nousi esiin, sillä epäoikeudenmukaista järjestelmää vastaan katsottiin olevan oikeutettua harjoittaa vastarintaa. Radikaaliopiskelijoiden piirissä tunnettiin jo vuodesta 1966 lähtien ajatus jaosta väkivaltaan tavaroita ja ihmisiä vastaan. Tuolloin ulkoparlamentaarisin opposition johtohahmot olivat suosineet vain symbolista väkivaltaa tavaroita vastaan ja sanoutuneet irti ajatuksesta toimia väkivaltaisesti henkilöitä kohtaan.²⁷⁰ Susanne Kailitzin mukaan väkivalta esineitä vastaan (*Gewalt gegen Sachen*) tarkoittaa protestimuotoa, jossa tavaroita ja omaisuutta saatetaan särkeä. Kyseinen väkivallan muoto ei Kailitzin mukaan ole suunniteltua, mutta se voi olla luonteeltaan symbolista tai käytännöllistä mielenosoituksen yhteydessä tapahtuvana.²⁷¹ Väkivalta henkilöitä vastaan (*Gewalt gegen Personen*) on väkivallan astetta vakavampi muoto, ja siitä lain edessä saatava rangaistus riippuu teon tarkoituksesta ja motiivista. Poikkeustapauksissa väkivalta on myös oikeutettua puolustuskeinona. Opiskelijaliikkeen keskuudessa kiteytyi käsitys, että puolustautuminen valtionvallan mielenosoittajia harjoittamia keinoja vastaan oli oikeutettua.²⁷²

²⁶⁶ Veijola 2001, 51

²⁶⁷ Sontheimer 2010, 30

²⁶⁸ Walther 2007

²⁶⁹ Dutschke & Krahl 1967, 89–95

²⁷⁰ Winkler 2010, 44; Kailitz 2007, 67.

²⁷¹ Kts. Kailitz 2007, 51

²⁷² Kailitz 2007, 52–53

Länsi-Berliinissä järjestettiin helmikuussa 1968 kansainvälinen Vietnam-kongressi, johon osallistui peräti 5000 vierasta. Kongressin keskeinen teema käsitteli imperialismiin vastaisen taistelun tulevaisuutta. Avauspuheen pitänyt Rudi Dutschke samaistui esityksessään voimakkaasti sissisotaa Yhdysvaltoja vastaan harjoittaviin Vietkongin joukkoihin ja julisti, että vallankumous tulisi olemaan maailmanlaajuinen. Dutschken mielestä kansainvälinen pääoma ja imperialismi aatteena liikkuvat valtioiden rajojen yli²⁷³, minkä vuoksi tulisi luoda yhtenäinen rintama eri maanosien vallankumouksellisten kesken. Wolfgang Kraushaar mukaan Dutschke kuitenkin tunnusti eroavaisuudet Liittotasavallan ja kolmannen maailman välillä.²⁷⁴ Rudi Dutschke piti konkreettista väkivaltaa suurkaupungeissa toimimattomana ajatuksena ja vallankumouksen vastaisena²⁷⁵. Hän totesi kuitenkin, että taistelua Yhdysvaltoja ja Natoa vastaan olisi tehostettava, keinona esimerkiksi sotilaskarkuruuden tukeminen.²⁷⁶

Wolfgang Kraushaar on todennut, että kaupunkisodan käsite oli Liittotasavallassa otettu ensimmäisen kerran esiin radikaalien opiskelijoiden piirissä²⁷⁷. Gerd Koenen kertoo, että jo 1960-luvun puolivälissä SDS:n johtohahmot Rudi Dutschke ja Hans-Jürgen Krahl olivat esittäneet varautumista eräänlaiseen sissisotaan²⁷⁸. Dutschken suhde terrorismiin jäi siitä huolimatta aikalaisille kiistanalaiseksi, sillä hän viime kädessä vastusti fyysistä väkivaltaa. Dutschke vastusti terrorismia jo siitäkin syystä, että hän näki sen vasemmiston kannalta haitalliseksi. Susanne Kailitzin mukaan Rudi Dutschke katsoi Frankfurtin koulukunnan oppeja soveltaen tietyn tyyppisen voimankäytön ja sortamisen sisältyvän vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään. Tämä voimankäytön tyyppi oli ideologian mukaan olemassa paitsi kolmannessa maailmassa myös kehittyneissä maissa, joskaan jälkimmäisissä ei selvästi näkyvänä. Dutschkelle oli kuitenkin tärkeää laajentaa vallankumoustietoisuus koko yhteiskuntaan ja kaikkiin kansalaispiireihin. Näin ollen yhteiskuntajärjestystä rikkova toiminta oli vain vastaamista valtion harjoittamaan väkivaltaan. Radikaalien opiskelijoiden toimintaan kuului provosointi valtion reaktioiden esiin houkuttelemiseksi. Kailitz on tehnyt johtopäätöksen, että Rudi Dutschke hyväksyi konkreettisen väkivallan tavaroita mutta ei ihmisiä vastaan.²⁷⁹

Rudi Dutschke kehitti ajatuksen väkivallan käytön mahdollisuudesta, mutta hän ei henkilökohtaisesti

²⁷³ Klimke 2008, 98

²⁷⁴ Kraushaar 2010, 19

²⁷⁵ Kailitz 2007, 151; Suominen 1997, 97

²⁷⁶ Suominen 1997, 100

²⁷⁷ Kraushaar 2007

²⁷⁸ Koenen 2001, 45

²⁷⁹ Ibid.

ollut RAF:n kanssa missään tekemisissä²⁸⁰. Voimankäyttö käsitteenä ja väkivalta rajoitetussa muodossa olivat eräitä radikaalien strategioista tavoitteidensa saavuttamiseksi. Katriina Lehdon mukaan Dutschke kehitti teorian ”rajoitetusta sääntöjen rikkomisesta”, joka kielsi ihmisten vahingoittamisen mutta salli aineelliset tuhot²⁸¹. Rajat eri käsitteiden välillä olivat kuitenkin häilyvät. Belinda Davisin mukaan Gewalt - käsite ei ollut 1960-luvun lopulla lainkaan yksiselitteinen, vaan sisälsi muun muassa itsepuolustuskeinoja mahdollisten yhteenottojen varalta, teatraalisia eleitä tai yksinkertaisesti protestia²⁸². Radikaalipiireissä yhä useammat alkoivat vuoden 1968 jälkeen nähdä väkivallan käsitteen vaativan laajentamista tavaroihin kohdistuvasta väkivallaksi ihmisiä vastaan²⁸³. Rudolf Waltherin mukaan niin SDS:n kuin laajemmin opiskelijaliikkeen piirissä ei kyetty vallinnut mitenkään selkeää kantaa voimankäyttöön liittyvien teorioiden ja käytännön politiikan kesken²⁸⁴.

Saksalaisen radikalismien väkivaltainen jakso oli alkanut kesäkuussa 1967. Seuraavan kerran vastaavanlainen mielenosoitusaalto levisi eri puolilla Liittotasavaltaa Rudi Dutschken murhayrityksen 11.huhtikuuta 1968 jälkeen. Dutschkea ampui mieleltään häiriintynyt müncheniläinen sekatyömiehen Joseph Bachmann, jonka kotoa löydettiin äärioikeistolaista materiaalia²⁸⁵. Tuolloin radikaalien keskuudessa vaikuttaa tapahtuneen myös muutos voimankäytön käsitteen ymmärtämisessä. Katriina Lehdon mukaan Dutschken attentaattia seuranneet pääsiäismellakat vuonna 1968 olivat ensimmäinen kerta, jolloin opiskelijat itsekin ”tarttuivat kättä pidempään”²⁸⁶. Gerd Koenenin mukaan attentaatti sytytti kapinoivan nuorison yhteiseen protestiin²⁸⁷. Länsi-Berliinissä opiskelijat suuntasivat Springer - konsernin talolle, sillä he pitivät kaupungin lehdistöä vastuullisena murhayrityksestä²⁸⁸. Tapahtumien kulussa sekä poliisi että mielenosoittajat menettivät itsehillintänsä. Samoin kuin vuonna 1967 kesäkuun 2. päivän tapahtumien jälkeen Die Zeit raportoi tälläkin kertaa viranomaisten toiminnasta kriittiseen ja väkivaltaa vastustavaan sävyyn. Anna Veijolan mukaan Die Zeit piti vuonna 1968 opiskelijoiden mielenosoitusta jossain määrin ymmärrettävänä, sillä opiskelijaliikkeen esikuvaa oli ammuttu, mutta poliisien toiminnan lehti kirjoitti olleen silkkaa raivoa²⁸⁹.

Pääsiäisen 1968 levottomuuksien aikaan rauhanomaisuus olikin kaukana, sillä yhteenotot saivat Länsi-

²⁸⁰ Lehto 2007a, 193; Kraushaar 2007

²⁸¹ Suominen 1997, 58; Lehto 2007a, 192

²⁸² Davis 2008, 160

²⁸³ Davis 2008, 158

²⁸⁴ Walther 2008

²⁸⁵ Lehto 2007a, 98–99

²⁸⁶ Lehto 2007a, 192

²⁸⁷ Koenen 2001, 177

²⁸⁸ Lehto 2007a, 99

²⁸⁹ Veijola 2001, 73

Berliinissä tavaroita tuhoavaa luonnetta²⁹⁰. Murhayrityksen kohteena olleen Rudi Dutschken toimintakyky palautui vähitellen, mutta hän ei enää ottanut entisen kaltaista roolia opiskelijaliikkeessä. Väkivalta konkreettisesti muodossaan oli kehittynyt opiskelijaliikkeen sisällä nimenomaan Länsi-Berliinissä. Kaupungin opiskelijanuoriso käytti provokaation keinoja, joihin virkavalta vastasi. Toukokuussa Liittotasavallan hallintokaupunki Bonnissa usean päivän aikana arviolta jopa 400 000 mielenosoittajaa protestoi hätätilalakeja vastaan²⁹¹. Keväällä ja kesällä 1968 eri puolilla Liittotasavaltaa opiskelijat valtasivat kampuksia ja vaativat muutosta yhteiskuntajärjestykseen. Springerin lehdistön uhkaava sävy herätti myös monet radikaalit valmistautumaan yhteenottoihin.²⁹² Ensimmäinen organisoitu yhteenotto viranomaisten ja kapinoivien nuorten välillä käytiin marraskuussa 1968 Länsi-Berliinin oikeustalon edustalla.²⁹³ Katriina Lehdon mukaan Liittotasavallan ulkoparlamentaarinen oppositio kieltäytyi kuitenkin menemästä järjestäytyneessä väkivallanteossa tämän pidemmälle²⁹⁴.

Suunnitelmallinen tuhoava toiminta alkoi Liittotasavallan radikaalimpien piirien taholta huhtikuussa 1968, jolloin RAF:n tulevat johtajat Andreas Baader ja Gudrun Ennslin toteuttivat Frankfurtissa Vietnamin sodan vastaisen tavaratalotuhopolton. Liittotasavallan Sosialistinen opiskelijaliitto sanoutui jyrkästi irti iskusta.²⁹⁵ Ajatus etujoukkona toimimisesta oli jo varhain kuulunut SDS:n itseymmärrykseen, mutta 1970-luvun läheystyessä vallankumousmieliala laantui.²⁹⁶ Hajottavana voimana toimi jo vuonna 1967 nähtävissä ollut opiskelijaliikkeen sisäinen eriytyminen traditionaaliseen sekä antiautoritaariseen siipeen²⁹⁷. Spontaanit protestit olivat epäonnistuneet kaikilla rintamilla, ja hätätilalakien hyväksymisen 30.toukokuuta 1968 myötä ulkoparlamentaarinen oppositio menetti yhteisen tavoitteensa. SDS:n kaksi konferenssia syksyllä 1968 epäonnistuivat yhteisten toimintatapojen löytämisessä, ja opiskelijaliike hajosi yhä enemmän lukuisiin aatteellisesti kilpaileviin sirpaleryhmiin.²⁹⁸ Liittotasavallassa oli useita pieniä ääriivasemmistolaisia, mutta huonosti järjestäytyneitä tahoja, joita kutsuttiin K-ryhmiksi (K-Gruppen)²⁹⁹. Radikaalivasemmistoa yhdistäväksi voimaksi perustettiin huhtikuussa 1969 nimellä Sozialistische Büro ristitty järjestö, jonka merkitys jäi kuitenkin vähäiseksi³⁰⁰.

Varsinainen kuolinisku opiskelijaliikkeelle oli sosiaaliliberaalin hallituskoalition muodostaminen syksyllä

²⁹⁰ Lehto 2007a, 99

²⁹¹ Lehto 2007a, 154

²⁹² Suominen 1997, 100

²⁹³ Koenen 2001, 172

²⁹⁴ Lehto 2007a, 192

²⁹⁵ Kraushaar 2010, 17. Kts. myös Lehto 2007a, 204–205

²⁹⁶ Klimke 2008, 106

²⁹⁷ Suominen 1997, 118; Lehto 2007a, 186

²⁹⁸ Koenen 2001, 123–124

²⁹⁹ Kersting 2004, 355–356

³⁰⁰ Koenen 2001, 198

1969. Willy Brandtin johtama liittohallitus lupasi yhteiskunnallisia uudistuksia ja armahduksen kaikille niille, jotka olivat joutuneet juridisiin vaikeuksiin 1960-luvun mielenosoitusten johdosta. Vuosina 1969–1970 SDS:n hajoamiskehitys kiihtyi ja APO:n aikaisemmin korkea julkisuusarvo heikkeni.³⁰¹

Liittotasavallan radikaaleihin vaikuttivat myös ulkomaiden tapahtumat. Martin Klimken mukaan esimerkiksi Varsovan liiton joukkojen tunkeutuminen Tšekkoslovakiaan elokuussa 1968 oli moraalinen takaisku opiskelijaliikkeelle, sillä se kiristi maailmanpolitiikan ilmapiiriä ja teki tyhjäksi haaveet demokraattisesta kehityksestä Itä-Euroopan sosialistisissa maissa³⁰². Liittotasavallan uudelleen perustettu kommunistinen puolue DKP sekä eräät muut marxilais-leniniläiset pienryhmät kääntyivät neuvostososialismiin päin³⁰³. Radikaalit opiskelijat alkoivat etsiä poliittista viiteryhmittymäänsä lisääntyvässä määrin muista organisaatiosta. Maaliskuussa 1970 Frankfurtissa pidetty kokous merkitsi Liittotasavallan Sosialistisen opiskelijaliiton hajoamista³⁰⁴.

2.5 RAF:n kehittyminen

RAF:n perustajajäsenet pitivät maansa poliittista tilannetta selvästikin sen verran sietämättömänä, että he jättivät aikaisemman elämänsä ja omistautuivat vallankumoukselle. RAF:n periaatteissa ja toiminnassa yhdistyivät väkivalta tavaroita ja ihmisiä vastaan, eikä ryhmä karttanut kaupunkisotaa ja terroria. RAF kutsui Liittotasavaltaa ”imperialistiseksi”, ”fasistiseksi” ja ”väkivaltaiseksi” valtiomuodoksi³⁰⁵. Julkinen sana kutsui Rote Armee Fraktionin jäseniä terroristeiksi, mutta he pitivät itseään vapaustaistelijoina³⁰⁶. RAF:n välitön tavoite oli yrittää pelastaa se poliittinen muutosvoima, joka oli ehtinyt muodostua Länsi-Berliinissä vuosina 1967–1969, mutta näytti olevan valumassa hukkaan.³⁰⁷ Vaikka RAF:n jäsenet olivat lähtöisin opiskelijaliikkeen piiristä, ryhmän jäsenten ja laillisen vasemmiston suhde oli Susanne Kailitzin mukaan alusta lähtien vaikea³⁰⁸. Ensimmäisen terroristisukupolven jäsenet olivat tunteneet henkilökohtaisesti monia entisiä opiskelijaliikkeen jäseniä³⁰⁹. Yhtäläisyyksistä huolimatta RAF:n ja opiskelijaliikkeen näkemyksissä on havaittavissa myös teoreettisia eroja. Esimerkiksi Ulrike Meinhofin näkemys kehittyi vuosina 1968–1969 rauhanomaisesta toiminnasta vakaumukseen aseellisen taistelun välttämättömyydestä. Lisäksi RAF piti itseään osana kansainvälisen vallankumouksen konkreettista eturintamaa, mikä erosi muun muassa Rudi Dutschken ja Herbert Marcusen

³⁰¹ Wunschik 2010, 59

³⁰² Klimke 2008, 103. Kts. myös Die Zeit, 3.6.1977, Dieter E. Zimmer, „Sie protestierten nur zwei Sommer lang“

³⁰³ Klimke 2008, 103

³⁰⁴ Koenen 2001, 183

³⁰⁵ Kailitz 2007, 188

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Lehto 2007b, 209; Kts. myös Kraushaar 2010, 25

³⁰⁸ Kailitz 2007, 199

³⁰⁹ Kts. Eberhardt 2007, 27–28

näkemyksistä³¹⁰. RAF loi omalle toiminnalleen ensin edellytyksiä tekemällä pankkiryöstöjä, autovarkauksia ja asiakirjaväärennöksiä. Katriina Lehdon mukaan näitä toimia pidettiin itsestään selvästi oikeutettuina sissisodan menetelminä.³¹¹

RAF:n julkisuuskuva muotoutui erittäin kielteiseksi³¹². Vuonna 1971 Ulrike Meinhof oli myöntynyt antamaan ranskalaiselle toimittaja Michele Raylle haastattelun, joka julkaistiin myöhemmin Spiegelissä. Artikkelin esittelyssä kerrottiin ääriivasemmistolaisen ryhmän aikovan luoda Punaisen armeijakunnan (RAF). Meinhofin argumentoi marxilaisin termein ja totesi Baaderin vapautuksen olleen välttämätön vallankumouksen kannalta.³¹³ Meinhof korosti sitä, että RAF asetti käytännön teorian edelle³¹⁴. Terrorismissa tai sissisodassa konkreettinen väkivalta – oli se sitten ihmisiä tai esineitä vastaan kohdistuvaa – ei ollut itsetarkoitus vaan väline. Siten myös väkivallan käytön seuraukset olivat vain sivuseikka matkalla kohti tavoitetta.³¹⁵ Opiskelijaliikkeen teoreetikot olivat katsoneet, että vallankumouksen tulisi alkaa kolmannesta maailmasta. Belinda Davisin mukaan Liittotasavallan vasemmisto piti yleisesti ottaen RAF:n toimintaa vahingollisena vallankumoukselle ja pelkäsi terrorin johtavan yleisen mielipiteen oikeistolaistumiseen³¹⁶.

RAF:n eroja opiskelijaliikkeen ja Frankfurtin koulukunnan kanssa voidaan verrata suhtautumisella Liittotasavallan poliittiseen tilanteeseen. Frankfurtin koulukunnan teoreetikot loivat seuraajiinsa nähden maltillisemman käsityksen rakenteellisesta väkivallasta ja voimankäytöstä, vaikka he elivät paljon epävakammassa poliittisessa ympäristössä ja näkivät muun muassa kansallissosialistisen Saksan nousun³¹⁷. Toisen maailmansodan jälkeen rauhanomaisemmissa olosuhteissa kasvanut sukupolvi antoi Gewalt -käsitteelle paljon konkreettisemmän merkityksen. Frankfurtin koulukunnan piirissä vallitsi 1960-luvulla yhteisymmärrys siitä, ettei Liittotasavallan yhteiskunta ollut vallankumouksellisessa tilanteessa.³¹⁸ Opiskelijaliikkeen piirissä kuitenkin uskottiin, että vallankumoustietoisuus olisi saavutettavissa kansalaisten piirissä oikean toiminnan kautta. RAF:n mielestä opiskelijaliike oli sortunut turhaan teoretisointiin, ja terroristit nostivat toiminnan vallankumouksen keskiöön. Varsinainen hyökkäys vallitsevaa järjestelmää vastaan olisi ainoa keino saavuttaa vallankumoustietoisuus Liittotasavallan asukkaiden keskuudessa. Käsite ”Gewalt” merkitsi Rote Armee Fraktionille konkreettista

³¹⁰ Kailitz 2007, 133 & 202

³¹¹ Lehto 2007a, 271

³¹² Lehto 2007a, 266

³¹³ Lehto 2007a, 262

³¹⁴ Lehto 2007a, 277

³¹⁵ Kailitz 2007, 54–55

³¹⁶ Davis 2006, 160

³¹⁷ Kailitz 2007, 61

³¹⁸ Kailitz 2007, 116

väkivaltaa valtiota vastaan. Käsitteiden saamat merkitykset ovat monitahoisten vaikutusten summa³¹⁹, ja Gewalt -käsite on selvästi ymmärretty eri tavoin. Reinhart Koselleckin teorian mukaan käsitteen merkityssisältö saa virikkeitä todellisuuden ja metaforan yhteisvaikutuksesta³²⁰. Käsitehistoriassa käsitteet viittaavat itsensä lisäksi myös ulkopuoliseen asiaan tai ilmiöön ja tämä todellisuus ymmärretään käsitteiden avulla.³²¹ Koselleck on tutkinut myös käsitteiden ymmärtämisessä tapahtuneita muutoksia. Vanhat käsitteet tulevat esiin uudelleen ja erilaisessa kontekstissa, jolloin ne saattavat saada poikkeavan merkityssisällön³²².

Valtion kannalta käsitteet väkivallasta ja vastaväkivallasta näyttäytyivät todennäköisesti hämärinä ja arveluttavina. Die Zeit kirjoitti lokakuussa 1977, että keskustelu terrorismin taustatekijöistä politisoitui herkästi³²³. Syksyllä 1977 sekä hallitus- että oppositiopuolueiden edustajat uskoivat liittopäiväkeskusteluissa Gewalt -käsitteeseen liittyvän kriittisen teorian löytyvän Liittotasavallan terrorismin taustalta³²⁴. Erityisesti kristillisdemokraattien puheenvuoroissa syylistettiin Liittotasavallan akateemiset instituutiot ja teoreettiset, symbolisesta väkivallasta puhuvat termit. Jörg Requaten mukaan CSU:n liittopäiväedustaja kreivi Franz Stauffenberg nimesi lokakuussa 1977 päivälehti Stuttgarter Zeitungissa Frankfurtin koulukunnan suoraan terrorismista vastuulliseksi: ”Frankfurtin koulukunta on opettanut, että väkivalta tavaroita vastaan on oikeutettua, mikä luonnollisesti on johtanut seuraavaksi väkivaltaan ihmisiä vastaan.”³²⁵

Vuonna 1971 RAF julkaisi teoksen ”Kaupunkisissitaktiikka” (Das Konzept Stadtguerilla), joka oli ryhmän ensimmäinen ideologinen julistus. Vuotta aikaisemmin brasilialainen terroristi Carlos Marighella oli laatinut niin sanotun terroristin oppaan, joka oli toiminut saksalaisten terroristien esikuvana. Julkaisussaan RAF määritteli ensimmäistä kertaa selkeästi positionsa. Omasta mielestään Rote Armee Fraktion kävi imperialismiin ja erityisesti monopolikapitalismin vastaista taistelua, ja RAF:n jäsenet näkivät nimenomaan nämä kaksi ideologiaa kansainvälisen politiikan määräävinä voimina. Mao Tse Tungia lainaten RAF määritteli aseellisen taistelun marxismi-leninismiin korkeimmaksi muodoksi.³²⁶ RAF ei julistuksessaan pyrkinyt ottamaan itselleen työväenliikkeen tai laillisen vasemmiston asemaa. Sen sijaan ryhmän tavoitteena oli vasemmiston mobilisoiminen ja rohkaiseminen luokkataisteluun. RAF

³¹⁹ Hyrkkänen 2002, 118

³²⁰ Motzkin 1996, 44

³²¹ Koselleck 1996, 61

³²² Koselleck 1996, 62

³²³ Die Zeit, 21.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, ”Wider der Kleingeist”

³²⁴ Esim. oikeusministeri Hans-Jochen Vogel (SPD) DB, 8.Wahlperiode, 28.10.1977, sekä Alfred Dregger (CDU) DB 8.Wahlperiode, 28.10.1977,

³²⁵ Requate 2011, 254

³²⁶ Das Konzept Stadtguerilla, Rote Armee Fraktion 1997, 30

ristiriitaisesti sekä tuomitsi vasemmistointellektuellit että toisaalta pyrki laillisen vasemmiston kanssa yhteistyöhön³²⁷. Toinen julistus käsitteli aseellisen taistelun mahdollisuutta Länsi-Euroopassa. Liittotasavallan laillinen yhteiskunta oli ryhmän mielestä paha ja sortava, joten laitton toiminta oli välttämätöntä vallankumouksen aikaansaamiseksi. Kaupunkisota oli RAF:n ideologiassa eräs luokkataistelun keinoista. Rote Armee Fraktion näki itsensä etujoukkona, joka toisi vallankumouksen kolmannesta maailmasta suurkaupunkeihin.³²⁸

RAF:n ensimmäinen sukupolvi julkaisi järjestyksessään kolmannen ideologisen julistuksensa huhtikuussa 1972, vain vähän ennen niin kutsuttua toukokuun hyökkäystä. ”Dem Volk dienen”³²⁹ otsikoidussa ideologiaohjelmassa RAF totesi Liittotasavallan järjestelmän olevan vain kulissia, joka peitti alleen yhä vallitsevat fasiset rakennelmat. Valtio saattoi väkivaltamonopolin kautta ajaa vallitsevan luokan etuja. RAF otti julistuksissaan esiin Liittotasavallan yhteiskunnalliset epäkohdat ja suuntasi sanomansa maan sosiaalisille marginaaliryhmille, joilta toivoi saavansa tukea taistelulle³³⁰. Katriina Lehto on todennut, että vaikka RAF:n pohjana oli marxilais-leniniläinen ideologia, sitä ei noudatettu orjallisesti. RAF:n jäsenet tekivät tiukan eron myös suhteessa Neuvostoliittoon.³³¹ Ryhmä näki itsensä vallankumousta valmistelevana etujoukkona, jonka tehtävä oli aktivoita massat³³². Kaupunkisota oli RAF:n näkemyksen mukaan keino yhdistää muuten hajanaiset vallankumoukselliset voimat³³³. Neljäs ideologinen julistus seurasi marraskuussa 1972, jolloin RAF:n ensimmäisen sukupolven jäsenet oli jo vangittu³³⁴.

2.6 RAF:n kansainväliset yhteydet

Kansainvälinen aspekti oli ollut mukana jo 1960-luvun opiskelijaliikkeessä, sillä eri maiden kapinoiva nuoriso tunsi olevansa osa maailmanlaajuisia liikehdintää. Kai Lemler on tutkinut RAF:n terrorismia kansainvälisessä kontekstissa. Lemlerin mukaan terrorismilla on erotettavissa kolme erilaista kansainvälisyyden tasoa. Ensimmäisen tason terroristiryhmittymät ovat toimivat ainoastaan kansallisvaltion tasolla. Valtioiden väliset (*international operierender Terrorismus*) terroristiryhmittymät käyttävät tarvittaessa ulkomaista tukea ja saattavat iskeä monikansallisia yrityksiä ja instituutioita vastaan. Kaikkein kansainvälisin terrorismin muoto on valtioiden rajat ylittävä ja eri maissa operoiva

³²⁷ Kailitz 2007, 203; Das Konzept Stadtguerilla, Rote Armee Fraktion 1997, 31.

³²⁸ Kts. myös Tolmein 2002, 108–110

³²⁹ Virallista suomennosta ei ole. Katriina Lehto on kääntänyt otsikon ”Kansan palveluksessa”. Lehto 2007a, 257

³³⁰ ”Dem Volk dienen”, Rote Armee Fraktion 1997, 129-130

³³¹ Lehto 2007a, 279

³³² Rote Armee Fraktion 1997, 31

³³³ Tolmein 2002, 128

³³⁴ Neljäs ideologinen julistus sisälsi enimmäkseen terroristijärjestö Musta syyskuun Münchenin olympialaisissa vuonna 1972 tekemän iskun arviointia. Kts. Rote Armee Fraktion 1997, 151

terrorismi (*transnationaler Terrorismus*). Lemlerin esittämässä luokittelussa RAF sijoittuu keskimmaiselle tasolle. RAF:n terroristit olivat lähtöisin saksalaisesta yhteiskunnasta ja he hyökkäsivät yksinomaan Saksan liittotasavallan rajojen sisällä. Tämän ohella saksalaisterroristit pitivät yhteyttä ja vastaanottivat vaihtelevassa määrin apua myös ulkomaisilta tahoilta.³³⁵ Lemlerin mukaan RAF:n ulkomaisten yhteistyön asteessa on lisäksi havaittavissa muutoksia 1970-luvun kuluessa³³⁶.

Kaupunkisodan (*Stadtguerilla*) käsite yhdistetään useimmiten Latinalaiseen Amerikkaan, jossa paikalliset sissit vuonna 1970 määrittivät itsensä kyseisellä termillä³³⁷. Rote Armee Fraktionin itseymmärryksessä oli jo varhain löydettävissä ideologinen aspekti. RAF näki itsensä osana maailmanlaajuista imperialisminvastaista kamppailua, joka konkreettisimmin RAF:n syntyhetkellä toteutui Vietnamissa. RAF:n näkemyksen mukaan läntinen Eurooppa ei ollut enää imperialistien johtama komentopaikka, vaan itsessään osa maailmanlaajuista imperialismin vastaista taistelua³³⁸. Vuonna 1971 annetun julistuksen perusteella taistelu imperialismia vastaan oli välttämätöntä missä maailmankolkassa tahansa, siitakin huolimatta, että mahdollisuudet tähän saattaisivat kyseissä maassa olla miten olemattomat tahansa³³⁹. Liittotasavallalla oli vasemmistoterroristien näkemyksen mukaan avainrooli maahan sijoitettujen amerikkalaisten joukkojen vuoksi. RAF:n julistukset sisälsivät lainauksia paitsi Marxilta ja Leniniltä myös Che Guevaran ja Ho Chi Minhin ajatusten soveltamista³⁴⁰. Nimensä RAF otti Japanin punaiselta armeijakunnalta. Saksalaiset terroristiryhmät ihailivat Latinalaisen Amerikan sissijärjestöjä ja erityisesti Uruguayn tupamaroja³⁴¹. Liittotasavallan opiskelijaradikalismin loppuvaiheessa maailmassa oli paljon kansainvälisiä esikuvia kaupunkisissiryhmän muodostamiseksi, sillä 1960-luvun jälkipuoliskolla eri maissa toimivien terroristiryhmien määrä oli lisääntynyt huomattavasti. Toisaalta RAF ei koskaan muotoillut sitä, millaisen lopputuloksen vallankumous Liittotasavallassa tuottaisi. Konkreettisia päämääriä tavoiteltavasta yhteiskunnasta ei yksikään RAF:n sukupolvi laatinut.³⁴²

Ensimmäinen konkreettinen merkki kansainvälistymisestä oli RAF:n ensimmäisen sukupolven koulutusjakso Jordaniassa 1970. RAF:n jäsenet saivat koulutusta muun muassa pankkiryöstöissä, sissisodassa sekä ammusten käytössä. Vastineeksi eurooppalaiset terroristit toimittivat Lähi-Itään

³³⁵ Lemler 2008, 133–135

³³⁶ Lemler 2008, 148

³³⁷ Walther 1990, 439

³³⁸ Lemler 2008, 74

³³⁹ Lemler 2008, 130

³⁴⁰ Lemler 2008, 54

³⁴¹ Lemler 2008, 55

³⁴² Lemler 2008, 58

materiaalista apua sekä muun muassa väärennöslaitteistoja³⁴³. Tietyt maat kuten Etelä-Jemen, Irak ja Jordania tarjosivat saksalaisille terroristeille hengähdyspaikan, mahdollistivat koulutusleirin ylläpidon tai antoivat jopa konkreettisia välineitä terrori-iskujen tekoon³⁴⁴. RAF oli valmis yhteistyöhön jopa ulkomaisten nationalistis-separatististen terroristiryhmien kanssa, joskaan nämä pyrkimykset eivät toteutuneet. RAF:n harjoittama kansainvälinen yhteistyö oli Kai Lemlerin mukaan kuitenkin monessa tapauksessa luonteeltaan enemmän pragmaattista kuin ideologista. Yhteistyö Palestiinan vapautusarmeijan kanssa keskeytyi jo vuonna 1971 ja virisi uudelleen vasta 1970-luvun puolivälin jälkeen.³⁴⁵

RAF:n toiminnan ensimmäinen vaihe kulminoitui vuoden 1972 toukokuun hyökkäykseen, jonka jälkeen johtavat terroristit vangittiin. Liittotasavallan terrorismi näytti hetkellisesti laantuneen. RAF:n toisen sukupolven katsotaan muodostuneen vuosina 1974–1975. Christoph Daase on todennut toisen terroristipolven alkaneen kehittyä Margit Schillerin ja Helmut Pohlin ympärille jo vuoden 1973 aikana³⁴⁶. Klaus Pfliegerin Liittotasavallassa muotoutui tuolloin alueellisia pienryhmiä, jotka pitivät itseään osana RAF:ää³⁴⁷. Martin Schmidin mukaan RAF:n uudet jäsenet ja tukijat eivät tulleet enää niinkään älymystön piiristä, vaan pääasiallista rekrytointialuetta olivat erilaiset nuorisokulttuurit³⁴⁸. RAF:n toisen sukupolven syntyyn vaikuttivat Liittotasavallan syntyneet myytit RAF:n johtohenkilöiden olosuhteista Stammheimin vankilassa sekä terroristien harjoittamat nälkälakot³⁴⁹. Holger Meinsin kuolema vuonna 1975 oli herättänyt laajaa huomiota. Lisäksi tietyt marginaaliset vasemmistoryhmät olivat avoimesti ilmaisseet tukeaan RAF:lle³⁵⁰. Liittotasavallan äärivasemmistolle oli helpompaa ilmaista tukensa surmansa saaneille tai vangituille RAF:n jäsenille kuin ottaa kantaa yhä vapaana olevien terroristien motiivien puolesta³⁵¹.

RAF:n toinen sukupolvi jäi ideologisesti edeltäjänsä köyhemmäksi. Ensimmäisen sukupolven perintö vaikutti edelleen terroristiryhmän linjauksiin, mikä Lemlerin mukaan johti vieraantumiseen vallankumousperiaatteesta.³⁵² RAF:n tavoitteena 1970-luvun jälkipuoliskolla oli yksioikoisesti vapauttaa edeltävän terroristipolven jäsenet vankilasta, ja tämä tarkoitus pyhitti kaikki keinot. Ainoat kyseisten vuosien kirjalliset tiedonannot liittyivät suoritettujen terrori-iskujen vahvistamiseen sekä Schleyerin

³⁴³ Lemler 2008, 78

³⁴⁴ Lemler 2008, 119

³⁴⁵ Lemler 2008, 135. Kts. myös Puistola & Herrala 2005, 88–91

³⁴⁶ Daase 2007

³⁴⁷ Pflieger 2004, 41

³⁴⁸ Schmidt 2010, 52

³⁴⁹ Wunschik 2010, 65; Hauser 2008, 272

³⁵⁰ Suominen 1997, 143

³⁵¹ Davis 2006, 178

³⁵² Lemler 2008, 67–68

kaappauksen aikana esitettyihin vaatimuksiin³⁵³. Selkeitä näkemyksiä kansainvälisestä tilanteesta RAF ei liioin 1970-luvun lopulla esittänyt. Seuraava ideologinen julistus annettiin vasta niin sanotussa toukokuun paperissa (*Mai-Papier*), joka ilmestyi vuonna 1982³⁵⁴.

Käytännön tasolla RAF:n toinen sukupolvi noudatti edeltäjänsä keinoja. Die Zeit listasi syksyllä 1977 terroristien käyttämät konkreettiset menetelmät:

- 1) Rahan ja tarvittavan toimeentulon hankkiminen pankkiryöstöjen avulla
- 2) Aseiden ja ammusten ostaminen ulkomailta tai varastaminen ammusvarastoista. Terroristit valmistivat pommit useimmiten itse.
- 3) Asuntojen vuokraaminen. RAF:n terroristit majoittuvat kellareihin sekä ullakotiloihin. Usein terroristit käyttivät myös vastavalmistuneita mutta tyhjillään olevia taloja.
- 4) Terroristit tarvitsivat liikkumisvälineitä mahdollistaakseen tukikohtiensa tiheän vaihtamisen. Terroristit hankkivat nopeita autoja varastamalla tai vaihtoehtoisesti vuokraamalla hämäriltä välittäjiltä.
- 5) Muihin terroristien tarvitsemiin keinoihin lukeutuivat muun muassa väärennetyt henkilöllisyystodistukset ja asiapaperit, jotka hankittiin varastamalla sekä ammattimaisin väärennöksin. Radio- ja viestintälaitteet RAF hankki pääsääntöisesti ostamalla ”vasemmistolaisista” kaupoista.³⁵⁵

RAF:n toinen sukupolvi hyödynsi edeltäjänsä aktiivisemmin kansainvälisiä kontakteja. Hyökkäys Liittotasavallan Tukholman suurlähetystöön vuonna 1975 oli RAF:n ensimmäinen Saksan ulkopuolella tekemä isku. Vuonna 1976 RAF:n jäsenet kävivät Jemenissä koulutuksessa, jonka aikana ryhmä päätti sekä tiivistää yhteistyötä ystävällismielisten vapaustaistelijoiden kanssa että pakottaa tarkoin tähdytyillä iskuilla Liittotasavalta myöntymään vangittujen terroristein vapauttamiseen.³⁵⁶ Vuoden 1977 alussa myös keskeisimmät vapaudessa olevat RAF:n jäsenet Brigitte Mohnhaupt ja Peter-Jürgen Boock vierailivat Bagdadissa neuvottelemassa turvapaikan myöntämisestä saksalaisille terroristeille sekä hankkimassa käytännön tukea suunnitteilla olevia iskuja varten. Saksan syksyn aikana RAF sai Palestiinan vapautusarmeijalta PFLP-SC:ltä apua lentokonekaappauksen toteuttamiseen.³⁵⁷

³⁵³ Rote Armee Fraktion 1997, 265-273

³⁵⁴ Rote Armee Fraktion 1997, 291; Kts. esim. Winkler 2010, 390

³⁵⁵ Die Zeit 9.9.1977, Karl-Heinz Janßen, ”Die schrecklichen entlaufenen Wohlstandskinder”. Kts. myös Pflieger 2004, 22

³⁵⁶ Lemler 2008, 69

³⁵⁷ Lemler 2008, 71

Vuoden 1977 terrori-iskut ja turvallisuusviranomaisten kohonnut valppausaste pakottivat saksalaiset terroristit pohtimaan strategiaansa uudelleen. Välittömästi syksyn 1977 terroriaallon jälkeen monet RAF:n jäsenet pakenivat turvaan Bagdadiin³⁵⁸. Osa RAF:n jäsenistä muutti Saksan demokraattiseen tasavaltaan, josta heille järjestyi asuinpaikka. Vuonna 1980 Kesäkuun 2. päivän liike yhdistyi RAF:n kanssa. Lemlerin mukaan RAF:n toiminta kansainvälistyi toden teolla vasta kolmannen sukupolven myötä. Kun vallankumouspotentialia Liittotasavallassa ei näyttänyt riittävältä, RAF:n otti vetoomuksissaan kolmannen maailman tarpeet huomioon³⁵⁹. Vuoden 1982 toukokuun julistus otti tavoitteekseen länsieurooppalaisen rintaman muodostamisen, jonka puitteissa tehtäisiin yhteistyötä muiden Euroopan maiden ääriivasemmistolaisen terroristijärjestöjen kanssa. Saksalaisterroristit tavoittelivat kontakteja myös ETA:n ja IRA:n kanssa, tosin tuloksetta. Päävastustajaksi määriteltiin sotilasliitto NATO sekä Yhdysvaltain tukikohdat. 1980-luvulla RAF:n kolmas sukupolvi ryhtyi entistä tiiviimpään yhteistyöhön ranskalaisen Action Directen ja Punaisten prikaatien kanssa.³⁶⁰ Kuitenkin RAF oli kärsinyt tappioita pidätyksien ja eroamisten muodossa, eikä ryhmä enää kyennyt entisen kaltaisen voimannäyttöön. Vuoden 1977 tapahtumat jäivät Liittotasavallan terrorismin huippukohdaksi.

2.7 Selitysmalleja Liittotasavallan terrorismiin

Tässä alaluvussa luon katsauksen RAF-tutkimuksen oppihistoriaan. Eri tieteenalojen edustajat ovat viime vuosikymmenien aikana tutkineet Liittotasavallan terrorismin syitä. Die Zeit julkaisi jo syksyllä 1977 useiden asiantuntijoiden käsityksiä RAF:n taustatekijöistä ja vaikutuksista yhteiskuntaan. Saksalaisessa tutkimuksessa terrorismia on kuitenkin ollut usein tapana tarkastella muista tekijöistä riippumattomana erillisenä ilmiönä. Klaus Weinbauer ja Jörg Requate esittävät teoksen *Terrorismus in der Bundesrepublik* johdannossa, että terrorismiin päätyneiden toimijoiden välittömän ympäristön vaikutusta sen syntyyn on tutkittu liian vähän. Välitön ympäristö tarkoittaa tässä yhteydessä viranomaisia sekä radikaalien kanssa samalla tavoin ajattelevia.³⁶¹ On syytä muistaa, että Länsi-Berliini sijaitsi kylmän sodan rintamalinjan keskiössä, ja kaupungissa vallitsi vastakkainasettelun ilmapiiri³⁶². RAF:n ja Kesäkuun 2. päivän liikkeen ohella Liittotasavallassa toimi 1970-luvun alussa useita pieniä ääriivasemmistolaisia ryhmittymiä³⁶³. Marraskuusta 1969 kesään 1970 asti toiminut Länsi-Berliinin tupamarot oli ensimmäinen

³⁵⁸ Daase 2007

³⁵⁹ Lemler 2008, 148

³⁶⁰ Lemler 2008, 152

³⁶¹ Weinbauer & Requate 2006, 15

³⁶² Koenen 2001, 38

³⁶³ Tällaisia radikaaleja ja laillisuuden rajamailla toimivia ryhmiä olivat esimerkiksi Sozialistische Patientenkollektiv, Rote Hilfe sekä Rote Zellen. Kts. mm. Davis 2006, 165; Pflieger 2004, 25

saksalaisten radikaalien muodostama toiminnassaan väkivaltaa harjoittava ryhmä³⁶⁴.

Donatella della Portan mukaan väkivallan alkuperää voi selvittää rakenteellisilla tekijöillä. Vuosien 1967–1969 yhteiskunnallinen murrosvaihe merkitsi sitä, että aiemmat käsitykset yhteiskunnallisen vallankäytön rajoista murtuivat. Katriina Lehdon mukaan RAF käytti tätä hyväkseen ja kokeili, miten pitkälle sen oli mahdollista saada omalle toiminnalleen tukea siirryttyään lainvastaiselle puolelle³⁶⁵. Della Porta kertoo yleensä esitettävän hypoteeseja, joiden mukaan väkivalta ja terrorismi ovat seurausta rakenteellisista olosuhteista, kuten taloudellisesta epätasa-arvosta, sosiaalisista jakaumista, autoritaarisista hallituksista tai väkivaltaisen konfliktin perinteestä. Della Porta jatkaa analyysiaan rakenteisiin liittyvillä selityksillä, joita Jukka Paastelan mukaan voivat olla esimerkiksi taloudellisen kasvun jakautuminen tai arvojen muutos³⁶⁶. Donatella della Portan mukaan terrorismia ei voi selittää tietyn ideologian vaikutuksesta. Sosiologisesti ajatellen otolliset olosuhteet terrorismille muodostuvat pienissä ryhmissä, jotka jäävät eristyksiin yhteiskunnasta.³⁶⁷ Kun valtio vastaa terroritekoihin, syntyy väkivaltaisuuden kierre³⁶⁸.

Wolfgang Kraushaarin mukaan tutkimusten perusasetelmana on ollut tarkastella RAF:n terrorismia joko nimenomaan Liittotasavallan historian valossa tai laajemmin modernin yhteiskunnan kehityksen pohjalta³⁶⁹. Sosiologi Norbert Eliksen mukaan parlamentin ulkopuoliset kansalaisliikkeet ovat olleet tavanomaisia länsimaisissa demokratioissa³⁷⁰. Kuitenkin Saksassa ja Italiassa pelko palaamisesta fasistiseen menneisyyteen oli erityisen voimakas. Liittotasavallan terrorismi ei ollut ainutlaatuinen ilmiö, sillä vastaavanlaisia ryhmittymiä kehittyi muun muassa Iso-Britanniassa, Japanissa ja jopa Yhdysvalloissa³⁷¹. Kolmannelle valtakunnalle tyypillinen brutaalius herätti nuorisossa pelkoa historian toistumisesta. Saksan ja Italian kaltaisista maista puuttui demokratian perinne, mikä heijastui valtion reaktioissa 1960-luvun liikehdintään³⁷². Pelko siitä, että diktatuuri voisi uusiutua, toimi Liittotasavallassa motiivina ja oikeuttajana terrorismille ja ajoi ulkoparlamentaariset oppositioliikkeet helpommin käyttämään väkivaltaa vastatoimena ja ennaltaehkäisynä. Toisaalta valtio koki pienet aseelliset

³⁶⁴ Koenen 2001, 176–177

³⁶⁵ Lehto 2007a, 28

³⁶⁶ Paastela 2005, 57

³⁶⁷ Della Porta 2006, 47–48

³⁶⁸ Haupt 2006, 68

³⁶⁹ Kraushaar 2010, 29

³⁷⁰ Elias 1989, 269

³⁷¹ Kraushaar 2010, 30

³⁷² Della Porta 2006, 43

ryhmittymät yhtä lailla uhkana demokralialle.³⁷³ Myöhemminkin sosiologit ovat terroria käsitellessään lähteneet siitä, että valtion ja radikaalien vastakkainasettelu laukaisi väkivaltaisen kierteen, joka huipentui terrorismiin³⁷⁴. Pyrkiessään luomaan kansallissosialistisen järjestelmän vastakohtan radikaalipiirit ajautuivat käytännössä yhä enemmän epäinhimillisen toiminnan suuntaan³⁷⁵.

Norbert Eliaksen teoria nähdä terrorismi sukupolvien välisenä kamppailuna on ollut suosittu näkemys³⁷⁶. Saksan liittotasavallassa 1960-luvulla aikuistuneen nuorison kokemukset erosivat tavattomasti sodan kokeneen sukupolven vaiheista. Poliittisesti motivoitunut nuorempi polvi tunsi jäävänsä syrjään kaikesta päätöksenteosta. Liittotasavallan opiskelijaliikehdintä kumpusi tunteesta, että yhteiskunnalliset etenemispolut olivat tukitut. Yliopistojen hallinto oli sodanjälkeisessä Saksassa autoritaarinen, ja Liittotasavallan hallituksella oli 1960-luvun lopussa takanaan ylivoimainen enemmistö liittopäivillä. Opiskelijaliike yritti murtaa vanhojen olemassa olevien instituutioiden vallan, ja liikkeen huippuaika synnytti suuria toiveita. Kun liikehdintä laantui, levisi tunne, ettei sittenkään oltu edistytty eikä vanhojen instituutioiden valtaa oltu kyetty murtamaan. Ulkoparlamentaarisen liikkeen keskuudessa vahvistui käsitys, ettei valtiokoneiston asemaa pystytty laillisin keinoin purkamaan.³⁷⁷

Norbert Elias arvioi terrorismin kumpuavan länsisaksalaisen yhteiskunnan suhtautumisvaikeuksista Liittotasavallan fasistiseen menneisyyteen. Elias lähtee analyysissään 1960-luvun liikehdinnästä, ja löytää aatteelliset yhtäläisyydet RAF:n terrorin ja opiskelijaradikalismien välillä. Weimarin tasavalta oli 1930-luvun alkuvuosina kokenut terrorismia, jota innoitti kansallisuusaate³⁷⁸. Sodanjälkeisen sukupolven tarve kääntyä sosialismiin on selitettävissä kääntymisenä sodan kokenutta sukupolvea vastaan. Karl Marx oli ainoa merkittävä yhteiskuntatieteilijä, joka tarjosi selkeän vastakohtan fasismille ja toisaalta myös Liittotasavallan konservatiiviselle yhteiskunnalle. Parlamentaarista instituutioista ja monipuoluejärjestelmästä huolimatta reformoidussa valtiossa nähtiin vielä monia autoritaarisen ja itsevaltaisen valtion piirteitä. On paradoksaalista, että RAF syntyi yhteiskunnassa, joka oli vapain ja vähiten autoritaarinen kuin mikään sen edeltäjä Saksan historiassa. Elias on kuitenkin todennut, että autoritaarisena koettua vastaan on helpompi ryhtyä silloin kun valtion mekanismit ovat heikoimmat.³⁷⁹

³⁷³ Elias 1989, 269. Elias esitti ajatuksensa alun perin jo Saksan sosiologipäivillä vuonna 1980. Kts. Weinbauer & Requate 2006, 11

³⁷⁴ Kts. Della Porta 2006, 44

³⁷⁵ Elias 1989, 242

³⁷⁶ Useat lähteet mainitsevat Eliaksen teorian. Kts. esim. Weinbauer & Requate 2006, 11; Balz 2008, 244; Haupt 2006, 64; Kraushaar 2010, 30

³⁷⁷ Elias 1989, 193

³⁷⁸ Elias 1989, 219

³⁷⁹ Elias 1989, 223. Kts myös Kailitz 2007, 55;

Die Zeit etsi vuonna 1977 selityksiä RAF:n toiminnalle. Lehden ensimmäinen reaktio Jürgen Ponton surmaan ja terrorin puhkeamiseen kesällä 1977 uudelleen oli alakuloinen ja pettynyt. Lehti ihmetteli, miten on mahdollista, että Saksan historian vapain ja demokraattisin yhteiskunta tuottaa jatkuvasti uusia terroristiryhmiä. Liittotasavallan päivälehdet puhuivat yleisesti kylmäverisistä rikollisista. Myös Die Zeitin uutisointi kertoi terroristien häikäilemättömyydestä. Terrorismi oli 1970-luvun kuluessa kehittynyt selvästi kovemmaksi, ja Die Zeitin mukaan saksalaisten ylivertainen enemmistö oli hämmentynyt ja peloissaan RAF:n tekojen vuoksi. Lehti totesi RAF:n jäsenten edustavan saksalaisen yhteiskunnan keski- ja yläluokkaa. Marion Gräfin Dönhoff arveli elokuussa 1977 Liittotasavallan terrorismin taustalta löytyvän yhteiskunnan arvojen hämärtyminen ja katoaminen, mutta tarkempaan analyysiin ei Die Zeit tuossa vaiheessa ryhtynyt.³⁸⁰

Liittotasavallassa tehtyjen tutkimusten mukaan RAF:n jäsenet olivat koko Liittotasavallan keskiarvoon verrattuna lähtöisin pääosin ylemmistä sosiaaliluokista ja noin puolet heistä omasi vähintään ylioppilastutkinnon. Osuus oli huomattavasti väestön tuonaikaisesta keskiarvosta poikkeava.³⁸¹ Eräs painavimmista arvioista Liittotasavallan terrorismia koskien julkaistiin Die Zeitin pääkirjoitussivulla syyskuun alussa vuonna 1977, vain muutama päivä Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen. Toimittaja Carl-Christian Kaiserin kirjoittama artikkeli pohjautui sisäministeri Werner Maihoferin, joka oli varsinaiselta ammatiltaan sosiologi, näkemykseen Liittotasavallan terrorismista. Maihoferia mukaillen Die Zeit kutsui terroristeja ”hyvinvointiyhteiskunnan karkulaislapsiksi”. On syytä muistaa, että Saksan liittotasavalta kuului 1970-luvulla maailman neljän suurimman talousmahdin joukkoon ja harjoitti korkeatasoista sosiaalipolitiikkaa. Erityisesti 1960- ja 1970-lukujen aikana saksalainen sosiaalivaltio oli laajentunut huomattavasti³⁸². Vaikka Die Zeit oli tuominnut RAF:n alusta lähtien, lehden mukaan Baaderin ja Meinhofin terroristisukupolvella oli sentään ollut tunnistettavissa oleva kytkös 1960-luvun yhteiskunnalliseen liikehdintään ja jopa kansallissosialismin aikaan. Toinen sukupolvi koostui sen sijaan erilaisen kokemustaustan omaavista jäsenistä eikä sillä ollut enää kosketuspintaa 1960-luvun protestointiin. Die Zeitin mukaan RAF:n terroristit purkivat toiminnallaan henkilökohtaisia turhaumiaan:

”Nämä hyvinvointiyhteiskuntamme karkulaislapset ovat joko ärsyyntyneitä perheidensä materialismista tai, alemmista tuloluokista nousseina, pettyneet tulevaisuudenodotuksissaan, jotka taantuma tyypisti. – He kamppailivat paremman maailman puolesta, tosin he eivät olisi kuitenkaan antaneet vallankumouksellisia impulssejaan uudistuspolitiikan toteutettavaksi, koska oikea politiikka näyttäytyi

³⁸⁰ Die Zeit 5.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Wenn alles in Frage gestellt wird...“,

³⁸¹ Kraushaar 2010, 26

³⁸² Weber 2006, 157

*heille liian raskasselkoisena. Niinpä he päätyvät murhien, tappojen ja pankkiryöstöjen umpikujaan.”*³⁸³

Die Zeit teki siis selväksi, etteivät Liittotasavallan terrorin aiheuttajina olleet yhteiskunnalliset vääryydet. Lehti kirjoitti länsisaksalaisten terroristijärjestöjen rakentavan kotikutoisia pommeja ja noudattavan orjallisesti ulkomaisten esikuviansa oppeja.³⁸⁴ Kyseinen kommentti antoi ymmärtää, että RAF:n kaltaiset järjestöt olivat ainakin vuoden 1977 muodossaan ideologisesti köyhiä.

Loppusyksyllä 1977 Die Zeitin sivuilla esiintyi yhä syvällisempiä analyyseja terrorismin syistä. Joulukuussa lehti julkaisi Zürichin yliopiston sosiologian professorin Gerhard Schmidtchenin esitelmän, joka luetteli kolme terrorismiin vaikuttavaa yhteiskunnallista tekijää. Ensimmäinen oli uskonnollisuuden väistyminen rationaalisuuden tieltä. Rationaalisuuteen sisältyi Schmidtchenin mukaan kuitenkin myös epäinhimillinen ulottuvuus. Toinen ja kolmas sosiologin määrittelemistä tekijöistä olivat yleinen moraalin katoaminen sekä yhteiskunnan muuttuminen persoonattomaksi. Tehokkuus ja taloudellisuus valtasivat alaa moraalin kustannuksella. Yksilöllisistä epäonnistumisen kokemuksista oli helpompi syyttää kasvotonta tahoa. Schmidtchen kertoi ammattimaisen terrorismin vaativan useita ominaisuuksia, joita saattoi omaksua vain lahjakas ja kurinalainen henkilö. Tämä selitti useiden RAF:n jäsenten hyvän kotitaustan ja korkean koulutustason. Kokemuksellisena taustana terrorismille oli Schmidtchenin mukaan elämän päämäärättömyys ja toisaalta vahva oman olemassaolon oikeuttamisentunne.³⁸⁵

Gerhard Schmidtchenin mukaan Liittotasavallan terrorismin alkupiste oli yhteiskunnan tilan kriittinen arviointi, ja tulevien terroristien motiivit saattaisivat alkuvaiheessa olla eettisesti arvokkaat. Tämä ajoi heidät kokemaan yhteenkuuluvuutta yhteiskunnan heikoimpien jäsenten kanssa. Länsisaksalaiset terroristit kääntyivät sosialismiin, sillä se tarjosi itse kullekin sopivassa muodossa omaksuttuna selityksen. Väitettään tarkemmin avaamatta Schmidtchen kirjoitti liberaalissa demokratiassa vallankumouksen mahdollisuuksien vaikuttavan terroristeille todennäköisimmältä. Terroristien toimintaa sosiologi selitti tunneherkkyydellä. Äärimmäinen käsitys vallitsevan yhteiskunnan negatiivisuudesta ajoi tunteettomuuteen. Sosiologin mielestä olisi olennaista sitouttaa nuoret

³⁸³ Die Zeit 9.9.1977, Karl-Heinz Janßen „Die schrecklichen entlaufenen Wohlstandskinder“. Diese entlaufenen Kinder unserer Wohlstandsgesellschaft sind entweder angeekelt vom Materialismus ihrer groß- und kleinbürgerlichen Familien oder, als Aufsteiger aus minderbemittelten Schichten, enttäuscht in ihren Zukunftserwartungen, die von der Rezession beschnitten wurden. – Sie strebten nach einer besseren Welt, *doch hätten* sich ihre revolutionären Impulse nicht mehr rechtzeitig in ein reformerisches Engagement umsetzen lassen, weil ihnen die reale Politik zu schwerfällig erscheine. So enden sie denn in einer Sackgasse von Mord, Totschlag und gemeinem Bankraub.“

³⁸⁴ Die Zeit 9.9.1977, Karl-Heinz Janßen „Die schrecklichen entlaufenen Wohlstandskinder“

³⁸⁵ Die Zeit 9.12.1977, Gerhard Schmidtchen, „Der Weg in die Gewalt“

yhteiskuntaan ja huolehtia siitä, etteivät yhteiskunnan rakenteet mahdollistaisi väliinpuotoamista.³⁸⁶

Die Zeitin pääkirjoituksista löytyi terrorismin synkimmänkin vaiheen keskellä optimistinen näkemys. Marion Gräfin Dönhoff muistutti lokakuussa 1977 saksalaisten elävän kaikesta huolimatta yhteiskunnassa, joka pystyi takaamaan kansalaisilleen enemmän vapautta, hyvinvointia ja turvallisuutta kuin koskaan aiemmin. Terroritekojen takaa löytyi kirjoituksen mukaan muutama harhautunut yksilö, mutta nämä olivat yhä enemmän etäällä kansalaisista. RAF:n jäsenet olivat silti emerita-päätoimittaja Dönhoffin kielenkäytössä syksyllä 1977 harhautuneita nuoria.³⁸⁷ Ilmaus edusti selvästi maltillista suhtautumista ja pidättäytymistä liioittelemasta RAF:n muodostama uhkaa. Liittotasavallan pääkaupungissa vallitseva poikkeustila oli Dönhoffin mielestä toki huolestuttava, mutta muutaman vuoden päästä sekin saattaisi olla enää pahaa unta³⁸⁸.

Die Zeitin vieraileva kirjoittaja valtiotieteilijä Karl Dietrich Bracher tarttui joulukuussa 1977 väkivallan käsitteen merkitykseen RAF:n ideologiassa. Bracher arvioi Liittotasavallan rakentuneen sellaisen demokraattisen järjestelmän varaan, joka pyrki suojautumaan totalitarismilta. Länsisaksalainen yhteiskunta näki sekä menneisyydessä kansallissosialistisen Saksan että DDR:n varoittavina esimerkkeinä totalitaarisista diktatuureista. Bracher kirjoitti totalitarismi -käsitteen kuitenkin korvautuneen 1960-luvun kuluessa fasismi -termillä, joka korosti ainoastaan oikeistodiktatuurin vaarallisuutta. Bracher muistutti, että sekä vasemmisto- että oikeistodiktatuurit olivat demokratialle vihamielisiä aatteita. Käsite "Gewalt" sekä teoriat hallintoon sisältyvästä rakenteellisesta väkivallasta olivat hämärtäneet eroa vasemmistoradikalismien ja liberaalin demokratian välillä. Valtiotieteilijä Bracherin mukaan sosiologinen ja psykologinen lähestymistapa ei riittävässä määrin selittänyt ajautumista väkivaltaiseen toimintaan, sillä RAF:n ideologia oli totalitaarinen.³⁸⁹ Bracherin lähestymistapa oli siis selkeän käsitehistoriallinen.

Karl Dietrich Bracherin teksti oli eräs monista esityksistä, joita tutkijat esittivät Liittotasavallassa järjestetyssä laajamittaisessa konferenssissa terrorismin syiden pohtimiseksi. Die Zeit referoi CDU:n järjestämän tapahtuman keskeisintä antia kattavasti. Kaksitoista eri alojen professoria arvioi Liittotasavallan terrorismia tieteenalojensa näkökulmista. Eräiden konferenssissa esitettyjen näkökulmien mukaan terroristeja ei tulisi mystifioida, vaan heidät tulisi kaikesta huolimatta nähdä yhteiskunnan jäseninä. Die Zeit kertoi useimpien konferenssin puhujista näkevän terrorismin taustalla

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Die Zeit 7.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Hart sein, aber ohne Hass“ Avoin kirje osavaltiomministeri Eduard Restelille.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Die Zeit, 2.12.1977, Karl Dietrich Bracher, "Die missbrauchte Demokratisierung"

radikaalin yhteiskuntakritiikin sekä yleisen yhteiskunnallisen moraalin katoamisen, mitä terroristit hyödynsivät taistelussa valtiota vastaan. Modernin yhteiskunnan katsottiin ajaneen yksilön lokeroitumaan, ja väkivaltateorian tarjonnan teoreettisen pohjan RAF:n toiminnalle. Die Zeit mainitsi lisäksi konferenssissa esitetyn väitteen, jonka mukaan Liittotasavallan terrorismi ei kummunnut yhteiskuntajärjestelmästä sinänsä, vaan yksilön haluttomuudesta sopeutua minkäänlaisiin normeihin ja riippuvuuksiin.³⁹⁰

Die Zeit ei lehtenä ottanut kantaa konferenssissa esitettyihin näkemyksiin eikä liioin Frankfurtin koulukunnan rooliin terrorismin taustaideologiana. Lehdelle oli tyypillistä, että se antoi eri asiantuntijoille tilaa ilmaista mielipiteensä. Die Zeitin näkemyksen Frankfurtin koulukunnan ja opiskelijaliikkeen roolista voidaan tosin katsoa tulleen ilmi välillisesti. Terrorismikeskustelun aikana Die Zeit peräänkuulutti mielipiteen vapauden tärkeyttä ja oikeutta kritiikkiin³⁹¹. Käsitys intellektuellien roolista tuli esille sympatisointikeskustelun yhteydessä, jossa lehti lisäksi varoitti suoran linjan vetämisestä opiskelijaliikehdistä terroristeihin.³⁹² Näin ollen myös opiskelijaradikalismien taustaideologioiden merkityksen voidaan katsoa olleen Die Zeitin mielestä vähäinen.

2.8 Yhteenveto

Liittotasavallan radikaalit piirit omaksuivat Frankfurtin koulukunnan opettamia näkemyksiä, jotka edelleen välittyivät RAF:n jäsenille. Vaikka Frankfurtin koulukunnan filosofia syntyi ja vaikutti alun alkaen varsin erilaisissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa kuin 1960-luvun opiskelijaliikehdintä, nuoren polven johtopäätökset vallitsevasta tilanteesta olivat yhä radikaalimpia. Vaikka opiskelijaradikaalit elivät edeltäjiään demokraattisemmassa valtiossa, heidän käyttämänsä käsitteet saivat yhä voimakkaampia sisältöjä. Pienet terroristiryhmät syntyivät Liittotasavallassa hallituksenvaihdoksen ja yhteiskunnallisen ilmapiirin avautumisen kaudella, kun useimmat vuoden 1968 radikaaleista luopuivat kapinasta. Voimankäyttöä tarkoittava käsite Gewalt on tarkastelussa keskeinen. Frankfurtin koulukunta oli tulkinnut käsitteen ainoastaan symbolisesti, ja opiskelijaliikkeen piirissä erotettiin väkivalta ihmisiä ja tavaroita vastaan. RAF ei tehnyt eroa väkivallan käyttämisessä ihmisiä ja tavaroita vastaan, vaan ryhtyi harjoittamaan lainvastaisia keinoja päämääriensä saavuttamiseksi.

Die Zeit arvioi terrorismin juurien löytyvän saksalaisesta yhteiskunnasta, mutta RAF:n historiallisten

³⁹⁰ Die Zeit 9.12.1977, Marion Gräfin Dönhoff, "Verdruss und Ekel"

³⁹¹ Esim. Die Zeit, 7.10.1977, Klaus Staack, „Sympathisant ist, wer noch kritisieren wagt?“

³⁹² Tästä kerron tarkemmin luvussa kolme. Kts. Die Zeit, 5.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff „Wenn alles in Frage gestellt wird...“

taustatekijöiden merkitystä ei tullut lehden mielestä ylikorostaa. Vuoden 1977 terroristisukupolvi oli lehden mielestä kaukana opiskelijaradikalismien perinnöstä. Die Zeit ei katsonut Liittotasavallan yhteiskunnallisten olojen missään tapauksessa oikeuttavan väkivaltaan poliittisen muutoksen saavuttamiseksi. RAF:n terroristit olivat taustaltaan keskiluokkaisia, ja Die Zeitin mielestä terroristien toinen sukupolvi purki henkilökohtaisia turhaumiaan ja pettyneitä odotuksiaan terroritekoihin. Die Zeitin sivuilla esiintyi syksyllä 1977 useita asiantuntijapuheenvuoroja, jotka arvioivat Liittotasavallan terrorismin syitä. Kyseiset puheenvuorot edustivat todennäköisesti kaikkein valistuneimpia aikalaisarvioita terrorismista. Die Zeit ei kuitenkaan lehtenä millään tavoin analysoinut esimerkiksi Frankfurtin koulukunnan vaikutusta RAF:n taustalla.

Vuonna 1977 käydyissä parlamenttikeskusteluissa voimankäyttöön liittyviä käsitteitä ei avattu eikä niiden merkitystä analysoitu monipuolisesti. Tämä on ymmärrettävissä siten, että poliitikot puhuivat suurelle yleisölle. Liittopäiväpuheenvuorojen tavoitteena ei ollut etsiä terrorismille tieteellistä selitystä eikä kirkastaa RAF:n käyttämiä käsitteitä. Frankfurtin koulukunta osattiin poliitikkojen puheenvuoroissa yhdistää RAF:n taustatekijäksi, mutta ainakaan vuonna 1977 tätä roolia ei liittopäivillä tarkasti eritelty. Käytännössä Saksan syksyn aikaan terrorismin aatteellisia juuria sivuava liittopäiväkeskustelu rajoittui kiistelyyn intellektuellien roolista terrorismin tukijoina. 1960-luvun liikehdinnän yhteiskuntaan jättämä perintö näkyi seuraavan vuosikymmenen keskusteluissa ja ennakkoluuloissa. Tarkastelen tätä lähemmin seuraavassa luvussa.

3. ”TERRORISMIN HILJAINEN RESERVI”

3.1 Sympatisoijan määritelmä

RAF:n terrorismi katsottiin tavanomaisesta rikollisuudesta poikkeavaksi hyökkäykseksi, jonka vaikutukset heijastuivat yhteiskuntaan kauaskantoisina. Terrorismi synnytti Liittotasavallassa yhteiskuntapoliittista, juridista ja eettistä keskustelua. Terrorismin syiden katsottiin löytyvän saksalaisesta yhteiskunnasta itsestään, mutta tulkinta ilmiön varsinaisista yhteiskunnallisista juurista vaihteli. Kamppailu sympatisoijia vastaan katsottiin tärkeäksi, koska se laskettiin sekä vaikutustavaksi yhteiskunnan moraalis-poliittiseen ilmapiiriin että yhdeksi keinoista taistella RAF:ää vastaan³⁹³. Lisäksi Liittotasavallan terrorismin takana uskottiin yleisesti olevan jokin ideologia. Keskustelu ulottui jopa yleisesti puheessa käytetyn terminologian analysointiin³⁹⁴. Sympatisoija -keskusteluun voidaan soveltaa Joanne Wrightin määritelmää terrorismin omaavasta myötämielisen yleisöstä, jolla on vahva historiaan tai ideologiaan perustuva myötämielisyys terroristien poliittisia päämääriä kohtaan. Wrightin mukaan tämä yleisö ohjaa poliittista keskustelua terroristien tavoittelemiin päämääriin heidän tekojensa sijaan.³⁹⁵

Vasemmistoterrorismille myötämielisiä henkilöitä nimitettiin Liittotasavallassa yleisesti ”Sympathisanten”³⁹⁶ -nimikkeellä. Yhteiskuntaa terrorismista vastuullisena pitäviä löytyi erityisesti Liittotasavallan vasemmistointellektuellien piiristä. He eivät yrittäneet puolustella terroristien tekoja, mutta he ymmärsivät näiden toiminnan motiiveja.³⁹⁷ On kuitenkin myös tapauksia, joissa sympatisoijat konkreettisesti auttoivat terroristeja. Varsinkin 1970-luvun alussa käsite ”sympatisoija” henkilöityi käytännön diskurssissa johonkin julkisuuden henkilöön. Puhetavasta riippuen sympatisoijiksi luettiin joko terroristeja reaalisesti auttavat tai näitä ideologisesti ymmärtävät henkilöt. Käsitteen konnotaatiot muodostuivat nimenomaan RAF:n myötä. Vuosikymmenen kuluessa sympatisoijakeskustelu koveni, ja Hanno Balzin mukaan käsite laajentui leimaamaan nekin, jotka näkivät terroristit jollain tavalla ”harmittomiksi.”³⁹⁸

Liittopresidentti Walter Scheel luokitteli lokakuussa 1977 RAF:n sympatisoijat kolmeen ryhmään.³⁹⁹

³⁹³ Näin arvioi puheenvuorossaan muun muassa oikeusministeri Hans-Jochen Vogel. DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4091

³⁹⁴ Musolff 1996, 422

³⁹⁵ Wright 1991, 77

³⁹⁶ Käytän suomennosta ”sympatisoija”

³⁹⁷ Jäger & Link 1987, 82

³⁹⁸ Balz 2008, 77

³⁹⁹ Balz 2008, 115–116. On syytä huomioida, että Scheel piti kyseisen puheensa terroristien murhaaman Hans-Martin Schleyerin hautajaisissa. Puheen sävyyn lienee siten vaikuttanut myös tilanne ja ajankohta.

Ensimmäisen ryhmän muodostivat terroristeille konkreettista apua, kuten autoja ja aseita tarjoavat sekä heitä majoittavat henkilöt. Porrasta alempana olivat julisteita liimaavat, Scheelin mukaan ”valtiolle vihamielistä maaperää” valmistelevat henkilöt. Kolmanneksi ryhmäksi liittopresidentti Scheel sijoitti RAF:n motiiveja ymmärtävät henkilöt, jotka puheillaan tai kirjoituksillaan antavat terrorismille hyväksynnän, vaikka henkilökohtaisesti vastustaisivatkin väkivaltaa. Scheelin mukaan mainituille ryhmille oli tyypillistä kiistää osuutensa terrorismiin. Liittopresidentti huomautti, etteivät terroristien motiivit ja menettelytavat olleet toisistaan erotettavissa.⁴⁰⁰ Annettu laaja määritelmä osoittaa, kuinka monella tavalla RAF:n sympatisoija oli julkisessa keskustelussa mahdollista ymmärtää.

Käsite ”sympatisoija” levisi Liittotasavallan yleiseen diskurssiin 1970-luvun alussa. Käsitteellä oli nimenomaan negatiivinen sävy. Hanno Balzin mukaan vuonna 1974 annettu virallinen määritelmä ”sympatisoijalle” oli ”poliittiseen tai yhteiskunnalliseen ääriryhmään myötämielisesti suhtautuva ja sitä tukeva henkilö.”⁴⁰¹ Kuitenkin julkisessa kielenkäytössä sympatisoijan merkitys oli selvästi epätarkempi, eikä käsitteelle milloinkaan muodostunut kaikkien jakamaa sisältöä⁴⁰². Sympatisoijan käsitettä käytettiin Liittotasavallassa laajalti eri tilanteissa - mitä ilmeisimmin politiikan välineenä ja tarkoitushakuisesti. Die Zeitin kaltaiset liberaalit lehdet sekä poliitikot käyttivät poliittisten vastustajiensa tapaan sympatisoija-käsitettä ja siten tavallaan tunnustivat terrorismin sympatisoijien olemassaolon. He määrittelivät kuitenkin itse käsitteen sisällön eri tavoin. RAF:n terrorismin hälvettyä myös termi ”sympatisoija” poistui Liittotasavallan yleisestä kielenkäytöstä⁴⁰³.

Opiskelijaradikalismien jäljiltä RAF:n kaltaisella vallankumouksellisella ja valtionvastaisella organisaatiolla oli periaatteessa yhteiskunnallista kaikupohjaa⁴⁰⁴. RAF ammensi ideologiansa radikaalin opiskelijaliikkeen periaatteista, ja väkivalta -käsite oli tullut osaksi radikaalien ajatusmaailmaa. Wolfgang Kraushaarin mukaan toimintansa oikeuttaakseen RAF myötävaikutti itseään koskevien ja yhteiskunnassa leviävien myyttien kehittymiseen. Myyttien tehtävä oli korvata järjestön puutteelliset viestintämahdollisuudet, ja toisaalta myös aseellista kamppailua mahdollisesti epäselväksi jäävä poliittinen viesti. Kraushaar nimeää kolme myyttiä, jotka syntyivät Liittotasavallassa RAF:n myötä. Ensimmäinen myytti koski aseellisen taistelun ideologiaa, jonka idea oli syntynyt jo opiskelijaradikalismien aikana⁴⁰⁵. Toisena olivat RAF:n ensimmäisen sukupolven vankilaolot, joista levisi Liittotasavallassa hyvin erilaisia käsityksiä. Kolmas myytti kehittyi RAF:n johtohenkilöiden salaperäisen vankilakuoleman

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Balz 2008, 77

⁴⁰² Balz 2008, 77; Davis 2006, 166

⁴⁰³ Balz 2008, 78-79

⁴⁰⁴ Kts. esim. Schmidt 2010, 47

⁴⁰⁵ Kts. myös Wunschik 2010, 61

ympärille.⁴⁰⁶ Ryhmän ympärille syntyneiden myyttien merkitys oli uusien terrori-iskujen tekijöiden ja sympatisoijien rekrytoimisessa mahdollistaen siten RAF:n toiminnan jatkumisen⁴⁰⁷. Valtion kannalta RAF:n mytologisoitua voi luonnollisesti pitää takaiskuna arvovalle sekä harmillisena merkinä terrorismin vaarallisuudesta.

Vasemmistoterrorismia käsittelevät lähteet tuovat usein esiin, että Saksan liittotasavallassa oli alun perin ollut verraten laaja radikaalin vasemmiston toimintaa ymmärtävä tukijajoukko. Vuonna 1971 tehtyjen kyselyjen mukaan noin 25 % alle 30-vuotiaista Liittotasavallan kansalaisista ymmärsi RAF:n motiiveja ainakin jollain tasolla. Peräti 5 % vastanneista olisi ollut valmis tarjoamaan turvapaikan ryhmän jäsenille.⁴⁰⁸ Ymmärtäjien määrä vastasi tuolloin noin seitsemää miljoonaa kansalaista⁴⁰⁹. Vaikka kaikki radikaalit eivät olisi RAF:n toimia hyväksyneetkään, valtion auktoriteetin kyseenalaistaminen viehätti monia. Ryhmä oli erittäin tunnettu, sillä maaliskuussa 1971 tehdyn tutkimuksen mukaan peräti 82 % länsisaksalaisista oli jo tuossa vaiheessa kuullut RAF:stä⁴¹⁰. Vasemmistoradikaalien ja RAF:n suhteesta esiintyy kuitenkin erilaisia tulkintoja. Martin Schmidin mukaan Rote Armee Fraktionin ja radikaalivasemmiston suhde ei ollut missään vaiheessa ongelmaton. Vaikka radikaalipiireissä olisi tunnettu epäluuloa valtiota kohtaan, saksalaisten terroristien toiminta nähtiin joko periaatteiltaan täysin vääränä tai ainakin strategialtaan epäonnistuneena.⁴¹¹ Toisaalta RAF toi myös itse esiin eroavuuksiaan laajempien vasemmistoryhmien kanssa⁴¹². Belinda Davis kertoo Liittotasavallan radikaalipiirien olleen terrorismin vuoksi hämmentyneitä ja huolestuneen RAF:n vaikutuksesta yhteiskunnan yleiseen asenneilmapiiriin⁴¹³.

Loppujen lopuksi RAF edusti häviävän pientä osaa Liittotasavallan nuorisosta ja väestöstä⁴¹⁴, ja esimerkiksi Hanno Balzin mukaan enemmistö länsisaksalaisista piti syksyllä 1977 RAF:n iskuja pelottavina⁴¹⁵. Lisäksi RAF:n toiminta oli jo 1970-luvun alusta lähtien vaatinut kuolonuhreja, mikä oli terroristeille huomattava imago tappio.⁴¹⁶ Wolfgang Kraushaarin mukaan RAF ei missään vaiheessa muodostanut varteenotettavaa sympatisoivaa liikehdintää kansan parissa jo siitäkin syystä, että

⁴⁰⁶ Kraushaar 2007 & Kraushaar 2006, 1209; Kts. myös Eberhardt 2007, 11 & Davis 2006, 158

⁴⁰⁷ Kts. Tolmein 2002, 61

⁴⁰⁸ Suominen 1997, 124; Winkler 2010, 196; Hauser 2008, 272; Lehto 2007a, 282 & Thomas 2003, 209

⁴⁰⁹ Suominen 1997, 124

⁴¹⁰ Thomas 2003, 218

⁴¹¹ Schmidt 2010, 50

⁴¹² Davis 2006, 164

⁴¹³ Davis 2006, 165

⁴¹⁴ Suominen 1997, 127; Musolff 2006, 316

⁴¹⁵ Balz 2008, 73

⁴¹⁶ Winkler 2010, 294

toimiensa kautta ryhmä sulkeutui ympäröivästä yhteiskunnasta⁴¹⁷. Martin Schmidt on todennut, että RAF:llä ei missään vaiheessa ollut enempää kuin tuhat varsinaista sympatisoijaa⁴¹⁸. 1970-luvun puolivälissä RAF vielä löysi uusia tukijoita, mutta terroristien toiminta muuttui taisteluksi johtoryhmän vapauttamiseksi. Dorothea Hauser arvioi RAF:n iskujen ja terrorin lopullisen seurauksen olleen se, että viimeisetkin 1960-luvun radikaalit integroituivat yhteiskuntajärjestykseen⁴¹⁹. Viimeistään vuoteen 1977 mennessä valtion terrorisminvastainen taistelu oli saanut taakseen laajan tuen ja hyväksynnän.⁴²⁰

3.2 Luottamuspuola valtion ja älymystön välillä

Liittotasavallan lehdistössä sympatisoija -keskustelu herätti voimakkaita tunteita. Rote Armee Fraktionin ympärillä käyty keskustelu oli kiivaimmillaan vuosina 1972–1977, ja kyseisen ajanjakson kuluessa äänenpainot muuttuivat yhä jyrkemmiksi⁴²¹. Lehdistöllä on keskeinen rooli yleisen mielipiteen muodostajana sekä muokkaajana⁴²², ja vastaavasti julkisuusarvo on terrorismin toiminnalle erittäin tärkeää⁴²³. Terroristit haluavat osakseen mahdollisimman paljon julkisuutta, jotta he voivat tehokkaasti tuoda mielestään vallitsevia yhteiskunnallisia epäkohtia yleisön tietoisuuteen.⁴²⁴ Paul Wilkinsonin mukaan terrorismi on ennen kaikkea psykologinen ase, joka perustuu uhkan välittämiseen yhteiskunnalle⁴²⁵. Poliittisiin päämääriin suuntautuneelle terrorismille on erityisen tärkeää perustella tekojensa oikeutus⁴²⁶. Toisaalta RAF:n ja median kohdalla on havaittu päinvastainen ilmiö. Sympatisoijakeskustelu oli esimerkki tapauksesta, jossa valtaosa tiedotusvälineistä ryhtyi johdonmukaisesti toimimaan terroristeja vastaan⁴²⁷. RAF:n terroriteot olivat konkreettisesti havaittavissa ja ne tuotiin julkisuudessa selvästi esille, mutta keskivertokansalaiselle RAF:n toiminnan motiivit ja ryhmän toiminnan todellisuus olivat näkymättömissä. Näin ollen media saattoi sympatisoinnin varjolla leimata eroavia näkemyksiä omaavat tahot.

Hanno Balz on verrannut neljän saksalaisen lehden, Springer -konserniin kuuluvien Die Weltin ja Bildin sekä vasemmistoliberaalien Der Spiegelin ja Süddeutsche Zeitungin terrorismidiskurssia vuosina 1972–

⁴¹⁷ Kraushaar 2010, 28

⁴¹⁸ Schmidt 2010, 35. Kts. myös Markovits & Gorski 1993, 65

⁴¹⁹ Hauser 2008, 276

⁴²⁰ Tolmein 2002, 90

⁴²¹ Balz 2008, 79; 118

⁴²² Suhonen 1997, 174

⁴²³ Musolff 2006, 302

⁴²⁴ Päivinen 2000, 94

⁴²⁵ Wilkinson 2000, 177

⁴²⁶ Päivinen 2000, 42

⁴²⁷ Kts. esim. Balz 2008, 70

1977. Balz osoittaa konservatiivisen ja liberaalin lehdistön suhtautumistapojen välillä vallitsevan eron.⁴²⁸ Uutisoinnin ensisijainen tavoite on välittää tietoa, mutta uutiset voivat vaikuttaa yksilön mielipiteisiin ja erityisesti tunteisiin⁴²⁹. Terrorismin kautta järjestäytyneet ryhmät puolestaan pyrkii hankkimaan julkisuutta. RAF:n terrorismi tuomittiin Liittotasavallassa kauttaaltaan, mutta mielipiteet suhtautumisesta varsinaiseen terrorismikamppailuun ja sympatisoijiin erosivat. Liittotasavallan konservatiivinen lehdistö katsoi sympatisoijien tahallisesti tai tahattomasti edesauttavan terrorismia. Liberaalit tiedotusvälineet näkivät sympatisoijakeskustelun olevan tehotonta taistelussa terrorismia vastaan ja jopa haitallista yhteiskunnan kannalta.⁴³⁰ Sympatisoija -keskustelu hiipui vuoden 1977 jälkeen, ja käsite lakkasi olemasta.⁴³¹

Hanno Balzin mukaan käsitteen ”sympatisoija” käyttö loi rintaman aikansa yhteiskunnan sisällä. Tämä antoi ymmärtää yhteiskunnan olevan uhattuna sisältäpäin.⁴³² Balz jakaa saksalaisen lehdistön esittämän terroristien muodostaman uhkan suoraan ja epäsuoraan. Suora uhka yhteiskunnalle olivat median kuvaamana RAF:n kaltaiset väkivaltaa harjoittavat terroristijärjestöt. Epäsuoralla uhalla tarkoitettiin lailliseen yhteiskuntaan soluttautuneita terrorismin hyväksyviä tai sitä tukevia henkilöitä. Vaikka väitetyt sympatisoijat eivät itsessään olleet uhkatekijä yhteiskunnalle, heidän asenteensa väkivaltaa harjoittaman ryhmän toimintaa kohtaan saattoi joidenkin mielestä asettaa valtion vaaraan.⁴³³ Balz katsoo Springer-konsernin lehtien menneen näkemyksessään vieläkin pidemmälle: sympatisoijat eivät olleet konsernin lehtien sivuilla ainoastaan RAF:n toimintaa edistävä tekijä, vaan suorastaan terrorismia hengissä pitävä voima.⁴³⁴ Esimerkiksi iltapäivälehti Bild oli vuonna 1972 kirjoittanut ”Baader-Meinhof -jengin” kykenevän matkustamaan Liittotasavallassa vaikeuksitta kaikista suurista kaupungeista löytyvien tukijoidensa ansiosta⁴³⁵.

Tarkasteltaessa sympatisoijakeskustelun kielenkäyttöä nojautun Questin Skinnerin teoriaan. Skinnerin edustama anglosaksinen koulukunta painottaa käsitteiden käytön merkitystä yksittäisissä puhetilanteissa. Skinnerin mukaan on olennaisinta tutkia, miten puhuttua tai kirjoitettua kieltä käytettiin rajatussa tilanteessa ja käytetyille termeille pyrittiin luomaan erilaisia sisältöjä.⁴³⁶ Myös Rudolf Walther on todennut teoksessa *Geschichtliche Grundbegriffe*, että sympatisoijan käsite oli Liittotasavallassa

⁴²⁸ Balz 2008, 10

⁴²⁹ Päivinen 2000, 94

⁴³⁰ Balz 2008, 73

⁴³¹ Balz 2006, 348–349

⁴³² Balz 2008, 77. Kts. myös Scheiper 2006, 196

⁴³³ Balz 2008, 78

⁴³⁴ Balz 2008, 77

⁴³⁵ Balz 2008, 79

⁴³⁶ Skinner 2002, 142

kiistatta politisoitunut⁴³⁷. Sympatisoijan käsitteen sisältö oli erittäin laaja ja sille luotiin vaihtelevia merkityksiä erilaisissa puhetilanteissa. Käsite oli Liittotasavallan kielenkäytössä tilapäinen ja ohimenevä, mutta toisaalta sillä oli taustansa Saksan aikaisemmassa historiassa. Maaliskuussa 1971 tehtyjen kyselyjen perusteella yli puolet Liittotasavallan kansalaisista ilmoitti pitävänsä RAF:n kamppailua poliittisena taisteluna eikä niinkään tavallisena rikollisuuden lajina⁴³⁸. Lisäksi Springer -konsernin lehtien tapa jakaa yhteiskunta kahteen osaan oli ollut tunnistettavissa jo 1960-luvun opiskelijaradikalismien aikaan⁴³⁹. Konservatiivinen lehdistö oli määritellyt saksalaiset ”kunnan kansalaisiin” ja kapinoiviin yhteiskunnan vihollisiin⁴⁴⁰. Reinhart Koselleckin mukaan uudet käsitteet saavat merkityksensä jo olemassa olevassa kontekstissa, ja yksittäistenkin tilanteiden kielenkäyttö on suhteessa pitkän aikavälin kehitykseen⁴⁴¹. Tähän lukuun kuitenkin soveltuu parhaiten Quentin Skinnerin teoria, sillä sympatisoijakeskustelun sävy reagoi herkästi RAF:n toteuttamiin iskuihin. Sympatisoijan käsitettä käytettiin poliittisena lyömäaseena. Väitteet RAF:n sympatisoijista kehittyivät tietyssä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, mutta käsitettä käytettiin hyvin vapaasti.

Monet julkisuuden henkilöt ja vasemmistosympatioista tunnetut älymystön edustajat joutuivat 1970-luvun Liittotasavallassa sympatiasyytösten kohteeksi. Julkisuudessa RAF:n sympatisoijiksi väitetyistä huomattavimpia olivat kirjailijat Heinrich Böll ja Günter Grass, psykologian professori Peter Brückner, teologi Helmut Gollwitzer, runoilija Luise Rinser sekä Frankfurtin koulukuntaan kuuluva filosofi Herbert Marcuse. Yhdistävänä tekijänä mainituille henkilöille voidaan pitää valtiota kritisoivaa asennetta 1960-luvun opiskelijaradikalismien aikana⁴⁴². Yksittäisten henkilöiden lisäksi Liittotasavallan opetus- ja tiedelaitosten rooli kyseenalaistettiin julkisissa puheenvuoroissa. Länsisaksalaisissa korkeakouluissa väitettiin vallitsevan terrorismin mahdollistava ja sitä tukeva ilmapiiri⁴⁴³. Kyseisiä kommentteja esitettiin nimenomaan konservatiivisen Springer -konsernin lehdistön ja oppositiossa olevien kristillisdemokraattien taholta. Tällainen herätti paheksuntaa sekä Liittotasavallan liberaalissa lehdistössä että monissa SPD:n ja FDP:n edustajissa. Liberaalit tahot useimmiten pitivät käytävää sympatisoijakeskustelua poliittisen hyödyn tavoittelemisena ja pyrkivät välttämään kärjistyksiä. Die Zeit ei vuoden 1977 aikana milloinkaan syyttänyt RAF:n myötäilystä yksittäisiä henkilöitä ja säilytti asiallisen

⁴³⁷ Walther 1990, 442

⁴³⁸ Schmidt 2010, 47

⁴³⁹ Kts. mm. Suominen 1997, 80

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Koselleck 1998, 30–31

⁴⁴² Heinrich Böll ja Günter Grass olivat tunnettuja kirjailijoita sodanjälkeisessä Saksassa. Teologian tohtori Helmut Gollwitzer oli rauhanaktivisti, joka oli Länsi-Berliinissä puhunut opiskelijoille Vietnamin sotaa vastaan. Kts. Suominen 1997, 142. Kts. Herbert Marcusen ajatuksista ja Frankfurtin kriittisestä koulukunnasta osasyllisenä terrorismiin mm. Balz 2008, 111.

⁴⁴³ Balz 2008, 101. Liittopäiväkeskusteluista kts. esim. DB 1977, 8. Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1451

argumentointityylinsä myös terrorismin tukijoista keskusteltaessa.

Terrorismin sympatisoiminen ei ollut juridisesti rikollista toimintaa. Liittotasavallan perustuslakisuojaviraston päällikkö Günther Nollau totesi lokakuussa 1977 Der Spiegelin haastattelussa, ettei maan lainsäädäntö varsinaisesti tuntenut sympatisoijan käsitettä⁴⁴⁴. Tuomioita voitiin antaa ainoastaan konkreettisista teoista ja avunannosta rikoksiin, eikä RAF:n sympatisoiminen täyttänyt näitä tunnusmerkkejä.⁴⁴⁵ Liittotasavallan lainsäädännössä tehtiin kuitenkin myös muutoksia, joilla pyrittiin rajoittamaan RAF:n tukemisen tapoja. Vuonna 1976 astui voimaan tiukennettu terrorisminvastainen asetuskokoelma, jossa muun muassa ”perustuslaille vihamielisen, väkivaltaisen toiminnan kannattaminen” kriminalisoitiin. Esimerkiksi terroristijärjestöihin värvääminen määriteltiin lainsäädännössä tarkasti rikolliseksi toiminnaksi. Vuonna 1972 voimaan astunut virkakieltolaki oli tarkoitettu keinoksi karsia RAF:n potentiaalisia tukijoita keskeisistä valtion viroista.⁴⁴⁶

Sympatisoija-keskustelulla oli taustansa myös Liittotasavallan yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Radikaalin opiskelijaliikkeen samoin kuin älymystön harjoittama yhteiskuntakritiikki oli 1960-luvulla jäänyt julkisessa sanassa melko marginaaliin asemaan. Dominick Geppert ja Jens Hacke toteavat, että jo Liittotasavallan alkuvaiheista lähtien älymystön ja valtion välinen suhde oli ollut vaikea ja avoimen keskustelukulttuurin syntyminen otti aikansa.⁴⁴⁷ Liittotasavalta oli Saksan historian vapain ja demokraattisin valtiomuoto, mutta kysymykset uudelleenaseistautumisesta, korkeakoululajeista ja kansallissosialistisesta menneisyydestä sekä niin sanottu Spiegel-skandaali⁴⁴⁸ aiheuttivat varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla valtiovallan ja älymystön välille keskinäisen luottamuspulan. Tämä luottamuspula kärjistyi erityisesti terrorismin kaudella vuonna 1977.⁴⁴⁹ Hermann Glaser on kertonut Walter Laquerin todenneen, että Liittotasavallan poliittinen eliitti ja lehdistö eivät suuremmin arvostaneet kriittisiä intellektuelleja, ja maan yhteiskunnallista keskustelua luonnehti ensimmäisinä vuosikymmeninä anti-intellektuaalisuus.⁴⁵⁰

Liittotasavallassa käytiin jo ennen RAF:n varsinaisia terroritekoja kiivasta keskustelua sympatisoijien roolista. Väittelyn sytyttäjänä oli ollut kirjailija Heinrich Böllin Der Spiegel -lehdessä tammikuussa 1972

⁴⁴⁴ Balz 2008, 92

⁴⁴⁵ Kraushaar 2006, 1201

⁴⁴⁶ Balz 2008, 92

⁴⁴⁷ Geppert & Hacke 2011, 14

⁴⁴⁸ Spiegel-skandaali (Spiegel-Affäre) tapahtui vuonna 1963, jolloin poliisi suoritti puolustusministeri ja CSU-poliitikko Franz Josef Straussin käskystä Spiegel lehden toimitukseen aiheettoman etsinnän syytteenä huippusalaisten tietojen vuotaminen. Kts. mm. Lehto 2007b, 212

⁴⁴⁹ Geppert & Hacke 2008, 11

⁴⁵⁰ Glaser 1990, 156

julkaisema artikkeli, jossa hän katsoi RAF:n muodostaman uhan olevan liioiteltu. Terroristit olivat vain ryhmä epätoivoisia teoreetikoita, joiden sodanjulistus oli teoriassa paljon vakavampi kuin käytännössä. Böll kirjoitti, että Liittotasavallassa oli syttynyt järjetön sota, jossa kuutta terroristia oli vastassa kuusikymmentä miljoonaa kansalaista⁴⁵¹. Böll puhui ainoastaan terroristien ydinryhmästä eikä tekstissään nähnyt RAF:n omaavan minkäänlaista tukiverkostoa. Böll syytti erityisesti Springer -konsernin lehtiä terrorilla pelottelemisesta ja RAF:n syyllistämisestä myös sellaisista teoista, joita ryhmän ei voitu osoittaa tehneen. Böllin kirjoituksesta nousi valtava kohu. Monien oli vaikea ymmärtää, miten kirjailija saattoi puolustella yhteiskunnalle sodan julistanutta äärivasemmistolaisista ryhmää. Vaikka Böll ei ilmeisesti mukaan ollut halunnut kuin selkeyttää tilanteen, reaktiot eivät kuitenkaan olleet hänen kannaltaan toivottuja, sillä hän itse leimautui terroristien tienraivaajaksi.⁴⁵² Myöskään Die Zeit ei ymmärtänyt Böllin artikkelia, vaan lehti katsoi kirjailijan purkauksen järjettömäksi ja tunnepitoiseksi⁴⁵³.

Julkisessa keskustelussa terroristeille annettava tuki laskettiin tapahtuvaksi luonteeltaan joko ideologisella tai konkreettisella tasolla. Springer -konsernin lehdistö nosti sympatisoijat varsin pian näkyvälle sijalle. Liittotasavallan konservatiivisen lehdistön mukaan terroristit saattoivat olla jättäneet teorian taakseen, mutta sympatisoijien avulla he kykenisivät luomaan itselleen pseudoatteen rikollisten tekojensa pohjaksi. Die Welt oli vuonna 1972 kirjoittanut RAF:n jäseniin viitaten pankkiryöstäjien harvoin olevan minkäänlaisia vallankumouksellisia, mutta nämä kyllä huomasivat, jos rikoksia ryhdyttäisiin arvioimaan sosiaalisin eikä rikollisin perustein. Die Welt piti rikosten motiivien yhteiskunnallistamista muoti-ilmiönä 1970-luvun Liittotasavallassa. Hanno Balzin mukaan keskustelu henkilöityi alkuvaiheessa Heinrich Bölliin ja laajeni myös muihin hänen kaltaisikseen uskottuihin intellektuelleihin.⁴⁵⁴

Bild oli kirjoittanut jo tammikuussa 1972 ”Baader-Meinhof -ryhmän” nauttivan professorien ja kirkonmiesten avusta⁴⁵⁵. Esimerkiksi hannoverilainen professori Peter Brückner oli tunnetusti ollut Ulrike Meinhofin ystävä ja hänen epäiltiin majoittaneen RAF:n jäseniä⁴⁵⁶. Luise Rinser oli tarjonnut Andreas Baaderille ja Gudrun Ennslinille turvapaikan aivan näiden terroristiuran alkutaipaleella. Konservatiivinen Frankfurter Allgemeine Zeitung kirjoitti vuonna 1977 terroristien kykenevän hankkimaan itselleen konkreettisen tuen joka tapauksessa. Arvokkaampia RAF:lle olisivat sen sijaan ryhmää teoreettisella tasolla ymmärtävät intellektuellit. Tämän sympatisoinnin muodon Frankfurter Allgemeine Zeitung

⁴⁵¹ Suominen 1997, 134. Mainituilla kuudella henkilöllä Böll tarkoitti RAF:n ensimmäisen sukupolven johtajia. Kts. myös Balz 2008, 81

⁴⁵² Suominen 1997, 135-137

⁴⁵³ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, ”Das Geschäft der Feinde besorgen”

⁴⁵⁴ Balz 2008, 84-85

⁴⁵⁵ Balz 2008, 86

⁴⁵⁶ Lehto 2007a, 272

nimesi kaikkein vaarallisimmaksi, sillä älymystöön lukeutuvat tukijat saattoivat kaikkein helpoimmin tekeytyä viattomiksi, vaikka heidän mielipiteillään oli vaikutusvaltaa.⁴⁵⁷

RAF:n rakenteen kehittyminen 1970-luvun kuluessa vaikutti julkisuudessa annettuun sympatisoijan kuvaan, jonka väitetty rooli muuttui vuosikymmenen kuluessa. Ulrike Meinhof oli Liittotasavallan lehdistön kuvaamana ollut tyypillinen RAF:n jäsen. Sympatisoija -keskustelu oli henkilöitynyt Heinrich Böllin hahmoon, joka oli nähty terrorismin tukijan prototyyppinä. 1970-luvun puolivälissä sympatisoija - käsite laajentui käsittämään paitsi nimekkäät intellektuellit myös kasvottomat tukijat.⁴⁵⁸ Hanno Balzin mukaan muuttunut terroristikuva lisäsi myös sympatisoijien oletettua vaarallisuutta, sillä nämä eivät olleet enää selkeästi paikannettavissa.⁴⁵⁹ Kun sympatisoijan käsite ei enää ollut henkilöitynyt, sen väärinkäyttö muuttui entistä todennäköisemmäksi. Tällöin kuka tahansa tietyllä tavalla ajatteleva saatettiin leimata sympatisoijaksi.

3.3 ”Villi ilo”

Vuonna 1977 keskustelu terrorismin sympatisoijista laajeni aiemmin näkemättömiin mittasuhteisiin. RAF:n toteuttamat syyttäjät Siegfried Bubackin ja pankinjohtaja Jürgen Ponton murhat sekä työnantajaliittojen puheenjohtaja Hans-Martin Schleyerin sieppaus syyskuussa 1977 järkyttivät Liittotasavaltaa. RAF:n terrorin siirryttyä uudelle tasolle myös käsitykset terrorismin vaikutuksista yhteiskuntaan jyrkenivät. Aikaisemmat yritykset torjua terrorismi olivat epäonnistuneet, mikä ruokki epäilyksiä sympatisoijien oletettua suuremmasta määrästä. Myöhemmin on todettu, että vastakkainasettelu valtion ja älymystön välillä oli kärjistyneimmillään vuonna 1977.⁴⁶⁰ Erityisesti vasemmistolaiset intellektuellit olivat kritisoineet valtiota 1960-luvulla, mikä heijastui vielä seuraavalla vuosikymmenellä julkiseen käsitykseen ja keskusteluun. Martin Schmidt on kuitenkin myöhemmin todennut, ettei RAF:lle ollut osoitettavissa mitenkään selkeää yhteiskunnallista taustaryhmää. Schmidin mukaan RAF:n ja Liittotasavallan älymystön keskinäistä historiaa leimasivat pikemminkin väärinymmärrykset ja virheolettamukset.⁴⁶¹

Keväällä 1977 Liittotasavallassa herätti kohua niin sanottu Mescalero -tapaus. Göttingeniläinen opiskelijalehti⁴⁶² julkaisi kyseisellä peitenimellä kirjoitetun muistokirjoituksen Siegfried Bubackista.

⁴⁵⁷ Spiller 2006, 1243

⁴⁵⁸ Balz 2008, 99

⁴⁵⁹ Balz 2008, 95

⁴⁶⁰ esim. Reqaute 2011, 254 & 256

⁴⁶¹ Ibid.

⁴⁶² Opiskelijalehti oli nimeltään Göttinger Nachrichten ja sen levikki oli 6000 kappaletta eli kyseessä ei ollut mikään huomattavan laaja julkaisu. Kts. Spiller 2006, 1233

Valtakunnansyyttäjä Bubackin surman jälkeen ilmestyneen tekstin takana oli muuan saksan kielen opiskelija. Kirjoittajan mukaan hänen ensimmäinen reaktionsa murhasta kuultuaan oli ollut ”villi ilo”, mutta Mescalero kuitenkin tuomitsi terroriteon artikkelin edetessä.⁴⁶³ Artikkelin ei ollut erityisen huolellisesti valmisteltu eikä alun perin tarkoitettu laajaan julkiseen levitykseen, mutta useat uutistoimistot olivat saaneet jutusta vihiä.⁴⁶⁴ Artikkelin tuomittiin Liittotasavallan lehdistössä kauttaaltaan. Ensimmäisenä tuomitsevan lausunnon antoi kristillisdemokraattien opiskelijajärjestö. Konservatiivinen Frankfurter Allgemeine Zeitung uutisoi göttingeniläisen opiskelijalehden hyväksyneen Bubackin surman. Liittotasavallan media piti yleisesti artikkelia terrorismin uhria halventavana ja osoituksena yhteiskunnasta vallitsevasta moraalien puutteesta.⁴⁶⁵ Mescalero -artikkeli johti poliisin kotietsintöihin, mutta toisaalta 48 länsisaksalaista intellektuellia asettui puolustamaan Mescaleroa. Intellektuellit katsoivat vastineessaan lehdistölle, että vaikka väkivaltaa ei sinänsä voinut hyväksyä, vihantunne tiettyjä yhteiskunnan muotoja vastaan oli psykologiselta kannalta ymmärrettävää. Älymystön edustajien laatima vastine arvosteli myös mediaa Mescaleron kirjoituksen valikoivasta julkaisemisesta.⁴⁶⁶

Mescalero -tapauksen tultua julki äänenpainot Liittotasavallassa kovenivat. Jopa rinnastus fasismiin nousi julkisessa keskustelussa esiin. Tapaus johti eräiden henkilöiden virasta pidättämiseen, näihin kuului muun muassa hannoverilainen ”vallankumousprofessori” Peter Brückner.⁴⁶⁷ Korkeakouluja syytettiin demokratian vastaisten ideologioiden pesäpaikoiksi, ja Die Welt väitti Liittotasavallan joidenkin yliopistojen olevan ”sympatisoijahautomotit”. Die Weltin mielestä Mescaleron kaltaisia tekstejä kirjoittavilta tulisi riistää opiskelupaikka tai tulla erotetuksi virkasuhteestaan⁴⁶⁸. Myös eräät Liittotasavallan liberaalit lehdet yhtyivät jyrkkään äänensävyyn. Süddeutsche Zeitung kirjoitti, että terrorismin kasvu ympäristöä ei selvästikään tarvinnut etsiä kaukaa. Müncheniläislehti arvioi sympatisoijien määrän olevan kasvussa ja heitä saattoi olla jo useita tuhansia⁴⁶⁹. Süddeutsche Zeitungin mukaan ne ajat olisivat ohi, jolloin sympatisoijat olivat olleet piilossa tai maan alla; huhtikuussa 1977 he olivat tulleet häpeämättömällä tavalla esiin⁴⁷⁰. Der Spiegel kirjoitti useiden vasemmistoradikaalien juhlivan Siegfried Bubackin murhaa ja saarnaavan väkivallasta.⁴⁷¹ Spiegel esitti huolestuneen kysymyksen, olivatko Liittotasavallan korkeakoulut todella ”fasismin pesäpaikkoja”. Spiegel arvioi noin

⁴⁶³ Balz 2008, 103

⁴⁶⁴ Die Zeit 15.7.1977, Karl-Heinz Janßen, „Eine fröhliche Gewalt“; Spiller 2006, 1231

⁴⁶⁵ Spiller 2006, 1236

⁴⁶⁶ Suominen 1997, 148-149

⁴⁶⁷ Balz 2008, 108

⁴⁶⁸ Balz 2008, 104

⁴⁶⁹ Leisio 2008, 64

⁴⁷⁰ Balz 2008, 102

⁴⁷¹ Spiller 2006, 1236

140 000-170 000 länsisaksalaisen opiskelijan eli prosentuaalisesti lähes viidenneksen ajattelevan samoin kuin Mescalero ja piti tätä ”reservijoukkoa” RAF:n mahdollisena rekrytointialueena.⁴⁷² Hanno Balzin mukaan Mescalero -artikkeli sai liberaalin Der Spiegelin ajautumaan tilapäisesti kirjoittelussaan kohti konservatiivien kantaa. Balz on todennut, että vuoden 1977 aikana Der Spiegelin linja horjui ja lehti tasapainotteli sympatisoijien tuomitsemisen sekä toisaalta suvaitsevan suhtautumisen välillä.⁴⁷³

Pertti Suhonen esittelee viestintätutkimuksen teoriaa niin sanotusta hiljaisuuden spiraalista. Sen mukaan massayhteiskunnan enemmistö – yksilöistä koostuva hiljainen enemmistö – vaikenee äänekkään vähemmistön ja sen mielipiteitä näyttävästi esillä pitävien joukkoviestinten edessä.⁴⁷⁴ Liittotasavallan sympatisoijakeskustelussa monet lehdet vaikuttavat olleen äänekkäitä korostamaan RAF:n toiminnan rikollisuutta. Toisaalta sama ilmiö pätee myös tarkasteltaessa tiedotusvälineiden asennoitumista oletettuun sympatisointiin. Sympatisoijakeskustelussa Liittotasavallan julkinen sana kantoi huolta nimenomaan korkeakoulujen hiljaisen enemmistön suhtautumisesta. Esimerkiksi Der Spiegel löysi terrorismin tukijoista analogian vaikeneviin saksalaisiin Kolmannen valtakunnan aikana. RAF:ään liitettiin käsite ”kirjoituspöytätekijät”, joka tunnettiin puhuttaessa saksalaisista virkamiehistä kansallissosialistisen terrorin kaudella. RAF:n terrorismi herätti vaatimuksia julkisuuden henkilöitä kohtaan ilmaisemaan voimakkaan torjunnan terrorismia kohtaan.⁴⁷⁵

Die Zeit suhtautui Mescalero -tapaukseen maltillisesti. Koulut ja yliopistot eivät suinkaan olleet sympatisoijien kehoja, vaikka julkisuudessa usein annettiin toisin ymmärtää. Liittotasavallan todelliset radikaalipiirit olivat Die Zeitin mukaan pieniä ja hajanaisia ja lisäksi lähtöisin erilaisista sosiaalisista lähtökohdista kuin RAF. Näin ollen lehden mielestä oli turhaa haastaa riitaa korkeakoulupiirien kanssa. Lisäksi Die Zeit vähätteli radikaalien merkitystä: vuoden 1977 opiskelijat eivät olleet protestissaan lainkaan niin itsetietoisia kuin kymmenen vuotta vanhempi sukupolvi oli ollut. Mescalero -tapaus ei Die Zeitin mielestä oikeuttanut opiskelijoiden kriminalisoimiseen, ja vetoamuksen allekirjoittaneiden 48 intellektuellin julkinen arvostelu oli yhtä lailla väärin. Die Zeit halusi valtion järjestystä ylläpitäessään pitävän kiinni myös vapaudesta.⁴⁷⁶

Die Zeit katsoi sympatisoijan kriteerit täyttävän tiukasti ottaen vain henkilön, joka hyväksyi joko

⁴⁷² Balz 2008, 103

⁴⁷³ Balz 2008, 114; Samanlaisen huomion on tehnyt myös Eberhardt 2007, 136–137

⁴⁷⁴ Suhonen 1997, 184

⁴⁷⁵ Myöhemmin samana vuonna 177 korkeakoulunopettajaa ja tieteellistä työntekijää julistivat lehti-ilmoituksella tuomitsevansa Schleyerin kaappauksen ja olevansa lojaaleja Liittotasavallalle. Die Zeit näki kyseessä olevan vastamanifestin Mescalerolle. Kts. Die Zeit 23.9.1977, Theo Sommer, ”Vom Staate, den wir wollen”,

⁴⁷⁶ Die Zeit 15.7.1977, Karl-Heinz Janßen, ”Eine fröhliche Gewalt”

terroristien päämäärän tai menetelmät. Lehti kuitenkin totesi käsitteen omaavan huomattavan laavan merkityssisällön. Lokakuun alussa 1977 Die Zeit kertoi sympatisoija -käsitteen laajentuneen käsittämään jokaisen, joka osoitti inhimillisiä tunteita tai ylipäättään sääliä terroristeja kohtaan. Lehden mukaan käytännössä jokainen valtiota kritisoimaan uskaltautuva leimautui sille epälojalliseksi.⁴⁷⁷ Sympatisoija -keskustelu oli siis vahvasti politisoitunut ja käsite yksittäisessä puhetilanteessa käyttäjän määriteltävissä. Die Zeit ei vielä tuossa vaiheessa nimennyt käytävällä sympatisoijakeskustelulla olevan mitään tiettyä poliittista tavoitetta. Lehden mielestä terrorismin tukijoista käyty keskustelu kuitenkin osoitti, että kansalaisten keskinäisessä yhteisössä oli jotain vialla⁴⁷⁸.

Die Zeit pyrki Liittotasavallan terrorismista uutisoidessaan pitämään yllä kansakunnan yhtenäisyyttä. RAF:n terroristit olivat lehden mielestä pieni vähemmistö, jolta puuttui kansan tuki. Terroristeihin itseensä ei kenties enää kyettäisi järkiperustein vaikuttamaan, mutta muu yhteiskunta ei saisi jakautua terrorismikamppailun vuoksi. Die Zeit huomautti, että terrorismin moraalille tuhoisa vaikutus kuitenkin kasvaisi kansan keskuudessa sitä mukaa, kuin poliitikot epäonnistuisivat osoittamaan keskinäistä yhteistyötä. Järkevää ei olisi etsiä syyllisiä, vaan rakentaa maan demokratia uudelle perustalle.⁴⁷⁹ Die Zeit katsoi Liittotasavallasta puuttuvan veljellisyyttä ja yhteishenkeä. Yhteiskunta (*Gemeinschaft*)⁴⁸⁰ oli kylmä ja kova, ja inhimillinen ymmärrys toisinajattelihoita kohtaan oli harvinaista Liittotasavallassa.⁴⁸¹

3.4 Sympatisoijakeskustelu keväällä 1977

Sympatisoija-keskustelu ei jakanut mielipiteitä ainoastaan lehdistössä vaan myös Saksan pääpuolueiden välillä. Liittopäivillä käytiin 1970-luvulla kiivaita terrorismin sympatisoijia koskevia väittelyitä, joissa kohtasivat erilaiset mielipiteet Liittotasavallan moraalisesta tilasta ja terrorismin aatteellisista juurista.⁴⁸² Sosiaalidemokraattien ja liberaalien muodostama hallituskoalitio muodosti RAF:n taustatekijöistä erilaisen käsityksen kuin kristillisdemokraattinen oppositio. Tapani Suominen kirjoittaa Liittotasavallan poliittisen keskustelun 1970-luvulla olleen rajoittunutta ja keskinäisten ennakkoluulojen leimaamaa. Konservatiivit, sosiaalidemokraatit ja liberaalit tahot elivät omissa ympyröissään ja puhuivat poliittisilla areenoilla toistensa ohi.⁴⁸³ On siis ymmärrettävää, että puolueiden keskinäinen vuoropuhelu ruokki

⁴⁷⁷ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer, „Wenn die Sitten verludern...“

⁴⁷⁸ Ibid.

⁴⁷⁹ Die Zeit 14.10.1977, Hanno Kühnert, „Ein Verlust an Brüderlichkeit“

⁴⁸⁰ Tässä Kühnert käyttää termiä Gemeinschaft, joka klassisen saksalaisen sosiologian teoriassa tarkoittaa sosiaalisin perustein ja tunnesitein rakentunutta yhteisöä

⁴⁸¹ Die Zeit 14.10.1977, Hanno Kühnert, „Ein Verlust an Brüderlichkeit“

⁴⁸² Walther 1990, 442

⁴⁸³ Suominen 1997, 152

kärjistävää keskustelua sympatisoijista.

Die Zeit näki terrorismia ympäröivän sympatisoijakeskustelun osoituksena siitä, että maan sisäisessä yhteisössä jokin oli pielessä. Theo Sommer arvioi lokakuussa 1977, että vastustajan nurkkaan ahdistaminen valtionviholliseksi leimaten oli tyypillinen piirre Liittotasavallan politiikassa. Sommer kirjoitti, että kyseistä taktiikkaa harjoittivat kristillisdemokraattinen oppositio ja erityisesti tämän baijerilainen sisarpuolue CSU. Liittotasavallan terrorismikeskustelua käytiin syksyllä 1977 jatkuvasti yhä vihamielisemmässä ja suvaitsemattomammassa ilmapiirissä. Liittohallitus oli Die Zeitin mukaan joutunut terrorismikeskustelussa puolustuskannalle. Hallitus oli arvostelun edessä pakotettu korostamaan terrorismin tuomittavuutta ja jyrkän kielteistä suhtautumistaan RAF:ää kohtaan. Kyseinen tyyli ei lehden mukaan veisi keskustelua eteenpäin, vaan seurauksena olisi ajattelun- ja puheenvapauden rajoittuminen yhteiskunnassa.⁴⁸⁴

Sympatisoija -keskustelu oli 1970-luvun aikana kirvoittanut kommentteja myös saksalaisten poliitikkojen taholta. Sisäministeri Werner Maihofer oli vuonna 1975 määritellyt sympatisoijat valmistelevaksi ja tukevaksi ryhmäksi terroritekojen takana.⁴⁸⁵ Vuonna 1977 Liittopäivillä kritiikin kohteeksi ei joutunut varsinaisesti nimimerkki Mescalero itse vaan tätä puolustaneet 48 älymystön edustajaa. Julkisuudessa kyseisiä intellektuelleja moitittiin terrorisminvastaisen konsensuksen rikkomisesta ja Liittotasavallan poliittisen kulttuurin vaarantamisesta.⁴⁸⁶ Esimerkiksi oikeusministeri Hans-Jochen Vogel toivoi toukokuussa 1977 erottelun tekemistä ”kunnon kansalaisten” ja kaikkien terroria ja väkivaltaa sympatisoivien välillä.⁴⁸⁷ Vogel arvioi Mescaleroa puolustaneiden intellektuellien vetoomuksellaan sulkevan itsensä yhteiskunnasta ja huomautti, että terrorismin sympatisoimiseksi saattoi laskea myös epämääräiset tuen ilmaukset tai ymmärryksen väkivallanteoille⁴⁸⁸.

Liittopäiväkommenteissa keskustelu RAF:n sympatisoijista yhdistyi käsitykseen terrorismin vastaisen taistelun tärkeydestä. Terroristiryhmä RAF sai Saksan liittopäiviltä selkeän tuomion. Terroristit eivät olleet erehtyneitä idealisteja, vaan kylmäverisiä, äärimmäisyyteen asti valmiita rikollisia. Syyskuussa 1977 Saksan liittopäivillä arvioitiin yksiselitteisesti, etteivät terroristien tekemien murhien kohteena olleet ensisijaisesti yksittäiset henkilöt vaan demokratia ja koko sivistynyt yhteiskuntamuoto. Koska taistelu terrorismia vastaan oli demokratian puolustamista, kaikkien Liittotasavallan kansalaisten

⁴⁸⁴ Die Zeit 14.10.1977, Hanno Kühnert, "Ein Verlust an Brüderlichkeit"

⁴⁸⁵ Balz 2008, 98

⁴⁸⁶ Spiller 2006, 1239

⁴⁸⁷ Balz 2008, 102

⁴⁸⁸ Ibid.

odotettiin osallistuvan tähän taisteluun.⁴⁸⁹

Vuonna 1977 terrorismikeskustelu käynnistyi liittopäivillä 20. huhtikuuta, kun liittohallitus antoi tiedonannon koskien liittovaltionsyyttäjä Siegfried Bubackin murhaa. Liittokansleri Helmut Schmidt piti laajan puheenvuoron terrorismiongelmasta koskien, ja arvioi liittovaltion olevan kahden vaikean tehtävän edessä. Yhtäältä valtion olisi taisteltava terrorismia vastaan, ja toisaalta samaan aikaan tulisi turvata mielipiteenvapaus yhteiskunnassa. Väkivalloin valtiota ja yhteiskuntaa vastaan hyökkäävät saisivat liittokanslerin mukaan joka tapauksessa varautua koviin vastatoimiin. Puheessaan Schmidt halusi terrorismia vastaan taisteltavan myös henkisellä maaperällä. Schmidt piti tärkeänä terroristien eristämistä moraalilla tasolla ja toivoi viimeistenkin sympatisoijien heräävän tuomitsemaan väkivallanteot, joskaan liittokansleri ei määritellyt tarkemmin, keihin hän viimeksi mainituilla viittasi. Helmut Schmidt kertoi liittohallituksen ottaneen oppia Weimarin tasavallan kokemuksista. Älymystölle liittokansleri antoi tehtävän kansan valistamisessa: erityisesti nuoremmille sukupolville olisi korostettava vallitsevan liberaalin oikeusvaltion merkitystä sekä kirkastettava eroavuudet Liittotasavallan ja kansallissosialistisen Saksan välillä.⁴⁹⁰

Oppositiojohtaja Helmut Kohl (CDU) ihmetteli liittokanslerin puheita mielipiteenvapauden turvaamisesta koskien, sillä hän ei nähnyt tämän asiantilan olevan Liittotasavallassa uhattuna. Kohlin keskeinen käsitys oli se, että RAF:n sympatisoijat vähättelivät terrorismia:

”Joka tekee väkivallasta harmitonta, asettuu oikeusvaltiota vastaan yhtä lailla kuin ne, jotka laittavat syyntä mieluummin valtion tai uhrien kuin tekijöiden niskoille; sillä he, ’harmittomat’, ovat vastuullisia siitä, että rajat oikeuden ja vääryyden välillä hämärtyvät.”⁴⁹¹

Helmut Kohl arvosteli sympatisoijia halusta laajentaa poliittinen toiminta väkivaltaisuuksiin. Kohl määritteli Liittotasavallan terrorismin jatkuneen jo kymmenen vuotta. Kristillisdemokraattien puheenjohtajan mukaan RAF:n harjoittama terrorismi tarvitsi kehittyäkseen tietynlaisen ilmapiirin, ja Kohlin selkeä johtopäätös oli, että ilman sympatisoijia Liittotasavallassa ei olisi myöskään terrorismia.⁴⁹²

⁴⁸⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1447

⁴⁹⁰ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1449

⁴⁹¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung 20.4.1977, 1452. „Wer Gewalt verharmlost, stellt sich ebenso gegen den Rechtsstaat wie jene, die die Schuld lieber beim Staat und beim Opfer zu suchen bereit sind als bei den Tätern; denn sie, die Verharmlose, tragen dazu bei, dass sich die Grenze zwischen Recht und Unrecht verwischt.“ Lainaus on alun perin ulkoministeri Hans-Dietrich Genscherin (FDP). Kohl kysyy, seisooko liittohallitus kyseisen linjauksen takana.

⁴⁹² DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1452

Helmut Kohl luetteli lisäksi tunnettujen sosiaalidemokraattien vasemmistosiipeen lukeutuvien henkilöiden lausuntoja, joita hän piti kyseenalaisina. Oppositiojohtaja arvosteli päähallituspuoluetta haluttomuudesta pitää järjestystä omiensa riveissä.⁴⁹³

Helmut Kohl tarttui myös koulutuksen merkitykseen demokratian toimivuuden kannalta, ja muistutti kunnioituksen yhteiskuntaa kohtaan opittavan lapsuudenkodissa ja peruskoulussa. Oppositiojohtajan mukaan oppilaat omaksuvat Liittotasavallan koululaitoksessa vääränlaisen, auktoriteetteja kyseenalaistavan käsityksen yhteiskunnan rakenteesta ja periaatteista. Koulussa omaksutut opit leviävät korkeakouluihin, joiden vaikutuksesta yhteiskuntaan Kohl viittasi aikaisempien vuosien opiskelijaradikalismiin. CDU:n puheenjohtajan mukaan akateemisissa piireistä käytiin keskustelua ”voimankäytöstä” (Gewalt) ja ”vastavallasta” (Gegenwalt) niin symbolisella kuin taloudellisia rakenteitakin kuvaavalla tasolla, mikä ei ollut omiaan herättämään luottamusta valtioon.⁴⁹⁴ Helmut Kohl vaati hallitukselta toimia demokraattien keskinäisen yhteisymmärryksen lujittamiseksi, ja tämän oli oppositiojohtajan mukaan tapahduttava teoin eikä vain sanoin⁴⁹⁵.

Herbert Penner (SPD) huomautti vastauspuheenvuorossaan Helmut Kohlille, ettei terrorismiväittelyssä tulisi kulkea tunteiden mukana. Olisi vaarallista, mikäli poliitikot keskittyisivät vain antamaan iskuja toisilleen. Penner moitti Kohlia sosiaalidemokraattien syylistämisestä, sillä harkitsemattomia kommentteja oli annettu yhtä lailla poliittisen kentän oikealta laidalta. Penner huomautti terrorismin tarvitsevan nimenomaan autoritaarisen, suorastaan ”fasistisen” ilmapiirin, jotta se voisi saada vastakaikua kansan parissa.⁴⁹⁶ FDP:n ryhmäpuheenvuoron pitänyt Detfel Kleinert ihmetteli, miksi liittopäivillä väiteltiin asiasta, josta kaikki olivat kuitenkin periaatteessa samaa mieltä. Kleinertin mielestä kiistaa käytiin lähinnä epäolennaisuuksista, vaikka sen sijaan poliitikkojen olisi osoitettava toimia RAF:ää vastaan. Liittopäivien tehtävä ei ollut asettaa demokraattisia tahoja epäilyksenalaisiksi, vaan kamppailla terrorismia vastaan.⁴⁹⁷ Kleinert sivuutti terrorismin sympatisoijat puheenvuorossaan lyhyesti ja toivoi terrorismin vastaista taistelua jatkettavan lain viitoittamalla tiellä entiseen tapaan⁴⁹⁸.

Sekä liittokanslerin Helmut Schmidtin että oppositiojohtaja Helmut Kohlin puheissa tulee esille käsitys RAF:n sympatisoijien negatiivisesta, terrorismia puolustelelevasta vaikutuksesta. Sosiaalidemokraattinen liittokansleri kuitenkin vetää rajan sympatisoijien ja varsinaisten terroristien välille: sympatisoijat

⁴⁹³ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1453

⁴⁹⁴ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1451

⁴⁹⁵ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1452

⁴⁹⁶ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1463

⁴⁹⁷ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1462

⁴⁹⁸ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1465

kuuluvat vielä laillisen yhteiskunnan piiriin. Sympatisoijien määrän annettiin kuitenkin hallituksen tiedonannossa ymmärtää olevan vähenemässä eikä Liittokansleri Schmidt liioin nimennyt sympatisoijien lukeutuvan pääosin mihinkään yhteiskunnalliseen ryhmään kuuluvaksi. Kristillisdemokraattien puheenvuoro satoi sympatisoijat vähintään moraalaisella tasolla terrorismista vastuullisiksi, ja oppositiojohtaja Helmut Kohl saattoi melko tarkasti osoittaa mielestään terrorismisympatiaan sortuvia tahoja älymystön ja korkeakoulujen piirissä. Erot Schmidtin ja Kohlin puheissa ovat selitettävissä myös siten, että liittokanslerin voi katsoa virka-asemansa vuoksi esiintyvän kansakuntaa yhdistävänä tekijänä, kun taas oppositiojohtaja saattoi olla kielenkäytössään hyökkäävämpi.

Die Zeit muistutti painokkaasti, että Saksan liittotasavallassa vallitsi lehdistönvapaus. Liittotasavalta oli perustavanlaatuisesti vapaa ja oikeudenmukainen yhteiskunta eikä Die Zeit nähnyt tämän asiantilan olevan vakavan uhan alla. Julkisessa keskustelussa esiintyi kuitenkin ilmiöitä, jotka eivät lehteä miellyttäneet. Terrorismikeskusteluun liittyi Die Zeitin mukaan sekä painostusta että suvaitsemattomuutta. Lehden mukaan jokainen itsenäisesti ajattelemaan uskaltautuva leimautui nopeasti terroristien avustajaksi. Mescalero -artikkelin aiheuttama kohu ei johtunut vapauden puutteesta Liittotasavallassa tai maan lainsäädännöstä sinänsä, vaan Die Zeitin mielestä kyse oli asenteesta ja ilmapiiristä. Lehti näki Liittotasavallassa olevan tietynlaista itesensuuria, jossa kaikenlainen yhteiskuntaa kohtaan suunnattu kritiikki asetettiin epäilyksenalaiseksi.⁴⁹⁹

Die Zeit pohti sanan ”sympatia” etymologiaa ja totesi käsitteen olevan sinänsä alkuperäiseltä merkitykseltään positiivinen⁵⁰⁰. Kuitenkin käsite ”sympatisoija” oli Liittotasavallassa saanut negatiivisen ja syyttävän sävyn.⁵⁰¹ Pertti Suhonen on todennut, että mitä vakiintuneempi ja vahvempi mielipide yhteiskunnassa jostakin asiasta vallitsee, sitä haluttomammin eri mieltä olevat tuovat esiin oman kantansa. Pelko sosiaalisesta eristämisestä saa ihmiset hiljaisiksi.⁵⁰² Die Zeit kirjoitti käsitteiden hämärtyminen olevan sinänsä tavanomainen ilmiö kriisitilanteen tuomassa epävarmuudessa⁵⁰³. Hatarille ja määrittelemättömäksi jääneille käsitteille oli kuitenkin tyypillistä irtautua alkuperäisestä merkityksestään ja tulla käytetyiksi kriisien politisointiin. Die Zeit luetteli esimerkkejä Liittotasavallassa vuonna 1977 vallitsevasta ilmapiiristä: poliisi teki kotietsintöjä Heinrich Böllin sukulaisten luona ja runoilija Luise Rinserin luento Gerlingenissä peruutettiin yllättäen sen saaman kiistanalaisen julkisuuden takia. Die Zeit kirjoitti vanhan intellektuellien vainon nostavan uudelleen päätään: lehden mukaan

⁴⁹⁹ Die Zeit 14.9.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern...”

⁵⁰⁰ Die Zeit, 7.10.1977, Gisela Ullruh, „Die Stimme des Volkes“

⁵⁰¹ Die Zeit, 14.9.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern...”. Kst. myös Balz 2008, & Walther 1990, 442–443

⁵⁰² Suhonen 1997, 184

⁵⁰³ Die Zeit, 7.10.1977, Gisela Ullruh, „Die Stimme des Volkes“

valtiolle uskollisuuttaan vannovat mutta samalla sitä kritisoivat tahot olivat vaarassa leimautua epälojaleiksi.⁵⁰⁴

Die Zeitin terminologiassa sympatisoijia olivat ainoastaan terroristeja konkreettisesti auttavat tahot. Die Zeitin mukaan Liittotasavallan tämänhetkinen terrorismi oli luonteeltaan selvästi häikäilemättömämpää kuin 1970-luvun alussa. Terrorismintutkija Hans-J. Müller esitti Hans-Martin Schleyerin kaappauksen aikana syksyllä 1977 Die Zeitin sivuilla arvionsa vasemmistoterroristien hierarkisesta järjestelmästä. Tutkijan analyysissa RAF:n hierarkia jakautui neljään tasoon, joista sympatisoijat muodostivat alimman portaan. Ensimmäisen, huippuvaarallisten terroristien ryhmän muodosti 50–70 henkeä. Die Zeit käytti vasta neljännen tason toimijoita nimitystä ”sympatisoijat”, ja näitä tutkija arvioi olevan vähintään 2500. Varsinaiset sympatisoijat olivat lehden arvion mukaan keskittyneet pääasiassa Länsi-Berliiniin ja Hampurin kaltaisiin suurkaupunkeihin.⁵⁰⁵ Die Zeit ei milloinkaan nimennyt terroristien tukijoiksi ketään yksittäistä henkilöä, ja paheksui sympatisoija-nimikkeen ulottamista kaikkiin yhteiskuntakriitikoihin, sillä tämän nähtiin aiheuttavan vastakkainasettelua yhteiskunnassa.⁵⁰⁶

Konservatiivinen lehdistö ymmärsi sympatisoijakäsitteen laajasti sisältäen ideologisen myötämielisyyden; liberaali lehdistö mielsi käsitteen tarkoittavan terroristeja konkreettisesti auttavia henkilöitä.⁵⁰⁷ Die Zeitin mukaan myös inhimillisiä tunteita ja sääliä osoittavat leimattiin sympatisoijiksi.⁵⁰⁸ Die Zeit käytti terrorismikirjoittelussa usein myös asiantuntijoiden mielipiteitä. Sosiaalitutkija Karl Otto Hondrich kirjoitti terrorismin herättämistä ristiriitaisista tunteista, joita ei Hondrichin mielestä kuitenkaan voi sekoittaa sympatisoiiniin. Asiantuntijan mukaan jonkin göttingeniläisen opiskelijan kirjoitus oli selitettävissä pikemminkin inhimillisten tunteiden kirjoksi kuin varsinaiseksi terrorismin tuen osoitukseksi. Hondrichin kirjoitus oli sosiopsykologinen analyysi ja tarjosi lukijoille paitsi välineitä yhteiskunnassa havaittavien tunteiden selvittämiseen myös syvemmän selityksen.⁵⁰⁹

3.5 ”Pysäyttäkää terrori!”

Hans-Martin Schleyerin kaappaus syyskuussa 1977 oli Liittotasavallassa järkytys. Lehdistö otti kaappauksen vastaan alakuloisesti. Kriisin aikana jopa Saksan televisio muutti ohjelmistoaan muutaman

⁵⁰⁴ Die Zeit 14.9.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern...”

⁵⁰⁵ Die Zeit 16.9.1977, Hans-J. Müller –Bordiert, „Das Vexierspiel der Terroristen“

⁵⁰⁶ esim. Die Zeit Die Zeit 14.9.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern...”

⁵⁰⁷ Leisio 2008, 62

⁵⁰⁸ Die Zeit 17.6.1977, Theo Sommer, ”Fragen, die notwendig sind”

⁵⁰⁹ Die Zeit 7.10.1977, „Karl Otto Hondrich, Terrorismus als Aufklärung?”

sieppausta seuraavan päivän ajaksi⁵¹⁰ ja iltapäivälehdet odottivat Schleyerin saavan surmansa päivänä minä hyvänsä⁵¹¹. Koska kriisineuvosto oli asettanut voimaan uutissulun, jossa pidättäydyttiin raportoimasta terroristietsinnän vaiheista, julkinen keskustelu oli pitkälti spekulatioihin perustuvaa. Poliisin toiminnan epäonnistuminen Hans-Martin Schleyerin turvallisuuden suojelemisessa ja terroristien jäljittämässä käänsi katseet RAF:n todellisiin tai mahdollisiin sympatisoiijiin. Die Zeit kirjoitti hallituspuolueiden ja opposition johtajien lähentyneen toisiaan kriisin myötä, mutta lehti toi esiin myös huolensa parlamentin riviedustajien mahdollisesta sortumisesta keskinäiseen syyttelyyn ja pyrkimykseen käyttää tapahtunutta hyväkseen⁵¹². Helmut Schmidt piti 5. syyskuuta televisiopuheen, jossa hän vaati terroristeja luopumaan taistelusta ja viimeisiäkin sympatisoiijia ymmärtämään, että heidän tukensa kohdistuu murhaajille. Willy Brandt vetosi sekä älymystöön että nuorempaan sukupolveen käskien heitä olemaan lojaaleja valtiolle.⁵¹³ Kriisitilanteen puhjettua myös hallituskoalition edustajat omaksuivat, ainakin tilapäisesti, tiukan asenteen sympatisoiijia kohtaan. Taistelussa terrorismia vastaan ei poliitikkojen mukaan kukaan saisi tekeytyä viattomaksi⁵¹⁴.

Die Zeit kirjoitti 9. syyskuuta 1977 RAF:n olevan yhteiskunnasta lähes täysin eristynyt ryhmittymä ja ajavan itsensä toiminnallaan umpikujaan. Lehti kertoi RAF:n ensimmäisen sukupolven sortuneen erehdyksiin muun muassa arvioimalla väärin poliittisen vasemmiston mielialat, epäonnistumalla saamaan suurelta yleisöltä ymmärrystä ja sulkemalla itsensä yhteiskunnan ulkopuolelle⁵¹⁵. Toisaalta lehti mainitsi RAF:n kiistatta ottaneen aiemmista kokemuksista jossain määrin opikseen, sillä muuten myöhemmät iskut eivät olisi olleet edes mahdollisia. Terroristit olivat selvästi kehittäneet organisaatioitaan, he pystyivät nojautumaan sympatisoiijiin ja olivat vaarallisuudeltaan vähintään vastaavalla tasolla kuin vuoden 1972 terrori-iskujen aikaan.⁵¹⁶ Die Zeit päätti artikkelinsa ilman tarkempia viittauksia seuraavaan toteamukseen:

”Osa nuorisosta reagoi merkkihenkilöiden ja poliisien murhiin tunnekyllmyydellä, joka vetää vertoja murhaajienkin brutaaliudelle. Valtio ja yhteiskunta ovat uudelleen haasteen edessä. Koska nämä eivät kuitenkaan halua Hitlerin tapaan murtaa brutaalia väkivaltaa samalla mitalla – – jäljelle jää

⁵¹⁰ Balz 2008, 261

⁵¹¹ Ibid.

⁵¹² Die Zeit, 23.9.1977, Günter Hofmann, ”Ein Planquadrat in Verteidigungsstelle”; Die Zeit 9.9.1977, Kurt Becker, ”Räson und Nerven“

⁵¹³ Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, ”Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht“

⁵¹⁴ Ibid.

⁵¹⁵ Näkemys RAF:n ensimmäisen sukupolven epäonnistuneen suhteiden luomisessa lailliseen vasemmistoon toistui Die Zeitissa myös seuraavalla viikolla. Kts. Die Zeit, 16.9.1977, Hans-J. Müller-Bordiert, ”Das Vexierspiel der Terroristen“

⁵¹⁶ Die Zeit 9.9.1977, Karl-Heinz Janßen, ”Die schrecklichen entlaufenen Wohlstandskinder“

yksinkertainen kysymys, – – millainen hinta halutaan maksaa terrorismin tukahduttamisesta?”⁵¹⁷

Hanno Balzin mukaan Saksan syksyn aikana julkisessa sanassa tehtiin selvä rajanveto yhteiskunnan sisälle. Keskustelu oli vuoteen 1977 mennessä ajautunut siihen pisteeseen, ettei tekijöiden ja tukijoiden välillä enää nähty eroa. Konservatiiviselle lehdistölle, selkeimpinä esimerkkeinä Bild ja Die Welt, oli tyypillistä hämärtää terroristin ja sympatisoijan väliset rajat. Liberaali lehdistö pyrki pitämään oletettujen tukijoiden ja varsinaisten rikollisten rajan terävänä.⁵¹⁸

Selkein osoitus julkisuudessa tehdystä rajanvedosta oli Balzin mukaan 14. syyskuuta 1977 iltapäivälehti Bildin julkaisema yleinen ”sympatisoijan etsintäkuulutus.” Rheinland-Pfalzin osavaltion pääministeri Bernhart Vogel (CDU) totesi Bild -lehdessä, ettei tukea terroristeille enää määritelty sanan ja teon erottamisella. Vogel nimesi sympatisoijan tuntomerkit tämän käyttämien nimitysten perusteella: jokainen, joka käytti sanaa ’RAF’ termin ’Baader-Meinhof’ sijasta, voitiin osavaltiopääministerin mielestä laskea sympatisoijaksi. Vastaavanlaisia merkkejä terrorismisympatioista Vogelien mukaan oli nähtävissä myös sellaisissa henkilöissä, jotka ennemmin kantoivat huolta nälkälakossa olevien terroristien kohtalosta kuin uhrien omaisten tunteista. Kamppailua terrorismia vastaan käytiin näin myös diskursiivisella tasolla.⁵¹⁹

Die Zeitin politiikkasivuilla ilmestyi 7. lokakuuta avoin vastine Vogelien kannanottoon. Entinen SPD:n aktiivi, asianajajana toimiva Klaus Staeck tarttui kynään ja varoitti Bernhart Vogelien haastattelun vaikutuksista yhteiskuntaan. Staeck näki käsitteiden ”sympatisoija” tai ”potentiaalinen sympatisoija” johtavan vinoutuneeseen oikeuskäsitykseen, jossa ihmisten olisikin syylliseksi toteamisen sijaan kyettävä todistamaan syyttömyytensä.⁵²⁰ Kirjoitus osoittaa, että myös terrorismia harmittomana pitävät olivat vaarassa leimautua RAF:n tukijoiksi. Klaus Staeck kirjoitti terroristien haluavan teoillaan tehdä politiikan teon mahdottomaksi, minkä ei tulisi missään tapauksessa antaa tapahtua. Staeck huomautti, ettei Weimarin tasavaltakaan ollut sortunut nimenomaan terrorismiin vaan sisäisen luottamuksen pettämiseen.⁵²¹ Die Zeit kuvasi käynnissä olevaa keskustelua ”sympatisoija-suoksi”, johon lehti antoi

⁵¹⁷ Ibid. „Ein Teil der Jugend reagiert auf die Morde an Prominenten und Polizisten mit einer Gefühlskälte, die der Brutalität der Mörder in nichts nachsteht. Staat und Gesellschaft sind aufs neue herausgefordert. Da sie aber nicht im Stil Hitlers „Brachialgewalt durch Brachialgewalt brechen“ wollen – – bleibt die eigentliche Frage so – – welchen Preis will man zahlen, um Terrorismus auszulöschen?“

⁵¹⁸ Balz 2008, 114

⁵¹⁹ Balz 2008, 110; Spiller 2006, 1249

⁵²⁰ Die Zeit, 7.10.1977, Klaus Staeck, „Sympathisant ist, wer zu kritisieren wagt?“

⁵²¹ Ibid.

ymmärtää kenen tahansa olevan vaarassa upota.⁵²²

Der Spiegel aloitti 3. lokakuuta 1977 artikkelisarjan ”Murha alkaa pahasta sanasta” (Mord beginnt bei bösem Wort), jonka tarkoitus oli analysoida perusteellisesti käydyn sympatisoija-keskustelun taustat. Der Spiegel ulotti käsitteen ”sympatisoija” juuret aina yhteiskunnalliseen opiskelijaradikalismiin aikaan ja totesi termin ajautuneen poliittisen kamppailun pelinappulaksi.⁵²³ Liberaali lehdistö katsoi sympatisoijien jakautuvan ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen, ja näiden kahden sympatisoijaryhmän välillä vallitsi perustavanlaatuisia eroja. Varhaisemmat sympatisoijat olivat todellakin yliopistopiireistä ja uskossaan viattomampia, kun taas myöhäisempiin tukijoihin oli sekoittunut selvästi rikollista ainesta. Liittotasavallan perustuslakituomioistuimen puheenjohtaja Günter Nollau huomautti Spiegelissä, että mikäli RAF:n sympatisoijia todella olisi tuhatmäärin, viranomaiset olisivat jo päässeet näiden jäljille⁵²⁴. Hanno Balzin mukaan terrorismikeskustelussa ajoittain jyrkän tuomitsevan ja liberaalin asenteen välillä tasapainotellut Spiegel valitsi viimeistään lokakuussa 1977 suvaitsevaisen linjan ja otti laillisen vasemmiston suojiinsa⁵²⁵. Lähes samanaikaisesti Spiegelin artikkelisarjan alkamisen kanssa myös Die Zeit kirjoitti sympatisoijakeskustelussa todennäköisesti olevan kyse poliittisesta kamppailusta.⁵²⁶ Die Zeit antoi ymmärtää, että vasemmistoälyköt olivat ehkä aikaisemmin toimineet ajattelemattomasti, mutta vuonna 1977 tällä ei ollut enää merkitystä⁵²⁷

Saksan liittopäivillä Schleyerin kaappauksen aikaiset puheenvuorot olivat pääsääntöisesti lehdistöä maltillisempia. Parlamentin istunnossa 15. syyskuuta käsiteltiin myös julkisuudessa esitettäviä kommentteja terrorismista. Sosiaalidemokraattien ryhmäpuheenvuoron pitänyt Herbert Wehner vaati kaikilta itsekuria ja päättäväisyyttä. Schleyerin hengen ollessa vakavasti uhattuna valtion turvallisuusviranomaiset tarvitsivat kaikkien horjumattoman tuen. Julkisesti esitetyt harkitsematomat ehdotukset, varmoina annetut patenttiratkaisut tai mitkä tahansa kynniset kommentit tulisivat Wehnerin mielestä ainoastaan vaikeuttamaan etsintää ja hämmentämään julkista ilmapiiriä. Juuri tämä oli Herbert Wehnerin mukaan terroristien tavoite. Sosiaalidemokraattien parlamenttiryhmä totesi, ettei polemiikin aika ollut vielä niin kauan kuin kaappausdraama jatkui ja lupasi liittohallitukselle tukensa

⁵²² Die Zeit, 7.10.1977, Theo Sommer, „Wenn die Sitten verludern.“ Tätä käsitystä tukee artikkelin vieressä oleva pilakuva nimetty Sympathisanten-Sumpf.

⁵²³ Balz 2008, 113

⁵²⁴ Balz 2008, 118

⁵²⁵ Ibid.

⁵²⁶ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern”; Die Zeit, 7.10.1977, Gisela Ullrich, „Die Stimme des Volkes“.

⁵²⁷ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern”

ongelmien ratkaisemiksi.⁵²⁸ Wehnerin kannanotto merkitsi siis sympatisoijakeskustelun tynnyttämistä. Liberaalipuolue FDP linjasi hallituskumppaninsa SPD:n tavoin, ettei analyysien aika ollut vielä. Tärkeintä olisi keskittyä akuutteihin toimenpiteisiin ja keskustella yksityiskohdista myöhemmin. Terroristien toiminta ei saisi horjuttaa moraalista itsekuria. FDP:n edustajat vetosivat kaikkiin kansalaisiin oman elämänalueensa puitteissa asettumaan terrorismia vastaan. Puolueen ryhmäpuheenvuoron pitänyt Hans Engelhard kuitenkin huomautti, ettei sympatisoijien toiminta muuta terrorismin todellisuutta mitenkään. Engelhard ei tarkemmin määritellyt, keitä RAF:n sympatisoijat olivat, mutta hän katsoi nämä yhteiskunnan kannalta menetetyiksi tapauksiksi, jotka tulisi eristää ja jättää omaan arvoonsa.⁵²⁹

Saksan liittoneuvosto käsitteli terrorismia ensimmäisen kerran istunnossaan 30.syyskuuta 1977. Schleyerin kaappausdraaman varjostaman istunnon puheenvuoroissa vaadittiin kovia keinoja niin terroristeja kuin sympatisoijia vastaan⁵³⁰. Baden-Württembergin osavaltion pääministeri Hans Filbinger peräänkuulutti valtion tekevän tiukan erottelun niiden kohdalla, jotka sympatisoivat väkivallan tekijöitä. Se joka osoittaisi ymmärrystä terroristeille tai ei uskaltaisi vastustaa terrorismia selkeästi, olisi pääministerin mielestä vastuussa uusien sympatisoijien ja terroristien avustajien kasvusta.⁵³¹ Filbinger katsoi RAF:n taustalta löytyvän pitkäkestoisen kehityskulun, jota luonnehtivat Liittotasavallan yhteiskunta- ja valtiorakenteen väärinymmärrys sekä eräiden huomattavien älymystön edustajien tekemät hienojakoiset käsite-erot ”väkivallan” ja ”vastaväkivallan” välillä. Terrorismin taustan nähtiin siis olevan Frankfurtin koulukunnan kriittisessä teoriassa. Pääministeri Filbinger näki joissakin virallisissa julkaisuissa esiintyneen ymmärrystä väkivaltaisista tekoja kohtaan:

„Nyt on saavuttu siihen pisteeseen, jossa on tultava loppu näkemyksettömästä piittaamattomuudesta ja kaiken suvaitsemisesta valtion taholta aina järjestöimimpiin teorioihin asti, kuten sen, että todellinen hyökkäys ihmistä vastaan ei muka tulisi terroristien vaan valtiojärjestyksen taholta, ja että vastarintaa tätä ’aggressiivista’ valtiota vastaan voisi käydä myös väkivaltaisilla menetelmin.”⁵³²

Filbinger katsoi Mescalero-artikkelin ympärillä käydyn kohun kuuluvan Liittotasavallan historian

⁵²⁸ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42. Sitzung, 15.9.1977, 3168

⁵²⁹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42. Sitzung, 15.9.1977, 3169

⁵³⁰ esim. Liittoneuvoston puheenjohtaja Vogel totesi istunnon avauspuheessaan terroristeja ja näiden sympatisoijia vastaan toimittavan kaikin oikeusvaltion sallimin menetelmin. Bundesrat 1977, 449.Sitzung, 30.9.1977, 225.

⁵³¹ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 227

⁵³² Bundesrat 1977, Sitzung 30.9.1977, 230. „Es ist jetzt die Punkt erreicht, wo es ein Ende haben muss mit den uferlosen Gewährlassen seitens des Staates und dem standpunktlosen Tolerieren von allem und jedem bis zu den absurdestem Theorien etwa, dass der eigentliche Angriff gegen den Menschen nicht von den Terroristen sondern von dem Staat seiner Ordnung ausgehe und demgemäß Widerstand dagegen bestehe gegen diesen so aggressiven Staat auch mit gewaltmitteln anzugehen.,,

surullisimpiin keskusteluihin ja halusi, että terrorismin juurien selvittäminen aloitetaan viipymättä. Terrorismin syiden tunteminen olisi välttämätöntä paitsi tehokkaita vastatoimia varten myös yhteiskunnan perusarvojen puolustamisen kannalta. Filbingerin tavoin liittoneuvoston edustajat näkivät terrorismin yhteiskunnallisena taustatekijänä arvojen häviämisen ja päämäärättömyyden. Liittotasavallan katsottiin olevan henkisessä ja moraalisisessa kriisissä. Konservatiivien mielestä nimenomaan tehokas vastakkainasettelu oli paras keino taistella terrorismia vastaan. Tämä vastakkainasettelu käytäisiin terrorismin sekä oikeusvaltion välillä, puolueiden mielipide-erot tulisi jättää kylmästi sivuun. Filbingerin mielestä tiukempi lainsäädäntö osoittaisi valtion olevan tosissaan toimittaessa RAF:n sympatisoimista vastaan. Terrorismin sympatisoiminen olisi tehtävä laittomaksi, ja siitä voitaisiin uhata rangaistuksella. Perustuslain mahdollistamat keinot menettäisivät käyttämättä jääneinä tehonsa, mikä rohkaisisi sympatisoijia.⁵³³

Hampurin osavaltion pääministeri Hans-Ulrich Klose totesi liittoneuvoston keskustelussa kaikkien saksalaisten olevan varmasti yhtä mieltä terrorismin torjunnan tärkeydestä. Klose kertoi Liittotasavallan henkis-poliittisen ilmapiirin kuuluvan myös SPD:n mielestä tärkeimpiin alueisiin kamppailussa terrorismia vastaan. Käynnissä olevaan keskusteluun liittyi kuitenkin huolestuttavia suuntauksia. Sosiaalidemokraatit olivat hallitusvastuussa liittovaltion tasolla, mutta monissa osavaltioissa valtaa pitivät kristillisdemokraatit. Osavaltiopääministeri Klose katsoi oikeiston metodein maassa ajettavan polarisaatiota, jossa kansalaiset jaettaisiin luotettavuuden perusteella. Klose näki konservatiivien lausuntojen myrkyttävän Liittotasavallan moraalista ilmapiiriä. Hän moitti kristillisdemokraattien leimaavan poliittista ääriinjaa edustaviksi kaikki ne, jotka eivät ole riittävän lähellä heidän mielipiteitään. Demokraattiseen yhteiskuntaan kuului mielipiteiden rinnakkaiselo ja keskinäinen kilpailu, mutta poliittisten vastustajien kategorisoiminen ja omien päämäärien pakonomainen ajaminen johtaisi Klosen mukaan konfliktiyhteiskuntaan. Liian voimakas vastakkainasettelu oli siten vahingollista yhteiskunnan kannalta.⁵³⁴ Terrorismin syitä etsittäessä tulisi olla tasapuolinen ja varoa tulkitsemasta RAF:n juuria valikoivasti. Terrorismin todellisia ja potentiaalisia sympatisoijia ajatellen lainsäädännön kiristäminen olisi väärä askel, sillä terroristeista tehtäisiin siten marttyyreita.⁵³⁵

Liittoneuvoston istunnossa puhunut oikeusministeri Hans-Jochen Vogel ilmoitti liittohallituksen olevan valmis ottamaan huomioon erilaiset ratkaisukeinot terrorismin lopettamiseksi. Liittohallituksen edustajana Vogel kuitenkin painotti tarvetta tehdä ero terroristien ja sympatisoijien välillä.

⁵³³ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 232

⁵³⁴ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 234

⁵³⁵ Ibid.

Oikeusministeri varoitti, että liian kärjekkäiden mielipiteiden lausuminen nimenomaan Liittotasavallan päättäjien taholta saattaisi hämärtää tämän eron ja tuomita myös yhteiskuntaa kohtaan harjoitetun asiallisen kritiikin. Vogelien mukaan olisi perustavanlaatuinen virhe tuomita ja erottaa laillisesta yhteiskunnasta ne tahot, jotka todella haluavat saada Liittotasavallan terrorismin loppumaan.⁵³⁶ Liittotasavallan konservatiivinen lehdistö oli CDU/CSU:n kanssa samoilla linjoilla ja peräänkuulutti terrorismikamppailussa sympatisoijien vastuuta. Inka Leisio kertoo Frankfurter Allgemeine Zeitungin määritelleen syksyllä 1977 sympatisoijan siten, että tämä ei rikkonut lakia. Sympatisoijan käsite ei FAZ:n mukaan liittynyt yksittäisen terroristin luonteenpiirteisiin yhdistettyihin käsityksiin. Sympatisoija oli kuitenkin oikeistolehden mukaan sellaisessa yhteiskunnallisessa asemassa, että hänen sanomisillaan oli laajempaa vaikutusta. Frankfurter Allgemeine Zeitungin mielestä sympatisoijat vahvistivat sosiaalisen asemansa ja älykkyytensä avulla terroristien näkemyksen siitä, että iskujen tekijät tavoittelivat arvokasta päämäärää. Näin ollen sympatisoijat osaltaan oikeuttivat terroristien käyttämät keinot.⁵³⁷

Vastakkainasettelu valtion ja älymystön välillä oli kärjistyneimmillään vuonna 1977. Jörg Requaten mukaan Frankfurtin koulukunnan opit katsottiin taustavaikuttajaksi terrorismin kehitykseen, ja vasemmistolaiset intellektuellit olivat vaarassa joutua leimatuiksi⁵³⁸. Inka Leision mukaan Frankfurter Allegemeine Zeitung ei epäröinyt nimetä esimerkiksi Hernert Marcusea tai Rudi Dutschkea terroristien henkisiksi kasvatti-isiksi⁵³⁹. Esimerkiksi Frankfurtin koulukunta oli opettanut väkivallan tavaroita vastaan olevan oikeutettua, mistä oli arvostelijoiden mielestä vain lyhyt matka väkivaltaan ihmisiä vastaan⁵⁴⁰. Vasemmistoliberaali Süddeutsche Zeitung katsoi oikeiston haluavan vasemmistoälykköjä syyllistämällä kostaa opiskelijaradikalismien aikaiset ylilyönnit⁵⁴¹. Kuitenkin tutkimusten mukaan vuonna 1977 vain 5 % saksalaisista piti yhteiskuntaa vastuullisena terrorismista⁵⁴².

Die Zeit oli osaltaan poikkeus keskustelussa Liittotasavallan älymystön roolista. Die Zeit oli ammattilaisten tuottama, valistuneelle lukijakunnalle suunnattu lehti, joka oli monien intellektuellien suosiossa. Die Zeit arvioi Liittotasavallassa käydyn sympatisoija-keskustelun haitalliseksi jo silläkin perusteella, että se leimasi aiheettomasti yksittäisiä henkilöitä kansalaisten parissa.⁵⁴³ Koska Die Zeit suunnattu varsinkin valistuneelle lukijakunnalle, toimituksen linja puolustaa ja antaa tilaa älymystön

⁵³⁶ Bundesrat, 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 240

⁵³⁷ Leisio 2008, 70

⁵³⁸ Requate 2011, 254,256

⁵³⁹ Leisio 2008, 68

⁵⁴⁰ Requate 2008, 254

⁵⁴¹ Leisio 2008, 98

⁵⁴² Leisio 2008, 58

⁵⁴³ Die Zeit 7.10.1977, Gisela Ullrich „Das Stimme des Volkes“

edustajille on yhä ymmärrettävämpi. Viikkolehdenä Die Zeit saattoi pääosin muusta mediasta poiketen keskittyä taustoittaviin ja syvällisiin artikkeleihin. Muiden tiedotusvälineiden 1970-luvun myötä kiristynyt suhtautuminen sympatisoijiin on mahdollisesti vain kannustanut Die Zeitia korostamaan liberaalia linjaansa, mikä on pääteltävissä joistakin lehden kirjoituksista⁵⁴⁴.

Vasemmiston vastaukset syytöksiin terrorismin juurista vetosivat aikaisemman perinnön väärinkäyttöön. Günter Grass oli jo vuonna 1972 kirjoittanut opiskelijaradikalismien olleen merkittävä yhteiskunnalle impulsseja antava tekijä, mutta pienen vähemmistö päässeen tuhoamaan tämän protestin sisällön⁵⁴⁵. Vasemmistoliberaali Süddeutsche Zeitung katsoi, ettei filosofeja voinut syyllistää ajatuksista, joita terroristit tulkitsivat väärin⁵⁴⁶. Laillinen vasemmisto katsoi RAF:n teoillaan rakentavan muurin itsensä ja muun yhteiskunnan ympärille. Samoin Liittotasavallan liberaali lehdistö puolusti terrorismin kaudella kriittistä teoriaa sympatiasyytöksiltä⁵⁴⁷. Frankfurtin koulukuntaan kuuluva filosofi Jürgen Habermas vastasi intellektuellien tehtäviin edelleen kuuluvan yhteiskunnallisen tilan arvioiminen, ja kritiikin harjoittamisen olevan edelleen suotavaa.⁵⁴⁸ RAF:llä ei milloinkaan ollut suoraa yhteyttä Frankfurtin koulukuntaan, ja vaikka terroristiryhmä oli välillisesti omaksunut kriittisen teorian oman yhteiskuntakäsityksensä pohjaksi, filosofit eivät katsoneet itseään vastuullisiksi RAF:n teoista.⁵⁴⁹

Die Zeit oli kristillisdemokraattien kanssa yhtä mieltä siitä, että terrorismin taustalta löytyivät ongelmat Liittotasavallan moraalisisessa tilassa. Lehden tekemät johtopäätökset erosivat kuitenkin niistä, joita maan oikeisto esitti. Lokakuussa 1977 Hanno Kühnert arvioi Die Zeitin palstalla RAF:ään liitetyn tunnekyllmyyden olevan yhteiskunnassa itsessään. Terroristien teoista heijastuva kyynisyys ja tunnekyllmyys olivat sukua länsisaksalaisessa yhteiskunnassa laajemmin vallitsevalle yhteishengen puutteelle. Läpi koko yhteiskunnan kulki inhimillisyyden ja lämmön puute. Yhteiskunnan kiireisyys ja asiakeskeisyys ajoi ihmiset lokeroitumaan ja sulkeutumaan itseensä. Oppilaitoksissa opetettiin lähinnä teorioita, mutta liian vähän ihmiskäsitystä. Kilpailuyhteiskunnassa päämäärä oikeutti kaikki keinot. Kühnert katsoi, että nuoret ihmiset ajaa terrorismiin seikkailunhalu, kapinointi vanhempia vastaan sekä pyrkimys rajojen rikkomisesta. Die Zeitin mukaan ei ollut sattumaa, että huomattava osa terroristeista oli taustaltaan ylemmän keskiluokan perheistä. Mikäli koti ei korjaavalla tavalla puuttunut yksilön

⁵⁴⁴ Kts. esim. Marion Gräfin Dönhoffin näkemys liberaalin lehden merkityksestä ja roolista yhteiskunnassa. Die Zeit 26.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Was ist heute noch liberal?“

⁵⁴⁵ Suominen 1997, 139

⁵⁴⁶ Leisio 2008, 63

⁵⁴⁷ Balz 2008, 114

⁵⁴⁸ Requate 2011, 255

⁵⁴⁹ Kailitz 2007, 212

kannalta ylivoimaisiin turhautumiin, eivätkä inhimilliset arvot olleet kyllin hyvin juurtuneet, Die Zeitin mukaan pohja terrorismitoiminnalle oli jo luotu.⁵⁵⁰

Die Zeit osallistui keskusteluun älymystön roolista omalla tavallaan. Lehti julkaisi 16.syyskuuta etusivullaan lyhyen vetoituksen otsikolla ”Pysäyttäkää terrori!” Lehden numerossa ilmestyi kolme terrorismin tuomitsevaa kirjoitusta, joiden laatijat olivat kirjailija Heinrich Böll, filosofi Herbert Marcuse ja 1960-luvun opiskelijajohtaja Rudi Dutschke. Nämä poliittista vasemmistoa edustavat älymystön edustajat kirjoittivat Die Zeitin pyynnöstä mielipiteensä attentaattiin liittyen. Etusivun uutinen oli lehden kollektiivisesti allekirjoittama, ja se vetosi vasemmistoälykköihin viimeisenä tahona pysäyttää terrori.⁵⁵¹

Heinrich Böll, Herbert Marcuse ja Rudi Dutschke tuomitsivat murhaamisen politiikan tekona. Böll pohti artikkelissaan Liittotasavallan henkistä tilaa ja toisaalta muistutti oikeusvaltiolla olevan velvollisuuksia myös niitä kohtaan, jotka olivat rikkoneet oikeutta vastaan. Tämä periaate kävisi yli yleisen mielipiteen, kyselyjen ja kansan tuntemusten. Historiasta löytyi Böllin mukaan riittävästi varoittavia esimerkkejä ”kansan tuntemusten” kuuntelemisesta politiikkaa tehdessä.⁵⁵² Böll toisaalta tuomitsi Mescalero -artikkelin huomauttaen, ettei terrorismin kaudella ollut sijaa kynnisydelle ja välinpitämättömyydelle. Marcuse näki terroriteot paitsi hyödyttöminä myös moraalisesti oikeudettomina vallankumouksen näkökulmasta. Yksittäisten ihmisten eliminoiminen ei hajottaisi kapitalistista yhteiskuntaa, vaan vahvistaisi sen sortavaa potentiaalia. Terrorismin oloissa tämä sorto ja voima vahvistuisivat ilman, että oppositio aktivoituisi. Vaikka RAF:n kohteeksi ottamat henkilöt ovatkin osa järjestelmää, Herbert Marcusen mukaan marxilaisen sosialismin keskiössä on vapaa ihminen, ja vallankumouksellinen moraalinen edellytti luokkataistelun käymistä yhdessä työväenluokan kanssa.⁵⁵³ Samoilla linjoilla oli myös opiskelijajohtaja Rudi Dutschke, joka halusi terävämpää kritiikkiä terrorismia vastaan. Jokainen terroriteko aiheutti Dutschken mukaan yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttumisen ahtaammaksi. Liittotasavallan radikaali oppositio oli eristettynä työväenluokasta, ja turhautuminen johtaisi terroritekoihin. Terrorismi puolestaan kavensi luokkataistelun mahdollisuuksia. Marcusen ja Dutschken teksteistä heijastuu vahva kielenkäyttö ja heidän ideologiansa mukainen maailmankatsomus. Heidän käsityksensä kapitalistisesta yhteiskunnasta sinänsä oli kielteinen, mutta terrorismi oli ehdottomasti väärä keino taistella tätä yhteiskuntaa vastaan.⁵⁵⁴

⁵⁵⁰ Die Zeit, 14.10.1977, Hanno Kühnert, „Der Verlust an Brüderlichkeit“

⁵⁵¹ Die Zeit, 16.9.1977, „Schluss mit dem Terror!“

⁵⁵² Die Zeit, 16.9.1977, Heinrich Böll, „Wer Freude hat, birgt eine Bombe“

⁵⁵³ Die Zeit, 16.9.1977, Herbert Marcuse, „Mord darf keine Waffe der Politik sein“

⁵⁵⁴ Die Zeit, 16.9.1977, Rudi Dutschke, „Der Kritik am Terror muss klarer werden“

Die Zeit oli liberaalis-porvarillinen lehti ja vasemmistoälykköjen yhteiskuntakäsitys oli lehden linjasta selvästi eriävä tai jopa suorastaan vastakkainen. Die Zeit pyrki kuitenkin hälventämään sympatisoijakeskustelua. Vasemmistointellektuellien käyttäminen kirjoittajina terrorismin synkimmän kauden aikana olikin lehdeltä rohkea veto. Die Zeit argumentoi, että liberaalin lehden kuuluu antaa poliittisille vastustajillekin mahdollisuus kertoa mielipiteensä, vaikka nämä eivät kaikkia miellyttäisikään. Kielteinen suhtautuminen terrorismiin oli lehden mukaan länsisaksalaisen yhteiskunnan enemmistöä yhdistävä tekijä. Die Zeit katsoi, että vasemmistoälyköt saattoivat olla viimeinen taho, jolla ylipäätään vielä olisi vaikutusvaltaa terroristeihin väkivallan lopettamiseksi.⁵⁵⁵

Myös Springer -konsernin päivälehti Die Weltissä julkaistiin 11. syyskuuta 1977 ”merkittävimpien sympatisoijien” vetoamus terrorismia vastaan. Helmut Gollwitzer, Heinrich Albertz, Kurt Scharf sekä Heinrich Böll varoittivat pamfletissaan RAF:n terrorin tuhoavan kaiken, mitä ryhmä haluaisi saavuttaa. Tämä ele sai Die Weltiltä varovaista hyväksyntää, mutta samalla lehti muistutti seitsemän vuoden aikana kehittyneen ”terrorismin hiljaisen reservijoukon” olevan vaikeasti hajotettavissa.⁵⁵⁶

Lokakuun alussa 1977 sosiaalitieteilijä Karl Otto von Hondrich analysoi Die Zeitissa terrorismin vaikutuksia saksalaiseen yhteiskuntaan. Monet länsisaksalaiset yhteiskuntakritiikkiä harjoittaneet tahot olivat Hondrichin mukaan pakotettuja tuomitsemaan terrorismin ja vakuuttamaan sitoutumistaan yhteisiin perusarvoihin. Asettaessaan haasteen yhteiskunnan perusjärjestykselle terrorismi oli aikaansaanut kollektiivisten arvojen vahvistumisen. Yksilötasolla terrorismi saattoi herättää Hondrichin mukaan samanlaisia tunteita kuin normaalit uutiset väkivallanteoista. Hienovaraisesti Mescalero-artikkeliin viitaten tutkija katsoi terrorismin herättävän ihmismielessä alkukantaisia tuntemuksia. Nämä olivat terrorismin tiedostamattomia mutta ymmärrettäviä vaikutuksia, joiden kieltäminen ei olisi hyödyllistä. Sosiaalitieteilijä Hondrich huomautti mielipiteenään, ettei hän nähnyt Liittotasavallan terroristeilla onnistumisen mahdollisuutta tavoitteissaan, koska saksalaisten turvallisuudentunne ja itseymmärrys olivat niin vahvasti julkisiin instansseihin sidottuja.⁵⁵⁷

Teologi Götz Harbsmeier julkaisi joulukuussa 1977 Die Zeitin ”Valtio, terrori ja yhteiskunta” – kirjoitussarjassa näkemyksensä sympatisoijakeskustelusta. Harbsmeierin kirjoituksessa pyydettiin anteeksiantoa sympatisoijille. Teologin artikkeli perustui terroristien moraaliin ja ehdottomaan asenteeseen. Koska RAF:n terroristit taistelivat jonkin utopistisen, omat lakinsa asettavan tavoitteen

⁵⁵⁵ Die Zeit, 16.9.1977, „Schluss mit dem Terror!”

⁵⁵⁶ Balz 2008, 109; Kraushaar 2006, 1201. Sekä Kraushaar että Balz ovat siteeranneet Die Weltiä sanatarkasti.

⁵⁵⁷ Die Zeit 7.10.1977, Karl Otto Hondrich, „Terrorismus als Aufklärung”,

puolesta, he eivät noudattaneet vallitsevan yhteiskunnan normeja. Yksittäisiä professoreita, kirjailijoita tai filosofiä ei voisi täten syyttää terroristien tienraivaajiksi. Minkäänlaista ”kirjoituspöytätekemistä”⁵⁵⁸ ei Harbsmeierin mukaan ollut olemassa, vaikka esimerkiksi Frankfurter Allgemeine Zeitung oli varoittanut tällaisesta tekemisen muodosta⁵⁵⁹. Teologi lisäsi, että periaatteessa jokaista saattoi syyttää sympatisoijaksi, sillä RAF:n logiikan mukaan koko länsisaksalainen yhteiskunta ja kaikki kansalaiset olivat vastuussa tilanteen ajautumisesta tähän pisteeseen.⁵⁶⁰ Die Zeitin käyttämät asiantuntijat toivat siis esiin monipuolisia näkökantoja terrorismin vaikutuksista. Yhteenvetona voi todeta, että Die Zeit pyrki selvästi hälventämään sympatisoijakeskustelua ja vaimentamaan kritiikkiä erilaisia mielipiteitä kohtaan.

3.6 Syyttely huipentuu

Hans-Martin Schleyerin kaappausdraaman päätyttyä liittopäivät palasi keskustelussaan aikaisempaan väittelyyn terrorismin syistä, Liittotasavallan ilmapiiristä sekä terrorismin ”henkisestä maaperästä”.⁵⁶¹ Kaappausdraaman aikana keskustelu liittopäivillä oli pysynyt maltillisena. Puolueet keskittyivät yhteistyöhön kriisineuvostossa eikä puolueiden välillä nähty kiivasta väittelyä terrorismin syistä. Marion Gräfin Dönhoff kirjoitti parlamenttipuolueiden pysyneen hyvin yhdessä rintamassa kriisin aikana, mutta ennakoij jo 21. lokakuuta artikkelissaan hallituksen ja opposition välisen huutelun tulevan alkamaan uudelleen⁵⁶². Kristillisdemokraatit olivat 13. lokakuuta 1977 julkaisseet RAF:n sympatisoijista mustan listan iltapäivälehti Bildissä. Liittotasavallan liberaali lehdistö piti listaa halpamaisena, ja esimerkiksi Süddeutsche Zeitung totesi sympatisoijalistan tavoitteena olevan vain hankkia poliittista hyötyä kansan vihasta⁵⁶³. Die Zeit arvosteli pamflettia jyrkästi poliittisen ilmapiirin myrkyttämisestä ja kirjoitti myös liittopresidentti Walter Scheelin antaneen tuomitsevan kommentin. Die Zeit kirjoitti, ettei Ranskassa tai Englannissa olisi mahdollista, että jokin virallinen taho syyttäisi julkisesti esimerkiksi Sartrea tai Russellia isänmaan vastaisesta toiminnasta.⁵⁶⁴

Liittopäivillä käytiin 28. lokakuuta 1977 kiivas väittely Liittotasavallan terrorismin syistä ja yhteiskunnallisista taustatekijöistä. Hallituskoalition edustajat peräänkuuluttivat maltillisia puheenvuoroja, oikeisto-oppositio sen sijaan hyökkäsi terävin sanankääntein sympatisoijia vastaan. Kristillisdemokraatit nimesivät Frankfurtin koulukunnan suoraan vastuulliseksi RAF:n toiminnasta.

⁵⁵⁸ *Schreibtischunterstützung*.

⁵⁵⁹ Leisio 2008, 65

⁵⁶⁰ Die Zeit 2.12.1977, Götz Harbsmeier, „Moralisten sind gnadenlos“

⁵⁶¹ Walther 1990, 442. „Umfeld“, „geistige Ursachen“

⁵⁶² Die Zeit 21.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Wieder der Kleingeist“

⁵⁶³ Leisio 2008, 71

⁵⁶⁴ Die Zeit, 21.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Wieder der Kleingeist.“

Istunnon avauspuheenvuoron pitänyt oikeusministeri Hans-Jochen Vogel totesi, ettei terrorismin voittamiseksi ollut olemassa yksinkertaisia ratkaisuja. Vogel katsoi RAF:n aiheuttavan uhkan vakavaksi, mutta painotti yhteiskunnan kannalta vastuullista toimintaa. Vogel kiinnitti huomiota erityisesti Liittotasavallan moraaliseen ilmapiiriin:

„Myös kotimaassa heidän väkivallantekonsa muuttavat meidän olemustamme. Juuri tekojensa brutaaliuden takia ne kiinnittävät kansamme huomion päivien ja viikkojen ajan. - - Ne osuvat ihmisten tietoisuuteen ja tunteisiin voimalla, joka etsii vertaistaan.“⁵⁶⁵

Hans-Jochen Vogel moitti huhtikuista Mescalero -artikkelia ilmapiirin myrkyttämisestä. Vogel arvioi liittopäivillä, että ”voimankäyttö” (Gewalt) ja ”vastavalta” (Gegengewalt) –käsitteisiin liittyvät teoriat lienevät madaltaneen kynnystä RAF:n toiminnan aloittamiseksi⁵⁶⁶. Samassa yhteydessä oikeusministeri toi kuitenkin julki toisen mahdollisuuden terrorismin taustatekijänä, joka oli kollektiivinen arvojen unohtamisesta yhteiskunnassa. Liittotasavallan päättäjät ja kansalaispiirit olivat mahdollisesti painottaneet liikaa materiaalisia arvoja muiden kustannuksella.⁵⁶⁷ Vogel:n näkemykseen sisältyi siis hienovaraista yhteiskuntakritiikkiä eikä hän korostanut minkään yksittäisen oppisuuntauksen tai teorian olevan RAF:n taustalla. Oikeusministeri peräänkuulutti liittopäiviltä vastuuntuntoista väittelyä etsittäessä syitä terrorismin takana.⁵⁶⁸ Hans-Jochen Vogel halusi vältettävän poliittisten vastustajien leimaamisesta, koska hän näki terroristien tavoitteena olevan iskeä demokraattisten puolueiden välisiin ennakkoluuloihin ja siten toivoi Liittotasavallan parlamenttiryhmiin pidättäytyvän keskinäisestä syyttelystä: ”Mitä todellisuudessa auttaa - - terroristien luonnehdinta ’Hitlerin lapsiksi’ tai ’Karl Marxin lapsiksi’?”⁵⁶⁹

Vogel antoi myös sympatisoija-syyttelyä lieventävän kommentin. Terrorismin kova ydin ei oikeusministerin mukaan ymmärtäisi muuta kuin väkivallan kieltä, mutta terrorismi-ilmiön ympärillä

⁵⁶⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, „Auch im Inland verändern ihre Gewalttaten unser Dasein. Gerade wegen der Brutalität ihrer Verbrechen nehmen sie die Aufmerksamkeit unseres Volkes über Tage und Wochen in Anspruch. - - Sie treffen das Bewußtsein und die Gefühle der Menschen in einer Stärke, die ihresgleichen sucht“

⁵⁶⁶ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4093

⁵⁶⁷ Ibid.

⁵⁶⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4092

⁵⁶⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4092, „Was hilft uns denn - - - die Charakterisierung der Terroristen als „Kinder Hitlers“ oder als ‚Kinder Karl Marx‘ in Wirklichkeit?“

olevat sympatisoijat oli laillisen yhteiskunnan toimin vielä mahdollista pelastaa.⁵⁷⁰

Kristillisdemokraatit vaativat puheenvuoroissaan entistä tiukempaa perehtymistä terrorismin syihin sekä korjausliikkeitä vallitsevaa yhteiskunnallista kehitystä vastaan. Alfred Dregger (CDU) varoitti tuudittautumasta ajatukseen, että terrorismi olisi yhtenäinen maailmanlaajuinen ilmiö. Terroristien motiivit ja sosiaalinen alkuperä vaihtelivat maittain, ja Liittotasavallan terrorismilla oli selvästi juurensa saksalaisessa yhteiskunnassa. Ulkomailla vastaavanlaista terrorismia oli ilmennyt vain toisen maailmansodan aikaisissa akselivaltioissa.⁵⁷¹

”Missä piilee syy siihen, että terrorismia siinä muodossa kuin me sen nykyään Liittotasavallassa koemme, esiintyy ulkomailla vertailukelpoisista maista vain Italiassa ja Japanissa?”⁵⁷²

Alfred Dregger kommentoi keskustelussa Liittotasavallan älymystön roolista, etteivät intellektuellit voi saada yhteiskunnalta vapaalippua kritiikkiin olematta itse valmiita ottamaan arvostelua vastaan.

Politiikan kentällä kaikki olivat tasa-arvoisia, mutta vastuuta vaadittaisiin nimenomaan niiltä kansalaisilta, joiden vaikutusvalta on muita suurempi.⁵⁷³ Kansallissosialismin alkuna olivat Dreggerin mukaan perusarvojen katoaminen ja historian väärinymmärrys, jonka myötä uudet harhaopit olivat löytäneet tilaa.⁵⁷⁴ Ratkaisevaa Saksan ajautumiselle kohti kansallissosialistista diktatuuria oli Dreggerin mielestä ollut ”henkinen kodittomuus”, siitä johtuvat virheet sekä idealistinen energia. Näin syntyi henkinen tyhjiö. Perusarvojen ja historiakäsityksen väärinkäyttö oli kristillisdemokraattien edustajan mukaan ollut alkuna kahdentoista vuoden diktatuurille ja sodalle.⁵⁷⁵

Alfred Dregger yhdisti Weimarin tasavallan aikaisen päämäärättömyyden RAF:n taustalla vaikuttaviin tekijöihin. Dregger toisti aiemmissa keskusteluissa esiin tulleen käsityksen Liittotasavallan moraalisen tilan ajautumisesta väärille raiteille aina 1960-luvun lopulta lähtien. RAF:n juuret eivät hänen mielestään olleet paikallistettavissa Liittotasavallan työväenluokasta, mutta terroristit eivät kuitenkaan olleet tulleet tyhjästä. Dreggerin mielestä terrorismin henkinen ja materiaallinen pohja oli rakentunut jo vuosien ajan korkeakouluissa. Liittotasavallan ilmapiiriin olivat konservatiivien mukaan vaikuttaneet yhteiskunnan ja

⁵⁷⁰DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4092

⁵⁷¹DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4101

⁵⁷² DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung 28.10.1977, 4102. „Woran liegt es, daß es Terrorismus der Art, wie wir ihn zur Zeit in Deutschland erleben, unter vergleichbaren Ländern nur noch in Italien und Japan gibt?“

⁵⁷³DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4102

⁵⁷⁴ Ibid.

⁵⁷⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4101

valtion väärintulkinnat, terrorismin uhrien unohtuminen julkisuudessa sekä tekijöitä kohtaan kohdistunut ymmärrys⁵⁷⁶. Menneisyyttä tuli käsitellä kriittisesti. Kristillisdemokraatteja huolestuttivat nimenomaan korkeakouluissa leviävät hienojakoiset väkivaltateoriat, jotka pyrkivät kyseenalaistamaan valtion auktoriteetin ja Dreggerin mielestä kasvattivat oppilaat sympatisoijiksi⁵⁷⁷. Kristillisdemokraatit arvostelivat Liittotasavallan yliopistojärjestelmän sisältävän vääristymiä ja olevan ideologisesti väritynyttä. Siteeratessaan Liittotasavallan korkeakoulunopettajien lehteä Alfred Dregger hyökkäsi erityisen ankarasti Frankfurtin koulukuntaa vastaan:

*”Osoitettavasti Baader-Meinhofin terrorismi on saanut alkunsa korkeakouluista - - - Yhteiskuntamme syntiset instituutiot, koulut, media ja korkeakoulut ovat ne, joista terrorismi syntyy, mahdollistuu. Tämän tunnistaa jokainen, joka vieraillee korkeakouluissamme.”*⁵⁷⁸

Terrorismiin liittyvien ongelmien alkamisajankohdaksi CDU/CSU määritteli juuri vuoden 1969, josta lähtien puolue oli ollut oppositiossa. RAF:n synty yhdistettiin suoraan 1960-luvun opiskelijalevottomuuksiin. Terrorismilla oli siis selkeästi hahmotettavat yhteiskunnalliset juuret ja niiden perusteellinen selvittäminen olisi konservatiivien mielestä tärkeää jo Liittotasavallan kansainvälisen uskottavuudenkin kannalta.⁵⁷⁹

Hallituspuolueiden edustajat varoittivat kristillisdemokraatteja kriminalisoimasta intellektuelleja ja rikkomasta valtion yhtenäisyyttä. Sosiaalidemokraattien vastauksen antoi entinen liittokansleri, puolueen puheenjohtaja Willy Brandt. Hän varoitti poliittisten toisinajattelijoiden syrjimisestä ja halusi parlamentin säilyttävän asiallisen toimintakykynsä terrorismista huolimatta. Entinen liittokansleri pelkäsi terrorismisyytösten olevan liian raskaita yhteiskunnan kannettavaksi. Eliitin välinen sanasota ei olisi oikeutettua, saati herättäisi kansan parissa luottamusta. Brandt uskoi kansalaisten haluavan poliitikoilta mieluummin asiallista keskustelua kuin syytelyä. Terrorismista huolimatta parlamentin tulisi osoittaa kykynsä toimia asiallisesti. Koska RAF:llä ei ollut tukea Liittotasavallan kansalaisten tai työväenluokan parissa, ei terrorismilla liioin ollut menestymisen mahdollisuutta⁵⁸⁰. Brandt ei täysin tyrmännyt ajatusta sympatisoijien terrorismia ruokkivasta vaikutuksesta, mutta käänsi esimerkin toiseen suuntaan. Mikäli terrorismin väitettiin alkavan huolimattomasta kielenkäytöstä, vastaavasti ajattele mattomista

⁵⁷⁶ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, Filbinger

⁵⁷⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4103

⁵⁷⁸ „Nachweisbar hat der Terrorismus um Baader/Meinhof von den Hochschulen seinen Ausgang genommen - - Die sinnvermittelnden Institutionen unserer Gesellschaft – Medien, Schulen, Hochschulen – sind von dem, was dem Terrorismus, infiziert.“ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4103

⁵⁷⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4098

⁵⁸⁰ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4105

sympatisoijakommenteista saattoi olla lyhyt matka epäoikeudenmukaisuuteen tiettyjä yhteiskunnan jäseniä kohtaan.⁵⁸¹

Hallituspuolueet torjuivat opposition esittämät syytökset Frankfurtin koulukuntaa kohtaan. Willy Brandt muistutti yhteiskuntakritiikin olevan elinvoimaisen demokratian kannalta välttämättömyys, jonka yhdistäminen syytöksissä terrorismiin olisi vakava virhe.⁵⁸² Analysoitaessa terrorismin syitä Brandt peräänkuulutti suvaitsevaisuutta älymystöä kohtaan. Liittotasavallan terrorismi oli kieltämättä kansainvälisesti tarkasteltuna harvinaislaatuista, mutta ei tulisi unohtaa RAF:n olevan pieni, kansasta eristyksissä oleva vähemmistö.⁵⁸³ Brandtin jälkeen puhunut Detfel Kleinert (FDP) muistutti terrorismin aikana kansakunnan yhtenäisyyden olevan ensiarvoisen tärkeää. Terrorismista tulisi uhka vasta silloin, kun sitä vastaan ei kamppailtaisi yksimielisesti.⁵⁸⁴ Kleinert arvosteli opposition laativan syyttäviä listoja RAF:n oletetuista sympatisoijista ja intellektuelleista, mutta jättämällä samalla näkemyksissään huomiotta terroristien varsinaiset konkreettisen avunantajat (*Helfershelfer*).⁵⁸⁵ Puheessaan Willy Brandt puolusti älymystön merkitystä kansakunnalle. Heinrich Böllin ja Günter Grassin kaltaiset intellektuellit olivat tuoneet Liittotasavallalle talousihmeeseen ja ulkopoliittisiin saavutuksiin verrattavissa olevaa mainetta⁵⁸⁶. Syytökset liittohallituksen saamattomuudesta sekä Brandt että Kleinert torjuivat vetoamalla sisäministeriön toimenpiteisiin kuluvaan vuosikymmenen aikana⁵⁸⁷. Keskusteltaessa terrorismin syistä Hampurin osavaltion pääministeri Hans-Ulrich Klose arvioi Liittotasavallassa aikaisempina vuosikymmeninä painotetun liikaa taloudellista aspektia, jonka uskottiin sellaisenaan takaavan vapaus ja oikeudenmukaisuus. Tämän vuoksi poliittis-henkinen ilmapiiri oli Liittotasavallassa jäänyt kehittymättömään tilaan. Menneiden vuosien takaisin poliittisiin asetelmiin ei Klosen mielestä tulisi palata, vaan Liittotasavallan tulisi katsoa eteenpäin.⁵⁸⁸

Hallituskoalition edustajien vetoamus älymystön puolesta ei herättänyt CDU/CSU:n edustajissa vastakaikua. Friedrich Zimmermann (CDU) käytti puheenvuorossaan Willy Brandtia vastaan tämän omia aseita huomauttaen, että SPD:n suvaitsevaisuus ei vaikuttanut ulottuvan kristillisdemokraattien näkemyksiin asti. Oppositiota häiritsi se, että vasemmistoterrorismista puhuttaessa Brandtilla oli usein tapana muistuttaa vaarasta oikealla; entinen liittokansleri oli nuoruudessaan Hitlerin noustua valtaan

⁵⁸¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4112

⁵⁸² Ibid.

⁵⁸³ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4110

⁵⁸⁴ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4113

⁵⁸⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4115

⁵⁸⁶ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4112

⁵⁸⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4109; 4114

⁵⁸⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4123-4124

lähtenyt maanpakoon.⁵⁸⁹ Lisäksi edustaja Zimmermann siteerasi erästä Heinrich Böllin kirjoitusta ja kyseenalaisti suoraan tämän lojaaliuden valtiota kohtaan⁵⁹⁰. Toisin kuin oikeusministeri Vogel oli toivonut, liittopäivien väittelyn sävy oli varsin hyökkäävä ja keskustelua käytiin myös menneiden henkilökohtaisuuksin, kuten Zimmermannin arvostelu Heinrich Böllä kohtaan osoitti. Vastaavanlaisia kommentteja kuultiin myös Saksan liittoneuvoston istunnossa 4. marraskuuta, jolloin neuvoston puheenjohtaja Gerhard Stoltenberg vaati yhä tiukempaa moraalista otetta sympatisoijia vastaan⁵⁹¹. Hessenin osavaltion oikeusministeri Herbert Günther huomautti terroristien tarvitsevan nimenomaan huomiota ja sympatiaa. Erityisesti arvostelun kohteeksi joutui kirjailija Günter Grass, joka ulkomailla pitämässään puheessa oli saattanut Güntherin mielestä Liittotasavallan outoon valoon⁵⁹².

Kriisivaiheen jälkeisten parlamenttikeskustelujen sävy sympatisoijakeskustelussa oli aikaisempaakin kiivaampi. Yhteistä puolueiden mielipiteissä oli käsitys yhteiskunnallisten arvojen hämärtymisestä. Oikeisto-opposition hyökkäykset kohdistuivat edelleen paitsi yksittäisiä intellektuelleja, myös laajemmin korkeakoulupiirejä vastaan. Esimerkiksi Heinrich Böll ja Günter Grass olivat edelleen hyökkäyksen kohteena, vaikka he olivat Saksan syksyn aikana painokkaasti tuominneet RAF:n toiminnan. Kristillisdemokraatit nimesivät vuoden 1968 opiskelijaradikaalit ja Frankfurtin koulukunnan suoraan terrorismista vastuulliseksi. Sosiaaliliberaali hallituskoalitio peräänkuulutti kärjistämisen välttämistä ja muistutti terveen yhteiskuntakritiikin merkityksestä. Hallituspuolueet eivät syyttäneet RAF:n tukemisesta tiettyä yhteiskunnallista ryhmää tai yksittäisiä henkilöitä. Päinvastoin hallituskoalition edustajat asettuivat intellektuellien suhteen puolustavalle kannalle ja vihjasivat käytävään sympatisoijakeskustelun liittyvän poliittisia tarkoituksia. Ensimmäistä kertaa myös sosiaalidemokraatit ottivat kantaa terrorismin syihin, mutta heidän mielestään RAF:n juuret oli löydettävissä pikemminkin yhteiskunnan yleisestä asenneilmapiiristä kuin yksinomaan tietystä akateemisesta oppisuuntauksesta.

Die Zeitin mielestä liittopäivillä käytetty ilmaus ”terrorin henkinen maaperä” sekä muut vastaavanlaiset termit olivat yhtä epämääräisiä kuin sympatisoijankin käsite. Epäselvyydellään nämä käsitteet mahdollistivat intellektuellien leimaamisen.⁵⁹³ Pakkomielteiset sympatisoijasyytökset eivät tekisi RAF:n toimia tekemättömiksi tai auttaisi terrorismin syiden valottamisessa. Die Zeit pohti Liittotasavallan älymystön roolia maan kansainvälisen maineen ja yhteyksien kannalta:

⁵⁸⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4127

⁵⁹⁰ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4129. Böll oli julkisesti arvostellut Liittotasavallan lehdistössä havaitsemaansa sananvapauden rajoittamista ja mielestään hysteerisenä vellovaa terrorismikeskustelua.

⁵⁹¹ Bundesrat 1977, 451. Sitzung, 4.11.1977, 293

⁵⁹² Bundesrat 1977, 451. Sitzung, 4.11.1977, 308

⁵⁹³ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer, ”Wenn die Sitten verludern”. Kts. myös teossarja *Geschitliche Grundbegriffe* Walther 1990, 442

”Liittotasavallan puolustaminen näiden henkilöiden taholta tehdään varsin vaikeaksi, kun heidät esitetään Liittotasavallassa ulkopuolisina, poikkeavina, epätoivottuina. Miten jonkun, jota omassa maassaan parjataan sympatisoijana, tulisi muualla ylistää demokratian vahvuuksia?”⁵⁹⁴

Marion Gräfin Dönhoffin mielestä teoria, että terrorismi periytyisi suoraan opiskelijaradikalismista, oli vähintäänkin kyseenalainen. 1960-luvun opiskelijaradikalismi oli ollut globaali ilmiö, mutta terrorismi oli sen sijaan puhjennut eri syistä eri maissa. Suoran linjan vetäminen reformeja vaativista opiskelijoista terroristeihin oli Die Zeitin mielestä yhtä yksioikoista kuin yhteys Martin Lutherista Hitleriin.⁵⁹⁵

Die Zeit kertoi saaneensa lukijakirjeitä, joissa lehteä moitittiin taannoisesta opiskelijaradikalismia ymmärtävästä linjastaan. Liian ymmärtävällä suhtautumisella lehti oli kritikkojen mukaan hidastanut välttämättömiä toimia RAF:n terrorismin puhjetessa. Die Zeit puolusti Marion Gräfin Dönhoffin suulla pontevasti aiempaa linjaansa. Dönhoff huomautti, että 1960-luvun liikehdintä oli ollut kaikkia yhteiskunnan alueita koskettava ilmiö eikä terrorismia vielä 1960-luvulla voitu ennakoida.⁵⁹⁶ Die Zeit kertoi harjoittavansa edelleen liberaaliuden vaatimuksia. Die Zeit julisti olevansa ajan hermolla kulkeva lehti, joka suvaitsi toisinajatteliijoita ja vähemmistöjä, kunhan nämä eivät harjoita väkivaltaa⁵⁹⁷.

On syytä muistaa, että suhtautuminen 1960-luvun opiskelijaliikehdintään oli Liittotasavallassa määrittynyt nimenomaan lehtien poliittisen kannan kautta. Maan konservatiivinen lehdistö, erityisesti Axel Springer -konsernin julkaisut, olivat hyökänneet opiskelijaradikalismia vastaan, kun taas liberaalit lehdet, kuten Die Zeit, Der Spiegel ja Stern, ymmärsivät kapinan syitä⁵⁹⁸. Die Zeit oli 1960-luvulla nähnyt aikakauden liikehdinnän olevan reaktio yhteiskunnan todellisiin epäkohtiin⁵⁹⁹, ja opiskelijaradikalismi oli seurauksinaan muuttanut länsisaksalaisen yhteiskunnan rakenteita⁶⁰⁰. Marion Gräfin Dönhoff huomautti elokuussa 1977, ettei kukaan olisi vielä 1960-luvulla kyennyt ennustamaan terrorismin puhkeamista. Die Zeit oli kuitenkin aina vastustanut väkivaltaa, ja lehti huomautti osaavansa erottaa reformistit

⁵⁹⁴ Die Zeit 28.10.1977, Rolf Zundel, „Die Prüfung der Demokraten“ „Die Verteidigung der Bundesrepublik wird solchen Leuten freilich sehr schwer gemacht, wenn sie in der Bundesrepublik als Außenseiter, als Abweichler, als Unerwünschte dargestellt werden. Wie soll jemand, der im eigenen Land als Sympathisant angeprangert wird, draußen die Stärke der Demokratie preisen“

⁵⁹⁵ Die Zeit 26.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Was ist heute noch liberal?“

⁵⁹⁶ Ibid.

⁵⁹⁷ Ibid.

⁵⁹⁸ Winkler 2010, 111

⁵⁹⁹ Veijola 2001, 86

⁶⁰⁰ Winter-Tarvainen 1993, 149

terroristeista.^{601 602} Die Zeitin mielestä oikeiston ja vasemmiston välillä käytiin vuonna 1977 tarpeetonta ”perimyskiistaa” terrorismin juurista. Demokraattinen vasemmisto joutui parjauksen kohteeksi tullessaan syytetyksi terrorismin tiennäyttäjänä. Die Zeit totesi RAF:n juuria tutkittaessa niiden olevan kiistatta paikannettavissa poliittisesta vasemmistosta. Laillisella vasemmistolla ei kuitenkaan ollut RAF:n kanssa mitään tekemistä, lehti huomautti. Terroristit olivat hylänneet laillisen vasemmiston ja demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen kauan sitten.⁶⁰³

Die Zeit toi 28. lokakuuta 1977 esiin käsityksensä, että Liittotasavallassa käydyn sympatisoijakeskustelun taustalla löytyivät erilaiset näkemykset ja kamppailu vallitsevista yhteiskunnallisista arvoista. Toimittaja Rolf Zundel arvioi lehdessä kristillisdemokraattien tavoitteet:

”Pinnallisen terrorismikeskustelun takana piilee konservatiivisen uudelleenluomisen strategia. Konsensuksen tulisi palata, mieluiten kristillisiin arvoihin perustuvana yksimielisyytenä, riittävän vahvana ruokkiakseen idealistista energiaa, muttei kuitenkaan niin, että tämä energia radikalisoituisi.”⁶⁰⁴

Zundel kirjoitti toisaalta uskovansa, että oikeisto-opposition väitteet Liittotasavallassa vallitsevasta ilmapiiristä kumpusivat aidosta huolesta ja halusta rakentaa kansakunnan moraalinen tila omien arvojensa mukaisiksi. Yhtä lailla radikaali vasemmisto oli todennäköisesti aikaisemmin uskonut omien motiiviansa ja etiikkansa oikeutukseen. Die Zeit totesi, että vasemmiston keskuudessa oli sorruttu 1960-luvulla ylilyönteihin, mutta oikeiston olisi syytä varoa tekemästä samankaltaista virhettä.

Die Zeit piti harhaluulona kuvitella, että Liittotasavallan hallitus ja oppositio pääsisivät yksimielisyyteen terrorismikamppailun lainsäädäntökysymyksistä tai yhteiseen näkemykseen terrorismin syistä. Demokraattien välinen solidaarisuus tarkoittikin lehden mukaan sen seikan hyväksymistä, että terrorismin juurista ja kamppailun metodeista tulisi vallitsemaan erimielisyys. ”Väärinajattelemisesta” Liittotasavallasta tuskin päästäisiin tulevaisuudessakaan eroon.⁶⁰⁵

3.7 Yhteenveto

⁶⁰¹ Die Zeit, 17.6.1977, Theo Sommer, „Fragen, die notwendig sind“

⁶⁰² Die Zeit 26.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Was ist heute noch liberal?“

⁶⁰³ Die Zeit, 16.9.1977, Rolf Zundel, „Das Geschäft der Feinde besorgen“

⁶⁰⁴ „Hinter der vordergründigen Terroristendiskussion taucht die Strategie einer konservativen Erneuerung auf. Ein Konsensus soll wieder her, am liebsten eine gut christlich fundamentierte Übereinstimmung, stark genug, daß sie die idealistische Energie fesselt, aber doch nicht so stark, daß die Energien radikalisiert werde“ Die Zeit 28.10.1977, Rolf Zundel „Die Prüfung der Demokraten“

⁶⁰⁵ Die Zeit 28.10.1977, Rolf Zundel, „Die Prüfung der Demokraten,,

Syksy 1977 oli Liittotasavallassa sympatisoijakeskustelun huipentuma. Liittotasavallan puoluepolitiikkaa luonnehti 1970-luvulla vastakkainasettelu kaikkien tärkeimpien puolueiden välillä. Liittopäivien keskustelu noudatti tarkasti lehdistökentän jakolinjaa: oikeisto syyllisti sympatisoijia terrorismista vastuullisiksi, kun taas sosiaalidemokraatit ja liberaalit vetivät rajan sympatisoijien ja varsinaisten terroristien väliin. Die Zeit tähtäsi kirjoituksissaan terroristien eristämiseen: terroristit olivat harhautuneita, kenties jo menetettyjä yksilöitä, eikä heihin enää järkipuhe tehoaisi. Sympatisoijiksi syytetyt olivat sen sijaan ”viattomia”, jotka tulisi ”pelastaa”. Terrorismin uhkan katsottiin vaativan demokraattisilta tahoilta yhteistyötä, mutta samalla keskinäinen syyttely kärjistyi. Liittotasavallan puolueet määrittelivät terroristien asettaman haasteen samalla tavalla: Liittotasavallan yhteiskunnallisen elämän häiritseminen. Hallituspuolueet kuitenkin katsoivat, että terrorismikamppailu kristillisdemokraattien ehdottamalla tavalla merkitsisi syvenevää vastakkainasettelua yhteiskunnassa.

”Sympatisoija” oli Liittotasavallassa laajalle levinnyt käsite, jota käyttivät määrätyseroista huolimatta niin konservatiivit kuin sosiaaliliberaali hallituskoalitio ja lehdistö. Käsitteellä ei ollut kuitenkaan selkeää historiaa eikä yhtenäistä merkityssisältöä, vaan termiä käytettiin poliittisten näkemysten ajamiseksi. Eri tahot pyrkivät käsitteen sisällön näkemyksensä mukaiseksi. Konservatiivisella lehdistöllä oli Liittotasavallassa kuitenkin valta-asema, ja RAF:n iskujen jatkuessa myös sympatisoijia vastaan harjoitettu kielenkäyttö koveni. Keväällä 1977 käyty Mescalero -keskustelu osoittaa, että myös tietyt liberaalit tahot uskoivat jollakin tasolla sympatisoijien olemassaoloon ja näiden haitalliseen vaikutukseen. Die Zeit piti kuitenkin Liittotasavallassa käytävää kiistelyä tarkoitushakuisena mustamaalaamisena. Lehti katsoi sympatisoijakeskustelun taustalta löytyvän ideologiaa syitä ja kamppailu vallitsevista arvoista. Die Zeitin mielestä käydyn keskustelun sävy heijasti laajempaa poliittista ilmiötä, sillä poliittisen vastustajan leimaaminen ja epäluulot intellektuelleja kohtaan olivat tyypillisiä Liittotasavallassa.

Liittotasavallan poliittinen oikeisto ja lehdistö moittivat voimakkaasti maan opetus- ja sivistyslaitosta terrorismin mahdollistava maaperän tarjoamisesta. Terrorismista vedettiin suora vuoden 1968 sukupolveen. Frankfurtin koulukunta nimettiin liittopäiväpuheenvuoroissa terrorismin taustalla vaikuttavaksi aatteeksi, ja maan korkeakouluissa vallitsevaa ilmapiiriä moitittiin yhteiskuntaviihamielisyydestä. Erityisesti epäilyttävinä pidettiin teoreettisia, yhteiskuntaa koskevia väkivalta -käsityksiä. Mescalero -artikkeli huhtikuussa 1977 ruokki tällaisia syytöksiä, mutta todennäköisesti korkeakoulut joutuivat syntilistalle pitkälti 1960-luvun opiskelijaradikalismien perinnön vuoksi. Die Zeit katsoi, että esitetyt moitteet korkeakoulujen ilmapiiristä eivät olleet enää ajankohtaisia vuonna 1977. Vasemmistoliberaalien taholta epäiltiin myös, että Liittotasavallan konservatiiviset piirit

halusivat kostaa 1960-luvun opiskelijaradikalismien aikana kokemansa ylilyönnit.

1970-luvun kuluessa terroristin ja sympatisoijan käsitteet sekoittuivat julkisessa keskustelussa, ja niitä käytettiin epätarkasti. Ulrike Meinhofin vuonna 1976 tapahtuneen kuoleman jälkeen selkeää RAF:n jäsenen prototyyppiä ei enää ollut, ja terroristeista tuli medialle kasvottomia. Sympatisoijan käsite oli henkilöitynyt alun perin vahvasti Heinrich Böllin ja Peter Brücknerin kaltaisiin vasemmistointellektuelleihin. Konservatiivit näkivät sympatisoijien kentän jatkuvan yhtenäisenä 1960-luvulta lähtien, kun taas liberaali lehdistö erotti sympatisoijissa eri sukupolvia. Sympatisoija -keskustelu hiipui lehdistössä Saksan syksyn jälkeen ja käsite lakkasi olemasta. Sieppausdraaman aikana kiihkeimmillään ollut väittely kuihtui Mogadishun tapahtumien ja Stammheimin murhenäytelmän jälkeen, ja keskustelu terrorismin tukijoista vaimeni.⁶⁰⁶

Terrorismin ja sympatisoijakiistan myötä Die Zeit joutui määrittelemään myös oman sijoittumisensa Liittotasavallan lehdistökentällä. Die Zeit julistautui suvaitsevaiseksi lehdeksi ja toimi parhaansa mukaan Liittotasavallassa kansakuntaa koossapitävänä voimana. 1970-luvun aikana Liittotasavallan julkinen sana polarisoitui terrorismiongelman vuoksi. Vaikka Die Zeit profiloitui aatteellisesti porvarillis-liberaaliksi lehdeksi, se hyväksyi myös vasemmistöälymystön mielipiteet ja antoi niille tilaa. Lehdelle vaikutti olevan ensiarvoisen tärkeää vapaa yhteiskunnallinen ilmapiiri.

⁶⁰⁶ Balz 2006, 348-349

4. VAHVAN VALTIO PALUU?

4.1 Oikeusvaltion rajoille

Liittopäivien puhemies Karl Carstens otti parlamentin istunnon avauspuheessaan 8. syyskuuta 1977 kantaa terrorismin asettamaan haasteeseen:

”Tällä vaikealla hetkellä meitä kutsutaan suojelemaan vapaata Saksan valtiota, jonka vuoden 1949 sukupolvi on vilpittömässä hengessä ja tahdon inspiroimana onnistunut toteuttamaan maallemme sisäistä ja ulkoista rauhaa, vapautta sekä oikeutta. Meitä kutsutaan suojelemaan tätä valtiotamme kaikin perustuslakimme mahdollistamin keinoin.”⁶⁰⁷

Terrorismin asettama haaste koettiin Liittotasavallassa todelliseksi demokratiaa heikentäväksi uhaksi. Saksan vaikean menneisyyden huomioon ottaen oikeusvaltion olemassaolon oli Liittotasavallassa pelätty olevan uhattuna jo useaan otteeseen. Taloudellisen tai poliittisen kriisin oireiden ilmestyessä maassa alkoi keskustelu oikeusvaltion vahvuudesta. Weimarin tasavallan hajoaminen 1930-luvulla Hitlerin valtaannousun aikaan heijastui usein keskusteluihin⁶⁰⁸. Die Zeitin ”Valtio, terrori ja yhteiskunta” -kirjoitussarjassa joulukuussa 1977 vierailut valtiotieteilijä Karl Dietrich Bracher katsoi Saksan diktatuurin kokemusten muokanneen Liittotasavallan olemusta. Sekä kansallissosialistinen menneisyys että uuden diktatuurin syntyminen Neuvostoliiton miehitysvyöhykkeelle olivat aiheuttaneet Liittotasavallan valtiosäännölle olennaisena osana tarpeen suojautua totalitaarisilta vaikutteilta. Weimarin tasavallan kokemuksilta suojautuminen oli kaikkien poliittisten ryhmien yhteinen tavoite.⁶⁰⁹ Jo 1950-luvun alussa Liittotasavallassa oli kielletty sekä äärioikeistolaisten SRP:n ja kommunistisen KPD:n toiminta⁶¹⁰. Esimerkiksi 1960-luvun lopulla Liittotasavallassa huolta herättivät yhteiskunnallinen liikehdintä ja äärioikeistolaisen NPD-puolueen nouseva kannatus. Seppo Hentilän mukaan yhteiskunnallisten uhkien

⁶⁰⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 39. Sitzung, 8.9.1977, 2097. „In dieser schweren Stunde sind wir aufgerufen, den freien deutschen Staat zu schützen, den die Generation von 1949 geschaffen hat in redlicher Gesinnung und von dem Willen beseelt, den inneren und äußeren Frieden, Freiheit und Gerechtigkeit für unser Land zu verwirklichen. Wir sind aufgerufen, diesen unseren Staat mit allen nach unserer Verfassung möglichen Mitteln zu schützen.”

⁶⁰⁸ Suominen 1997, 59

⁶⁰⁹ Die Zeit, 2.12.1977, Karl Dietrich Bacher, „Die missbrauchte Demokratisierung“

⁶¹⁰ Leisio 2008, 80. Kommunistinen puolue perustettiin uudelleen vuonna 1968 nimellä Deutsche kommunistische Partei. Sen kannatus jäi marginaaliseksi, ja puolue oli käytännössä DDR:n ohjauksessa. Kts. Karjalainen 1993,

yliarvioiminen luonnehti Liittotasavallan toimintaa⁶¹¹. Liittokansleri Helmut Schmidt oli jo vuonna 1974 arvioinut, että maa joutuisi terroristikamppailussa menemään ”oikeusvaltion rajoille”⁶¹².

Liittotasavallan haasteita 1970-luvun olivat öljykriisi ja terrorismi. Sodanjälkeisen ripeän talouskasvun myötä Saksan liittotasavalta oli 1970-luvulle tultaessa noussut maailman neljänneksi suurimmaksi talousmahdiksi. Talousihmeen aika alkoi kuitenkin olla jo takanapäin, sillä vuonna 1973 alkanut maailmanlaajuinen taantuma iski länsimaihin. Vuonna 1975 Liittotasavallan bruttokansantuotteen kasvu teki jyrkän käännöksen negatiiviseksi, ja työttömyysaste kohosi nopeasti kuuteen prosenttiin, mikä oli ennen näkemätön lukema Liittotasavallan siihenastisessa historiassa.⁶¹³ 1970-luku oli myös eri puolilla maailmaa aktivoituvan terrorismin vuosikymmen⁶¹⁴.

Ansgar Fürstin mukaan Liittotasavallan poliittista kenttää leimasi 1970-luvulla polarisoituminen vastakkaisiin leireihin ja emotionaalinen tunnelma.⁶¹⁵ Kristillisdemokraatit olivat olleet johtava hallituspuolue Liittotasavallan kaksi ensimmäistä vuosikymmentä ja sisäisen turvallisuuden kysymykset olivat oikeistolle tärkeitä⁶¹⁶. RAF:n hyökkäykset olivat kuitenkin alkaneet sosiaalidemokraattien ollessa hallitusvastuussa. Oppositiossa oleville kristillisdemokraateille tilanne oli herkullinen: vasemmistoliberaali hallituskoalitio joutui taistelemaan vasemmistoterrorismia vastaan. Sisäinen turvallisuus oli eräs aihealueista, joilla oppositio pyrki haastamaan koalitiopuolueet.⁶¹⁷ Aina kun RAF iski, sisäpoliittinen ilmapiiri kiristyi⁶¹⁸. Liittokansleri Helmut Schmidt oli pragmaatikko, joka pyrki esiintymään eri ryhmittymiä kokoavana voimana⁶¹⁹. Peter Lorenzin sieppaus vuonna 1975 oli aiheuttanut liittopäivillä kiivasta väittelyä oikeusvaltion suojelemisesta ja toimenpiteistä⁶²⁰. Die Zeit kirjoitti syksyllä 1977 puolueiden käyttäneen kaksi vuotta aiemmin tapahtuneen terrori-iskun tilaisuutena poliittisten irtopisteiden keräämiseen⁶²¹. Tuolla kertaa valtio oli kuitenkin antanut periksi ja suostunut terroristien vaatimuksiin. Vuonna 1976 Liittotasavallassa oli käyty vaalikamppailua, jonka keskeisenä teemana oli ollut terrorismi. Vaaleissa CDU/CSU oli saanut 48,6 prosenttia äänistä. SPD:n osuus oli 42,4 %, mutta yhdessä FDP:n kanssa puolueet säilyttivät liittopäivillä kuitenkin enemmistön ja siten mandaattinsa

⁶¹¹ Hentilä 1993, 79

⁶¹² Scheiper 2006, 209

⁶¹³ Karjalainen 1993b, 162–163

⁶¹⁴ Päivinen 2000, 59 & 73–74

⁶¹⁵ Fürst 2001, 209–210

⁶¹⁶ Fürst 2001, 105–106

⁶¹⁷ Leisio 2008, 94–95

⁶¹⁸ Eberhardt 2007, 104–105

⁶¹⁹ Karjalainen 1993a, 116

⁶²⁰ Wunschik 2010, 64

⁶²¹ Die Zeit 9.9.1977, Kurt Becker, „Nachgeben ist gefährlich“

jatkaa hallitusyhteistyötä.⁶²²

Vasemmistoterrorismi oli eräs uhista, jotka Liittotasavallan yleinen mielipide tutkijoiden mukaan arvioi todellista vakavammiksi. Terrorismin tutkijat ovat myöhemmin todenneet, että vasemmistoterrorismi oli Liittotasavallassa marginaalinen ilmiö, joka ei muodostanut vakavaa uhkaa valtion olemassaololle. Terroristeja oli vähän, heidän kannatuksensa väestön keskuudessa oli hyvin pientä ja terroristien tuottamat aineelliset ja henkilövahingot jäivät Liittotasavallassa varsin vaatimattomiksi.⁶²³ Saksan historian uudemmissa yleisesityksissä RAF:n onnistumismahdollisuudet arvioidaan minimaalisiksi⁶²⁴. Joka tapauksessa vuoden 1977 terrori-iskujen aikaan Liittotasavallan koettiin joutuneen olemassaolonsa pahimman kriisin eteen⁶²⁵. Merkitys syntyi ennen kaikkea siitä, että vasemmistoryhmien väkivaltainen toiminta koettiin tuolloin erittäin uhkaavaksi ja sitä vastaan ryhdyttiin tiukkoihin vastatoimiin⁶²⁶. 1970-luvun valtaapitävät eivät aikoneet toistaa edeltäjiensä virhettä ja antaa demokratian vastaisten voimien kaapata vallan⁶²⁷.

Analysoitaessa terroritekojen merkitystä oikeusvaltion kannalta tulee muistaa terrorismi-käsitteeseen liittyvät assosiaatiot. Terrorismi on väkivalloin tapahtuvaa vaikuttamista poliittisten tarkoituksien puolesta. Terrorismi on politiikan tekemisen äärimmäinen ja epätoivoinen muoto, ja sen tavoitteena on saada valtio tai yksilöt muuttamaan poliittista käyttäytymistään.⁶²⁸ RAF pyrki toiminnallaan purkamaan valtion väkivaltamonopolin. Terrorismin oikeusvaltiolle tuottama uhka voidaan Paul Wilkinsonin mukaan jakaa kahteen tapaluokkaan. Uhka liberaalille demokratialle voi muodostua siitä, että valtiojohto luopuu oikeusvaltiollisuudesta puolustautuakseen terroria vastaan. Tällöin voidaan ottaa käyttöön hätätilaoikeuksia ja käyttää esimerkiksi sota-oikeutta. Toisaalta valtiojohto voi myös alireagoida terrorismiin. Valtiovalta voi epäonnistua hallituksen auktoriteetin ja lakien lainvoimaisuuden ylläpitämisessä, jolloin muodostuu uhka valtion luisumisesta anarkiaan.⁶²⁹ Wilkinsonin esittämät mallit löytyvät myös Liittotasavallan poliittisesta keskustelusta vuonna 1977. Valtion näkökulmasta huolestuttava ennakkotapaus löytyi helmikuulta 1977, jolloin Liittotasavallan ääri-vasemmistolaisista koostunut atomien energian vastainen liike mellakoi väkivalloin Brokdorfin ydinvoimalan rakentamista vastaan. Tapaus oli 1960-luvun lopun jälkeen Liittotasavallassa suurin yksittäinen mielenosoituksen

⁶²² Karjalainen 1993a, 120

⁶²³ esim. Wilkinson 2000, 26–27; Laqueur 1987, 236–239; Wright 1991, 225–232

⁶²⁴ Esim. Weber 2006, 173–177; Scheiper 2006, 189; kts. myös Haupt 2006, 67

⁶²⁵ Weber 2006, 173

⁶²⁶ Malkki & Paastela 2007, 275

⁶²⁷ Haupt 2006, 69

⁶²⁸ Paastela 2005, 22–24

⁶²⁹ Wilkinson 2000, 23, 94–95

yhteydessä tapahtunut välikohtaus⁶³⁰.

Virallisessa kielenkäytössä Liittotasavallan terrorismi katsottiin oikeudettomaksi paitsi tekojensa myös motiivinsa osalta, sillä se kohdistui valtiomuotoon, joka oli vapain ja demokraattisempi kuin mikään sen edeltäjistä.⁶³¹ Stefan Scheiperin mukaan vahvan valtion käsitys eli Liittotasavallassa renessanssiaan vuosina 1975–1977⁶³². Rote Armee Fraktion otettiin vakavana uhkana jo ennen kuin ryhmä ehti toteuttaa ensimmäistä varsinaista terrori-iskuaan toukokuussa 1972. Liittotasavallan auktoriteetti oli ollut koetuksella jo 1960-luvun opiskelijaliikkeen aikana. Valtion tuomitseminen oli ollut yleistä Liittotasavallan ulkoparlamentaarisen opposition piirissä⁶³³, ja valtiokoneiston uskottavuus oli kyseenalaistettu laajalti kansalaisyhteiskunnan silmissä. Esimerkiksi konservatiiviset tahot pelkäsivät, ettei valtio ollut ehtinyt hankkia riittävästi legitimitettä olemassaolonsa aikana. Jens Hacken mukaan Liittotasavaltaa luonnehti 1970-luvulla moraalinen valtiokriisi. Keskustelua ei käyty lainkaan mahdollisista sosiaalis-taloudellisista epäkohdista, vaan eri osapuolten näkemyksiä hallitsi epäselvä käsitys Liittotasavallasta valtiona.⁶³⁴

Teemu Sinkkonen kohdistaa tarkkailun terrorismiin reagoiviin tahoihin, sillä ne ovat hänen mukaansa oleellinen osa kokonaisuutta. Valtion on reagoitava jollain tavalla terrorismiin. Mikään terroriteko ei olisi merkityksellinen, jos se jäisi vaille reaktiota. Terrori-iskun tekijät uskovat mahdollisuuksiinsa saada aikaan halutut lopputulokset.⁶³⁵ Tutkijat ovat pohtineet terrorismin tukahduttamista voimakeinoin. Leena Malkin ja Jukka Paastelan mukaan voimakeinojen käyttöön sisältyy yleensä odotus siitä, että ne heikentävät terroristien toimintavalmiuksia ja lannistavat psykologisesti.⁶³⁶ Die Zeitissa joulukuussa 1977 vierailevana kolumnistina kirjoittaneen sosiologi Gerhard Schmidtchenin mukaan terrorismi oli melko tyypillistä kehittymättömissä ja heikosti hallituissa yhteiskunnissa. Sen sijaan demokraattiset valtiot eivät Schmidtchenin mukaan olleet vielä löytäneet oikeaa vastausta terrorismiongelmaan. Liian vahva ja tukahduttava valtio pysäyttäisi Schmidtchenin mielestä yhteiskunnan kehityksen, mutta oikeusvaltion purkaminen merkitsisi yhtä lailla ongelmia.⁶³⁷

⁶³⁰ Die Zeit 25.2.1977, Hans Schueler, "Mit Krähenfüßen gegen den Staat"; Winkler 2010, 285

⁶³¹ Tällaisia kommentteja esitti mm. Die Zeitissa Marion Gräfin Dönhoff sekä liittopäivillä esim. oikeusministeri Hans-Jochen Vogel ja oppositiojohtaja Helmut Kohl. DB 1977, 8.Wahlperiode, 22. Sitzung, sekä DB 1977, 8.Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, . Kts. Die Zeit, 7.10.1977 Marion Gräfin Dönhoff, "Hart sein, aber ohne Hass"

⁶³² Scheiper 2006, 190

⁶³³ Elias 1989, 239

⁶³⁴ Hacke 2008, 202

⁶³⁵ Sinkkonen 2007, 186–187

⁶³⁶ Malkki & Paastela 2007, 84–87

⁶³⁷ Die Zeit, 9.12.1977, Gerhard Schmidtchen, „Der Weg in die Gewalt“

Rote Armee Fraktionin tiedettiin julistaneen sodan Saksan liittotasavaltaa vastaan⁶³⁸. Ryhmä oli ottanut oikeuden omiin käsiinsä ja aikoi pakottaa valtion suostumaan ehtoihinsa. RAF katsoi Liittotasavallan demokraattisen järjestelmän olevan vain ulkokuori, jonka takaa paljastuisi vanha autoritaarinen valtio. Terroristien hyökkäyksissä todellinen kohde olivat valtio ja demokratia. Liittotasavalta puolestaan katsoi joutuneensa tekemisiin harvinaislaatuisten ja erittäin vaarallisten rikollisten kanssa.⁶³⁹ Käsitys uhkan laadusta heijastui myös rangaistustoimenpiteissä. Kiinniotetut terroristit vaativat itselleen sotavangin statusta, ja tähän vetosivat myös puolustusasianajat kertoessaan ryhmän taistelleen Vietnamin kansan nimissä Yhdysvaltoja ja Saksan liittotasavaltaa vastaan. Liittotasavalta kieltäytyi kohtelemasta RAF:n jäseniä sotavankeina, mutta katsoi näiden motiivit poliittisesti vaarallisiksi⁶⁴⁰. Vangituista terroristeista tuli tukijoukoille marttyyreita ja esikuvia.⁶⁴¹

Oikeusvaltiokeskustelu onkin vahvimmin esiin nouseva teema vuonna 1977 terrorismikeskustelussa. Cornelia Ilien mukaan parlamentaarisen puheen tavoitteena on kyseenalaistaa vastustajan poliittinen uskottavuus ja moraalit, ja samalla lisätä omaa poliittista uskottavuutta vetoamalla tasapuolisesti kuulijoiden järkeen ja tunteisiin. Parlamentaarikoiden pontimena on jatkuva tarve edistää omaa imagoaan.⁶⁴² Toisaalta liittopäivillä tutkimusajankohtana käydyistä keskusteluista ilmenee moitteita kilpailevien puolueiden edustajien puheenvuoroja ja moraalit kohtaan.

Liittotasavallan päättäjät muistuttivat usein, että terrorismin vastaisen taistelun tuli toteutua oikeusvaltion asettamien rajojen puitteissa. Sekä Die Zeitin artikkeleissa että parlamenttikeskusteluissa esiintyi painokkaita puheenvuoroja siitä, mikä olisi paras keino oikeusvaltion turvaamiseksi terrorismin uhatessa. Die Zeit esitti pääkirjoituksessaan oman käsityksensä oikeusvaltiosta huhtikuussa 1977:

*”Kaikki puhuvat nyt oikeusvaltion varjelemisesta, mutta mikä oikein on oikeusvaltio? – Oikeusvaltio ei ole mikään Pyhä Graalin malja, vaan lupaus ihmisille oikeuden toteutumisesta heidän kohdallaan. Se on suojatakuu yhtä hyvin valtion itsensä mielivaltaa vastaan kuin myös terroristien mielivaltaa vastaan.”*⁶⁴³

⁶³⁸ Kraushaar 2010, 20

⁶³⁹ Funke 2010, 190

⁶⁴⁰ Wunschik 2010, 73

⁶⁴¹ Wunschik 2010, 76

⁶⁴² Ilie 2006, 188-197

⁶⁴³ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schüler „Ein Märtyrer für das Recht“. „Alle reden heute über die Bewahrung eines Rechtsstaates, aber was ist eigentlich ein Rechtsstaat – .der Rechtsstaat ist eben kein heiliger Gral, sondern nur ein Versprechen an die Menschen, daß ihnen nach dem Maß des Menschenmöglichen Recht geschehen soll. Er ist eine Schutzgarantie vor staatlicher Willkür gleichermaßen wie gegen die Willkür von Terroristen.... „

Käsitesanakirja *Geschichtliche Grundbegriffen* mukaan oikeusvaltion (Rechtstaat) käsite merkitsee sellaista valtiorakennelmaa ja poliittista järjestystä, jossa kaikki julkisesti harjoitettu valta muodostuu lain kautta ja on alisteinen lainsäädännölle. Rechtsstaat -käsitteen historialliset juuret ulottuvat 1800-luvun alkuun, jolloin saksalaiset oikeusoppineet pyrkivät laatimaan liberaalin valtiosäännön. Valtionhallinnon tuli nojautua lainsäädäntöön ja valtion toimia tuli valvoa yksilönvapauden ja -oikeuksien nimissä. 1800-luvulta lähtien Rechtstaat on ollut yleisesti hyväksytty poliittisena tavoitteena, mutta käsite on kuitenkin sisältänyt erilaisia tulkintoja.⁶⁴⁴ Saksalaisen käsitehistorian teorian mukaan myös vakiintuneet peruskäsitteet voidaan määritellä sisällöllisesti uudelleen ajankohtaisten poliittisten tarpeiden mukaan⁶⁴⁵. Liittotasavallan poliittiset toimijat antoivat 1970-luvulla oikeusvaltion käsitteelle erilaisia sisältöjä ja pyrkivät näin vaikuttamaan terrorismikamppailussa käytettäviin keinoihin.

Oikeusvaltio -käsite kattaa useita valtion toimenpiteitä. Lakimies Cristoph Gusyn vuonna 2007 antaman määritelmän mukaan oikeusvaltio eroaa perinteisestä valtiokäsityksestä asennoitumisen osalta. Oikeusvaltio on Gusyn mielestä rakennettu nimenomaan *oikeudelle*: sen keskiössä ovat laillisuus, kansalaisuus sekä kaikkien, myös valtionvihollisten, ihmisoikeuksien tunnustaminen. Oikeusvaltio ei voi myöskään täysin vapaasti valita toimenpiteitään valtion vihollisia vastaan. Sille ovat tyypillisiä valtion sisäinen integrointi, ennustettavuus ja valtion toiminnan suora rajoitettavuus. Gusyn mukaan nämä ominaisuudet muodostavat yhtä lailla oikeusvaltion vahvuudet kuin sen heikkoudet.⁶⁴⁶

4.2 Vapaus vastaan turvallisuus

Vuoden 1977 osalta oikeusvaltiodebatti alkoi liittokansleri Helmut Schmidin antamalla hallituksen tiedonannolla 20.huhtikuuta, noin kolme viikkoa Siegfried Bubackin murhan jälkeen. Bubackin murha oli Liittotasavallassa ensimmäinen tarkasti henkilöä vastaan kohdistettu terrori-isku. Die Zeit kertoi terrorismin nousseen uudelle tasolle. Terrorismi oli jatkunut Liittotasavallassa jo monta vuotta. Die Zeit muistutti, ettei edes poliisivaltio ei kykenisi tarjoamaan absoluuttista suojaa. Jos saksalaiset halusivat elää vapaudessa, tulisi perusturvallisuuteen kuulumaan aina tietynlainen riski.⁶⁴⁷ Liittohallitus katsoi keväällä 1977 olemassa olevien lakien riittävän terrorismikamppailussa, ja kyse olisi ainoastaan lainsäädännön toimeenpanosta. Lakeja tulisi kiristää tarvittavissa kohdin, kuitenkin varoen vapauden vaarantumista. Kansalaisten luottamus oikeusvaltioon toteutuisi parhaiten, kun valtio myös toteuttaisi vapauden periaatettaan käytännössä. Liittokansleri Schmidt kertoi Saksan liittotasavallan olevan

⁶⁴⁴ Walther 1990, 74-76

⁶⁴⁵ Kts. esim. Koselleck 1996, 66

⁶⁴⁶ Gusy 2007

⁶⁴⁷ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schueler, "Ein Märtyrer für das Recht"

rakennettu Weimarin tasavallan kokemuksista oppia ottaen vapaille perustuslaeille ja asetuksille, jotka velvoittivat myös valtion puolustamiseen. Oikeusvaltioon liittyi Schmidtin käsityksen mukaan mielipiteen vapaus, ja julkisesti esitetty kritiikki ei ollut vain suotavaa vaan demokraattiselle valtiolle suorastaan toivottavaa. Schmidtin mukaan pelkkä lainsäädännön tiukentaminen ei saisi terrorismia katoamaan, joten terrorismia vastaan tulisi taistella myös ”moraalisella maaperällä”.⁶⁴⁸

CDU:n puheenjohtaja Helmut Kohl yhtyi käsitykseen siitä, että liittovaltionsyyttäjä Siegfried Bubackin murha oli hyökkäys oikeusvaltiota vastaan. Kohlin määrittelemänä oikeusvaltio tarkoitti myös vapauden puolustamista eikä ainoastaan varjelua. Liittotasavalta oli vapain valtio Saksan historiassa, eikä Bonnin tasavallasta⁶⁴⁹ saisi koskaan tulla Weimaria. Oikeusvaltion varjeleminen ei tuottaisi hyötyä, ellei samanaikaisesti nostettaisi turvallisuuden tasoa. Lainsäädäntöä tulisi kiristää perustuslain sallimien rajojen tasalle. CDU:n puheenjohtaja vetosi siihen tosiasiaan, että Liittotasavallan terrorismi oli jatkunut lähes kymmenen vuotta⁶⁵⁰ ja kehittynyt yhä vaarallisemmaksi. Bubackiin kohdistunut isku oli kylmäverinen murha, ja demokratia joutuisi kriisiin, mikäli toimenpiteisiin ei ryhdyttäisi. Poliitikkojen olisi aika todistaa puheensa taistelusta terrorismia vastaan. Kohlin mielestä oli suorastaan mieletöntä ajatella, että uhka kansalaisten vapautta kohtaan voisi tulla nimenomaan demokraattisen valtion taholta. Terrorismi oli kristillisdemokraattien puheenjohtajan mukaan pikemminkin konkreettisesti osoittanut, miten haavoittuvainen valtio vielä oli.⁶⁵¹ Helmut Kohl katsoi, ettei valtion ylireagoinnista voinut puhua terrorismin yhteydessä:

„...Kun vapaa oikeusvaltio, perustuslakivaltiomme käyttää voimansa niitä ryhmittä vastaan, jotka käyttävät vapautta väärin tuhotakseen koko valtion vapauden, en voi tunnistaa ylireagointia”⁶⁵²

Kristillisdemokraattien näkemyksen mukaan vapaus ja turvallisuus eivät olleet toisensa poissulkevia käsitteitä. Valtio voi taata kansalaisilleen järjestyksen, joka varmistaa ihmisten rauhallisen yhteiselön.

Helmut Kohl muistutti moderniin oikeusvaltioideaan kuuluneen aina paitsi vapaus itsessään myös

⁶⁴⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1447

⁶⁴⁹ Liittotasavallasta käytettiin joskus nimitystä *Bonner Republik* vuosina 1949–1999 maan hallintokaupunkina toimineen Bonnin mukaan

⁶⁵⁰ Helmut Kohl määritteli Liittotasavallan terrorismin kestäneen noin kymmenen vuotta ja käsittäneen siten myös opiskelijaradikalismien loppuajan. Esimerkiksi Die Zeit sijoitti Liittotasavallan terrorismin alkupisteen ja RAF:n perustamisajankohdan vuoteen 1970. Kts. Die Zeit 3.6.1977, Dieter E. Zimmer ”Sie protestierten nur zwei Sommer lang”

⁶⁵¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1451.

⁶⁵² DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1456. „...wenn sich der freiheitliche Rechtsstaat, unser Verfassungsstaat gegen Gruppierungen zur Wehr setzt, die diese Freiheit nur dazu mißbrauchen, die Freiheit des ganzen Landes zu zerstören, kann ich keine Überreaktion erkennen.“

vaatimus suojella yksilön vapautta: *”In dubio pro libertate.’ Sillä vapaus ja turvallisuus eivät sulje toisiaan pois...”*⁶⁵³ Klaus Hartmann (CDU) näki Liittotasavallan nuoren valtiomuodon ongelmana sen, ettei vapauden käsitteeseen ollut yhdistynyt oikeusvaltion vallankäyttöä. Terroristit hyödynsivät Hartmannin mukaan valtion itseymmärryksen epävarmuutta. Vasta käydessään päättäväisesti vihollisiaan vastaan valtio saattaisi olla vapaa.⁶⁵⁴

Sosiaalidemokraattien ryhmäpuheenvuoron pitänyt Wilfried Penner katsoi, ettei valtion tulisi provosoitua väkivaltaisen mutta lukumäärältään pienen vähemmistön edessä. Absoluuttista turvallisuutta ei valtio voisi missään tapauksessa taata, ja vapaus toteutuisi parhaiten liberaalin periaatteen kautta. Sosiaalidemokraattien mielestä valtio paitsi suojelee itseään, myös takaa oikeuden toteuttamisen ja siten huolehtii jatkuvasti omasta oikeutuksestaan yhteiskunnan silmissä. Pennerin mukaan yhteiskunta eläisi kansalaisten luottamuksesta. Valtion tehtäviin kuului yleisen hyvinvoinnin edistäminen eikä ainoastaan puuttuminen niitä vastaan, jotka tahtovat tuhota tai vähintäänkin horjuttaa valtiota.⁶⁵⁵ Toisaalta Pennerin kantaan liittyi käsitys valtion vahvasta roolista sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kautta, ja hän hahmotteli ajatuksen sosiaalisesta oikeusvaltiosta (*sozialer Rechtsstaat*), jonka tehtäviin kuului yleisen hyvinvoinnin ylläpitäminen. Käsitteiden ”valtio” ja ”oikeus” tuli Wilfried Pennerin mielestä olla muutakin kuin vain valtaapitävien työkaluja. Näin ollen oikeusvaltion varjeleminen oli alisteista perustuslain määräyksille:

*”Kun sanomme ’valtio’, emme tarkoita vain oikeutta jakavaa valtiota, vaan myös sellaista valtiota, joka edistää oikeutta!”*⁶⁵⁶

Wilfried Penner (SPD) näki Liittotasavallan puolueiden välillä olevan liian vähän keskinäistä yhteistyötä. Hän myös arvosteli oikeistoa sosiaalidemokraattien syyllistämisestä ja pitämisestä itseään ainoana oikeassa olevana tahona.⁶⁵⁷

Wilfried Penner sekä Detlef Kleinert (FDP) puolustivat liittohallituksen ponnisteluja muistuttamalla, että terrorismia esiintyi myös muissa maissa⁶⁵⁸. Edeltävän viiden vuoden aikana maailmanlaajuisesti

⁶⁵³ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung 20.4.1977, 1455. „In dubio pro libertate. Denn dass die Freiheit und Sicherheit sich nicht ausschließen...”

⁶⁵⁴ DB 1977, 8. Wahlperiode, 44. Sitzung, 29.9.1977, 3367.

⁶⁵⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1458

⁶⁵⁶ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1459. „Wenn wir ’Staat’ sagen, meinen wir nicht nur den Staat der Recht setzt, sondern wir meinen auch den Staat, der Recht durchsetzt!”

⁶⁵⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1457

⁶⁵⁸ Kleinertin puheenvuoro: DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1465.

terroristihyökkäyksissä oli saanut surmansa 240 henkilöä. Terrorismi oli kansainvälinen ilmiö, jota vastaan ei hetkessä luotaisi suojaa, mutta kamppailu terrorismia vastaan olisi siirrettävä kansainväliselle tasolle.⁶⁵⁹ Esimerkiksi tammikuussa 1977 Euroopan neuvosto oli antanut terrorismia koskevan julkilausuman, jolla pyrittiin helpottamaan kiinnijääneiden terroristien luovuttamista neuvoston valtioiden välillä⁶⁶⁰.

Hans Engelhardt (FDP) arvioi syyskuussa 1977, että oikeusvaltion tulisi tietysti olla vahva voidakseen kestää pitkän aikaa. Liberaali oikeusvaltiollinen demokratia ei kuitenkaan nojaa tunnepohjaisille mielialoille eikä yläpuolelta tulevalle valtion mielivallalle. Engelhardtin mukaan oikeusvaltio perustuu oikeudenmukaisuudelle, jolle kansalaiset ja päättäjät olivat poikkeuksetta alisteisia. Oikeusvaltio olisi kuitenkin eri asia kuin kansalaisten yksilönvapauksien summa. Oikeudenmukaisuus näet kyetään toteuttamaan ainoastaan sellaisessa yhteiskuntajärjestyksessä, jota kohtaan ihmiset tuntevat vastuuta. Engelhardtin käsityksen mukaan oikeusvaltiolla oli kansalaistensa yhteisymmärrys, ja valtion vahvuus muodostuu näin ollen kansalaisten luottamuksesta. Ilman tätä luottamusta mikään valtio ei kykenisi selviämään vaikeista haasteista.⁶⁶¹

Liittopäivillä toisensa kohtasivat kaksi erilaista oikeusvaltion määritelmää. Oikeusvaltioidiskurssissa ei luotu vastakäsitteitä, vaan keskustelua käytiin saman termin sisällöistä. Kaikki osapuolet olivat yhtä mieltä oikeusvaltioidean tärkeydestä, mutta määrittelivät tämän sisällön eri tavoin. Helmut Kohlin (CDU) ja Wilfried Pennerin (SPD) puheenvuorojen perusteella voidaan sanoa, että oikeusvaltion käsite oli syvälle juurtunut. Helmut Kohlin mielestä ”laki ja järjestys” oli syvälle oikeuskäsitykseen juurtunut käsitepari⁶⁶². Kohlin mukaan oikeusvaltio ei tarkoittanut ainoastaan yksittäisen kansalaisen vapauden turvaamista, vaan myös toimintakykyisen oikeusvaltion edistämistä ja varjelua⁶⁶³. Erot puolueiden välillä olivat siis selvästi nähtävissä keväällä 1977. Liittotasavallan poliittinen oikeisto näki nimenomaan lakien ja asetusten takaavan oikeusvaltiollisen vapauden, kun taas sosiaalidemokraatit huomauttivat oikeusvaltion legitimitetin ja siten lakien kunnioittamisen toteutuvan parhaiten vapauden kautta.

4.3 ”Mitään laiminlyömättä ja mihinkään syyllistymättä”

⁶⁵⁹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1458-1461.

⁶⁶⁰ Walther 1990, 442

⁶⁶¹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42.Sitzung, 15.9.1977, 3169.

⁶⁶² DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung 20.4.1977, 1456

⁶⁶³ DB 1977, 8.Wahlperiode, 22.Sitzung 20.4.1977, 1451

Syksyllä 1977 Liittotasavallassa koettiin pahin vasemmistoterrorismin aiheuttama kriisi. Heinäkuussa 1977 RAF surmasi Dresdner Bankin pääjohtaja Jürgen Ponton tämän huvilalla. Vasemmistoterrorismin vaarallisin vaihe alkoi, kun Hans-Martin Schleyer siepattiin 5. syyskuuta 1977. Vuorokautta myöhemmin varmistui, että kaappauksen takana oli RAF. Liittokansleri Helmut Schmidt ilmoitti välittömästi valtion puolustautuvan kaikin käytettävissä olevin keinoin⁶⁶⁴. Schleyerin kaikkiaan 45 päivää kestänyt sieppaus oli RAF:n terrorismin historian dramaattisin jakso. Tapaus järkytti kansakuntaa, sillä isku oli Liittotasavaltaa vastaan tehdyistä terrorihyökkäyksistä vaarallisin, ja se oli onnistuttu toteuttamaan tiukennetuista turvatoimista huolimatta. Liittotasavallan lehdistön reaktiot olivat masentuneita. Die Zeit antoi kidnappaamiselle jyrkän tuomion pahimpana yksilönvapauden loukkaamisen muotona, jonka vapaassa valtiossa voi kuvitella tapahtuvan⁶⁶⁵. Die Zeit kirjoitti 9. syyskuuta 1977 terroristien hyökänneen nimenomaan sitä lainsäädännöllistä järjestystä vastaan, joka turvasi kaikille kansalaisille vapauden mielivallasta. Lehti kertoi terrorismin nousseen aiemmin näkemättömälle tasolle sekä desperadojen ja fanaatikkojen haluavan pakottaa valtion polvilleen. Die Zeit kuitenkin muistutti RAF:n terroristen ja valtion käytettävissä olevan keinovalikoiman eroavan laadultaan huomattavasti toisistaan ja varoitti valtiota ylimitoittamasta voimakeinojaan. Lehti piti RAF:n terrorismin avainkysymyksenä sitä, tulisiko liberaaleja arvoja soveltaa myös sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka pyrkivät järjestyttämään niitä. Die Zeit piti tärkeänä, että keskustelu ja pohdinta liberaalin valtion periaatteista jatkuisi terrorisminkin aikana.⁶⁶⁶

Liittokansleri Helmut Schmidt muodosti kaappauksen tultua tietoon välittömästi kriisineuvoston. Die Zeitin ensimmäiset antamat tiedot Bonnista kertoivat mielialan olevan järkyttynyt, mutta samalla päättäväinen. Varsin pian kävi ilmi, että valtio kieltäytyi neuvottelemasta terroristien kanssa. Ensimmäisellä viikolla kriisineuvosto teki päätöksen voittaa aikaa ja olla suostumatta terroristien vaatimuksiin⁶⁶⁷. Die Zeit kirjoitti Schleyerin kaappauksen pakottavan liittohallituksen tekemään erittäin vaikeita päätöksiä⁶⁶⁸. Lehti ennakoijoi jo 9. syyskuuta, että alkamassa olisi hermoja vaativa koettelemus. Syyskuun 5. päivän iltana pitämässään televisiopuheessa liittokansleri Schmidt oli painottanut, ettei terrorismilla olisi ajan myötä minkäänlaisia mahdollisuuksia, sillä sitä vastassa olivat sekä valtiokoneisto että kansa⁶⁶⁹. Liittohallitus asetti tavoitteekseen Schleyerin vapauttamisen, terroristien pidättämisen sekä valtion toimintakyvyn varjelemisen.⁶⁷⁰ Vallitsi konsensus siitä, että terroristeille ei tultais antamaan

⁶⁶⁴ Scheiper 2006, 188

⁶⁶⁵ Die Zeit, 11.11.1977, Gerd Bucerius „Gegen Entführung gibt es ein Mittel“

⁶⁶⁶ Die Zeit 9.9.1977, Kurt Becker, "Nachgeben ist gefährlich"

⁶⁶⁷ Die Zeit, 16.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Kontakt halten und nichts verbauen"

⁶⁶⁸ Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Im Zeichnen geschäftiger Ohnmacht"

⁶⁶⁹ Aust 1989, 491

⁶⁷⁰ Funke 2010, 185

periksi⁶⁷¹, sillä vangittujen terroristien mahdollisen vapauttamisen katsottiin yleisesti heikentävän valtion uskottavuutta niin kotimaassa kuin ulkomailla, ja lisäävän terrori-iskujen uhkaa entisestään⁶⁷².

Liittokanslerin muodostamaan kriisineuvostoon kuuluivat muun muassa kaikkien liittopäiväpuolueiden puheenjohtajat, muutama keskeinen ministeri, keskusrikospoliisin johtaja sekä liittovaltion syyttäjä. Lisäksi neuvostoon kuuluivat sisäministerit niistä osavaltioista, joiden alueella pidettiin vangittuja terroristeja. Die Zeitin mielestä hallituksen ja opposition välinen yhteisymmärrys olisi demokraattisen valtion terrorismikamppailussa ensiarvoisen tärkeää. Lehti ymmärsi hyvin Liittotasavallan haluttomuuden suostua terroristien ehtoihin. Artikkelissaan ”Luovuttaminen on vaarallista” (Nachgeben ist gefährlich) 9. syyskuuta Die Zeit totesi, ettei sieppaustapauksiin ollut olemassa valmiita ratkaisumalleja. Peter Lorenzin sieppauksen kohdalla vuonna 1975 valtio oli suostunut vaatimukseen, sillä niin oli pelastettu Lorenzin henki. Vuonna 1977 tilanne oli Die Zeitin mukaan kuitenkin erilainen. Tukholman panttivankidraamasta vuonna 1975 lähtien Liittotasavallan päättäjien piirissä oli valtaa saanut näkemys, jonka mukaan terroristien vaatimukseen ei saisi suostua. Tässä kohdin Die Zeit yhtyi liittokansleri Helmut Schmidin näkemykseen. RAF:n jo vuosia kestänyt toiminta ja tapahtumien kulku pakottivat lehden mukaan Liittotasavallan päättäjät pysymään kovana terroristien vaatimusten edessä. Sieppattua Hans-Martin Schleyeria vastaan vaadittiin vapautettavaksi neljätoista vankia, joihin lukeutui koko RAF:n johtoryhmä. Näiden vankien mahdollisen vapaaksi pääsyn myötä pelättiin Die Zeitin mukaan jopa alkavan pysäyttämätön iskujen ja murhien sarja.⁶⁷³⁶⁷⁴

Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen liittopäivillä käsiteltiin terrorismia ensimmäisen kerran 15. syyskuuta 1977. Istunnon sävy oli sovitteleva ja yhtenäinen. Liittokansleri Helmut Schmidt linjasi antamassaan hallituksen tiedonannossa terrorismikamppailun ohjenuoran: ”*Mitään laiminlyömättä ja mihinkään syyllistymättä.*”⁶⁷⁵ Schmidin mukaan liittohallitus oli ottanut oppia aiemmista sieppaustapauksista ja suuntasi kaiken energiansa päästäkseen terrorismikamppailussa lopputulokseen, joka olisi linjassa oikeusvaltion periaatteiden kanssa. Schmidin sanoma oli selkeä:

”Liittohallituksen jäsenet, minut mukaan lukien, ovat vannoneet liittopäiville varjelevansa ja puolustavansa liittovaltion perustuslakia ja asetuksia. Minulla on vakaa aikomus noudattaa tätä

⁶⁷¹ Die Zeit 9.9.1977, Carl-Christian, Kaiser, „Im Zeichnen geschäftiger Ohnmacht”

⁶⁷² Liittokansleri Schmidt toisti kyseisen näkemyksen kaappausdraaman päätyttyä liittopäivillä. DB 1977, 8. Wahlperiode, 50. Sitzung, 20.10.1977, 3756

⁶⁷³ Die Zeit, 9.9.1977, Kurt Becker, ”Nachgeben ist gefährlich”

⁶⁷⁴ Die Zeit palasi aiheeseen kuusi viikkoa myöhemmin lentokonekaappauksen jälkeen. Kts. Die Zeit, 21.10.1977, Theo Sommer, ”Frisch gewagt, erst halb gewonnen”

⁶⁷⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 42. Sitzung, 15.9.1977, 3165. „Nichts zu versäumen, und nichts zu verschulden”

lupausta.”⁶⁷⁶

Terrorismin vastaista kamppailua tuli käydä perustuslain sallimien rajojen sisällä. Liittotasavallan perustuslain ensimmäinen ja toinen artikla velvoittivat valtion suojelemaan ihmishenkeä⁶⁷⁷. Tätä velvoitetta rikkovat ehdotukset liittokansleri tuomitsi asiattomina. Valtion ei tulisi uhkailla toimenpiteillä, joita sillä ei olisi oikeutta tai edes tahtoa toteuttaa. Annettujen puitteiden sisällä liittohallitus tulisi kuitenkin tekemään kaiken voitavansa. Schmidt valoi puheessaan lisäksi luottamusta kansalaisiin. Kriisineuvosto piti päättäjät jatkuvasti ajan tasalla. Schmidt halusi, ettei terrorismin annettaisi halvaannuttaa liittopäivien normaalia työskentelyä: puolueiden välisen keskustelun ei tulisi tauota terrorisminkaan aikana. Sisäisestä turvallisuudesta ei Liittotasavallassa kenenkään tarvitsisi olla huolissaan, sillä valtion valmiustasoa ja turvatoimia oli parannettu.⁶⁷⁸

Schleyerin sieppaus sai liittokanslerilta ankaran tuomion murhayrityksenä. Liittokansleri Helmut Schmidt tulkitsi sieppauksen hyökkäykseksi laillista yhteiskuntajärjestystä ja samalla koko kansakuntaa vastaan.⁶⁷⁹ Schmidt muistutti, etteivät mahdolliset poliittiset tarkoitusperät muuta tekojen rikollista luonnetta mitenkään:

”Terroristien kuvitelma - he käyvät sotaan kuten he sanovat - on järjetön – – – Lopettakaa mielettömät tekonne – – – He pitävät itseään valikoituna, pienenä eliittinä, jonka tehtävä on, kuten he kirjoittavat, ’vapauttaa massat.’ He erehtyvät! Massat ovat heitä vastaan.”⁶⁸⁰

CDU:n Helmut Kohl yhtyi hallituksen näkemykseen siitä, että RAF:n toiminta oli demokratiaa vastaan kohdistuvaa. Oppositiojohtaja vetosi kaikkia kansalaisia kääntymään terroristeja vastaan ja toisti toivomuksensa siitä, että puolueet yhdessä toteuttaisivat tarvittavat toimenpiteet.⁶⁸¹ FDP:n edustaja Hans Engelhardt totesi terroristien tavoitteena olevan Liittotasavallan oikeusvaltiollisen järjestyksen rikkominen. Tämän toteutuminen edellytti kuitenkin Engelhardtin mielestä sitä, että maan päättäjät

⁶⁷⁶ Ibid. „Die Mitglieder der Bundesregierung, und auch ich selbst, haben den Bundestag geschworen, das Grundgesetz und die Gesetze des Bundes zu wahren und zu verteidigen. Ich habe den festen Willen diesen Tat zu genommen“

⁶⁷⁷ Kts. esim. DB 1977, 8.Wahlperiode, 50. Sitzung, 20.10.1977, 3756

⁶⁷⁸ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42.Sitzung, 15.9.1977, 3165

⁶⁷⁹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42.Sitzung, 15.9.1977, 3166

⁶⁸⁰ Ibid. „Die Vorstellung der Terroristen, sie führen einen Krieg, wie sie sagen, ist eine absurde Vorstellung – – – Beenden Sie Ihr irrsinniges Unternehmen – – Sie halten sich für eine ausgewählte kleine Elite, deren Aufgabe ist, so schreiben Sie, ‚die Massen zu befreien‘. Sie irren sich! Die Massen stehen gegen sie.“

⁶⁸¹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 42. Sitzung, 15.9.1977, 3167.

menettäisivät itse uskonsa käsityksiinsä ja vakuutteluihinsa⁶⁸².

Syyskuun 6.päivänä, välittömästi Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen, kriisineuvosto asetti voimaan uutissulun, jossa tiedotusvälineitä vedottiin pidättäytymään tutkimusten raportoinnista Schleyerin kidnappauksen aikana. Liittohallitus vetosi lehdistöpäällikkö Klaus Böllingin välityksellä saksalaiseen mediaan ja uutistoimistoihin, etteivät nämä julkaisi ilman sisäministeriön hyväksyntää tietoa, joka voisi olla haitallista terrorismitutkinnan kannalta. Uutissulku koski ainoastaan viranomaisia ja merkitsi sitä, ettei virallisia tietoja Schleyerin kaappauksen vaiheista enää annettu. Uutissulun perusteena oli terroristien halu hyötyä negatiivisista uutisista ja pelko, että me demoralisoivat kansaa.⁶⁸³ Terroristien uskottiin käyvän psykologista sotaa, jonka työvälineenä oli media. Klaus Bölling perusteli Die Zeitin kirjoituksessaan uutissulkua muistuttamalla lehdistön roolista valtion uskottavuuden ylläpitämisessä. Terrorismi kohdistui koko yhteiskuntaa vastaan, eikä siten vastuu sen torjumiseen kuulunut ainoastaan valtiolle. Uutissulku oli poikkeuksellinen toimenpide, mutta Böllingin mukaan sitä ei ollut tarkoitus vastaisuudessa käyttää. Myös kriisineuvoston kokouspöytäkirjat olivat salaisia, ja ne julkaistiin vasta jälkepäin⁶⁸⁴. Uutissulusta huolimatta terrorismi oli koko syksyn ajan erittäin paljon käsitelty aihe mediassa, ja Schleyerin tuleva kohtalo herätti julkisessa sanassa paljon spekulatiota.⁶⁸⁵

Die Zeit hyväksyi uutissulun pitkin hampain. Lehden suhtautuminen uutissulkuun oli koko kriisin ajan kriittinen, ja siten Die Zeit poikkesi asennoitumisellaan useimmista muista saksalaisista lehdistä. Jo 9. syyskuuta Die Zeit ilmaisi yllättyneisyytensä paitsi itse sulusta myös siitä, miten yksimielisesti Liittotasavallan lehdistö hallituksen asettamaa kehotusta noudatti. Die Zeit kirjoitti lehdistön tiedonvälityksperiaatteiden olevan koetuksella viranomaisten toimien takia, ja että ilman Hans-Martin Schleyerin kaappauksen aiheuttamaa järkytystä tällainen ratkaisu tuskin olisi tullut kuuloonkaan.⁶⁸⁶ Uutissulku oli lehden mielestä toisaalta merkki valtion neuvottomuudesta uudenlaisen tilanteen edessä⁶⁸⁷. Kaappauksen kestäessä Die Zeit kertoi paineiden uutissulun pitävyyttä kohtaan lisääntyvän. Seuranneina viikkoina Die Zeit muistutti kansalaisten tiedonsaantioikeudesta ja huomautti, ettei uutissulku käytännössä ollut täysin aukoton. Tietoa saattoi tihkua ulkomaisten lehtien kautta, esimerkiksi ranskalainen lehti Libération julkaisi terroristien ottaman kuvan Schleyerista⁶⁸⁸. Kyseenalaistavasta asenteestaan huolimatta Die Zeit noudatti Liittotasavallan muiden lehtien tavoin

⁶⁸² DB 1977, 8.Wahlperiode, 42.Sitzung, 15.9.1977, 3169

⁶⁸³ Balz 2008, 263

⁶⁸⁴ Die Zeit, 4.11.1977, ei kirjoittajaa, „Das Drama der 45 Tage“

⁶⁸⁵ Balz 2008, 262

⁶⁸⁶ Die Zeit, 16.9.1977, Kurt Becker „Räsön und Nerven“

⁶⁸⁷ Die Zeit, 23.9.1977, Günter Hofmann, „Ein Planquadrat in Verteidigungsstellung,“

⁶⁸⁸ Die Zeit, 7.10.1977, „Information als Schweigegeld“

kuuden viikon ajan kuuliaisesti uutissulkua.⁶⁸⁹

Die Zeit toivoi oikeusvaltion periaatteiden kestävän myös Schleyerin kaappauksen aikana. Keskustelu terrorismista ei saisi nakertaa Liittotasavallan oikeuskäsitystä. Sikäli kuin rationaalinen keskustelu vielä olisi mahdollista, parhaiten oikeusvaltio puolustautuisi lehden mukaan punnitsemalla hallituksen ja opposition ohjelmat ja sovittamalla ne yhteen Liittotasavallan arvoja mukaillen. Keskusrikospoliisille tulisi antaa kaikki sen toivomat resurssit, mutta ”saksalaista FBI:tä” siitä ei tulisi rakentaa. Die Zeit vetosi poliisiin taannoiseen menestykseen ja ensimmäisen terroristisukupolven pidätykseen. Valtio oli näyttänyt jo kerran, vuonna 1972, että keskittämällä kaikki voimat terrorismi voidaan voittaa. Hallituksen ja opposition tulisi muistaa tämä sen sijaan, että asetetaan toivo uusiin säädöksiin.⁶⁹⁰

Syyskuun 7.päivä historioitsija Golo Mann kirjoitti päivälehti Die Weltissä Liittotasavallan olevan käytännössä sisällissodassa. Kysymyksellä ”Quo Vadis?” otsikoidussa artikkelissa Mann arvioi valtion joutuneen vastakkain aivan uudenlaisen ja julman sisällissodan muodon kanssa. Golo Mann uskoi RAF:n kykenevän kansainvälisen terrorismin tukemana voittamaan valtion, mikäli asianmukaisiin vastatoimiin ei ryhdyttäisi. Terroristien Schleyerin kaappauksen yhteydessä osoittama kylmäverisyys oli vakuuttanut Mannin tilanteen uhkaavuudesta, ja hän vaati valtiolta tiukempia toimia terrorismia vastaan. Arvionsa Golo Mann perusti RAF:n oletettuun 1200 tukijaan sekä näiden ulkomaalaisilta terroristeilta saamaan tukeen. Historioitsija Mann kirjoitti lisäksi Liittotasavallan olevan täysin viaton terrorismiin, eli hän ei maininnut terrorismin takana olevan mitään yhteiskunnallista syytä.⁶⁹¹ Sotametaforat olivat yleisesti käytettyjä terrorismista kirjoitettaessa. Konservatiivilehdistö vertasi RAF:n terrorismia sisällissotaan ja julkaisi asiantuntijoiden arvioita, jotka korostivat terroristien epätavallista kylmäverisyyttä tavalliseen rikollisuuteen verrattuna. RAF:n vastaista kamppailua verrattiin Springer -konsernin lehtien sivuilla sodanaikaiseen taisteluun partisaaneja vastaan.⁶⁹²

Virallisesti Liittotasavalta ei mieltänyt terrorismikamppailua sotatilaksi. Liittopäiväkeskusteluista ei löydy merkkiä siitä, että Golo Mannin näkemykseen olisi yhdytty päättäjien taholta. Päinvastoin oikeusministeri Hans-Jochen Vogel (SPD) ja liittopäiväedustaja Hans Engelhardt (FDP) linjasivat Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen, että kriisitilanteesta huolimatta näkemys sisällissodasta oli

⁶⁸⁹ Die Zeit, 7.10.1977, Klaus Bölling, „Keine Aufforderung zur Kumpanei“

⁶⁹⁰ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, ”Das Geschäft der Feinde besorgen“

⁶⁹¹ Balz 2008, 284 & 288

⁶⁹² Balz 2008, 289

väärä ja harhaanjohtava.⁶⁹³ Hallituspuolueiden taholta käsitys Liittotasavallasta partisaanikamppailussa tai minkäänlaisessa sotatilassa torjuttiin siis suoralta kädeltä⁶⁹⁴. Myöskään oppositiopoliitikko Alfred Dregger (CDU) ei lokakuussa 1977 katsonut terrorismin voivan olla sotaa sanan perinteisessä merkityksessä, sillä sotatilanne saattoi hänen mielestään vallita ainoastaan valtioiden välillä. RAF:n terrorismi ei liioin ollut sisällissotaa, sillä Dreggerin mukaan kansalaiset eivät olleet konfliktissa osallisina eivätkä Liittotasavallan puolueet toisiaan vastassa. Kyse oli pienen ryhmittymän toteuttamista järjestelmällisistä hyökkäyksistä valtiota vastaan, mikä oli joka tapauksessa paljon vaarallisempaa kuin tavanomainen rikollisuus.⁶⁹⁵

Liberaali media tyrmäsi ajatuksen sotatilasta täysin. Vaikka RAF olikin aloittanut aseellisen taistelun valtiota vastaan, jo pelkästään puhumisen sisällissodasta katsottiin olevan myönnitys terroristeille⁶⁹⁶. Die Zeit ja Der Spiegel näkivät sotatilasta puhumisen pyrkimykseksi oikeuttaa kovemmat terrorismin vastaiset menetelmät⁶⁹⁷. Golo Mann oli vaatinut terroristeilta evättävän oikeuden haluamiinsa asianajajiin ja lopulta riisuttavan kansalaisoikeudet, mikäli he käyttäisivät näitä väärin⁶⁹⁸. Der Spiegelin mielestä kamppailua ei käyty pelkästään valtion ja terrorismin välillä, vaan myös oikeusvaltioon liittyvien eri käsitysten kesken. Terrorismikamppailun yhteydessä oikeusvaltio saattaisi menettää jotain, mitä ei saisi takaisin⁶⁹⁹. Die Zeit muistutti Liittotasavallan perustamisen yhteydessä syntyneen yhteisen takuun, joka oli luotu demokraattisen järjestelmän pohjaksi. Tämä yhteisymmärrys oli kestänyt jo lähes kolme vuosikymmentä. Lehti kysyi syyskuussa 1977, tultaisinko terrorismikeskustelun myötä kyseinen arvo unohtamaan. Die Zeit kirjoitti terrorismin asettavan haasteen myös kyvylle järkevään ajatteluun ja toimintaan.⁷⁰⁰

Puheet sisällissodasta olivat Die Zeitin mielestä pahasti virheellisiä. Liittotasavalta ei käynyt sotaa eikä valtio ollut liioin ollut sotatilanteessa Weimarin tasavallan aikanaan; Saksan historiassa sisällissotaa vastaava tilanne oli lehden mukaan vallinnut edellisen kerran vuonna 1848. Die Zeit rinnasti Golo Mannin kirjoituksen Heinrich Böllin sisällissotakannanottoon vuonna 1972; tuolloin Böll oli kirjoittanut Liittotasavallassa syntyneen sodan Ulrike Meinhofin terroristisukupolvea vastaan. Golo Mannin ja Heinrich Böllin näkemykset olivat olleet vastakkaisia, mutta molemmat olivat – Die Zeitin mielestä

⁶⁹³ Vogelín maininta löytyy Bundesrat 1977, 42. Sitzung, 30.9.1977, 227. Engelhardtin lausunto kts. DB 1977, 8.Wahlperiode, 42.Sitzung, 15.9.1977, 3169.

⁶⁹⁴ Balz 2008, 290

⁶⁹⁵ DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4099

⁶⁹⁶ Balz 2008, 284

⁶⁹⁷ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, "Das Geschäft der Feinde besorgen"; Spiegelin kanta kts. Balz 2008, 284

⁶⁹⁸ Balz 2008, 284

⁶⁹⁹ Tällaisen kannan esitti Der Spiegelin kustantaja Rudolf Augstein. Kts Balz 2008, 291

⁷⁰⁰ Die Zeit 9.9.1977, Kurt Becker, „Räson und Nerven“

erheellisesti – käyttäneet sisällissota -termiä.⁷⁰¹ Käytetyllä terminologialla oli lehden mielestä vaikutus siihen, miten terrorismi ymmärrettiin. Die Zeit katsoi terroristien muodostavan pienen, rajallisen joukon, jolla oli jyrkät rajat muuhun yhteiskuntaan nähden⁷⁰². Sisällissodasta puhuminen kyseisen ”murhaajajoukon” yhteydessä olisi räikeän yliampuvaa ja pikemminkin tunnustaisi RAF:lle tämän halajavan statuksen.⁷⁰³ Sisällissota-ajatuksen lietsominen tuskin tekisi kansalaisia valppaammiksi ja suojautuneemmiksi terrorismia vastaan, vaan lehden mukaan päinvastoin myrkyttäisi maan ilmapiiriin. Die Zeit toisaalta huomautti vangittujen terroristien tapaamiskiellon jo käytännössä toteuttavan Golo Mannin ajatuksen⁷⁰⁴. RAF:n terrorismi oli Die Zeitin arvion mukaan kiistatta suunnattu markkinatalousyhteiskunnan rakenteita vastaan, mutta hyökkäyksen kohde ei saisi reagoida väärin.⁷⁰⁵

Kaksi vuotta kestänyt RAF:n ensimmäisen sukupolven oikeusprosessi oli päättynyt keväällä 1977. Andreas Baader, Gudrun Ensslin ja Jan-Carl Raspe olivat boikotoineet oikeusistuntoja, joissa heidät lopulta tuomittiin elinkautisiin vankeusrangaistuksiin. Liittotasavallan oikeuslaitos kohteli terroristeja nimenomaan rikollisina, ja juridisesti RAF:n jäsenet tuomittiin tekojen rikollisten luonteen perusteella.⁷⁰⁶ Lehti ei nähnyt RAF:n ensimmäisellä sukupolvella olleen pienintäkään onnistumisen mahdollisuutta taistelussa valtiota vastaan.⁷⁰⁷ Die Zeit piti terroristeille annettuja tuomioita asianmukaisina ja pääpiirteittäin oikeana, mutta löysi kritisoitavaa oikeusprosessin kulusta. Lehti piti tärkeänä pienistäkin asioista huolehtimista oikean esimerkin takia. Oikeusvaltion uskottavuus ja luottamus kumpusivat Die Zeitin mukaan rikkumattomuudesta vaikeimpienkaan haasteiden edessä. Nämä seikat herättäisivät lehden mielestä radikaalipiireissä enemmän luottamusta oikeusvaltioon kuin rangaistuksen pelko.⁷⁰⁸

Oikeusoppinut Joachim Wagner pohti joulukuussa 1977 Die Zeitissa julkaistussa kolumnissaan poliittisen rikollisuuden käsitettä. Wagnerin mukaan murhista ja rikoksista tekee poliittisia se, että niitä pyritään oikeuttamaan⁷⁰⁹. Terrorismi oli kiistatta suunnattu valtiota vastaan⁷¹⁰, mutta Wagnerin mielestä käsitteet poliittisesta ja tavanomaisesta rikollisuudesta eivät kuitenkaan välttämättä sulkeneet toisiaan pois. RAF:n tekojen saattoi selvästi katsoa kumpuavan poliittisista tarkoituspäristä, mutta historia tunsu useita vallankumouksia, joiden vaiheisiin liittyi vastaavanlaista, ”tavallista” rikollisuutta. Viimeistään

⁷⁰¹ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, ”Das Geschäft der Feinde besorgen“

⁷⁰² Die Zeit, 7.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Hart sein, aber ohne Hass“

⁷⁰³ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, ”Das Geschäft der Feinde besorgen“,

⁷⁰⁴ Die Zeit, 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“

⁷⁰⁵ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, ”Das Geschäft der Feinde besorgen“

⁷⁰⁶ Diewald-Kerkmann 2010, 56; Winkler 2010, 290

⁷⁰⁷ Die Zeit, 6.5.1977, Hans Schueler, ”Scheitert die Justiz an Terroristen?“

⁷⁰⁸ Ibid.

⁷⁰⁹ Die Zeit, 11.11.1977, Joachim Wagner, „Sind Terroristen politische Straftäter?“

⁷¹⁰ Die Zeit, 14.10.1977, Harry Pross, „Fahndung in der Geschichte“

Frankfurtin tavaratalopolttoista vuonna 1968 lähtien Liittotasavaltaa oli askarruttanut kysymys poliittisesta rikollisuudesta. Liittotasavallan lainsäädäntö ei tuntenut eroa poliittisen ja muunkaltaisen rikollisuuden välillä, ja tuomioistuimen edessä RAF:n jäseniä kohdeltiin kuin tavallisia lainrikkoojia. Terminologialla oli Wagnerin mielestä kuitenkin merkitystä tavoiteltaessa kansainvälistä yhteisymmärrystä rikollisuuden eri lajeista ja sovittaessa yhteisistä käytännöistä esimerkiksi terroristien luovutuskysymyksissä.⁷¹¹ Joulukuussa 1977 Die Zeitissa vierailevana kolumnistina kirjoittaneen valtiotieteilijä Karl Dietrich Bracherin mukaan terroristien näkeminen poliittisina toimijoina oli tärkeää heidän motiivinsa ja vaarallisuutensa käsittämiseksi. Terrorismin alentaminen vain tuhoavaksi rikollisuudeksi merkitsi Bracherin mielestä RAF:n muodostaman uhkan aliarvioimista.⁷¹²

Välittömästi Schleyerin sieppauksen syyskuussa 1977 jälkeen liittohallitus katkaisi vangittujen terroristien yhteydenpidon ulkomaailmaan. Oikeisto oli ehdottanut tapaamiskieltoa jo huhtikuussa Siegfried Bubackin murhan jälkeen⁷¹³, sillä asianajajiensa välityksellä terroristien uskottiin pitävän yhteyttä paitsi toisiinsa myös Schleyerin kidnappauksesta vastuullisiin henkilöihin. Niin kauan kuin kaappausdraama jatkuisi, vangittujen terroristien tai terrorismista epäiltyjen minkäänlainen yhteydenpito toisiinsa tai ulkomaailmaan oli kielletty. Liittotasavallan lainsäädäntö ei mahdollistanut tapaamiskiellon (*Kontaktsperre*) asettamista, mutta tapaamisten puolustusasianajajien kanssa katsottiin mahdollistaneen vangittujen terroristien ja Schleyerin kidnappaajien yhteydenpidon. Tästä syystä osavaltioiden oikeusministerit olivat jo hyväksyneet lain rikoslain 34. pykälän nojalla, ja ehdotus terroristien eristämisestä tuotiin pikavauhtia liittopäivien käsiteltäväksi.⁷¹⁴

Tapaamiskielto oli esimerkki lainsäädännöstä, johon yhtyivät hallitus että oppositio. Syyskuun 29.päivänä liittopäivillä käsitellyn lakiesityksen takana olivat kaikki parlamenttiryhvät, mutta SPD:n vähemmistö vastusti lakia. Edustaja Manfred Coppick (SPD) moitti lakiesitystä oikeusvaltion periaatteiden loukkaamiseksi⁷¹⁵. Coppickin mielestä oikeus häiritsemättömään puolustusasianajoon oikeudenkäynnissä kuului oikeusvaltion perusarvoihin. Tapaamiskiellon myötä voisi yhtä hyvin määrätä, ettei terroristeja saisi enää ollenkaan puolustaa.⁷¹⁶ Liittopäiväpuheenvuoroissa oltiin kuitenkin pääasiassa yksimielisiä asianajajatapaamisista Schleyerin kaappauksen mahdollistaneena ja sitä jopa pitkittäneenä seikkana. Esimerkiksi Klaus Hartmann (CDU) ja Hubert Weber (SPD) korostivat

⁷¹¹ Die Zeit, 11.11.1977, Joachim Wagner, „Sind Terroristen politische Straftäter?“

⁷¹² Die Zeit, 2.12.1977, Karl Dietrich Bracher, „Die missbrauchte Demokratisierung“

⁷¹³ Die Zeit, 15.4.1977, Kurt Becker „Ein Märtyrer für das Recht“

⁷¹⁴ DB 1977, 8.Wahlperiode, 44.Sitzung, 29.9.1977, 3372

⁷¹⁵ DB 1977, 8.Wahlperiode, 44.Sitzung, 29.9.1977, 3374

⁷¹⁶ Die Zeit, 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“

tapaamiskiellon merkitystä perustuslain puolustamisena⁷¹⁷. Hans Engelhardt (FDP) tulkitsti tapaamiskieltoehdotuksen merkitsevän sitä, ettei Liittotasavalta ollut päivänpaistevaltio, vaan kykenevä toimimaan vaikeillakin hetkillä.⁷¹⁸ Hallitus oli jo aiemmin tiukentanut tutkintovankeuden asetuksia 14 vuorokauteen. Useimmat liittopäiväedustajat sekä hallituspuolueiden että opposition riveistä katsoivat tapaamiskiellon instrumenttina oikeusvaltion puolustamiseksi: Valtion tehtävä oli suojella oikeutta ja kansalaisia terrorismilta. Liittopäivien oppositio kuvasi tapaamiskieltoa tärkeäksi päätökseksi, joka vihdoinkin osoitti valtion ottavan RAF:n hyökkäyksen vakavasti.⁷¹⁹

Die Zeit oli tapaamiskieltoa vastaan, sillä se katsottiin liian pitkälle meneväksi toimenpiteeksi. Lakiehdotus oli ainutlaatuinen Liittotasavallan historiassa, ja lehden mielestä ristiriitainen liittokanslerin julistamien periaatteiden kanssa. Die Zeit kertoi jo aikaisempien terrorismipidätysten yhteydessä tapahtuneen myös erehdyksiä, joita ei olisi ollut mahdollista korjata ilman mahdollisuutta lainopillisten neuvonantajien tapaamiseen. Näin ollen tapaamiskielto saattoi olla haitallinen yksilön oikeusturvan kannalta. Lisäksi läheskään kaikkien puolustusasianajajien ei ollut voitu osoittaa syyllistyneen terrorismin avustamiseen.⁷²⁰ Die Zeitin mielestä pelkkä mahdollisuus oikeuksien väärinkäyttöön olisi väärä peruste ottaa kyseiset oikeudet pois⁷²¹. Lehti ymmärsi Schleyerin kaappauksen olevan nimenomaisena taustatekijänä lakiesitykselle, mutta ei nähnyt tapaamiskiellosta olevan tutkimuksille selvää hyötyä⁷²². Laki olisi toteutuessaan lehden mielestä arpi oikeusvaltion kasvoilla⁷²³. Joka tapauksessa tapaamiskielto sai juridisen vahvistuksen liittopäivien hyväksytyttyä sen 30. syyskuuta 1977 selvin luvuin⁷²⁴.

Die Zeit kantoi huolta siitä, että valtion toimien piti olla laillisia ja oikeusvaltion hengen mukaisia. Oikeusvaltio joutui jatkuvasti kysymään itseltään, missä rajan kansalaisten turvaamisen ja yksilön vapauksien välillä tulisi kulkea. Die Zeit huomautti, ettei edes poliisivaltio pystyisi takaamaan kenellekään absoluuttista suojaa.⁷²⁵ Die Zeit toi myös Schleyerin kaappausdraaman aikana esiin rinnastuksen terrorismista valtion mielivaltaa vastaan. Vaatimukset vangittujen terroristien uhraamisesta merkitsisivät ongelmiin vastaamista valtioterrorilla. Jyrkimmät puheenvuorot kostotoimenpiteistä vangittuja terroristeja kohtaan saivat Die Zeitilta ehdottoman tuomion ja

⁷¹⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 44. Sitzung, 29.9.1977, 3367; DB 1977, 8. Wahlperiode, 44. Sitzung, 29.9.1977, 3368

⁷¹⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 44. Sitzung, 29.9.1977, 3369

⁷¹⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 44. Sitzung, 29.9.1977, 3375; Die Zeit, 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“,

⁷²⁰ Die Zeit, 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“

⁷²¹ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schueler „Ein Märtyrer für das Recht“

⁷²² Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler „Das Geschäft der Feinde besorgen“

⁷²³ Die Zeit, 7.10.1977, Hans Schueler „Die Kontaktsperre geht zu weit“; Die Zeit 7.10.1977, Günter Hoffmann, „Stramm und stumm“

⁷²⁴ Kts. Die Zeit, 7.10.1977, „Die Kölner Lektion“

⁷²⁵ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schueler, „Ein Märtyrer für das Recht“

kauhistelun.⁷²⁶

Die Zeitin filosofian toi selkeimmin esiin Marion Gräfin Dönhoff elokuussa 1977. Dönhoffin mielestä autoritaarinen ja kaikkea säätelevä valtio tukahduttaisi vapauden, ja tulisi lopulta tuhoutumaan jos ei sisältä, niin ainakin ulkoapäin. Demokraattinen valtio, joka uskoisi pystyvänsä murtamaan jokaisen tabun, johtaisi puolestaan rakenteiden hajoamiseen ja kaiken sallivaan yhteiskuntaan (*permissive society*). Tällainen enemmistöä tyydyttämätön tila ajautuisi pitkällä aikavälillä uuden järjestyksen tarpeeseen ja ”vahvan johtajan” kaipuuseen. Kumpikaan vaihtoehto ei ollut toivottava. Dönhoffin filosofian mukaan jokainen yhteiskuntajärjestelmä luo ajan myötä oman vastateesinsä. Kokenut päätoimittaja suosi näiden kahden vaihtoehdon väliltä kultaista keskietä.⁷²⁷

Die Zeit oli Liittotasavallan valtaapitävien kanssa yhtä mieltä siitä, että terrorismi muodosti uhkasta nimenomaan yhteiskuntaa ja tasavaltaa vastaan. Harry Pross analysoi artikkelissaan, ettei Rote Armee Fraktionin terrorismi siten missään nimessä voinut olla epäpoliittista. Terroristit eivät tehneet rikoksiaan ansaitakseen rahaa, vaan heitä ajoi viha olemassa olevaa valtiorakennetta kohtaan. Tarkasti ottaen Pross ei kuitenkaan nähnyt uhan alla olevan itse valtion vaan tasavallan (*Republik*). Harry Pross uskoi Liittotasavallan kestäväksi valtiona, mutta käyty terrorismikeskustelu heijastui joka tapauksessa länsisaksalaiseen yhteiskuntaan. Syksyn 1977 aikana suuttumus purkautui julkisuudessa nimenomaan älymystöä vastaan, sillä he olivat Prossin mukaan helppo syntipukki. Pross huomautti purevasti intellektuellien joutuneen julkisuudessa pilkan kohteeksi sen takia, että toisin kuin RAF:n murhaajat he eivät kantaneet konepistoolia.⁷²⁸

Syyskuussa 1977 Saksan evankelinen ja katolinen kirkko esittivät julistuksen, joka toivoi valtiolle tukea kamppailussa terrorismia vastaan. Monissa yhteyksissä muistutettiin vain vahvan valtion saattavan suojella terrorismilta ja kansalaisten odottavan siltä näyttöjä.⁷²⁹

Osavaltiopresidentti Hans Filbinger esitti 30. syyskuuta 1977 pidetyssä liittoneuvoston kokouksessa käsityksensä valtiosta:

”Auktoriteetti, oikeus ja järjestys eivät ole mitään sortavia ilmiöitä - - valtion, joka haluaa olla enemmän kuin yhdistys materiaalistien etujen täyttämiseksi, täytyy tunnustaa perusarvonsa ja suuntautua niitä

⁷²⁶ Die Zeit, 7.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Hart sein, aber ohne Hass“,

⁷²⁷ Die Zeit, 5.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff „Wenn alles in Frage gestellt wird...“

⁷²⁸ Die Zeit, 14.10.1977, Harry Pross „Fahndung in der Geschichte“

⁷²⁹ Balz 2008, 304

kohti.”⁷³⁰

Hanno Balzin tekemän havainnon mukaan valtion ja yhteiskunnan vastakkainasettelu, joka oli ollut tyypillistä 1960-luvun liikehdinnälle, näytti vuonna 1977 kuihtuneen⁷³¹. Autoritaarisen valtion paluu sai Liittotasavallan mediassa vuonna 1977 melko laajan hyväksynnän. Springer-konsernin lehdistö yhtyi kirkkojen antamaan julistukseen ja totesi terrorismin aikana valtion osoittaneen kuuluvansa yhteiskunnan yläpuolelle.⁷³² Schelswig-Holsteinin osavaltion pääministeri Gerhard Stoltenberg vetosi Liittoneuvoston istunnossa vahvan valtion puolesta huomauttaen sen suojelevan anarkiaa vastaan⁷³³. Myös Die Zeit totesi syyskuussa 1977 RAF:n terrorin lisänneen vahvan valtion kaipuuta. Theo Sommerin artikkeli otsikolla ”Valtiosta, jonka haluamme” (*Vom Staate den wir wollen*) analysoi terrorismin hälventäneen valtion ja yhteiskunnan välisen ristiriidan: yleinen järkytys terrorin johdosta on saanut monet huomaamaan, että vain valtio taata jäsenilleen turvaa ja kehitysmahdollisuudet. Konkreettisimmin tämän esitti Sommerin mielestä Saksan evankelisen kirkon julistus, jonka mukaan vain vahva valtio voi olla liberaali. Sommerin mukaan tällaisia ajatuksia ei edeltävinä vuosina ollut Liittotasavallassa esitetty kovinkaan painokkaasti eikä varsinkaan vasemmistolaisiin tai liberaaleihin itsensä lukevilta tahoilta. Sommerin mielestä konfliktien kieltäminen ja yhdenmukaisuusvaltioon johtaminen olisi tuhoisaa. Artikkelissaan Theo Sommer hyväksyi vahvemman valtion taisteltaessa terrorismia vastaan, mutta valtio ei saisi turvallisuuden nimissä tehdä mitä tahansa. Sommer toisaalta näki kriisineuvostotyöskentelyn puolueille hyvänä mahdollisuutena harjoittaa yhteistyötä ja neuvottelevaa politiikkaa.⁷³⁴

Marion Gräfin Dönhoff ihmetteli, miksi Liittotasavallan kaltainen vakaa valtio antoi itsensä provosoitua muutaman kymmenen häirikön edessä. Terroristit olivat yhä enemmän etäällä työväestöstä ja eliitistä. He elivät yhteiskunnassa, jonka kansalaiset saattoivat elää verraten huoletonta ja turvattua elämää. Liittotasavallan työväestö ei ollut luokkatietoista eikä millään muotoa altis RAF:n propagandalle. Die Zeitin varsinaisesta linjasta poiketen emerita-päätoimittaja antoi tunnustusta liittohallitukselle uutissulun toteuttamisessa. Liittokansleri Helmut Schmidt oli Dönhoffin mielestä pitänyt hyvin valitsemansa linjan, ja valtio oli vastannut terrorismiin sekä joustavasti että tarpeen tullen tiukasti. Dönhoff määritteli RAF:n kamppailun tuhoon tuomitukseksi eikä kenelläkään pitäisi olla epäilystä siitä,

⁷³⁰ „Autorität, Recht und Ordnung sind keine repressiven Phänomene – — Ein Staat, der mehr sein will als eine Veranstaltung zu Befriedigung materieller Bedürfnisse, muss sich zu den Grundwerten bekennen und für sie eintreten.“ Bundesrat, 1977, 449.Sitzung, 30.9.1977, 231

⁷³¹ Kts. myös Schildt & Siegfried 2009, 278

⁷³² Balz 2008, 306

⁷³³ Bundesrat 1977, 451. Sitzung, 4.11.1977, 239

⁷³⁴ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer „Vom Staate den wir wollen“

miten terrorismin ajan myötä käy. Oikeusvaltion ja yhteiskunnan kohtalo olisi siten täysin kiinni kansalaisten omista reaktioista ja käytöksestä.⁷³⁵

Stefan Scheiperin mukaan uutissulun avulla valtio minimoi yhteiskunnan vaikutusmahdollisuudet terrorismikeskustelussa⁷³⁶. Sekä Liittotasavallan konservatiivit että liberaalit tahot vetosivat RAF:n terrorismin uhan alla Weimarin tasavallan kokemuksiin. Johtopäätökset historiasta olivat kuitenkin erilaiset: CDU ja Liittotasavallan konservatiivinen lehdistö muistelivat Weimarin tasavallan heikkoutta uhan edessä, kun taas liberaalit pelkäsivät kansallissosialismin pakkovaltaa.⁷³⁷ Inka Leision mukaan vasemmistoliberaali Sddeutsche Zeitung ei pitänyt syksyllä 1977 Liittotasavallan tilannetta huolestuttavana, sillä Weimarin tasavallassa attentaatit olivat herättäneet aivan toisenlaista vastakaikua kuin Liittotasavallassa. Lehden mielestä erityisen vaaran muodosti sellainen tilanne, jossa oikeusvaltiota jouduttaisiin puolustamaan terrorismin synnyttämältä reaktiolta.⁷³⁸ Die Zeitin mielestä todennäköisesti paras keino taistella terrorismia vastaan oli tyyneys. Die Zeitin mielestä vastuunkantoon kuului paitsi välttämättömien ratkaisujen läpivieminen, myös kyky vastustaa houkutus venyttää oikeusvaltion rajoja⁷³⁹.

4.4 Lainsäädännölliset toimenpiteet terrorismin pysäyttämiseksi

Liittotasavalta joutui menemään oikeusvaltion rajoille terrorisminvastaisessa taistelussa. Saksan johtavien puolueiden mielipiteet erosivat keinoissa terrorismin pysäyttämiseksi. Eriävät käsitykset oikeusvaltion turvaamisesta heijastuivat myös keskustelussa lainsäädäntöön. Sosiaalidemokraattien ja liberaalien hallituskoalitio näki oikeusvaltion vahvistuneen riittävässä määrin jo aikaisempien toimenpiteiden myötä, kun taas kristillisdemokraatit katsoivat, ettei liittohallitus ollut tehnyt kaikkea mahdollista terrorismin pysäyttämiseksi. Vuonna 1968 voimaan astuneet hätätilalait olivat olleet lainsäätäjän ensimmäinen askel valtion turvallisuuden puolesta. Hätätilalait olivat olleet poliittisesti poikkeuksellisen arka ratkaisu, sillä Hitlerin valtakauden tiedettiin alkaneen 1930-luvulla samankaltaisilla toimenpiteillä⁷⁴⁰.

Vuonna 1972 Liittotasavallassa voimaanastunut virkakieltolaki oli eräs kiistellyimpiä terrorisminvastaisia lakeja. Virkakieltolaki teki mahdolliseksi evätä henkilö julkisista viroista, mikäli oli aihetta epäillä tämän

⁷³⁵ Die Zeit 14.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, "Hart sein, aber ohne Hass"

⁷³⁶ Scheiper 2006, 206

⁷³⁷ Saman johtopäätöksen esittää myös Leisio 2008, 75.

⁷³⁸ Leisio 2008, 55–56

⁷³⁹ Die Zeit 21.10.1977, Theo Sommer "Frisch gewagt, erst halb gewonnen"

⁷⁴⁰ Fürst 2001, 159-161

osallisuutta perustuslainvastaisessa järjestössä. Erityisen tärkeiksi luotettavuuden kannalta laskettiin opettajan ja tuomarin virat. Julkisuudessa nimillä *Radikaleranlass* sekä *Berufsverbote* tunnetun lain taustalla olivat opiskelijalevottomuudet ja äärivasemmistolaisten ryhmien nousu. Yleisesti oli tiedossa, että lailla pyrittiin estämään valtion hajoaminen sisältäpäin, mikä oli ollut Weimarin tasavallan kohtalo 1930-luvulla. Liittotasavallan virkamiesten tuli uskollisuus perustuslaille taattiin tällä tavoin, ja RAF:n sympatisoijaksi leimaamisella saattoi siten olla juridisia seuraamuksia.⁷⁴¹ Virkakieltolaki oli kohdannut kansalaisyhteiskunnan piirissä voimakasta vastustusta. Liittotasavallan perustuslakituomioistuin oli vuonna 1975 antanut suosituksen luopua laista ja RAF:n toisen sukupolven aikaan virkakieltolain merkitys oli jo vähentynyt. Die Zeit kirjoitti silti syksyllä 1977, ettei virkakieltolaki ollut voimassa pelkästään paperilla, vaan sillä oli vielä myös käytännön vaikutuksia. Esimerkiksi Hessenin osavaltiossa eräs opettaja oli joutunut erotetuksi poliittisen taustansa takia. Vaikka lain tarkoituksena oli ollut vain suojella julkisia virkoja, käytännössä se leimasi kansalaisia. Lehti toivoi virkakieltolain lakkauttamista paitsi sen tarpeettomuuden vuoksi myös Liittotasavallan kansainvälistä maineen kannalta.⁷⁴² Vuoteen 1979 mennessä useimmat Liittotasavallan osavaltiot luopuivat soveltamasta virkakieltolakia.⁷⁴³

Liittotasavallassa 1970-luvun aikana säädetyt terrorismin torjuntaan tähtäävät lait liittyivät useimmiten oikeudenkäyntijärjestykseen ja vankilaoloihin. RAF:n perustajajäsenet oli suljettu Stammheimin huippuvartioituun erikoisvankilaan, jossa heitä vastaan aloitettiin oikeudenkäynnit. Liittotasavallan oikeuslaitoksella ei ollut kokemusta vastaavanlaisista oikeudenkäynneistä, ja eräänä haasteista oli muun muassa vangittujen terroristien selkeä syyllisyyden osoittaminen tiettyihin rikoksiin⁷⁴⁴. Ensimmäinen terrorismin vastaisista lainsäädäntöpaketeista astui voimaan vuoden 1975 alussa. Yksittäisellä asianajajalla ei enää ollut mahdollisuutta edustaa useampaa terroristia. Lainsäädännölliset muutokset tähtäsivät vankien eristämiseen toisistaan. Lakimieheltä voitiin evätä oikeus toimia puolustusasianajajana, mikäli tätä epäiltiin osallisuudesta terrorismiin. Vankilassa olevien terroristien kirjeenvaihtoa ryhdyttiin valvomaan vuodesta 1976 alkaen.⁷⁴⁵ Vuoteen 1977 tultaessa Liittotasavallan lainsäädäntö oli tietyiltä osin selvästi tiukentunut. Oli tehty rangaistavaksi kehottaminen rikokseen, joka uhkasi liittovaltion turvallisuutta. Rikoslain pykälä 138 velvoitti yksittäisen kansalaisen ilmoittamaan viranomaisille havaitessaan terrorismiin liittyvää toimintaa. Lisäksi terroristit saatettiin tuomita poissaolevina, sillä Andreas Baader oli alkanut vältellä oikeudenkäyntejä⁷⁴⁶.

⁷⁴¹ Schild & Siegfried 2009, 291

⁷⁴² Die Zeit, Hans Schueler, 2.9.1977 "Berufsverbot – nur ein Schimpfwort?"

⁷⁴³ Suominen 1997, 138

⁷⁴⁴ Diewald-Kerkmann 2010, 55

⁷⁴⁵ Diewald-Kerkmann 2010, 59

⁷⁴⁶ Ibid.

Syksyn 1977 terrori-iskut herättivät Liittotasavallassa entistä kiivaamman keskustelun juridisista toimista terrorismia vastaan. Uutissulun ja tapaamiskiellon kaltaisten väliaikaisten asetusten lisäksi suunniteltiin uusia pysyviä muutoksia lainsäädäntöön. Saksan liittoneuvoston istunnossa 30. syyskuuta käsiteltiin terrorismin vaatimia keinoja oikeusvaltion puolustamiseksi. Baden-Württembergin osavaltion pääministeri Hans Filbinger ja Baijerin Hanns Seidl esittivät puheenvuoroissaan muutoksia lainsäädäntöön. Terroristijärjestön perustamisesta annettavia rangaistuksia oli kovennettava ja valtion tuli kyetä hajottamaan tällainen ryhmä. Valtiolla tulisi myös olla keinot puuttua yksilön toimiin, mikäli olisi aihetta epäillä kuulumista terroristijärjestöön. Lisäksi elinkautiseen vankeuteen tuomitsemista tulisi helpottaa sekä enimmäisrangaistuksia nostaa.⁷⁴⁷ Hampurin osavaltion pääministeri Hans-Ulrich Klose arvosteli ehdotuksia. Tiukennetut rangaistukset rajoittaisivat yksilön vapautta eivätkä sellaisinaan olisi hyödyksi terrorismia vastaan. Klosen mielestä ei ollut järkevää vaatia jokaisen terrori-iskun jälkeen kovempaa lainsäädäntöä. Sen sijaan kaikkien osavaltioiden olisi olennaista panostaa poliisiviranomaisten riittävään määrään ja koulutustasoon.⁷⁴⁸

Die Zeit raportoi liittopäivien lakiehdotuskäsittelystä syyskuussa 1977. Oppositio puolue CDU halusi edelleen tiukentaa lainsäädäntöä ja asetuksia, mihin hallituspuolueet suhtautuivat pääsääntöisesti kielteisesti. Opposition asialistalla oli aseiden hallussapidon rajoittaminen, minimi- ja maksimirangaistusten nostaminen sekä mielenosoitus-oikeuden tiukentaminen.

Kuolemantuottamuksesta annettavia rangaistuksia olisi tiukennettava, puolustusasianajajan ja terroristiksi epäillyn tiukempi kontrolli sekä tehokkaampaa valvontaa henkilötodistusten väärentämistä vastaan⁷⁴⁹. Sosiaalidemokraatit uskoivat olemassa olevan lainsäädännön ja asetusten pääasiassa riittävän ja näki parannettavaa vain lakien täytäntöönpanossa. Liittokansleri Helmut Schmidt oli jo huhtikuisessa puheenvuorossaan liittopäivillä korostanut terrorismin olevan epätavanomainen rikollisuuden laji, jota vastaan tavanomainen lainsäädännön kiristäminen ei tehoaisi⁷⁵⁰. SPD:n mielestä olennaisempaa olisi kyetä katkaisemaan kontaktit terroristien ja heidän avustajiensa välillä.

Yhteisymmärrykseen puolueet pääsivät ainoastaan aseiden hallussapidon rajoituksista.⁷⁵¹ Die Zeit kirjoitti sosiaalidemokraattien olevan valmiita hyväksymään joitakin lainsäädännöllisiä uudistuksia, mutta nämä asettivat samalla varauksia. Ensisijaista olisi poliisien kouluttaminen ja miesvahvuuden täydentäminen. Hallituspuolueet lupasivat seuraavien neljän vuoden aikana lisää rahaa sisäiseen turvallisuuteen. Sisäministeri Werner Maihofer (FDP) kiirehti syyskuun alussa 1977 lupaamaan 5000

⁷⁴⁷ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 228

⁷⁴⁸ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 234

⁷⁴⁹ Die Zeit, 9.9.1977, „Fragen zum Terrorismus“

⁷⁵⁰ DB 1977, 8. Wahlperiode, 22. Sitzung, 20.4.1977, 1447–1448

⁷⁵¹ Die Zeit, 12.8.1977, „Kampf den Sympathisanten“, Carl-Christian Kaiser

miehen vahvistuksen liittovaltion poliisiviranomaisille⁷⁵². Poliisivoimien vahvistaminen oli myös kristillisdemokraattien mielestä erittäin toivottavaa, mutta oppositio nosti esiin epäilyksen siitä, kuinka nopeasti uudet miehet ehdittäisiin kouluttaa tehtäviään varten.⁷⁵³

Eräs Liittotasavallan oikeiston painokkaimmin ajamia lakimuutoksia oli ehdotus asianajajien ja näiden päämiesten suullisen keskustelun valvomisesta. CDU oli toistuvasti esittänyt lakia jo vuodesta 1975 lähtien⁷⁵⁴. Syyskuun 1977 alussa alkanut tapaamiskielto oli eristänyt vangitut terroristit lakimiehistään poikkeustilan ajaksi, mutta oppositio halusi tehdä suullisten keskustelujen valvonnasta pysyvän käytännön. Liittotasavallan oikeisto uskoi, että RAF:n jäsenet toimittivat asianajajien välityksellä ohjeita yhä vapaana oleville terroristeille. Esimerkiksi asianajaja Klaus Croissantin epäiltiin syyllistyneen avunantoon RAF:n jäsenille, ja hän oleskeli vuonna 1977 maanpaossa Pariisissa. Lisäksi terroristien kirjeenvaihdon lukeminen oli osoittautunut onnistuneeksi ratkaisuksi⁷⁵⁵. Koska terroristien toiminta muodosti uhkan lukuisille kansalaisille ja valtion turvallisuudelle, syytettyjen ja puolustusasianajajien keskustelun valvonta oli kristillisdemokraattien mielestä eräs tehokkaimmista keinoista tukahduttaa RAF:n toiminta.

Hallituspuolueiden edustajat kieltäytyivät johdonmukaisesti hyväksymästä terroristien ja näiden asianajajien tapaamisten valvontaa. Saksan liittoneuvoston istunnossa puhunut Hampurin osavaltion senaattori Gerhard Meyer arvosteli ehdotuksen olevan vakavasti ristiriidassa oikeusvaltion periaatteiden kanssa. Meyer huomautti, että sivistysvaltiossa syytetyllä oli oikeus valmistella puolustuksensa parhaalla mahdollisella tavalla.⁷⁵⁶ Nordrhein-Westfalenin osavaltion pääministeri Posserin mukaan Liittotasavallassa toimi kymmeniä tuhansia puolustusasianajajia ja vangittuja RAF:n terroristejakin oli puolustanut noin kolmekymmentä eri lakimiestä. Posser kysyi, miksi yhden tai kahden epärehellisen tapauksen vuoksi tulisi häiritä koko lakimieskunnan puolustusveloitteita.⁷⁵⁷

SPD ei puolueena ottanut yhtä selkeää linjaa vasemmistoterrorismiin kuin CDU/CSU. Puolueen oma suhtautuminen Saksan valtioon oli historian saatossa ollut vaikea. Lisäksi SPD:n äänestäjäkunta koostui maltillisen vasemmiston lisäksi radikaalivasemmistosta, sillä monet 1960-luvun radikaalit olivat 1970-

⁷⁵² Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht"

⁷⁵³ Die Zeit, 23.9.1977, Carl-Christian Kaiser, „Was soll dass denn?“ ; Kts. myös Die Zeit, 16.9.1977, Carl-Christian Kaiser, „Wetterfrösche im Regen“

⁷⁵⁴ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4

⁷⁵⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4119

⁷⁵⁶ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 228

⁷⁵⁷ Bundesrat 1977, 451. Sitzung, 4.11.1977, 310

luvun alussa palanneet puolueeseen.⁷⁵⁸ Terrorismin johdosta tehdyt päätökset saattaisivat siis karkottaa osan puolueen kannattajista. Sosiaalidemokraatit katsoivat, että identifioituminen oikeusvaltioon onnistuisi parhaiten, mikäli perustuslakia noudatettaisiin todellisuudessa. Laki ei saisi kääntyä liberaalia järjestelmää vastaan. Sosiaalidemokraatit näkivät valtiolla olevan kaksi vaikeaa tehtävää: taistella terrorismia vastaan ja pitää kiinni oikeudenmukaisuudesta. Terroristeille ei tulisi antaa sitä myönnytystä, että perusoikeuksia rajoitettaisiin heidän vuokseen. Sosiaalidemokraatit muistuttivat lisäksi valtion kyenneen puolustautumaan. Vuoden 1977 alkuun mennessä Liittotasavallassa kaikkiaan 117 terroristia tai terroristiksi epäiltyä oli vangittu⁷⁵⁹.

Konservatiivinen lehdistö oli lainsäädäntökysymyksissä kristillisdemokraattien kanssa samoilla linjoilla. Inka Leision mukaan Frankfurter Allgemeine Zeitung kirjoitti Weimarin tasavallan hajonneen, koska se oli ollut ”liikaa yhteiskunta ja liian vähän valtio”⁷⁶⁰. Liittotasavallat konservatiiviset tahot huomauttivat, että Liittotasavalta oli ollut oikeusvaltio esimerkiksi 1950-luvulla, vaikka rikoslainsäädäntö oli tuolloin tiukempi⁷⁶¹. Oikeusvaltion edellytyksiin kuului konservatiivilehdistön mukaan kuitenkin myös elämän ja elämäntapojen suojeleminen rikollisilta⁷⁶². Springer-konserniin kuuluva Die Welt muistutti valtion velvollisuuden olevan suojella kansalaisia⁷⁶³. Die Welt katsoi sellaisen valtion, joka ei kykenisi oikeuttaan toteuttamaan, lakkaavan olemasta oikeusvaltio. Bild kirjoitti ”liian vapaan” yhteiskunnan altistuvan uhkille ja kriiseille.⁷⁶⁴ Valtion tulisi Springer -konsernin lehtien mielestä mieluummin olla täynnä poliiseja kuin ”vilisevän murhaajia”.⁷⁶⁵ Konservatiivinen Frankfurter Allgemeine Zeitung esitti lainsäädännöllisinä ehdotuksina vapausrangaistusten lievennysten lopettamista, tiukennuksia aselakiin, rikoslain soveltamista yhä useammin asteikon tiukimmasta päästä sekä tutkintovankien asianajajatapaamisten valvomista⁷⁶⁶. Frankfurter Allgemeine Zeitungin esittämät lakimuutokset olivat siis varsin samansuuntaisia kuin CDU:n liittopäivillä ajamat.

Die Zeit suhtautui lainsäädännön tiukentamiseen hyvin torjuvasti. Ehdotuksiin mielenosoituslain tiukentamisesta lehti huomautti, etteivät murhaajat osoita mieltä, he ampuvat⁷⁶⁷. Theo Sommer totesi syyskuussa 1977 Baaderin ja Meinhofin muuttaneen oikeusjärjestelmää enemmän mihin legioona

⁷⁵⁸ Winter-Tarvainen 1993, 419

⁷⁵⁹ DB 1977,8.Wahlperiode, 22.Sitzung, 20.4.1977, 1461

⁷⁶⁰ Leisio 2008, 54

⁷⁶¹ Ibid. Tätä mieltä olivat päivälehti Frankfurter Allgemeine Zeitung sekä Saksan Liittoneuvostossa osavaltiopresidentit Filbinger ja Hillmeyer. Kts. Bundesrat 1977, 451. Sitzung, 4.11.1977, 231-232

⁷⁶² Leisio 2008, 54-55

⁷⁶³ Balz 2008, 304

⁷⁶⁴ Ibid.

⁷⁶⁵ Balz 2008, 256

⁷⁶⁶ Leisio 2008, 84

⁷⁶⁷ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schueler „Ein Märtyrer für das Recht“

virkamiehiä olisi kyennyt; vuodesta 1972 lähtien tehtyjen muutoksien lista oli pitkä ja vaikuttava. Sommer kritisoi menettelyä ja kysyi, mikä on parlamentti, joka sääti lakeja kuin liukuhihnalta? Parlamentaariseen työskentelyyn kuului Die Zeitin mielestä enemmän kritiikki ja epäily kuin yksituumaisuus. Theo Sommerin arvostelu suuntautui enemmän edeltävien vuosien lainsäädäntötyön periaatetta kuin yksittäistä säädöstä vastaan, sillä terrorismi edellytti päätoimittajan mukaan toki lainsäädännöllisiä muutoksia. Die Zeit antoi periaatteellisen hyväksyntänsä tiukemmalle lainsäädännölle taisteltaessa terrorismia vastaan, mutta tämä ei saisi olla itsetarkoitus.⁷⁶⁸ Enemmän kuin vallitsevien lakien tarkistamista lehti katsoi Liittotasavallassa tarvittavan yhteiset pelisäännöt ja yleisesti hyväksytty käsitys yhteiselosta.⁷⁶⁹ Liittotasavallan liberaalit lehdet olivat Zeitin kanssa samoilla linjoilla. Süddeutsche Zeitung kirjoitti vapauden sisältävän aina mahdollisuuden myös väärinkäyttöön, mutta tämä olisi väärä peruste rajoittaa vapautta⁷⁷⁰.

Syksyn 1977 terrori-iskut nostattivat Liittotasavallassa keskustelun kuolemanrangaistuksen tarpeellisuudesta. Liittotasavallan perustuslaki kielsi artiklan 102 nojalla kuolemanrangaistuksen, mutta Hans-Martin Schleyerin kaappausdraama herätti julkisessa keskustelussa esiin mahdollisuuden hätätilalakien käyttöönotosta. Konservatiivilehdistö raportoi kuolemanrangaistuksen suosion kasvaneen: lokakuussa 1977 Die Welt ja Bild kirjoittivat liittohallitukselle tulvivan lukijakirjeitä, joissa vaadittiin kuolemanrangaistuksen palauttamista. Syksyllä 1977 mielipidetiedustelut kertoivat, että 67 % kyselytutkimukseen osallistuneista kannatti kuolemanrangaistuksen käyttöönottoa. Osuus oli suurin Liittotasavallan historiassa.⁷⁷¹ Eräät oppositiopoliitikot ehdottivat vangittujen terroristien ottamista panttivangeiksi ja jopa surmattavan, mikäli Schleyeria ei vapauteta; kyseiset lausunnot eivät tosin olleet CDU:n virallisen linjan mukaisia.⁷⁷² Liittotasavallan konservatiivisista lehdistä Frankfurter Allgemeine Zeitung torjui ehdotuksen selkeästi⁷⁷³. Myös Springer -konsernin lehdistön suhtautuminen kuolemanrangaistuksen käyttämiseen oli varauksellinen, mutta ajatuksella spekulointiin julkisuudessa.⁷⁷⁴

Liberaali media ja hallituskoalitio suhtautuivat ajatukseen kuolemanrangaistuksesta kauhistellen. Liittohallitus oli periaatepäätöksensä pidättäytynyt ottamasta kuolemanrangaistusta käyttöön, ja oikeusministeri Hans-Jochen Vogel torjui 28. lokakuuta liittopäivillä pitämässään puheessa ehdotuksen

⁷⁶⁸ Die Zeit, 7.10.1977, Theo Sommer, „Wenn die Sitten verludern...“

⁷⁶⁹ Die Zeit, 26.8.1977, Marion Gräfin Dönhoff „Wenn alles in Frage gestellt wird...“,

⁷⁷⁰ Balz 2008, 104

⁷⁷¹ Balz 2008, 278

⁷⁷² Die Zeit, 23.9.1977, Günter Hofmann, „Ein Planquadrat im Verteidigungsstellung“; Balz 2008, 281.

⁷⁷³ Leisio 2008, 84

⁷⁷⁴ Balz 2008, 279-281

selvästi⁷⁷⁵. Liberaali lehdistö piti kuolemanrangaistuskeskustelua tunneperäisenä väittelynä ja katsoi, että esitetty ehdotus olisi toteutuessaan merkinnyt oikeusvaltion periaatteiden lopullista rapautumista⁷⁷⁶. Toimittaja Hans Schueler kirjoitti Die Zeitissa, että lakisääteiseksi muutokseksi riittäisi osavaltioiden poliisiasetuksen yhtenäistäminen. Die Zeitin mielestä jokaisen lakimuutoksen kohdalla tuli harkita, ettei se johtaisi oikeusvaltion luonteen perustavanlaatuisen rajoittamiseen.⁷⁷⁷

Mikä oli Die Zeitin mielestä asianmukainen keino taistella terrorismia vastaan? Die Zeit toivoi liberaalin valtion harjoittavan maltillisuutta. Olemassa olevia lakeja tulisi soveltaa rohkeasti käytännössä, valtion tulisi luottaa perustuslakinsa voimaan ja välttää tilanteen minkäänlainen kärjistäminen⁷⁷⁸. Die Zeitin mukaan Liittotasavallan perustuslain kirjoittajat eivät olisi vuonna 1949 halunneet laatimansa säädännön venyttämistä⁷⁷⁹. Christian Graf von Krockow muistutti Die Zeitin sivuilla perustuslaista löytyvän ihmisen arvoa ja yksilön vapautta kunnioittavan artiklan. Die Zeit nosti myös esille mahdollisuuden erityisten terroristilakien käyttöönottamisesta. Lehti esitti kysymyksen, miksi pienen vähemmistön toiminnan takia tulisi rajoittaa kaikkien kansalaisten perusoikeuksia?⁷⁸⁰

Die Zeit halusi kriisitilanteessa tehtävän yhteistyötä puoluerajojen yli ja peräänkuulutti suvaitsevaisuutta. Lehti myönsi, ettei ollut määriteltävissä selvää rajalinjaa, jonka ylittämisen jälkeen oikeusvaltiollisuuden voitaisiin sanoa hävinneen. Sellaiseen tilanteeseen saatettaisiin kuitenkin päätyä yhä uusien lakien säätämisen, jo olemassa olevan lainsäädännön soveltamisen ja poliisivoimien vahvistamisen yhteisvaikutuksena.⁷⁸¹ Liittotasavallan konservatiivinen lehdistö oli muistuttanut Weimarin tasavallan heikkoudesta. Myös Die Zeit otti Weimarin tasavallan kokemukset esimerkiksi mutta eri johtopäätöksin. Die Zeit muistutti Saksan historian ensimmäistä tasavaltaakin vaivanneen terrorin. Lehti pyrki suhteellistamaan vallitsevaa tilannetta vertaamalla 1930-luvun terroria Liittotasavallan tapahtumiin. Weimarin tasavallan viiden ensimmäisen vuoden aikana oli tehty 325 poliittista murhaa⁷⁸². RAF:n terrori-iskuissa oli vuoden 1977 alkuun mennessä menehtynyt 22 henkeä, mikä oli huomattavasti vähemmän kuin Weimarin tasavallassa⁷⁸³.

Syyskuussa 1977 Die Zeit raportoi niin sanottujen K-ryhmien (*K-Gruppen*) kieltämispyrkimyksistä. ”K-

⁷⁷⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4095

⁷⁷⁶ esim. Die Zeit, 7.10.1977, Marion Gräfin Dönhoff, „Hart sein, ohne Hass“

⁷⁷⁷ Die Zeit 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“

⁷⁷⁸ Die Zeit 14.10.1977, Hanno Kühnert, „Ein Verlust an Brüderlichkeit“

⁷⁷⁹ Die Zeit 14.9.1977, Theo Sommer, „Wenn die Sitten verludern...“

⁷⁸⁰ Die Zeit 7.10.1977, Theo Sommer, „Vom Staate den wir wollen“

⁷⁸¹ Die Zeit, 7.10.1977, Theo Sommer, „Wenn die Sitten verludern...“

⁷⁸² Die Zeit, 14.10.1977, Harry Pross, „Fahndung in der Geschichte“

⁷⁸³ Ibid.

ryhmät” oli yhteisnimitys pienille kommunistisille sirpaleryhmittymille, jotka olivat syntyneet radikaalin opiskelijaliikkeen hajoamisvaiheessa 1960-luvun lopulla. Liittotasavallan perustuslaki mahdollisti poliittisten järjestöjen kieltämisen demokratian vastaisina. Liittotasavallan vasemmisto oli opiskelijaradikalismista laannuttua hajautunut. Vasemmistoradikalismista laantumisen oli näkynyt ennen kaikkea SPD:n jäsenmäärän kasvuna 1970-luvun alkupuolella, mutta maan poliittisessa kentässä oli joitakin hyvin kirjavia ryhmiä.⁷⁸⁴ K-ryhmät olivat hyvin jyrkän ideologian omaavia äärivasemmistolaisia järjestöjä, joilla oli 1970-luvun lopussa yhteensä 15 000 jäsentä⁷⁸⁵. Kristillisdemokraattinen osavaltion pääministeri Ernst Albrecht oli tehnyt aloitteen yhteensä noin niiden kieltämisestä valtiolle vaarallisina. Kristillisdemokraattien yleisen käsityksen mukaan tulevaisuuden terroristit todennäköisesti nousisivat K-ryhmien riveistä. Iltaapäivälehti Bild puolestaan kirjoitti terroristien määrän voivan kyseisten ryhmien johdosta kasvaa pian kymmenistä tuhansiin.⁷⁸⁶

K-ryhmien kieltäminen nousi esityslistalle Saksan liittoneuvoston istunnossa 30. syyskuuta, jolloin osavaltiopresidentit esittelivät keinoja terrorismin vastaisessa kamppailussa. Kristillisdemokraattiset puhujat näkivät K-ryhmät perustuslaille vihamielisinä ja väkivaltaan taipuvaisina. Koska perustuslaki mahdollisti näiden ryhmien julistamisen laittomiksi, kannattaisi tätä keinoa ilman muuta myös käyttää.⁷⁸⁷ Hallituspuolueet olivat kuitenkin kielteisellä kannalla. Liittopäivillä 28. lokakuuta puhuneen Detlef Kleinertin (FDP) mukaan K-ryhmät olivat toistaiseksi olleet verraten hyvin valtion valvottavissa⁷⁸⁸. K-ryhmien laittomiksi julistaminen tekisi sirpaleiset vasemmistoryhmittymät vaikeiksi tarkkailla, eikä valtiolla olisi varaa käyttää ylimääräisiä resursseja sellaiseen. Yhteiskunnan kannalta olisi terveellisempää olla lisäämättä radikaaliryhmien valtiokielteisyyttä.⁷⁸⁹

Die Zeit suhtautui pienten kommunistiryhmien kieltämispyrkimykseen varauksellisesti. Kyseiset ryhmittymät olivat kieltämättä taipuvaisia väkivaltaisuuksiin, mistä kielivät eräät ydinvoimaloiden vastaiset mielenosoitukset. Die Zeitin mukaan ei kuitenkaan ollut todisteita siitä, että K-ryhmät tukisivat tai sympatisoisivat terroristeja.⁷⁹⁰ Päinvastoin pienten kommunististen lehtien kirjoitukset osoittivat aivan muuta. K-ryhmät olivat eripuraisia paitsi virallisen kommunistipuolueen DKP:n kanssa myös keskenään eikä aseellinen taistelu ollut heidän toimintansa keskiössä⁷⁹¹. Radikaalin

⁷⁸⁴ Schildt & Siegfried 2009, 290

⁷⁸⁵ Kersting 2004, 355-356

⁷⁸⁶ Balz 2008, 257

⁷⁸⁷ Bundesrat 1977, 449. Sitzung, 30.9.1977, 230-232

⁷⁸⁸ Die Zeit, 9.9.1977, Hans Schueler, ”Ratlose Fahnder hoffen auf den Zufall”

⁷⁸⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977,

⁷⁹⁰ Die Zeit 30.9.1977, Dieter Bühl, „Flirt mit dem Terrorismus“,

⁷⁹¹ Die Zeit 13.5.1977, Josef Horchman „Die Predigt der Gewalt“

opiskelijaliikehdinnän aika oli jo ohi, ja kommunististen ryhmien suunta oli Liittotasavallassa lehden mukaan joka tapauksessa alapäin. Seuraavassa numerossaan Die Zeit raportoikin ehdotuksen saaneen kielteisen vastaanoton.⁷⁹²

Terrorismin tutkija Walter Laqueur ei Die Zeitin haastattelussa 28. lokakuuta 1977 laskenut terrorismia demokratian kannalta vakavimpien uhkien joukkoon. Terrorismia esiintyi kansainvälisesti, eikä RAF ollut Laquerin mielestä erityisen suuri terroristiryhmä. Länsimaista vasemmistoterrorismi oli tosin osoittautunut uhkaavimmaksi juuri Italiassa ja Saksassa, mutta Laqueur arvioi haastattelussa suurimman terrorismin muodostaman uhkan olevan todellisuudessa valtion ylireagointi. Tutkija ymmärsi Liittotasavallassa vallitsevan järkytyksen tapahtuneesta, mutta saksalaisten olisi opittava elämään jonkinasteisen terrorin kanssa. Yksittäisten pommi-iskujen ei tulisi antaa suistaa valtiota raiteiltaan.⁷⁹³

4.5 Valtio puolustautuu

Syksyn 1977 kriittisimmät hetket koettiin lokakuun puolivälissä. Viisi päivää kestänyt piina alkoi keskiviikkona 13. lokakuuta, jolloin palestiinalaisterroristit kaappasivat Mallorcalt Frankfurtiin matkalla olleen Landshut -nimisen Lufthansan koneen. Koneen kaappaajat vaativat 15 miljoonan dollarin lunnaita sekä vangittujen RAF:n terroristien vapauttamista ja uhkasivat surmata matkustajat, mikäli vaatimuksiin ei suostuttaisi. Kriisineuvosto päätti nytkin olla neuvottelematta terroristien kanssa. Tehtyään välilaskut Roomassa ja Kyproksella kone päättyi Arabiemiraattien ja Jemenin kautta Somaliaan, jossa terroristit uskoivat olevansa turvassa. Lokakuun 19. päivän vastaisena yönä Liittotasavallan rajavartioston erikoisjoukot hyökkäsivät koneeseen ja eliminoivat terroristit nopealla iskulla. Vain muutama tunti tapahtuneen jälkeen Baader, Ensslin ja kaksi muuta terroristia tekivät itsemurhan Stammheimin vankilassa. Kaikki 87 koneessa ollutta henkilöä vapautettiin vahingoittumattomina.⁷⁹⁴

Saksan lehdistö kiitti vuolaasti hallitusta lentokonekaappauksen rauettua. Mogadishun vapautusoperaatio nähtiin Liittotasavallassa yleisesti kauan odotettuna merkinä valtion kyvystä vastata terrorismiin.⁷⁹⁵ Die Zeit kuvasi tunnelmaa koko kansakunnan yhteiseksi helpotuksen huokaukseksi, jollaisia Saksan sodanjälkeisessä historiassa oli koettu aivan liian harvoin. Liittotasavallan päättäjät olivat

⁷⁹² Die Zeit 7.10.1977, Rolf Zundel, „Albrecht auf dem Glatteis“ ; Die Zeit 30.9.1977, Dieter Bühl, „Flirt mit dem Terrorismus“

⁷⁹³ Die Zeit, 28.10.1977, „Mit etwas Terror leben lernen“. Walter Laqueurin haastattelu

⁷⁹⁴ Ainoastaan lentokapteeni Jürgen Schumann sai surmansa kaappauksen aikana, koska hän oli kieltäytynyt tottelemasta terroristien käskyjä. Kts. lentokoneen vaiheista yksityiskohtaisesti Die Zeit 21.10.1977, Heinz Michaels, „Kaltblütig nach Studen Hitze“

⁷⁹⁵ Balz 2008, 315

tehneet yksimielisesti päätöksen hyökätä lentokoneeseen tietoisina riskeistä⁷⁹⁶. Operaation johdosta Liittotasavalta sai myös kansainvälistä tunnustusta⁷⁹⁷. Die Zeit arvioi kriisineuvoston päätöksen suhteessa terrorismikamppailuun johdonmukaiseksi. Hans-Martin Schleyerin kaappauksen tavoin valtio oli pysynyt kovana ja ollut valmis vastaamaan voimatoimin. Lisäksi Theo Sommer ylisti kriisineuvoston kantaneen vastuunsa esimerkillisesti: valtio oli päättänyt olla jättämättä panttivankejaan terroristien armoille. Tärkeänä seikkana Die Zeit näki liittohallituksen ratkaisseensa tilanteen säätämättä poikkeustilalakeja, kuten konservatiivit olivat esittäneet. Die Zeit piti tärkeänä sitä, että valtion auktoriteetti oli syntynyt nimenomaan ihmishenkien vapauttamisen kautta⁷⁹⁸. Theo Sommer lisäsi, ettei kamppailu Rote Armee Fraktionia vastaan ollut vielä ohi, sillä valtio oli saavuttanut vasta puoli voittoa. Die Zeit toivoi yhtenäisyyden tunteen kantavan vielä niin pitkään, että työantajaliittojen puheenjohtajan kaapanneet terroristit ehdittäisiin saattaa oikeuden eteen.⁷⁹⁹ Hans-Martin Schleyerin kohtalo ei ollut vielä lehden kyseiseen numeroon ehtinyt, joten Die Zeit rohkeni toiveikkaasti ennustaa hallituksen kykenevän hänen vapauttamiseensa⁸⁰⁰.

Hans-Martin Schleyerin kuolemaan traagisesti päättynyt kaappausdraama sekä toisaalta panttivankien onnistunut vapautusoperaatio Mogadishun lentokentällä kirjoittivat liittopäivillä 21. lokakuuta 1977 hartaan tunnelman. Herbert Wehner (SPD) korosti vuonna 1949 luodun, kahden maailmansodan ja diktatuurin raunioille syntyneen valtion arvoa. Demokraattista valtiomuotoa tulitisiin puolustamaan kaikin keinoin.⁸⁰¹ Oppositiojohtaja Helmut Kohl (CDU) katsoi valtion kantaneen vastuunsa hienolla tavalla ja kansalaisten kokeneen syvän helpotuksen tunteen⁸⁰². Wolfgang Mischnick (FDP) kuvasi operaatiota demokraattisen valtion voimannäytöksi pienelle terroristivähemmistölle. Lentokonekaapparien vaatimukseen suostuminen olisi vaikuttanut kielteisesti kansakunnan oikeustajuun ja valtiokäsitykseen. Oli ensiarvoisen tärkeää, että demokraattiset puolueet pystyivät toimimaan kriisineuvostossa yhteistoimin kaappauksen hetkellä.⁸⁰³

Liittokansleri Helmut Schmidt näki Mogadishun operaation esimerkkinä valtioiden ja kansakuntien yhteistyöstä terrorismia vastaan ja totesi Liittotasavallalla olevan paljon ystäviä maailmalla.

⁷⁹⁶ Kts. tarkemmin valtion toimista lentokonekaappauksen aikana mm. Die Zeit, 21.10.1977, Carl-Christian Kaiser, „Müde, froh und auf der Hut“

⁷⁹⁷ Die Zeit 28.10.1977, Rudolf Walther Leonhardt, „Wundern über die Deutschen“

⁷⁹⁸ Die Zeit, 28.10.1977, Rolf Zundel, „Die Prüfung der Demokraten“

⁷⁹⁹ Die Zeit, 21.10.1977, Theo Sommer, „Frisch gewagt, erst halb gewonnen“

⁸⁰⁰ Die Zeit, 21.10.1977, Carl-Christian Kaiser, „Müde, froh und auf der Hut“

⁸⁰¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 50. Sitzung, 21.10.1977, 3762

⁸⁰² DB 1977, 8. Wahlperiode, 50. Sitzung, 21.10.1977, 3761

⁸⁰³ DB 1977, 8. Wahlperiode, 50. Sitzung, 21.10.1977, 3763

Vapautusoperaatio ei olisi ollut mahdollinen ilman ulkomaiden suostumusta.⁸⁰⁴ Liittotasavallan läntiset liittolaiset olivat tarjonneet sekä poliittista tukea että konkreettista apua⁸⁰⁵. Yhteistyö Lähi-idän maiden ja Somalian hallituksen kanssa oli mahdollistanut erikoisjoukkojen lennättämisen Mogadishuun. Päätös aseellisesta hyökkäyksestä terroristeja vastaan oli tehty vasta edeltävänä iltapäivänä⁸⁰⁶. Schmidt kiitti myös Neuvostoliittoa ja DDR:ää näiden asenteesta. Euroopan sosialistiset maat olivat tuominneet RAF:n terrorismin pitäen sitä vasemmistoa vahingoittavana toimintana⁸⁰⁷. Liittokansleri kuvasi Saksan syksyä valtiollisen elämän kannalta kaikin puolin poikkeukselliseksi ajanjaksoksi ja toivoi parlamentin voivan palata mahdollisimman pian normaaliin päiväjärjestykseen.⁸⁰⁸

Yhteiset ponnistelut terrorismia vastaan herättivät Liittotasavallassa myös keskustelun konsensusvaltiosta. Toisaalta terrorismin vastaisen kamppailun tunnustettiin vaativan demokraattisten puolueiden yhteisymmärrystä, toisaalta konfliktien katsottiin kuuluvan tavanomaiseen poliittiseen elämään. Die Zeitin mielestä terrorismin uhka ei saanut merkitä takertumista menneeseen eikä vääränlaisten arvojen ihannoitua⁸⁰⁹. Konfliktien kieltäminen ja idylliin pakeneminen merkitsivät poliittisen vastuun pakoa ja vastenmieliseksi koetun työntämistä marginaaliin; Die Zeit totesi tällaisesta olevan valitettavasti Saksassa kokemusta, edellisen kerran kolmannen valtakunnan aikana.⁸¹⁰ Liittohallitus oli kriisin alkuvaiheessa painottanut parlamentin normaalin työn jatkuvan ja pyrkinyt antamaan ulospäin toiminnastaan mahdollisimman arkipäiväisen kuvan⁸¹¹. Helmut Schmidt oli pitänyt tärkeänä, että liittopäivillä vältettäisiin Schleyerin kaappausdraaman aikana keskinäistä vastakkainasettelua.⁸¹² SPD:n ja CDU keskinäinen yhteistyö oli toiminut kriisineuvostossa hyvin, mikä nosti esiin spekulatioita siitä, mahtuisivatko puolueet jälleen samaan hallitukseen. Sosiologi ja liittopäiväedustaja Ralf Dahrendorf ehti muistuttamaan 28.lokakuuta Die Zeitissa konfliktien olevan yhteiskunnan ja poliittisen toiminnan suola. Dahrendorf totesi paineen konsensusvaltioon kasvaneen terrorismin myötä. Liberaalipuolue FDP:n edustajana hän toi lisäksi esiin huolensa SPD:n ja CDU/CSU:n muodostaman suuren koalition mahdollisesta paluusta, sillä tämä herättäisi pelon 1960-luvun virheiden toistumisesta.⁸¹³

⁸⁰⁴ DB 1977, 8.Wahlperiode, 50.Sitzung, 21.10.1977, 3757-3758

⁸⁰⁵ Die Zeit, 21.10.1977, Kurt Becker, "Zwischen Traum und Alptraum"

⁸⁰⁶ Die Zeit, 21.10.1977, Carl-Christian Kaiser, "Müde, froh und auf der Hut"

⁸⁰⁷ Kts. Säkkinen 2008, 45

⁸⁰⁸ DB 1977, 8.Wahlperiode, 50. Sitzung, 21.10.1977, 3760

⁸⁰⁹ Die Zeit 23.9.1977, Christian Graf von Krackow, „Stabilisierung nach Rückwärts“

⁸¹⁰ Die Zeit 23.9.1977, Christian Graf von Krackow, „Stabilisierung nach Rückwärts“

⁸¹¹ Die Zeit 16.9.1977, Carl-Christian Kaiser „Kontakt halten und nichts verbauen“

⁸¹² Die Zeit 23.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Was soll das denn?"

⁸¹³ Die Zeit, 28.10.1977, Ralf Dahrendorf, „Der Konsens und seine Opfern“

Myös Die Zeitin pääkirjoituksissa todettiin Saksan syksyn aikaisen yhteistyön toimineen Liittotasavallan puolueiden välillä hyvin, mutta lehden johtopäätökset erosivat Ralf Dahrendorfin esittämistä. Die Zeit oli epäileväinen liittopäivien sujuvan toiminnan suhteen. Rolf Zundel kuvasi kaappausdraaman jälkeistä aikaa demokraattisten ryhmien koetukseksi: parlamenttiryhmiä tuli osoittaa, että ne kykenisivät yhteistyöhön myös jatkossa. Zundel piti positiivisena sitä, että valtio oli näyttänyt voimansa demokratiaa varjelevan teon kautta. Mogadishun vapautusoperaatio oli helpotus, jonka merkitys heijastui Die Zeitin artikkeleissa. Theo Sommer kuitenkin uskoi lokakuussa 1977 valtapuolueiden välisen yhteisymmärryksen olevan vain väliaikainen vaihe. Die Zeitin päätoimittaja Sommer ennusti Schleyerin kaappausdraaman traagisen päätöksen jälkeen puolueiden välisen kinastelun alkavan uudelleen. Theo Sommer oli toisaalta jo 7. lokakuuta kirjoittanut terrorismin tuottamassa uhkassa sekä yhteiskunnan kääntymisessä valtioon päin mahdollisuuden rakentaa hedelmällinen yhteisymmärrys demokraattisten puolueiden välille. Theo Sommer tosin epäili länsisaksalaisten puolueiden kykyä hyödyntää yhteistyön mahdollisuutta ja piikitteli näiden piiloutuvan barrikadien taakse.⁸¹⁴

4.6 Oikeusvaltiokeskustelu loppusyksyllä

Liittopäivillä palattiin terrorismikeskustelun arkeen 28. lokakuuta 1977. Monituntisessa väittelyssä puolueet kiistelivät Liittotasavallan terrorismin juurista, punnitsivat ratkaisukeinoja ja ehdottivat toimenpiteitä RAF:n terroria vastaan. Istunnon avauspuheenvuoron pitänyt oikeusministeri Hans-Jochen Vogel näki luottamuksen valtiota kohtaan lisääntyneen huomattavasti edeltävien viikkojen aikana. Liittotasavalta oli nyt kaikkien silmissä paljon enemmän kuin pelkkä hyvinvointirakennelma:

”Näiden viikkojen aikana on tullut ilmeiseksi, että saksalaiset ovat sentään kansa eivätkä vain hyvinvointiyhteiskunta, ja että Saksan liittotasavalta on valtio eikä vain hyödykkeitä tuottava yritys.”⁸¹⁵

Kansalaiset olivat Vogelien mukaan vaistonneet, että valtion täytyi olla enemmän kuin päivänpaistedemokratia⁸¹⁶. Valtio joutuisi käyttämään tarvittaessa väkivaltaa ja sen puolesta jouduttaisiin uhrautumaan, mutta vastineeksi valtio suojelisi kansalaisten henkeä. Liittotasavalta ei ehkä ollut täydellinen valtio, mutta oikeusministeri katsoi nimenomaan poliitikkojen yhteisten ponnistusten hädän hetkellä herättävän luottamusta kansalaisten parissa. Hankittua luottamusta ei saisi menettää,

⁸¹⁴ Die Zeit, 7.10.1977, Theo Sommer, ”Vom Staate den wir wollen”

⁸¹⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4096. „In diesen Wochen ist sichtbar geworden, dass die Deutschen noch ein Volk sind und nicht nur eine Wohlstandsgesellschaft, und dass die Bundesrepublik Deutschland ein Staat ist und nicht nur ein Dienstleistungsunternehmen.“

⁸¹⁶ saks. *Schönwetterdemokratie*

sillä sitä tulnaisiin ehdottomasti tarvitsemaan terrorismikamppailussa.⁸¹⁷

Hans-Jochen Vogel huomautti, etteivät ankarammat lait olisi mikään taie terrorismin nopeasta päätymisestä. Jonkinlaisia tarkistuksia vallitsevaan lainsäädäntöön tarvittaisiin, mutta oikeusministeri katsoi voimassa olevien lakien pääsääntöisesti riittävän. Säädökset useamman terroristin edustamisen kieltämisestä sekä terroristien itsensä valitsemien asianajajien määrän rajoittaminen olivat Vogelien mielestä tehokkaita keinoja. Hallitus esitti lisäksi oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttamista erityisen rangaistavien rikosten kohdalla sekä ankarampia rangaistuksia luvattomasta aseiden hallussapidosta. Vogelien mukaan olennaista olisi lainsäädännön muotoutuminen paitsi oikeusvaltion periaatteiden mukaiseksi, myös vaikutukseltaan tehokkaaksi.⁸¹⁸

Oikeusministeri Vogelien tavoin myös Alfred Dregger (CDU) arvioi edeltäneiden päivien osoittaneen, että Liittotasavalta todella oli valtio eikä vain ”hyvinvointiyhteiskunta.” Dregger muistutti kuitenkin, ettei poliisi ollut onnistunut löytämään Schleyeria. Kristillisdemokraatit tarttuivat valtion epäonnistumisiin terrorismikamppailun aikana. Mogadishun vapautusoperaatio oli merkittävä saavutus, mutta yhtä lailla Schleyerin kaappausdraaman epäonnistunut päätymisen oli takaisku oikeusvaltiolle. Alfred Dregger totesi hallituspuolueiden edustajilta kuultavan usein lausuntoja olemassa olevien lakien täysimittaisesta soveltamisesta, mutta näiden puheiden käytännön merkitys oli jäänyt epäselväksi. Alfred Dregger huomautti, etteivät perusoikeudet ja valtion väkivaltamonopoli olleet olemassa edesauttaakseen rikollisten toimintaa vaan taatakseen kansalaisten turvallisuuden. Perustuslaki mahdollisti toimenpiteet niitä kansalaisia kohtaan, jotka väärinkäyttivät oikeuksiaan.⁸¹⁹ Dregger moitti liittohallitusta heikkoudesta turvallisuuskysymyksissä ja puhui liittopäivillä tiukemman lainsäädännön puolesta⁸²⁰.

Dregger luetteli puolueensa haluamat lainsäädäntömuutokset, jotka olivat yhdenmukaisia CDU:n jo aiemmissa yhteyksissä esittämien kanssa. Terrorismista epäiltyjen määrääminen tutkintavankeuteen oli helpotettava, väkivaltaan yllyttämisestä tuli rangaista ankarammin sekä poliisivoimien säännökset ja eläketurva tulisi yhtenäistää liittovaltion tasolla.⁸²¹ Dregger puhui lainsäädäntökysymysten yhteydessä myös Weimarin tasavallan ajasta, ja vetosi liittopäiväedustajiin muistuttaen demokraattisten puolueiden valmiudesta varjella tasavaltaa lakimuutoksin menneinä vuosikymmeninä⁸²².

”Saksan toinen tasavalta on kykenevä selviytymään, jos emme ole sokeita, jos tunnustamme vaarat

⁸¹⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4096

⁸¹⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4094-4095

⁸¹⁹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4099

⁸²⁰ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4100

⁸²¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4101

⁸²² DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4098

ennen kuin ne ovat tulleet väistämättömiksi. - - Me haluamme demokraattisen valtion, joka on yhtä aikaa liberaali ja vahva, sillä ajan myötä vain vahva valtio voi olla liberaali.”⁸²³

Alfred Dregger arvosteli liittohallitusta kieltäytymisestä edelleen tunnustamasta terroristien puolustusasianajajien merkitystä. Kristillisdemokraatit pitivät tärkeänä erityisesti terrorismista syytettyjen ja heidän asianajajiensa välisten keskustelujen saattamista valvontaan, ja kyseinen lakimuutos oli ollut poliittisella asialistalla jo muutaman vuoden ajan.⁸²⁴ Liittohallitus oli kuitenkin valmis myöntymään vain rajalliseen vangittujen terroristien ja heidän asianajajiensa tapaamiskieltoon ja ainoastaan siinä tapauksessa, että kyseisten lakimiesten voitiin osoittaa kuuluvan terroristijärjestöön⁸²⁵.

Sosiaalidemokraatit katsoivat voimassa olevan lainsäädännön soveltamisen pääosin riittävän. Puolueen puheenjohtaja Willy Brandt painotti vastauksessaan Alfred Dreggerille, että oikeusvaltion varjelu, yksilön oikeudet ja hengen vapaus olivat SPD:n mielestä kalliita mutta myös haavoittuvaisia arvoja. Willy Brandt esitti määritelmän, että vapaus ja turvallisuus ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Mikäli jännitettä kyseisten käsitteiden väliltä yritetään poistaa, molemmat tulisivat kärsimään.⁸²⁶ Päähallituspuolueena sosiaalidemokraatit olivat Willy Brandtin mukaan valmiit ottamaan opposition ehdotukset käsittelyyn, mutta Brandt asetti käytävälle keskustelulle myös ehdot:

”Kukaan ei todellakaan voi odottaa, että sosiaalidemokraatit vahingoittaisivat oikeusvaltiota tai keskustelisivat aiheista, jotka palvelevat pikemminkin tunteiden purkamista kuin kansalaisten ja demokratian varjelua.”⁸²⁷

Edeltäneiden puheenvuorojen tavoin Brandt nosti esiin käydyn terrorismikamppailun merkityksen. Edeltävien viikkojen tapahtumat olivat SPD:n puheenjohtajan mukaan selvästi muuttaneet Liittotasavaltaa. Demokraattinen järjestelmä oli kyennyt puolustautumaan ja valtio oli osoittanut, ettei se murhista huolimatta ollut horjutettavissa oikeusvaltiollisuuden raiteilta. Brandt uskoi kamppailtaessa

⁸²³ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4105. „Die zweite deutsche Republik kann überleben, wenn wir nicht blind sind, wenn wir Gefahren erkennen, ehe sie unabwendbar geworden sind.“ „Wir wollen einen demokratischen Staat, der liberal und stark zugleich ist, da auf Dauer nur ein starker Staat liberal sein kann.“

⁸²⁴ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4099

⁸²⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4094-4095

⁸²⁶ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4106

⁸²⁷ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4095. „Niemand kann allerdings erwarten, daß Sozialdemokraten den Rechtsstaat antasten oder Themen diskutieren, die mehr der Befriedigung von Emotionen als dem Schutz der Bürger und der Demokratie dienen.“

terrorismia vastaan olemassa olevan lainsäädännön riittävän, mikäli sitä sovellettaisiin täysipainoisesti. Hän huomautti terrorismin olevan kansainvälinen ongelma, jota vastaan toimisi tehokkaimmin valtioiden välinen yhteistyö. Mogadishun vapautusoperaatio oli nimenomaan tällaisen yhteistyön tulos, ja Brandt muistutti Liittotasavallan aloittaneen varautumisen kansainvälisen terrorismin haasteisiin jo 1970-luvun alussa.⁸²⁸ Detlef Kleinert (FDP) toivoi liittopäiviltä järkevää keskustelua ja vetosi, ettei oikeusvaltiota puolustettaessa hyväksyttäisi toimenpiteitä, jotka asettaisivat oikeusvaltion pienimmänkään uhan alle. Yksittäistapausten ei tulisi estää päättäjiä näkemästä kokonaisuutta eikä ryhtyä kiivastahtiseen lainsäädäntöön⁸²⁹. Kleinert vakuutti puolueensa olevan valmis tiukkoihinkin toimiin terrorismia vastaan, mutta vain oikeusvaltiota vaarantamatta⁸³⁰.

Keskustelun päätöspuheenvuoron pitänyt sisäministeri Werner Maihofer katsoi, että istunnossa ehdotetuilla lakimuutoksilla saavutettaisiin terrorismikamppailussa vain puolittainen lopputulos. Seurauksia tulisi miettiä pidemmälle. Maihoferin mukaan terroristit ja näiden avustajat saattoivat liikkua väärennetyin henkilöpaperein sekä vuokrata asuntoja tai autoja tekaistuilla nimillä. Tällaiset nykyaikaiseen yhteiskuntaan kuuluvat piirteet edesauttoivat tahattomasti myös terroristien toimintaa. Tärkein rooli terrorismin torjunnassa olisi ehkäisevillä toimenpiteillä, jotka eivät suuremmin rajoittaisi kansalaisten vapautta, mutta katkaisisivat terroristien logistiikkaketjun. Liberaalipuolue FDP:tä edustavan Maihoferin mukaan SPD ja CDU/CSU olivat väärillä jäljillä lainsäädäntökysymyksissä, eivätkä sen vuoksi oikein olleet löytäneet toisiaan. Sisäministeri Maihofer korosti myös Mogadishun vapautusoperaation ja kansainvälisen yhteistyön merkitystä. RAF:n toiminta oli pikemminkin yhdistänyt valtion ja kansakunnan kuin aiheuttanut kitkaa. Terroristeilla ei olisi minkäänlaista onnistumisen mahdollisuutta, mikäli sekä kansakuntien sisällä että sivistyneiden valtioiden kesken pystyttäisiin yhteistoimintaan terrorismia vastaan.⁸³¹

Saksan liittoneuvostossa 4.marraskuuta käytiin keskustelua uusista lainsäädännöllisistä toimenpiteistä. Schleswig-Holsteinin osavaltiopresidentti Gerhard Stoltenberg otti keskustelun esille perusteena valtion pitäminen toimintakykyisenä ja kansalaisten tehokkaampi suojeleminen. Stoltenbergin mielestä oli tultava loppu terrorisminvastaisten lakien näkemisenä iskuna demokratialle ja oikeusvaltiolle⁸³². Vangittujen terroristien tapaamiskielto oli päättynyt 20.lokakuuta Schleyerin kaappausdraaman lauettua. Osavaltiopresidentti katsoi edeltävien viikkojen koettelemusten luoneen yhteishenkeä ja

⁸²⁸ DB 1977, 8. Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4096

⁸²⁹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4115

⁸³⁰ DB 1977, 8.Wahlperiode, 53.Sitzung, 28.10.1977, 4116

⁸³¹ DB 1977, 8.Wahlperiode, 53. Sitzung, 28.10.1977, 4132

⁸³² Bundesrat, 451. Sitzung, 4.11.1977, 294

samalla velvoittavan yhteisiin toimiin. Stoltenbergin mielipiteeseen yhtyi Baijerin osavaltiopresidentti Heinrich Hillmeyer, jonka vaatimukseen kuului vangittujen terroristien ja heidän asianajajiensa suullisen yhteydenpidon valvominen. Lentokonekaappauksen kaltaiset tapahtumat olivat osoitus terrorismin vaarallisuudesta.⁸³³ Eriävän mielipiteen esitti Hessenin osavaltiopresidentti Herbert Günther, joka totesi Stammheimin vankilaan suljettujen terroristien käyttäneen tiettävästi sellaisia viestintämenetelmiä, ettei asianajajavalvonnalla olisi kyetty estämään terroritekoja⁸³⁴. Güntherin mielestä asianajajatapaamisten valvonta antaisi terroristeille erityishuomiota ja mahdollistaisi heidän saavan sympatiaa.⁸³⁵

Die Zeitin mielipide lainsäädännön kiristämiseen oli lentokonekaappauksen ja Hans-Martin Schleyerin murhan jälkeen edelleen kielteinen. Die Zeitin mukaan Liittotasavallan poliittinen ilmapiiri oli muuttunut suvaitsemattommaksi vuodesta 1972 lähtien. Marraskuussa 1977 Die Zeit totesi SPD:n ja FDP:n keskuudessa löytyvän edelleen vastustusta esimerkiksi suunniteltua tapaamiskieltolakia vastaan, mutta kyseisen näkemyksen edustajat olivat ryhmittymissään vähemmistönä. Puolueiden sisälläkin esiintyi epäluuloja poikkeavia mielipiteitä vastaan, ja oikeusvaltion ”puolustaminen” lainsäädännöllä oli Die Zeitin mielestä tullut kaikkien puolueiden pakkomielteeksi. Die Zeit esitti kysymyksen, miten vapautta puolustettaisiin sitä rajoittamalla.⁸³⁶ Lehti uskoi lakien kiristämishalun taustalla olevan tarve rauhoittaa kansalaisia. Näin haluttaisiin antaa merkki valtion toimintakyvystä. Kuitenkin terrorismi oli vain eräs Liittotasavallan yhteiskunnallisista ongelmista. Mikäli kaikki yhteiskunnalliset ongelmat haluttiin ratkaista normein ja laein, luottamus valtion instituutioihin tulisi Die Zeitin näkökannan mukaan pitkällä aikavälillä rapautumaan.⁸³⁷

Die Zeit katsoi terrorismin olevan kansainvälinen ongelma, jota vastaan tarvittaisiin valtioiden yhteisiä ratkaisuja. Lehti kirjoitti 28.lokakuuta 1977 lentokonekaappauksen olevan merkki valtioiden rajat ylittävän terrorismin vaarallisuudesta.⁸³⁸ RAF:n jäsenten tiedettiin paenneen syksyn 1977 terroriaallon jälkeen ulkomaille⁸³⁹, mutta Saksassa vallitsi epävarmuus heidän aikeistaan ja pelko uusista iskuista valtiota vastaan. Vaikka kansainväliseltä terrorismilta puuttui lehden mukaan sekä yhteinen ideologia että johtokeskus, Die Zeit kertoi RAF:n terroristien saaneen merkittävää tukea ulkomailta. Mogadishun onnistunut operaatio oli ratkaissut ongelman vain osittain. Stammheimin tapahtumien jälkeen RAF:n

⁸³³ Bundesrat, 451. Sitzung, 4.11.1977, 300

⁸³⁴ Bundesrat, 451.Sitzung, 4.11.1977, 307-308

⁸³⁵ Bundesrat, 451. Sitzung, 4.11.1977, 309

⁸³⁶ Die Zeit, 11.11.1977, Günter Hoffmann, „Aus der Freiheit in die Geborgenheit“

⁸³⁷ Ibid.

⁸³⁸ Die Zeit, 28.10.1977, Dieter Bühl, „Schrecken über die Grenzen“

⁸³⁹ Die Zeit, 11.11.1977, Günter Hoffmann, „Aus der Freiheit in die Geborgenheit“

johto oli lyöty, mutta terrorismin uhka olisi edelleen olemassa. Die Zeitin käsitys heijastui myös näkemykseen terrorisminvastaisista keinoista. Pelkästään Liittotasavallan lainsäädännöllä ei terrorismia kyettäisi tehokkaasti torjumaan, vaan kansainvälinen yhteistyö olisi välttämätöntä.⁸⁴⁰ Marraskuussa 1977 oikeusministeri Vogel raportoi liittopäivillä Euroopan neuvostossa tehdyistä päätöksistä. Euroopan neuvoston 17 jäsenmaata sitoutuivat luovuttamaan terroristit ja rikolliset alkuperämaahansa, mikäli nämä olivat syyllistyneet luonteeltaan valtiota uhkaaviin tekoihin. Euroopan neuvostossa määriteltiin kriteerit poliittisiksi luokiteltaville rikoksille, ja jäsenmaat päättivät yhtenäistää lainsäädäntöään poliittisista rikoksista tuomituille.⁸⁴¹

Vuonna 1978 liittopäivät hyväksyi niukalla ääntenemmistöllä suuren terrorisminvastaisen asetuspaketin. Oikeuslaitoksen oli helpompi tarvittaessa vaihtaa terroristien puolustusasianajajia. Lisäksi asetuspaketin myötä poliisi sai muun muassa valtuudet pidättää ilman henkilöllisyystodistusta tavattuja kansalaisia. Kotietsintäluvat laajennettiin koskemaan paitsi asuntoja myös kokonaisia taloja tai kortteleita. Ehdotus terroristien ja asianajajien välisen keskustelun valvomisesta sen sijaan ei mennyt parlamentissa läpi. Stefan Scheiperin mukaan vuodet 1977 ja 1978 merkitsivät huippukohtaa Liittotasavallan lainsäädännön tiukentamisessa. Seuraavina vuosina yleinen asenne lainsäädännön kiristämiseen muuttui kielteisemmäksi. RAF:n toiminnan hiipuessa tarvetta valtion vahvistamiselle ei enää ollut. Hallituspuolueiden keskuudessa ajatus tiukentuvasta lainsäädännöstä tuli yhä epäsuosittumaksi. Liittovaltion 1970-luvun alussa alkanut vahvistamisprosessi päättyi käytännössä terrorismin huippukauteen.⁸⁴²

4.7 Yhteenveto

Liittotasavallan puoluepolitiikkaa luonnehti 1970-luvulla vastakkainasettelu pääpuolueiden välillä, mikä heijastui myös julkisuudessa käytyyn oikeusvaltiokeskusteluunkin. Liittotasavallan puolueet olivat yksimielisiä siitä, että terroristit ovat hyökänneet valtiota vastaan. Terroristien tavoitteen katsottiin olevan oikeusvaltion perusteiden järkyttäminen ja politiikan tekeminen mahdottomaksi. Sekä liittohallitus että oppositio pitivät oikeusvaltion varjelua keskeisimpänä asiana. Erimielisyys vallitsi oikeusvaltion käsitteen sisällöstä: kristillisdemokraatit pitivät oikeusvaltiona sellaista valtiota, joka kykenee puolustautumaan, kun taas sosiaalidemokraatit muistuttivat oikeusvaltion nimensä mukaisesti takaavan oikeuden toteutumisen kansalaisilleen. Oikeusvaltio muodostui hallituskoalition mielestä

⁸⁴⁰ Die Zeit 28.10.1977, Dieter Bühl, "Schrecken über die Grenzen"

⁸⁴¹ DB 1977, 8. Wahlperiode, 59. Sitzung, 25.11.1977, 4530-4531

⁸⁴² Scheiper 2006, 212

kansalaisten luottamuksesta.

Erilaiset käsitykset oikeusvaltion ominaisuuksista merkitsi erimielisyyksiä myös puolustautumiskeinoista, joilla terrorismia vastaan oli taisteltava. Konservatiivien mielestä tiukempi lainsäädäntö olisi tarpeellista ja vahvistaisi kansalaisten parissa luottamusta valtioon. Liittotasavallan lainsäädäntöä oli tiukennettu 1970-luvun kuluessa, mutta vuonna 1977 maan poliittinen oikeisto esitti edelleen rajoituksia muun muassa mielenosoituslainsäädäntöön sekä terroristeiksi epäiltyjen pidätys- ja vangitsemiskäytäntöihin. Kristillisdemokraatit pitivät ehdotuksiaan välttämättömyyksiä kriisitilanteessa. Sosiaalidemokraatit olivat huolestuneita keinoista, joiden pelättiin johtavan kiristyvään ilmapiiriin yhteiskunnassa. Sosiaalidemokraatit katsoivat voimassaolevan lainsäädännön riittävän ja painottivat lakimuutosten kohdistamisen ja lakien soveltamisen tärkeyttä. Syksyllä 1977 SPD oli valmis vain hyväksymään uusia lakeja vain rajoitetussa määrin. Liberaalipuolue FDP oli hallitusyhteistyössä sosiaalidemokraattien kanssa, ja keskustelussa oikeusvaltiosta FDP myötäili enimmäkseen hallituskumppaninsa linjaa.

Die Zeit oli oikeusvaltio- ja lainsäädäntökeskustelussa lähempänä sosiaaliliberaalin hallituksen kuin kristillisdemokraattisen opposition kantaa. Sitoutumattomana lehtenä Die Zeit ei kuitenkaan ottanut kantaa minkään poliittisen ryhmittymän puolesta, vaan lehti arvosteli sekä hallitusta että oppositiota. Yhtäältä lehti varoitti liiallisesta konsensushakuisuudesta ja muistutti väittelyn olevan olennaista parlamentaarisessa työskentelyssä, toisaalta Die Zeit halusi liittopäiväpuolueiden kykenevän vahvaan yhteistyöhön. Die Zeit ymmärsi periaatteessa lakimuutosten merkityksen taisteltaessa terrorismia vastaan, mutta lehti ymmärsi oikeusvaltion olevan takuu kansalaisille vapauden toteutumisesta. Die Zeit suhtautui vuonna 1977 varauksellisesti minkäänlaiseen lainsäädännön tiukentamiseen. Lehti kysyi, miten vapautta puolustettaisiin sitä rajoittamalla. Syksyn 1977 terroriaallon aikana toteutetut vangittujen terroristien tapaamiskielto ja uutissulku menivät Die Zeit mielestä liian pitkälle. Loppusyksyllä 1977 Die Zeit totesi terrorismin olevan kansainvälinen ongelma, johon Liittotasavallan sisäisillä lainsäädäntömuutoksilla ei pystyttäisi vaikuttamaan, vaan terrorismia vastaan vaadittaisiin valtioiden välistä yhteistyötä.

5. POLIISIVIRANOMAISTEN TOIMENPITEET

5.1 Mittavat panostukset

Saksan liittotasavallassa poliisitoimi oli annettu osavaltioiden poliisiviranomaisten (*Länderpolizei*) vastuulle, ja liittovaltiolle kuuluivat vain terrorismin kaltaiset, alueelliset rajat ylittävät asiat.⁸⁴³ Osavaltioiden viranomaiset olivat perinteisesti päätäntävallassaan hyvin itsenäisiä. Liittotasavallassa toimi 1970-luvulla viisi eri turvallisuuselintä: osavaltiopoliisi, rajavartiosto, liittovaltion keskusrikospoliisi sekä sisäministeriön alainen erityinen perustuslakisuojavirasto (*Bundes und Landesamt für Verfassungsschutz*). Vuonna 1951 perustettu Saksan liittotasavallan keskusrikospoliisi (Bundeskriminalamt, BKA) koordinoi koko Liittotasavallan poliisivoimien toimintaa. BKA:n päämaja sijaitsi Wiesbadenissa, ja se oli alisteinen suoraan sisäministeriölle.⁸⁴⁴

Liittotasavallan poliisiviranomaiset olivat olennainen tekijä terrorismin vastaisessa taistelussa. RAF:n terrorismin kaudella painotettu vahvan valtion merkitys näkyi myös poliisiresurssien lisäämisessä ja esilletuomisessa. Poliisivoimien vahvistaminen oli keskeisellä sijalla parlamentaarisen opposition esityslistalla, ja toisaalta hallituspuolueet vetosivat viranomaistoiminnan tehostamiseen vastapainona vaatimuksille lainsäädännöllisistä uudistuksista. Esimerkiksi syyskuussa 1977 osavaltion pääministeri Filbinger korosti liittoneuvoston istunnossa poliisin varustelutason ja koulutuksen merkitystä, ja viranomaisten olisi tunnettava omaavansa poliitikkojen tuki takanaan⁸⁴⁵. Liittotasavallan päättäjien keskuudessa esiintyi tavallisesti näkemys, jonka mukaan poliisivoimien määrä ja näkyvyys toimisivat jo sinänsä pelotteena terrorismia vastaan⁸⁴⁶. Toisaalta hallintorakenteiden sisällä esiintyi jännite siitä, kuinka paljon liittovaltiotason resurssija voitiin lisätä kaventamatta liikaa osavaltiopoliisin itsenäisyyttä⁸⁴⁷.

Liittotasavalta otti vasemmistoterrorismin muodostaman uhan hyvin vakavasti, mikä näkyi paitsi lainsäädännössä myös poliisiviranomaisten konkreettisissa toimenpiteissä. RAF:n jäseniä etsittiin viranomaistoimin jo toukokuussa 1970 tapahtuneesta Andreas Baaderin vapautusoperaatiosta ja käytännössä samalla RAF:n perustamisesta lähtien. Terroristiryhmän syntymisen myötä Liittotasavallan poliisivoimat olivat 1970-luvun alussa tehneet huomattavia uudistuksia organisaatioonsa. RAF suoritti pankkiryöstöjä ja julkaisi valtionvastaisia julistuksia. Valtio reagoi haasteeseen viivyttelämättä. RAF:n

⁸⁴³ Dahlke 2010, 31

⁸⁴⁴ Weinbauer 2006, 246

⁸⁴⁵ Bundesrat 1977, 30.9.1977, 449. Sitzung, 231

⁸⁴⁶ Weinbauer 2006, 254

⁸⁴⁷ Weinbauer 2006, 248

jäsenien pidätykseen johtavista vihjeistä luvattiin jo 1970-luvun alussa 10 000 Saksan markan palkkio.⁸⁴⁸ Liittovaltion keskusrikospoliisin johtoon oli vuonna 1971 nimitetty Nürnbergin poliisipäällikkö Horst Herold, jonka vaikutus näkyi organisaatiossa nopeasti. Heroldin johdolla Bundeskriminalamtin painoarvo vahvistui huomattavasti ja se omaksui uudenlaisia tutkimusmetodeja.⁸⁴⁹ Keskusrikospoliisin sisälle perustettiin terrorisminvastainen yksikkö, ja BKA sai uudenaikaisen tietokantajärjestelmän. Järjestelmällinen tietotekniset sovellukset ulotettiin myös keskusrikospoliisin toimintaan.⁸⁵⁰ Die Zeit esitteli vuonna 1977 terrorismin vastaisen poliisitutkimuksen perustaa. Terroristien suunnitelmien ennakointi ja jäljitys perustui lukuisten yksityiskohtien keräämiseen ja analysointiin. Keskusrikospoliisin tutkijat analysoivat terroristien tarvitsemat välineet ja ennakoivat ryhmän toimintaa. RAF:n ydinryhmä oli pysynyt 1970-luvun alussa tiiviisti koossa, ja systemaattisella työllä viranomaiset pystyivät havaitsemaan ryhmän liikkeit.⁸⁵¹ Toukokuussa 1971 keskusrikospoliisi toteutti Pohjois-Saksassa ensimmäisen mittavan operaation, johon osallistui 3000 raskaasti aseistettua poliisia. Operaation aikana tapahtuneessa laukaustenvaihdossa ensimmäistä kertaa RAF:n jäsen sai surmansa.⁸⁵²

RAF:n ensimmäisten iskujen jälkeen vuonna 1972 saksalaisille tulivat tutuiksi ratsiat ja kotietsinnät. Vietettyään kaksi vuotta maan alla terroristit olivat ryhtyneet toteuttamaan ideologiansa mukaista hyökkäystä valtiota vastaan. Keskusrikospoliisi aloitti 31. toukokuuta 1972 Liittotasavallan siihenastisen historian suurimman etsintäoperaation. Terroristien etsintätoimet ulotettiin ensimmäistä kertaa koko Liittotasavallan laajuiseksi. Poliisi etsi RAF:n jäseniä puhelinyhteyksiä kuuntelemalla, radikaalipiireihin soluttautumalla sekä tarkkailemalla mahdollisia yhdyshenkilöitä.⁸⁵³ Viranomaisten valtuuksia laajennettiin erilaisin asetuksin, joista eräs oli poliisin valtuuttaminen aseistautumaan käsikranaateilla⁸⁵⁴. Etsintäkuulutukset otettiin Länsi-Berliinissä ensimmäistä kertaa uudelleen käyttöön vuoden 1945 jälkeen⁸⁵⁵. Tiedotusvälineissä esitettiin terroristeja koskevia uutisfilmejä ja kansalaisilta pyydettiin vihjeitä. Keväällä 1972 peräti 130 000 poliisia mobilisoitiin terroristijahtiin⁸⁵⁶. Panostus tuotti tulosta varsin nopeasti, sillä RAF:n ensimmäisen sukupolven avainhenkilöt saatiin kiinni kesäkuun alussa vuonna 1972. Noin kuukauden kuluessa terrori-iskuista poliisi oli vanginnut kaikki RAF:n merkittävimmät terroristit.⁸⁵⁷

⁸⁴⁸ Eberhardt 2007, 32

⁸⁴⁹ Weinbauer 2006, 247–248

⁸⁵⁰ Sontheimer 2010, 54–55

⁸⁵¹ Die Zeit, 23.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Keine Antwort zum Computer"

⁸⁵² Eberhardt 2007, 32

⁸⁵³ Winkler 2010, 208–209

⁸⁵⁴ Lehto 2007a, 272

⁸⁵⁵ Ibid.

⁸⁵⁶ Hansen & Nordqvist 2007, 54

⁸⁵⁷ Eberhardt 2007, 40–41

Syyskuussa 1972 Liittotasavalta joutui kuitenkin uudelleen vastaamaan terrorismihaasteeseen. Münchenin olympialaisten turvajärjestelyt pettivät, ja palestiinalaisterroristiryhmä Musta Syyskuu sieppasi yhdeksän israelilaisurheilijaa panttivangeiksi. Terroristien motiivi oli painostaa Israelin valtiota. Saksalaisten poliisien avattua tulen kaappausdraama päättyi Münchenin lentokentällä verilöylyyn, jossa kaikki siepatut urheilijat sekä viisi terroristia saivat surmansa. Inka Leisiön mukaan julkinen sana kritisoi Liittotasavallan poliisia Münchenin tapahtumien jälkeen ankarasti. Arvostelijoiden mukaan poliisi oli tilanteeseen valmistautumaton, huonosti johdettu ja puutteellisesti varustettu. Liittotasavallan lehdistössä esiintyi voimakasta kritiikkiä viranomaisia kohtaan. Matthias Dahlken mukaan Liittotasavallan poliisiviranomaisten komentosuhteet olivat tilanteen aikana epäselvät ja keskinäinen yhteydenpito puutteellista.⁸⁵⁸

Münchenin olympialaisten kokemusten jälkeen Liittotasavallassa toteutettiin useita terrorisminvastaisia uudistuksia. Viranomaisia valmennettiin poikkeustilanteisiin, ja liittovaltion ohella myös yksittäisten osavaltioiden tuli perustaa ja kouluttaa terrorisminvastaiseen taisteluun soveltuvat erikoisjoukot.⁸⁵⁹ Poliisivoimien rahoitusta lisättiin ja Liittotasavallan rajavartiolaitoksen yhteyteen perustettiin terrorisminvastainen iskujoukko GSG 9 (*Grenzschutzgruppe 9*). Liittovaltion keskusrikospoliisin sekä osavaltiopoliisien sisällä toimivat lisäksi kunkin organisaation oma terrorisminvastainen yksikkö⁸⁶⁰. Vuonna 1975 osavaltioiden sisäministerikonferenssi päätti siirtää terrorisminvastaisen taistelun roolia yhä enemmän liittovaltiolle⁸⁶¹.

Parin vuoden hiljaiselon jälkeen myös RAF teki uusia iskuja. Länsi-Berliinin korkeimman oikeuden puheenjohtaja Günther von Drenkmann murhattiin marraskuussa 1974. Vasemmistoterroristit sieppasivat senaattori Peter Lorenzin vuonna 1975 ja hänet vapautettiin vasta lunnaita vastaan. Liittotasavallan osavaltiot päättivät tuolloin keskinäisissä sisäministerikonferensseissaan yhä tiukemmasta taistelusta terrorismia vastaan. Liittovaltion poliisi suoritti vuoden 1975 aikana useita ratsioita ja etsintöjä tuloksettomaksi jääneissä operaatioissa⁸⁶². Klaus Weinbauer kertoo poliisin suoraviivaisen toiminnan Lorenzin etsinnän yhteydessä herättäneen kansalaisten parissa kielteistä huomiota. Liittotasavallassa käytiin voimakasta keskustelua oikeista terrorismin vastaisista toimenpiteistä, mutta vielä tuolloin valtio myöntyi RAF:n vaatimukseen vapauttaa yksitoista terroristia.

⁸⁵⁸ Dahlke 2010, 33–34

⁸⁵⁹ Weinbauer 2006, 247; Dahlke 2010, 35

⁸⁶⁰ Dahlke 2010, 35

⁸⁶¹ Weinbauer 2006, 255; Dahlke 2010, 39

⁸⁶² Dahlke 2010, 38

Kansainvälinen terrorismi nosti 1970-luvulla päätään, ja kehitys pantiin merkille myös Liittotasavallan poliisivoimissa.⁸⁶³

1970-luvun aikana Liittotasavallan poliisivoimia vahvistettiin huomattavasti. Klaus Weinhauerin mukaan kaikkien Liittotasavallan poliisiviranomaisten määrävahvuus oli noussut huomattavasti 1970-luvun kuluessa. Vuonna 1969, jolloin elettiin opiskelijaliikehännän loppuvaihetta, liittovaltion keskusrikospoliisi työllisti 933 henkeä ja organisaation vuosibudjetti oli 22,4 miljoonaa Saksan markkaa. Stefan Scheiperin mukaan poliisiviranomaisten rakenteissa 1970-luvulla koettiin voimakas keskittyminen⁸⁶⁴. Vuosina 1975–1978 keskusrikospoliisin erityisyksikkö toimi lisäksi Bonnin lähellä sijaitsevaa 3n Bad Godesbergissa⁸⁶⁵, jossa päällikkö Horst Herold itse työskenteli Saksan syksyn aikana⁸⁶⁶. Syyskuussa 1977 Die Zeit kertoi BKA:ssa työskentelevän peräti 2500 päätoimista työntekijää, ja organisaation budjetti oli noussut jopa 160 miljoonaan Saksan markkaan. Vuoteen 1980 mennessä BKA:n henkilöstö käsitti kaikkiaan 3339 työntekijää. Osavaltiopoliisien yhteenlaskettu miesvahvuus oli 1970-luvun aikana kasvanut noin 50 prosenttia lähes 200 000 poliisiviranomaiseen.⁸⁶⁷

Klaus Weinhauerin mukaan terroristi Holger Meinsin kuoleman jälkeiset reaktiot ja mielenosoitukset olivat vedenjakaja myös valtiovallan terrorismikäsityksessä. Kim Eberhardtin mukaan vuonna 1972 kansalaiset olivat yleisesti hyväksyneet viranomaisten toimet⁸⁶⁸. Keskusrikospoliisi arvioi kuitenkin 1970-luvun puolivälissä sekä valtion kohtaaman luottamuspuolan että vastaavasti RAF:n saaman sympatian yhteiskunnassa lisääntyneen merkittävästi. Vahvistaakseen luottamustaan väestön parissa liittovaltio pyrki lisäämään konkreettista läsnäoloaan ja viranomaiset pyrkivät kirkastamaan kuvaansa.⁸⁶⁹ Klaus Weinhauerin mukaan viranomaiset toisaalta käyttivät tiedotusvälineitä hyväkseen ja pyrkivät siten saamaan kansalaiset omalta osaltaan mukaan terroristijahtiin⁸⁷⁰. Terroristien määrän yliarvioiminen oli kuitenkin RAF:n kohdalla tavanomaista. Esimerkiksi vuonna 1975 keskusrikospoliisi arvioi RAF:n aktiivijäsenien määräksi 300, mikä on huomattavasti nykytutkimuksen kertomaa suurempi luku. Synkimmän terrorivaiheen aikana syksyllä 1977 RAF käsitti tiettävästi vain parikymmentä aktiivista terroristia.⁸⁷¹

⁸⁶³ Weinhauer 2006, 255–256

⁸⁶⁴ Scheiper 2006, 198

⁸⁶⁵ Weinhauer 2006, 258

⁸⁶⁶ Sontheimer 2010, 108

⁸⁶⁷ Weinhauer 2006, 246

⁸⁶⁸ Eberhardt 2007, 40

⁸⁶⁹ Weinhauer 2006, 245

⁸⁷⁰ Weinhauer 2010, 123

⁸⁷¹ Wunschik 2010, 72

Lisääntyvät turvatoimet ja valtion suurimittainen panostus pakottivat vastaavasti RAF:n iskuissaan aikaisempaa suurempaan huolellisuuteen ja ammattimaisuuteen⁸⁷². Vuonna 1977 RAF osoittautui kykeneväksi suorittamaan historiansa vaarallisimmat iskut. Siegfried Buback murhattiin Karlsruheessa täsmäiskulla. Jürgen Ponton murhan tiedettiin yleisesti mahdollistaneen hänen kummityttärensä Susanne Albrecht, jonka avulla terroristit pääsivät sisään taloon. Elokuun 25.päivä RAF oli yrittänyt pommittaa syyttäjänvirastoa, ja Die Zeit kirjoitti iskuja tapahtuvan yhä tiheämmällä aikavälillä. Lehti nosti esiin tosiasian, että Liittotasavallan poliisi ei ollut kyennyt estämään uusia terrori-iskuja. Etsinnän tehottomuus sai poliisin pelkäämän kansalaisten luottamuksen menettämistä.⁸⁷³

5.2 Tulokseton tutkinta

Vuoden 1977 kuluessa oli huomattu, että terrori-iskuja esiintyi yhä tiheämmällä aikavälillä. Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen uuden attentaatin pelättiin olevan vain kulman takana. Die Zeitin mukaan poliitikot eivät enää halunneet viivyttää BKA:n varustamista, mutta lehti kertoi toisaalta monien mieltävän, mihin suurimittaiset turvallisuuspanostukset lopulta johtaisivat.⁸⁷⁴ Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen liittokansleri Helmut Schmidt ilmoitti valtion vastaavan kaikin tarvittavin toimenpitein. Stefan Scheiperin mukaan hallitus tunsii olevansa pakotettu voimannäyttöön. Kuuden viikon ajan kaikki turvallisuusviranomaisten toiminta tähtäsi Schleyerin kaappajien pidättämiseen.⁸⁷⁵ Klaus Weinhauerin mukaan poliisi aloitti syksyllä 1977 ”totaalisen jäljityksen”⁸⁷⁶. Viranomaiset tarkistivat erityisesti kerrostalokortteleita koskevat vihjeet ja epäilyt, koska terroristeilla oli tapana pitää tukikohtia suurissa asuinkortteleissa.⁸⁷⁷ Tutkinta keskitettiin BKA:n käsiin, joka perusti Schleyerin etsinnän ajaksi kolme toimintakeskusta. Esimerkiksi BKA:n Kölnissä sijaitsevassa terrorisminvastaisen osaston tiloissa työskenteli syksyllä 1977 150 viranomaista⁸⁷⁸.

Die Zeit kirjoitti Hans-Martin Schleyerin kaappauksen jälkeen painajaisesta tulleen todellisuutta. Lehti nimesi 9. syyskuuta 1977 ilmestyneen artikkelinsa otsikolla ”Neuvottomat etsijät toivovat sattumaa” (Ratlose Fahnder hoffen auf Zufall) viitaten poliisiviranomaisten piirissä vallitsevaan tunnelmaan. Otsikoinnista huolimatta Die Zeitin artikkeli ei käsitellyt poliisin toimia kielteiseen tai kovinkaan

⁸⁷² Wunschik 2010, 70

⁸⁷³ Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, ”Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht”

⁸⁷⁴ Ibid.

⁸⁷⁵ Scheiper 2006, 188

⁸⁷⁶ Myös Die Zeit käytti samaa termiä kertoessaan poliisin toimista syksyllä 1977. Kts. Die Zeit, 28.10.1977, Carl-Christian Kaiser, ”Den Mördern keine Chance lassen”

⁸⁷⁷ Weinhauer 2006, 258

⁸⁷⁸ Sontheimer 2010, 108

kritisoivaan sävyyn, vaan nosti keskeiseksi tekijäksi terroristien osaamistason kohoamisen. Artikkelikuvasi Schleyerin kaappauksen erittäin kylmäpäiseksi, huolellisesti laskelmoituksi ja sotilaallisesti onnistuneeksi teoksi. Kaappaus oli Die Zeitin mukaan kaikkien RAF:n tekemien iskujen joukossa vertaansa vailla. Schleyerin autonkuljettaja sekä kolme häntä suojellutta poliisia surmattiin kaappauksen yhteydessä. Kaappauksen menestyksekkäs suorittaminen oli niin ikään osoitus viranomaisten epäonnistumisesta, sillä terroristit olivat selvästi tarkkailleet uhriaan. Hans-Martin Schleyerin kaappauksen kaltaiseen iskuun kykeni ainoastaan äärimmäisen hyvin harjoitettu ryhmä, jonka logistiikka ja sisäinen yhteistyö toimivat saumattomasti. Schleyeria oli vartioitu kellon ympäri ja hänen päivittäinen reittinsä oli vaihtunut jatkuvasti, mutta kaikista turvatoimista huolimatta sieppausta ei ollut kyetty estämään.⁸⁷⁹

Mittavista panostuksista huolimatta terrorisminvastaisen taistelun tila näyttäytyi vuonna 1977 Liittotasavallassa huomattavan synkkänä. Resurssien lisäyksistä huolimatta viranomaiset eivät olleet kyenneet toistamaan vuoden 1972 menestystään. Keskusrikospoliisin päällikkö Horst Herold oli jo Hans-Martin Schleyerin kaappausta edeltävällä viikolla joutunut toteamaan, että terroristien jäljittäminen ei ollut edennyt⁸⁸⁰. Die Zeit kirjoitti Saksan syksyn aikaan, että aina Siegfried Bubackin surmasta keväällä 1977 lähtien Liittotasavallan poliisi ei ollut saavuttanut minkäänlaista menestystä terroristien jäljittämisessä⁸⁸¹. Lehden mukaan valtavat mutta tehottomat viranomaistoimenpiteet herättivät kansalaisissa pikemminkin epäluottamusta ja epävarmuutta. Die Zeit kertoi esimerkiksi Jürgen Pontoa vastaan kohdistuneen iskun välittömään toteuttamiseen osallistuneen kahdeksan tai yhdeksän terroristia, mutta keskusrikospoliisi uskoi iskun vaatineen valmisteluvaiheet huomioiden jopa 40 henkilön panoksen⁸⁸². Viranomaiset olivat elokuuhun 1977 mennessä saaneet kiinni ainoastaan kaksi Siegfried Bubackin huhtikuussa 1977 tapahtuneeseen murhaan osallistunutta henkilöä, ja tämä oli lehden mukaan ollut pikemminkin puhdas sattuma kuin menestyksekkään tutkimuksen tulos. Die Zeitin mukaan poliisityö perustui vuonna 1977 ennen muuta kirjoituspöytätyöhön ja sekä lukemattomien RAF:ään liittyvien yksityiskohtien analysointiin. Aikaisemmat menetelmät eivät kuitenkaan enää toimineet, sillä terroristit olivat oppineet tuntemaan viranomaisten toimintatavat.⁸⁸³

Die Zeit kirjoitti viranomaisten luottavan edelleen tietokantajärjestelmään, mutta terroristit olivat onnistuneesti muuttaneet taktiikkaansa ja monet heistä elivät kaksoiselämää. Varsinkin yritykset jäljittää

⁸⁷⁹ Die Zeit, 9.9.1977, Hans Schueler, „Ratlose Fahnder hoffen auf den Zufall“; Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, „Im Zeichnen geschäftiger Ohnmacht“

⁸⁸⁰ Die Zeit, 9.9.1977, Hans Schueler, „Ratlose Fahnder hoffen auf den Zufall“

⁸⁸¹ Die Zeit, 23.9.1977, Hans Schueler, „Keine Antwort vom Computer“

⁸⁸² Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, „Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht“

⁸⁸³ Die Zeit, 19.8.1977, Carl-Christian Kaiser, „Fahndung als Filigrantarbeit“

terroristien ja heidän avustajiensa yhteydenpito olivat poikkeuksetta epäonnistuneet. Ennen suunniteltua iskua tekijät viettivät yleensä tavanomaista elämää ja muuntuivat odottamatta terrorismiskujen toteuttajiksi. RAF:n järjestäytymisaste oli Die Zeitin mukaan tiukan hierarkkinen, eivätkä eri portailla olevat tekijät edes tienneet käynnissä olevan operaation muita vaiheita. Vuoden 1977 terroristeilla ei ollut Die Zeitin haastatteleminen asiantuntijoiden mukaan selkeätä johtoa tai organisaatiota. Viranomaiset onnistuivat jäljittämään sieppaajien käyttämät tukikohdat pääasiassa vastan jälkeen, kun terroristit olivat hylänneet ne⁸⁸⁴. Uuden terroristisukupolven ilmaantuminen oli lehden mukaan onnistunut häiritsemään poliisin tutkimuksia.⁸⁸⁵

Syksyn terroriaallon myötä 1977 Liittotasavallan pääkaupunki Bonn muuttui ulkoiselta olemukseltaan varuskuntamaiseksi⁸⁸⁶. Die Zeitin mukaan Liittotasavallan poliittinen eliitti ei elänyt syksyllä 1977 ainoastaan vartioituna vaan suorastaan kortteleihinsa muurattuna. Terrorismin vuoksi julkisiin rakennuksiin ympäri Liittotasavaltaa oli määrätty poliisivartiot. Konepistoolein aseistautuneet poliisit olivat kaduilla tavanomainen näky, ja Die Zeit kuvasi kaupunkia ”valtavaksi kasarmiksi”. Erityisesti liittovaltion virastojen hallintokortteli ja keskeiset ministeriöt olivat lehden mukaan piikkilankaesteiden ympäröimiä. Die Zeit raportoi kuitenkin tunnelman Bonnissa olevan rauhallinen ja kansalaisten tottuneen turvatoimiin. Synkstä kuvauksesta huolimatta Die Zeit osoitti ymmärrystä turvatoimia kohtaan toteamalla valtion joutuvan näyttämään valmiustilansa ja puolustautumishalukkuutensa asteen. Uutissulun vuoksi yksityiskohtaista tietoa ei ollut saatavilla, mutta Die Zeit totesi varmana tietonaan liittokansleri Helmut Schmidin olevan vartiointijärjestelyistä huolimatta ”jatkuvasti läsnä” ja johtavan tilannetta aktiivisesti.⁸⁸⁷

Hans-Martin Schleyerin kaappausdraama pitkittyi, ja hänen lopullisesta kohtalostaan vallitsi syyskuun päättyessä epätietoisuus.⁸⁸⁸ Lehti kertoi terroristien tunnistamisen ja kiinniottamisen olevan olennaisesti vaikeampaa kuin tavallisten rikollisten. RAF:n jäsenet toimivat sotilaallisesti organisoiduissa pienryhmissä. Die Zeitin mukaan viranomaiset pyrkivät käyttämään terrorismia vastaan samoja menetelmiä kuin sosialististen maiden agenteja sekä muita pieniä ääriliikkeitä vastaan. Soluttautuminen terroristiryhmiin oli kuitenkin erityisen ongelmallista, sillä pahimmassa tapauksessa soluttautujat saattaisivat joutua osallisiksi laittomuuksiin. Epäselvyys merkitsi sitä, että esimerkiksi

⁸⁸⁴ Sontheimer 2010, 108

⁸⁸⁵ Die Zeit, 23.9.1977, Hans Schueler, „Keine Antwort vom Computer“

⁸⁸⁶ Ibid.

⁸⁸⁷ Die Zeit, 23.9.1977, Günter Hoffmann, „Ein Planquadrat in Verteidigungstellung“

⁸⁸⁸ Die Zeit 30.9.1977, [ei kirjoittajaa] ”Was wird?”

Jürgen Ponton surman takana olleita henkilöitä ei uskottu kyettävän varmuudella nimeämään.⁸⁸⁹ Liittotasavallan poliisi oli tosin 1970-luvun kuluessa kyennyt vangitsemaan terrori-iskuista epäiltyjä. Joulukuussa 1977 BKA:n johtaja Horst Heroldin kertoi Liittotasavallan poliisin vanginneen päättyvän vuoden aikana 21 terrorismiin osalliseksi epäiltyä⁸⁹⁰.

Tutkimuskirjallisuus on todennut viranomaisten vuoden 1977 valmiustasossa olleen konkreettisia ongelmia. Klaus Weinhauerin mukaan Liittotasavallan poliisivoimien yhteistyön organisoinnissa oli toivomisen varaa. Keskusrikospoliisin ja muiden viranomaisten johdon välillä oli erimielisyyksiä, tieto eri turvallisuusviranomaisten välillä ei kulkenut riittävän nopeasti, ja vielä vuoden 1977 alussa edes erikoisjoukkojen varustus ei ollut asianmukaisella tasolla.⁸⁹¹ Stefan Scheiper on maininnut, että poliisiorganisaation paisuminen oli aiheuttanut päällekkäisyyksiä ja epäselviä komentosuhteita⁸⁹². Tilastot kertovat huomattavista henkilömäärän lisäyksistä, mutta Inka Leision mukaan Frankfurter Allgemeine Zeitung ja Süddeutsche Zeitung raportoivat vuonna 1977 poliisivoimien kärsivän pahasta henkilöstöpulasta ja vaativat sekä lisää resursseja että yhä tiiviimpää yhteistyötä liittovaltion ja osavaltioiden välillä⁸⁹³. Kyseisin toimien kyettäisiin lehtien mukaan terroristijahtia olennaisesti edistämään. Myös Die Zeit kertoi poliisin tekevän aina korkeinta johtoa myöten ylitöitä⁸⁹⁴, mutta lehti ei kuitenkaan artikkeleissaan katsonut BKA:n voimavaroissa olevan mitään olennaista lisäämisen tarvetta.

Liittopäivillä kysymys poliisien määrästä tai toiminnasta ei aiheuttanut tarkasteluajankohtana varsinaista keskustelua, vaan puolueiden välillä näyttää vallinneen ainakin periaatteellinen yksimielisyys poliisin toiminnan tehostamisen tärkeydestä. Poliisiviranomaisten merkitys tuli esiin yksittäisissä puheenvuoroissa, mutta aiheesta ei juuri käyty keskustelua. Alfred Dregger vaati 28. lokakuuta parempaa yhteistyötä poliisin ja perustuslainsuojaviraston kesken sekä piti tarpeellisena lähettää enemmän soluttautujia terroristien joukkoon. Dregger totesi lisäksi, että nämä asiat kuuluisivat pikemminkin ministeriön toimeenpanovallan kuin liittopäivien piiriin ja hänen oma puolueensa seisoi tämän näkemyksen takana.⁸⁹⁵ Saksan liittoneuvostossa syksyllä 1977 käyty viranomaisiin liittynyt keskustelu keskittyi vaatimukseen osavaltiopoliisin ja liittovaltiotason yhteistyön parantamisesta. Tällaisia vaatimuksia esittivät syyskuussa 1977 sekä Baden-Württembergin osavaltion pääministeri Hans Filbinger

⁸⁸⁹ Die Zeit, 9.9.1977, Hans Schueler, "Ratlose Fahnder hoffen auf den Zufall"

⁸⁹⁰ Die Zeit, 23.12.1977, "Uns hilft nur ein geduldiges Sammeln und Sichten", Horst Heroldin haastattelu.

⁸⁹¹ Weinhauer 2006, 258-259

⁸⁹² Scheiper 2006, 200

⁸⁹³ Leisio 2008, 88 & 90

⁸⁹⁴ Tämä kerrottiin mm. artikkeleissa Die Zeit, 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, "Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht" ja Die Zeit, 23.12.1977, "Uns hilft nur geduldiges Sammeln und Sichten", Horst Heroldin haastattelu.

⁸⁹⁵ DB 1977, 8. Wahlperiode, 28.10.1977, 4099

että Baijerin osavaltion pääministeri Hanns Seidl⁸⁹⁶. Hampurin osavaltiota edustava Hans-Ulrich Klose huomautti vastauspuheenvuorossaan, että poliisien määrä suhteessa asukaslukuun oli kaikkein alhaisin niissä osavaltioissa, joiden edustajat vaativat lisäpanostuksia⁸⁹⁷.

Die Zeitin artikkeleista ei vuonna 1977 löytynyt poliisin menetelmien tai turvallisuusviranomaisten arvostelua. Tutkimusten hitaasta etenemisestä huolimatta lehti ei esittänyt kritiikkiä viranomaisia kohtaan⁸⁹⁸. Die Zeit ei liioin missään vaiheessa esittänyt selkeää toivetta poliisin voimavarojen lisäämisestä. Syy tähän oli todennäköisesti se että poliisivoimien resursseja oli vahvistettu jo melkein vuosikymmenen ajan. Die Zeitin tyytyi syksyllä 1977 parhaimmillaankin vain toteamaan, että liittovaltion keskusrikospoliisi tulisi joka tapauksessa saamaan toivomansa resurssit⁸⁹⁹. 23. syyskuuta 1977 lehti otti suorastaan kielteisen kannan poliisin määrän lisäämiseen:

”Tässä [tilanteessa] eivät auta uudet organisaatiomallit saati henkilöstön lisäys, jolla voisi aikaisintaan kolmessa vuodessa – uusien joukkojen koulutuksen päättymisen jälkeen – olla merkitystä.

Keskusrikospoliisin varustaminen omilla etsintäjoukoilla lisäisi vain hämmennystä rikospaikalla. Se ei tarvitse enempää voimankäyttövaltuuksia – –”⁹⁰⁰

Die Zeitin kielteistä kantaa poliisin miesluvun vahvistamiseen voidaan pitää johdonmukaisena lehden muihin näkemyksiin verrattuna. Oikeusvaltiokeskustelun yhteydessä Die Zeit oli monessa yhteydessä varoittanut olemaan provosoitumatta terrorismiuhkaa vastaan. Liittotasavaltaa ei saisi rakentaa poliisivaltioksi. Lisäksi lehti oli jo huhtikuussa 1977 muistuttanut, että olisi mahdotonta tarjota kenellekään absoluuttista suojaa⁹⁰¹. Syyksi viranomaisten neuvottomuuteen RAF:n edessä Die Zeit näki terroristien lisääntyneen kyvykkyyden ja vaarallisuuden; Die Zeit kertoi uuden terroristisukupolven olevan aiempaa älykkäämpi ja kylmäverisempi. Lisäsy etsinnän tuloksettomuuteen oli Die Zeitin mukaan poliisin jäljitystyötä hidastavat hallintorakenteisiin liittyvät tekijät. Liittovaltion ja osavaltioiden

⁸⁹⁶ Bundesrat 1977, 30.9.1977, 449. Sitzung, 231–233

⁸⁹⁷ Bundesrat 1977, 30.9.1977, 449. Sitzung, 234

⁸⁹⁸ Esim. poliisin henkilökuva oli kirjoitettu positiiviseen sävyyn. Kts. Die Zeit, 23.8.1977, Carl-Christian Kaiser, „Fahndung als Filigrantarbeit“. Kts. esim. Die Zeit 23.12.1977, „Uns hilft nur ein geduldiges Suchen und Sammeln“ Horst Heroldin haastattelu.

⁸⁹⁹ Die Zeit, 16.9.1977, Hans Schueler, „Das Geschäft der Feinde besorgen“; Die Zeit 9.9.1977, Carl-Christian Kaiser, „Im Zeichen geschäftiger Ohnmacht“

⁹⁰⁰ Die Zeit, 23.9.1977, Hans Schueler, „Keine Antwort vom Computer“. *„Da helfen weder neue Organisationskonzepte noch ad hoc beschaffte Personalvermehrungen, die frühestens in drei Jahren – nach abgeschlossener Ausbildung neu angeworbener Kräfte – zu Buche schlagen können. Eine Ausstattung des BKA mit eigenen Fahndungstrupps würde den Kompetenzwirrwarr vor Ort nur erhöhen. Weitergehende Weisungsbefugnisse braucht das Amt nicht – –“*

⁹⁰¹ Die Zeit, 15.4.1977, Hans Schueler „Ein Märtyrer für das Recht“

poliisiviranomaisten välinen yhteistyö oli lehden mukaan lopetettu jo vuonna 1973, ja menetettyä aikaa olisi vaikea korvata hyvälläkään tahdolla. Lehti piti myös mahdollisena, että muutaman vuoden tauko RAF:n suorittamien iskujen välillä oli saanut poliisit kadottamaan terroristien jäljet.⁹⁰² Die Zeit kirjoittikin 7. lokakuuta, että poliisivoimien tehostaminen, keskusrikospoliisin toimenkuvan selkeyttäminen sekä asiantuntijavallan siirtäminen osavaltiopoliiseille olisivat parempia toimia kuin esimerkiksi liittovaltionlaajuiset lakimuutokset⁹⁰³.

Horst Herold totesi joulukuussa 1977 Die Zeitin haastattelussa, että värihenkilöllisyyspaperien terroristit saattoivat ylittää maiden väliset rajat suhteellisen helposti. Terroristit kykenivät ylittämään tiesulut puutteellisten rekisterikilpitunnistuksen vuoksi, eikä lentomatrustajien tarkastus kentillä ollut huolellista. Joissakin Euroopan maissa ei vaadittu esimerkiksi hotelliin kirjauduttaessa edes henkilötodistuksen näyttämistä.⁹⁰⁴ Vaikka terrori-iskujen tekijöiden ja näiden avustajien välisten yhteyksien havaitseminen olikin tärkeää, oli vaikeaa syyttää ketään rikoksesta, jota ei ollut vielä toteutettu. Die Zeit huomautti, että vaikka esimerkiksi Jürgen Ponton murhaan syyllistyneet olisi pidätetty juuri ennen tapahtunutta iskuja, todisteiden puuttuessa heitä olisi voitu syyttää korkeintaan luvattomasta aseiden hallussapidosta.

*”Ehkäisevä terrorismikamppailu voi kuitenkin – epäilyksenalaisia tarkkailemalla – työllistää vain perustuslainsuojavirastoa. Sillä murhan tai kaappauksen valmistelut liikkuvat lähes poikkeuksetta rikoksen esivaiheissa...”*⁹⁰⁵

Lentokonekaappauksen epäonnistuminen Mogadishun lentokentällä oli kauan toivottu voitto viranomaisille. Liittovaltion terrorisminvastainen erikoisyksikkö GSG 9 onnistui erinomaisesti tehtävässään pelastaa panttivangit ja tehdä terroristit toimintakyvyttömiksi. Mogadishun tapahtumien jälkeen Liittotasavallan lehdistössä kiiteltiin laajasti viranomaisia, ja myös Die Zeitin sivuilta löytyi optimismia.⁹⁰⁶ Die Zeit piti Mogadishun vapautusoperaatiota iskuna sekä RAF:n jäseniä että arabiterroristeja vastaan, mikä ratkaisi Liittotasavallan ongelmat ainakin osaksi.⁹⁰⁷

⁹⁰² Die Zeit, 23.9.1977, Hans Schueler, „Keine Antwort vom Computer“; Die Zeit, 16.9.1977, Hans-J. Müller-Bochert, „Das Vexierspiel der Terroristen“

⁹⁰³ Die Zeit 7.10.1977, Hans Schueler, „Die Kontaktsperre geht zu weit“

⁹⁰⁴ Die Zeit 23.12.1977, „Uns hilft nur geduldiges Sammeln und Sichten“. Horst Heroldin haastattelu

⁹⁰⁵ „Präventive Terrorismusbekämpfung kann aber – durch Observation der Verdächtigen – nur der Verfassungsschutz leisten. Denn die Zurüstungen zu einem Mordanschlag oder einer Entführung bewegen sich nahezu ausschließlich im Vorfeld der Kriminalität“ Die Zeit, 23.9.1977, Hans Schueler, „Keine Antwort vom Computer“

⁹⁰⁶ Die Zeit, 21.10.1977, Theo Sommer, „Frisch gewagt, erst halb gewonnen“

⁹⁰⁷ Die Zeit, 21.10.1977, Dieter Buhl, „Schrecken über die Grenzen“

Hans-Martin Schleyerin 21.lokakuuta tapahtuneen murhan ja RAF:n ensimmäisen sukupolven kuoleman jälkeen Die Zeitin asenne kuitenkin vakavoitui nopeasti. Die Zeit muistutti 28.lokakuuta 1977 terroristien hävinneen taistelun mutta jatkavan edelleen sotaa. Ensimmäisen sukupolven terroristien kuolema hämmensi myös RAF:n jäseniä, mutta terroristit olivat julkilausumissaan edelleen uhanneet kostoja. Viranomaiset puolestaan jatkoivat suurensintää, ja poliisi oli tiettävästi vastaanottanut kaikkiaan 20 000 vihjettä. Poliisin tutkinta oli silti edelleen tuloksetonta. Die Zeit arvioi terroristien käyttävän aikaisempaa vähemmän välikäsiä ja toimivan mahdollisimman vähin henkilöresurssein, mikä vähensi samalla entisestään toiminnan jättämiä jälkiä.⁹⁰⁸

Die Zeit maalasi lokakuun lopussa 1977 RAF:n aikeista varsin uhkaavan kuvan ja kirjoitti valtion varautuvan edelleen pahimpaan. Lehti piti lähes varmana, että RAF:n jäsenet olivat välittömästi Schleyerin kaappauksen jälkeen paenneet ulkomaille turvaan.⁹⁰⁹ Lehti totesi Lufthansan koneen kaappaamisen osoittaneen, että terroristeilla todella oli kansainvälisiä yhteyksiä. Mogadishun tapahtumien jälkeen Die Zeit painotti terrorismin olevan kansainvälinen ilmiö. Die Zeitin mukaan kansainvälinen terrorismi oli toki aatteellisesti epäyhtenäistä ja ilman konkreettista organisaatiota, mutta siitä huolimatta se muodosti uhkan demokraattisille valtioille. Lehti piti esimerkiksi todennäköisenä, että Lufthansan lentokoneen kaappaus oli suunniteltu Ranskan maaperällä.⁹¹⁰ RAF:n ensimmäisen sukupolven kuolemasta huolimatta Die Zeit uskoi lokakuussa 1977 Liittotasavallan terrorismin nousevan aikaisemmin kokemattomaan ja yhä entistäkin vaarallisempaan vaiheeseen. Lehden kielenkäyttö oli samansisältöistä alkusyksyn varoittelun kanssa. RAF todennäköisesti jatkaisi valitsemallaan tiellä ja tulisi Die Zeitin mukaan suunnittelemaan seuraavan iskunsa aikaisempaakin kylmäverisemmin.⁹¹¹

1970-luvun loppu merkitsi Saksan liittotasavallan osalta vasemmistoterrorismin ja valtion vahvistamisen huipennusta. Nämä toimenpiteet jäivät kuitenkin terrorismilainsäädännön lakipisteeksi.⁹¹² Poliisiviranomaisten valtuuksia lisättiin entisestään kesällä 1978 liittopäivillä hyväksytyssä asetuskokoelmassa, mutta seuraavina vuosina tarve lainsäädännölle väheni. RAF:n terroristit luopuivat yksi toisensa jälkeen taistelusta⁹¹³. Poliisi onnistui tekemään joitakin pidätyksiä, ja vuonna 1982 Liittotasavallan sai kiinni 1970-luvun keskeisimpiin RAF:n jäseniin kuuluneet Brigitte Mohnhauptin ja

⁹⁰⁸ Die Zeit, 28.10.1977, Christian Kaiser, "Den Mördern keine Chance lassen"

⁹⁰⁹ Die Zeit, 28.10.1977, Karl-Heinz Janßen, "Ist die Rache programmiert?"

⁹¹⁰ Die Zeit, 21.10.1977, Dieter Buhl, "Schrecken über die Grenzen"

⁹¹¹ Die Zeit, 28.10.1977, Karl-Heinz Janßen, „Ist die Rache programmiert?"

⁹¹² Scheiper 2006, 212

⁹¹³ Pflieger 2004, 122

Christian Klarin⁹¹⁴. Terroristien toisesta sukupolvesta ei 1980-luvun alussa voinut käytännössä enää puhua⁹¹⁵. Viranomaisten kannalta RAF:n vastainen taistelu alkoi menettää merkitystään, ja poliisin kasvanutta organisaatiota supistettiin seuraavina vuosina⁹¹⁶. Saksojen yhdistyttyä vuonna 1990 poliisi tavoitti monet DDR:ssä piileskelleet RAF:n jäsenet⁹¹⁷. Tobias Wunschikin mukaan käytännössä kaikki RAF:n ensimmäisen ja toisen sukupolven jäsenet joutuivat ennemmin tai myöhemmin oikeuden eteen. RAF:n toiminnan johdosta kaikkiaan 25 terroristia tuomittiin elinkautiseen vankeusrangaistukseen.⁹¹⁸

Yhteenvetona voi todeta, että vuonna poliisiviranomaisia käsittelevissä artikkeleissaan Die Zeit suhtautui tarkasteluajanjaksolla terrorismiin kaikkein vakavimmin. Lehti piti kyseisissä artikkeleissaan RAF:n toimintaa erittäin vaarallisena. Vaikka liittovaltio oli panostanut huomattavasti viranomaisten määrään ja valmiuksiin, terroristien toimintaa ei pystytty estämään. Die Zeit raportoi viranomaisten ongelmista ja vaikeuksista, mutta lehti ei esittänyt kritiikkiä poliisiviranomaisia kohtaan. Terrorismi oli kehittynyt yhä vaarallisemmaksi, mutta syynä siihen olivat RAF:n kehittynyt organisaatio ja muuttuneet toimintatavat. Die Zeit selitti syksyn 1977 terroriaallon paitsi terroristien osaamistason nousulla myös näiden kansainvälisillä yhteyksillä. Lehti varoitti syksyn 1977 iskujen jälkeen, että terrorismi ei ollut vielä ohi. Toisin kuin muissa terrorismiin liittyvissä artikkeleissaan, Die Zeit maalasi viranomaisia käsittelevissä kirjoituksissaan RAF:n aikeista varsin huolestuttavan kuvan. Die Zeitin mielestä taistelua Liittotasavallan poliisivoimien vahvistamisesta entisestään ei kuitenkaan olisi hyötyä, vaan terrorismia vastaan tulisi kuitenkin käydä kansainvälisellä tasolla.

⁹¹⁴ Pflieger 2004, 133

⁹¹⁵ Pflieger 2004, 138

⁹¹⁶ Scheiper 2006, 212; Weinbauer 2006, 264

⁹¹⁷ Pflieger 2004, 168

⁹¹⁸ Wunschik 2010, 79

6. PÄÄTÄNTÖ

Vuonna 1977 Saksan liittotasavalta joutui historiansa vakavimman uhan eteen. Äärivasemmistolaisen terroristijärjestö RAF:n toinen sukupolvi toteutti vuoden aikana neljä iskua, jotka saivat huomattavasti julkisuutta. Iskujen tavoitteena oli painostaa valtio vapauttamaan RAF:n perustajajäsenet vankilasta. Terroristit surmasivat syyttäjät Siegfried Bubackin, pankinjohtaja Jürgen Ponton sekä pitkään kestäneen sieppauksen jälkeen työmarkkinajärjestön puheenjohtajan Hans-Martin Schleyerin. Uhrit kuuluivat länsisaksalaisen yhteiskunnan eliittiin. Lisäksi terroristit kaappasivat Lufthansan matkustajalentokoneen lokakuussa 1977. Mittavista turvatoimista huolimatta Liittotasavalta tunsii itsensä avuttomaksi RAF:n edessä. Terrorismia käsiteltiin vuoden 1977 aikana monissa liittopäiväkeskusteluissa, ja myös sanomalehti Die Zeit kirjoitti paljon aiheesta.

Liittotasavallassa käytyä keskustelua hallitsi vahvimmin kolme teemaa. Ne liittyivät RAF:n aatteellisiin ja sosiaalisiin juuriin, terrorismin sympatisoijiin sekä oikeusvaltion periaatteeseen ja puolustamiseen. Liittotasavallassa oli nähtävissä selkeä jakolinja hallitus- ja oppositiopuolueiden sekä toisaalta konservatiivisen ja liberaalin lehdistön välillä. Konservatiivinen lehdistö ja kristillisdemokraattien muodostama oppositio olivat usein samoilla linjoilla terrorismista keskusteltaessa. Vastaavasti sosiaaliliberaalin hallituskoalition ja Liittotasavallan liberaalin lehdistön näkemyksistä löytyi paljon yhteistä. RAF:n toimista keskusteltaessa käytetyt käsitteet olivat samoja, mutta niille annetut merkitykset erosivat selvästi toisistaan.

RAF:n terrorismi oli saksalaisille hämmentävää ja käsittämätöntä, sillä se kohdistui Saksan historian vapainta ja demokraattisinta valtiomuotoa vastaan. Terrorismi oli alkanut Liittotasavallassa jo 1970-luvun alussa, ja sen ideologiset juuret olivat opiskelijaradikalismissa. Frankfurtin koulukunta tuomittiin monien mielessä RAF:n terrorismista vastuulliseksi, sillä koulukunnan piirissä kehitetty kriittinen teoria ja voimankäytön käsitteet olivat periytyneet opiskelijaradikaalien kautta RAF:lle. Liittotasavallan oikeisto-oppositio yhdisti suoraviivaisesti 1960-luvun opiskelijalevottomuudet terrorismiin. Monet 1960-luvulla valtiota kritisoineet älymystön edustajat leimautuivat julkisuudessa RAF:n sympatisoijiksi. Erityisesti kristillisdemokraatit hyökkäsivät vuonna 1977 erityisen ankarasti älymystön edustajia vastaan.

Sympatisoijan käsite oli Liittotasavallassa kiistanalainen ja sai merkityksensä yksinomaan RAF:n myötä. Tilanteesta riippuen käsitteellä ymmärrettiin joko terroristeja konkreettisesti auttavat tahot tai heitä ideologisesti ymmärtävät henkilöt. Käsitteellä ei kuitenkaan ollut yleisesti hyväksyttyä määritelmää, eikä edes terrorismin tukijoiden määrästä ollut varmuutta. Hallituspuolueiden edustajat suhtautuivat

sympatisoijaväitteisiin pääasiassa varauksellisesti. Sosiaalidemokraatit ja liberaalit myönsivät tietynasteisten sympatisoijien olemassaolon, mutta moittivat oikeistoa intellektuellien leimaamisesta. Hallituspuolueet pelkäsivät yhteiskunnan jakautumista moraalisella tasolla. SPD:n ja FDP:n edustajat muistuttivat, että sympatisoijat kuuluivat vielä laillisen yhteiskunnan piiriin. Aina terrori-iskujen jälkeen sympatisoijasyöttely nousi yhä voimakkaampana esiin. Sekä hallitus että oppositio painottivat retoriikassaan vastuullisen politiikan merkitystä. Kristillisdemokraateille vastuullisuus merkitsi terrorismin ideologisten juurten tunnistamista, sosiaalidemokraateille pidättäytymistä leimaavista kommenteista.

Die Zeitin näki sympatisoijakeskustelun takana kamppailun vallitsevista yhteiskunnallisista arvoista. Lehden mukaan kenet tahansa saattoi vallitsevassa ilmapiirissä leimata terrorismin tukijaksi. Useimpien muiden lehtien tavoin Die Zeit katsoi RAF:n omaavan jonkinasteisia sympatisoijia, mutta lehti ymmärsi käsitteellä ainoastaan terroristeja konkreettisesti auttavat tahot. RAF:n juuret olivat paikannettavissa poliittisen vasemmiston piiristä, mutta vuoden 1977 terrorismilla ei Die Zeitin mielestä ollut opiskelijaradikalismien kanssa enää mitään tekemistä. Die Zeit kuvasi maassa käytyä keskustelua poliittiseksi kamppailuksi ja vasemmistöälymyyden vainoksi. Tämä on ymmärrettävissä myös siksi, koska Die Zeit oli älymyyden suosima lehti. Se puolusti intellektuelleja ja antoi heille tilaa ilmaista mielipiteensä. Liittotasavallan terrorismin juuret olivat Die Zeitin mukaan löydettävissä pikemminkin saksalaisen yhteiskunnan kovuudesta ja kilpailuhenkisyydestä.

Perustavanlaatuisin terrorismiin liittyvä keskustelu vuonna 1977 käytiin Liittotasavallan oikeusvaltion olemuksesta. Terroristit yrittävät järkyttää oikeusvaltion perustuksia ja tehdä politiikan tekemisen mahdottomaksi. Puolueiden välillä vallitsi erimielisyys oikeusvaltion käsityksestä sekä niistä keinoista, joilla terrorismia vastaan oli taisteltava. Kristillisdemokraatit painottivat, että valtion tulee olla vahva voidakseen selviytyä. Vuonna 1977 Liittotasavallassa uskottiin yleisesti, että vain vahva valtio saattoi olla vapaa. Sosiaaliliberaali hallituskoalitio katsoi sen sijaan kansalaisten luottamuksen valtioon muodostuvan oikeudenmukaisuuden kautta. Terrorismista käydyissä keskusteluissa palattiin usein Saksan historiaan. Oikeisto muisteli Weimarin tasavallan heikkoutta, liberaalit puolestaan kansallissosialismin pakkovaltaa.

Käytännössä terrorismin vastainen taistelu merkitsi lakimuutoksia sekä Liittotasavallan poliisivoimien vahvistamista. Konservatiivien mielestä ankarampi lainsäädäntö ja lakien täysimittainen soveltaminen vahvistaisivat luottamusta sekä valtioon että yhteiskuntaan. Liittotasavallan lainsäädäntö oli tiukentunut 1970-luvun kuluessa, mutta vuonna 1977 oikeisto-oppositio vaati terrorismin vuoksi yhä uusia lakeja.

Sosiaalidemokraatit ja liberaalit pitivät oikeisto-opposition vaatimia keinoja liian kovina. Tärkeänä osoitus valtion kyvystä puolustautua nähtiin panttivankien onnistunut vapautusoperaatio lokakuussa 1977 Mogadishussa, minkä nähtiin lisänneen uskoa valtioon ja vahvistaneen yhteishenkeä Liittotasavallassa.

Kristillisdemokraatit arvostelivat hallitusta siitä, ettei se suostunut toteuttamaan opposition välttämättöminä pitämiä toimia terrorismin torjumiseksi. Hallituskoalition edustajat puolestaan pitivät oikeiston ehdotuksia liian kovina ja katsoivat opposition pyrkivän hyötymään terrorismista saadakseen omia tavoitteitaan läpi. Yksittäiset opposition edustajat tekivät ehdotuksia hätätilalakien käyttöönotosta, jotka hallitus ja liberaali lehdistö tyrmäsivät selvästi.

Die Zeit määritteli oikeusvaltion lupauksena kansalaisille siitä, että oikeus toteutuisi heidän kohdallaan. Lehti linjasi yksiselitteisesti, että vapautta ei voisi puolustaa sitä rajoittamalla. Kansalaisilla oli oikeus saada suojaa niin terroristeja kuin valtion ylireagointia vastaan. Die Zeit suhtautui kielteisesti sekä ankarampaan lainsäädäntöön että poliisivoimien vahvistamiseen. Oikeusvaltion kohtalo riippuisi ainoastaan valtion ja viranomaisten omista toimenpiteistä. Die Zeitin oikeusvaltiokäsityksen voi katsoa liittyvän myös lehden näkemykseen sympatisoijakeskustelusta. Mikäli oikeusvaltion kohtalo oli kiinni vain valtion omista reaktioista, myös terrorismin sympatisoijaksi syyttäminen oli turhaa. Loppusyksyllä 1977 Die Zeit arvioi terrorismin olevan edelleen realistinen uhka, mutta yksittäisen valtion keinovalikoima ei ollut terrorismikamppailuun soveltuva. Terrorismin vastaista taistelua tulisi käydä kansainvälisellä tasolla.

Die Zeit oli kaikissa terrorismiin liittyvissä kysymyksissä selvästi lähempänä hallituspuolueiden kuin opposition linjaa. Sitoutumattomana lehtenä Die Zeit ei kuitenkaan asettunut minkään puolueen linjan taakse, vaan kritisoi sekä hallitusta että oppositiota. Syksyllä 1977 Die Zeit toisaalta halusi liittopäiväpuolueiden yhdistävän voimansa taistellessa terrorismia vastaan, toisaalta muistutti keskustelun ja ristiriitojen kuuluvan normaaliin parlamentaariseen työskentelyyn. Kaiken kaikkiaan RAF:n vaikutus saksalaiseen yhteiskuntaan oli tukahduttava ja ilmapiiriä kiristävä. Liittotasavalta ylireagoi terrorismiin niin moraalisella kuin konkreettisellakin tasolla. Aikaisemmin valtiota kritisoineet tahot joutuivat vakuuttamaan lojaaliuttaan. Vahvan valtion ihanne teki 1970-luvun lopussa tilapäisen paluun. Syksyn 1977 tapahtumat jäivät kuitenkin saksalaisen terrorismin huippukohdaksi.

7. LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Saksan liittopäivien keskustelu:

Deutscher Bundestag 1977; www.bundestag.de

Die Zeit 17.2.1977 – 23.12.1977

Tutkimuskirjallisuus

Aust, Stefan (1989) [1985]: Der Baader-Meinhof Komplex. München: Knaur.

Balz, Hanno (2010): Zwischen Ausnahmezustand und Moral Panic: Mediendiskurse über die RAF in den 1970er Jahren. Teoksessa: *Die bleiernen Jahre. Staat und Terrorismus in der Bundesrepublik Deutschland und Italien 1969-1982*. (toim.) Hürter, Johannes & Rusconi, Gian Enrico. München: Oldenbourg Verlag. Sivut: 73–82

Balz, Hanno (2008): Von Terroristen, Sympathisanten und dem starken Staat: Die öffentliche Debatte über die RAF in den 70er Jahren. Frankfurt am Main: Campus.

Balz, Hanno (2006): Der Sympathisanten-Diskurs im Deutschen Herbst. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*. (toim.) Weinbauer, Klaus, Requate, Jörg & Haupt, Heinz Gerhard. Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 320–350

Daase, Christopher (2007): Die zweite Generation der RAF. [online] Saatavissa:

<https://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/geschichte-der-raf/49268/die-zweite-generation?p=all> Viitattu 15.9.2014

Dahlke, Matthias (2010): Polizeiarbeit und Krisenstäbe – Kooperation oder Konkurrenz? Von Olympia '72 zur Lorenz-Entführung 1975. Teoksessa: *Die bleiernen Jahre: Staat und Terrorismus in der Bundesrepublik Deutschland und Italien 1969-1982*. toim. Hürter, Johannes & Rusconi, Gian Enrico. München: Oldenbourg Verlag. Sivut: 31–41

Dahrendorf, Ralf (2000): Liberal und unabhängig: Gerd Bucerius und seine Zeit. Kösen: C. H. Beck.

Davis, Belinda (2006): Jenseits von Terror und Rückzug: Die Suche nach politischem Spielraum und Strategien in Westdeutschland. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*. (toim.) Weinhauer, Klaus, Requate, Jörg & Haupt, Heinz Gerhard. Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 154-186

Della Porta, Donatella (2006): Politische Gewalt und Terrorismus: Eine vergleichende und soziologische Perspektive. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*. (toim.) Weinhauer, Klaus, Requate, Jörg & Haupt, Heinz Gerhard. Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 33-56

Diewald-Kerkmann, Gisela (2010): Der Stammheim-Prozess. Vorgeschichte, Verlauf und Wirkung. Teoksessa: *Die bleiernen Jahre. Staat und Terrorismus in der Bundesrepublik Deutschland und Italien 1969-1982*. Hürter Johannes & Rusconi, Gian Enrico (toim.) München: Oldenbourg. Sivut: 53–62

Dutschke, Rudi & Krahl, Hans-Jürgen (1967): Das Sich-Verweigern erfordert Guerilla-Mentalität, Organisationsreferat auf der 22. Delegiertenkonferenz des SDS, September 1967. Teoksessa: *Geschichte ist machbar, Texte über das herrschende Falsche und die Radikalität des Friedens*. Miermeister, Jürgen (toim.) 1981. Berlin. Sivut: 89–95

Eberhardt, Kim (2007): „Stark genug, den Krieg zu erklären?“ Die Rote Armee Fraktion (RAF) im Spiegel der bundesdeutschen Presse 1972–1977. Hannover: Verlag Dr. Müller.

Elias, Norbert (1989): Sivilisaatio ja väkivalta. Teoksessa: *Saksalaiset. Valtataistelut ja habituskehitys 1800–1900 -luvulla*. Elias, Norbert. Tampere: Gaudeamus. Sivut: 165–282

Faber, Karl-Georg (1982): Macht, Gewalt. Teoksessa: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. (toim.) Brunner, Otto, Conze, Werner, Koselleck, Reinhart. Band 3. Stuttgart: Ernst Klett Verlag. Sivut: 817–820.

Faulenbach, Bernd (2012): Die Geschichte der SPD. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. C. H. Beck.

Funke, Andreas (2010): Staatsräson und Verfassungsräson. Staatliche Handlungslegitimationen im Deutschen Herbst, am Beispiel der erpressten Freilassung von Gefangenen der RAF. Teoksessa: *RAF und die Justiz*. (toim.) Sivut: 185–213

Fürst, Ansgar (2001): Die Bonner Republik. Freiburg: Rombach Wissenschaften.

Geppert, Dominik & Hacke, Jens (2008): Einleitung. Teoksessa: *Streit um den Staat. Intellektuelle Debatten in der Bundesrepublik 1960-1980*. Geppert, Dominik & Hacke, Jens (toim.) Sivut: 9-20.

Glaessner, Gert-Joachim (2005): Forty years of German democracy: From the Second World War to the present day. Oxford: Berg.

Glaser, Hermann (1990): Die Kulturgeschichte der Bundesrepublik Deutschland: Zwischen Grundgesetz und Großer Koalition 1949–1967. Leck: Fischer Taschenbuch Verlag.

Gusy, Christoph (2007): Der Rechtsstaat und die RAF. [online] Saatavissa:

<http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/geschichte-der-raf/49250/raf-und-rechtsstaat?p=all> Viitattu 14.9.2014.

Hacke, Jens (2008): Der Staat in Gefahr. Die Bundesrepublik der 1970er Jahre zwischen Legitimationskrise und Unregierbarkeit. Teoksessa: *Streit um den Staat. Intellektuelle Debatten in der Bundesrepublik 1960-1980*. Geppert, Dominik & Hacke, Jens (toim.) Sivut: 188–203.

Hansen, Dan & Nordqvist, Jens (2004): Kun Punainen Armeijakunta iski: Saksalaisterroristit Tukhomassa 1975. Helsinki: Edita.

Haupt, Hans-Gerhard (2006): Politische Gewalt und Terrorismus: Einige historiographische Anmerkungen. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*. Weinbauer, Klaus, Requate, Jörg & Haupt, Heinz Gerhard (toim.). Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 59-70

Hauser, Dorothea (2008): Terrorism. Teoksessa: *1968 in Europe: A History of Protest and Activism, 1956-1977*. Klimke, Martin & Scharloth, Joachim (toim.). [painopaikka ei tiedossa] Palgrave MacMillan. Sivut: 269–280

Havergate, Görg (1990): „Staat und Souveränität“. Teoksessa: *Geschichtliche Grundbegriffe*. Brunner, Otto, Conze, Werner, Koselleck, Reinhart (toim.) Sivut: 64-98.

Hecken, Thomas & Grzenia, Agata (2008): Situationism. Teoksessa: *1968 in Europe: A History of Protest*

and *Activism, 1956-1977*, Klimke, Martin & Scharloth, Joachim (toim.). [painopaikka ei tiedossa] Palgrave MacMillan. Sivut: 23–32

Hellack, Georg (1974): *Massenmedien in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Inter Nationes.

Hentilä, Seppo (1993): Kansakunta historian kahleissa. Teoksessa: *Saksa – voima Euroopan keskellä*.

Hentilä, Seppo, Karjalainen, Erkki & Valta, Raija (toim.). Helsinki: Painatuskeskus Oy. Sivut: 11–75.

Hürter, Johannes (2010): Anti-Terrorismus-Politik der Sozialliberalen Bundesregierung. Teoksessa: *Die bleiernen Jahre. Staat und Terrorismus in der Bundesrepublik Deutschland und Italien 1969-1982*. (toim.)

Hürter, Johannes & Rusconi, Gian Enrico. München: Oldenbourg Verlag. Sivut: 9–20

Hyrkkänen, Markku (2002): *Aatehistorian mieli*. Jyväskylä: Vastapaino.

Ilie, Cornelia (2006): "Parliamentary Discourses". Teoksessa: *Encyclopedia of Language & Linguistics*.

Brown, Keith (toim.) 2. painos. Vol 9. Amsterdam: Elsevier. Sivut: 188–197.

Jäger, Wolfgang & Link, Werner (1987): *Die Republik im Wandel. 1974-1982. Die Ära Schmidt. Band 5*.

Mannheim: Deutsche Verlags Anstalt.

Karjalainen, Erkki (1993a): Bonnin tasavalta. Teoksessa: *Saksa – voima Euroopan keskellä*. Hentilä,

Seppo, Karjalainen, Erkki & Valta, Raija (toim.). Helsinki: Painatuskeskus Oy. Sivut: 79–142

Karjalainen, Erkki (1993b): Talouden suurvalta. Teoksessa: *Saksa – voima Euroopan keskellä*. Hentilä,

Seppo, Karjalainen, Erkki & Valta, Raija (toim.). Helsinki: Painatuskeskus Oy. Sivut: 145–176

Kersting, Franz Werner (2006): *Juvenile Left-Wing Radicalism, Fringe Groups and Anti-psychiatry in West*

Germany. Teoksessa: *Between Marx and Coca-Cola. Youth cultures in changing European societies,*

1960–1980. Schildt, Axel & Siegfried, Detlef (toim.) Berghahn. Sivut: 353–375

Klimke, Martin (2008): „West Germany“. Teoksessa: *1968 in Europe: A History of Protest and Activism,*

1956–1977. Klimke, Martin & Scharloth, Joachim (toim.) [painopaikka ei tiedossa] Palgrave Macmillan.

Sivut: 97–110

Klimke, Martin & Scharloth, Joachim (2008): 1968 in Europe: An introduction. Teoksessa: *1968 in Europe: A History of Protest and Activism, 1956–1977*. Klimke, Martin & Scharloth, Joachim (toim.) [painopaikka ei tiedossa] Palgrave Macmillan. Sivut: 1–9.

Koenen, Gerd (2001): *Das rote Jahrzehnt: Unsere kleine deutsche Kulturrevolution 1967-1977*. Köln: Fischer Taschenbuch Verlag.

Kononen, Saija (2009): *Punaisen terrorismin haamu. RAF ja nyky-Saksan radikaalit julkisessa keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, poliittisen historian laitos.

Koselleck, Reinhart (1998) [1986]: *Social History and Begriffsgeschichte*. Teoksessa: *History of Concepts: Comparative Perspectives*. Hampsher-Monk, Ian, Tilmans, Karin, van Vree, Frank (toim.). Amsterdam: Amsterdam University Press. Sivut: 23–35.

Koselleck, Reinhart (1996): *A response to Comments on Geschichtliche Grundbegriffe*. Teoksessa: *The meaning of historical terms and concepts. New studies on Begriffsgeschichte*. Lehmann, Hartmut & Richter, Melvin (toim.) Washington DC: German historical institute. Sivut: 59–70.

Kraushaar, Wolfgang (2010): *Überlegungen zur Entstehung der RAF. Faktoren und Auseinanderbedingungen*. Teoksessa: *RAF und die Justiz. Nachwirkungen des deutschen Herbstes*. Drekehr, Volker Friedrich (toim.). Frankfurt: Land, Peter. Sivut: 15–33

Kraushaar, Wolfgang (2007a): *Rudi Dutschke und der bewaffnete Kampf*. [online] Saatavissa: <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/geschichte-der-raf/49209/rudi-dutschke?p=all>
Viitattu 8.9.2014

Kraushaar, Wolfgang (2007b): *Die Mythen der RAF*. [online] Saatavissa: <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/geschichte-der-raf/49223/mythen-der-raf> Viitattu 8.9.2014

Kraushaar, Wolfgang (2006): *Mythos RAF: Im Spannungsfeld von terroristischer Herausforderung*. Teoksessa: *Die RAF und der linke Terrorismus*. Kraushaar, Wolfgang (toim.). Bande 2. Hamburg: Hamburger Edition. Sivut: 1186–1210

Laquer, Walter (1987): *The Age of Terrorism*. Boston: Little, Brown and Company.

Lehto, Katriina (2007a): Ulrike Meinhof – Lähemmäs totuutta, ei todellisuutta. Jyväskylä: Ajatus kirjat Oy.

Lehto, Katriina (2007b): RAF – Provokaatiosta aseelliseen taisteluun. Teoksessa: *Terrorismi, avantgarde ja anarkismi: Muutamia strategioita järjestyksen sotkemiseksi*. Härmänmaa, Maija & Mattila, Markku (toim.). Helsinki: Gaudeamus. Sivut: 208–234.

Leisio, Inka (2008): Oikeusvaltio uhattuna? Länsisaksalainen vasemmistoterrorismi Frankfurter Allgemeine Zeitungin ja Süddeutsche Zeitungin pääkirjoituksissa 1972–1977. Pro gradu –tutkielma: Helsingin yliopisto, historian laitos.

Lemler, Kai (2008): *Die Entwicklung der RAF im Kontext des internationalen Terrorismus*. Bonn: Bouvier.

Malkki, Leena & Paastela, Jukka (2007): *Terrorismin monet kasvot*. WSOY.

Markovits, Andrei S. & Gorski, Philip S. (1993): *The German Left: Red, Green and Beyond*. Oxford: Polity Press.

Mausbach, Wilfried (2006): "Burn, ware-house, burn" Modernity, Counter-culture and Vietnam War in West Germany. Teoksessa: *Between Marx and Coca-cola. Youth cultures in Changing European Societies, 1960-1980*. Berghahn Books. Sivut: 175–202

Motzkin, Gabriel (1996): On Kosellecks' intuition of time in history. Teoksessa: *The meaning of historical terms and concepts. New studies on Begriffsgeschichte*. Lehmann, Hartmut & Richter, Melvin (toim.), Washington DC: German historical institute. Sivut: 41–46

Musolff, Andreas (2006): Terrorismus im öffentlichen Diskurs der BRD. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*, (toim.) Klaus Weinhauer, Jörg Requate & Heinz Gerhard Haupt. Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 302–319

Musolff, Andreas (1995): Die Terrorismus-Diskussion in Deutschland vom Ende der sechziger bis Anfang der neunziger Jahre. Teoksessa: *Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik Deutschland*. (toim.) Georg Stötzel & Martin Wengeler. Berlin: De Gruyter.

Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2009): Media markkinoilla: Johdatus joukkoviestintään ja tutkimiseen. Vastapaino.

Paastela, Jukka (2005): Terrorismista ja terrorismin tutkimisesta. Teoksessa: Terrorismi. *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysyjä*. Paastela, Jukka (toim.) Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. Sivut: 17–184

Pflieger, Klaus (2004): Die Rote Armee Fraktion – RAF. Baden Baden: Nomos.

Pocock, John (1996): Concepts and Discourses: a difference in culture? Comment on a paper by Melvin Richter. Teoksessa: *The meaning of historical terms and concepts: new studies on Begriffsgeschichte*. Lehmann, Hartmut & Richter, Melvin (toim.) Washington DC: German Historical Institute. Sivut: 47–58

Puistola, Juha-Antero & Herrala, Janne (2006): Terrorismi Euroopassa: Terrorismi äärimmäisenä poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen turhautumisen ilmentymänä. Juva: Tammi.

Pürer, Heinz & Raabe, Johannes (1996): Medien in Deutschland; I Presse. München: UVK.

Päivinen, Pasi (2000): Poliittisen terrorismin nousu Länsi-Euroopassa 1960–1970 -luvulla. Saarijärvi: Sirius.

Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (2012): Mediasta historiaa. Teoksessa: *Media historiassa*. Railo, Erkkä & Oinonen, Paavo (toim.) Turku: Turun historiallinen yhdistys ry. Sivut: 7–24

Requate, Jörg: Gefährliche Intellektuelle? Staat und Gewalt in der Debatte über die RAF. Teoksessa: *Streit um den Staat. Intellektuelle Debatten in der Bundesrepublik 1960-1980*. Geppert, Dominik & Hacke, Jens (toim.) Sivut: 251–268.

Rote Armee Fraktion. (1997) Texte und Materialien zur Geschichte der RAF. Hoffmann, Martin (toim.). Siegen: ID-Verlag.

Richter, Melvin (1996): Appreciating a contemporary classic. The Geschichtliche Grundbegriffe and Future Scholarship. Teoksessa: *The meaning of historical terms and concepts. New studies on Begriffsgeschichte*. Lehmann, Hartmut & Richter, Melvin (toim.), Washington DC: German historical

institute. Sivut: 7–19.

Scheiper, Stefan (2006): Der Wandel staatlichen Herrschaft. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*. Weinbauer, Klaus, Requate, Jörg & Haupt, Heinz Gerhard (toim.), Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 188–212

Scheiper, Stefan (2010): Deutsche Staatsidee und Terrorismus-Bekämpfung in der 1970er Jahren. Teoksessa: *Die bleiernen Jahre. Staat und Terrorismus in der Bundesrepublik Deutschland und Italien 1969-1982*. (toim.) Hürter, Johannes & Rusconi, Gian Enrico. München: Oldenbourg Verlag. Sivut: 45–59

Schild, Alex & Siegfried, Detlef (2009): Deutsche Kulturgeschichte. Die Bundesrepublik von 1945 bis zur Gegenwart. München: Carl Hanser Verlag.

Schmidt, Martin (2010): Das gesellschaftliche Umfeld der RAF. Teoksessa: *RAF und die Justiz. Nachwirkungen des deutschen Herbstes*. Dreke, Volker Friedrich (toim.). Frankfurt: Land, Peter. Sivut: 45–58

Sinkkonen, Teemu (2005): Terrorisoitu yhteiskunta: Analyysi Madridin pommi-iskun vaikutuksista. Teoksessa: *Terrorismi. Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysjä*. Paastela, Jukka. (toim.) Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. Sivut: 185–220.

Skinner, Quentin (2002): *Visions of Politics. Volume 1: Regarding Method*. Cambridge: University Press.

Sontheimer, Michael (2010): "Natürlich kann geschossen werden". München: Deutsche Verlags-Anstalt.

Spiller, Stefan (2006): Der Sympathisant als Staatsfeind: Die Mescalero Affäre. Teoksessa: *Die RAF und der linke Terrorismus*. Kraushaar, Wolfgang (toim.) Band 2. Hamburg: Hamburger Edition. Sivut: 1227–1259

Suhonen, Pertti (1997): Kansan tahto – siis kenen? Kamppailu yleisen mielipiteen käsitteestä. Teoksessa: *Viestinnän jäljillä: Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) Juva: WSOY. Sivut: 171–188

Suominen, Tapani (1997): Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 1970-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa. Tampere: Tammi.

Säkkinen, Kaisa-Leena (2008): Pienen suuri uhka: Punainen armeijakunta ja Saksan liittotasavalta kansainvälisessä lehdistössä kevään ja syksyn 1977 aikana. Pro gradu -tutkielma: Oulun yliopisto, historian laitos.

Thomas, Nick (2003): Protest Movements in the 1960s West Germany. A social history of dissent and democracy. Oxford: Berg.

Tolmein, Oliver (2002): Vom Deutschen Herbst zum 11. September. Die RAF, der Terrorismus und der Staat. Hamburg: Konkret Literatur Verlag.

Veijola, Anna (2001): Länsi-Berliinin opiskelijaradikalismi Die Zeit lehden kuvaamana vuosina 1965–1969. Pro gradu tutkielma: Jyväskylän yliopisto, historian laitos.

Walther, Rudolf (1990): Terror, Terrorismus. Teoksessa: *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Brunner, Otto, Conze, Werner, Koselleck, Reinhart (toim.). Band 6. Stuttgart: Ernst Klett Verlag. Sivut: 323-443.

Walther, Rudolf (2008): Ein direkter Weg von der Spassguerilla zum Terrorismus? Aktions- und Gewaltformen in der Protestbewegung. [online]. Saatavissa: <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-geschichte/68er-bewegung/51795/spassguerilla-terrorismus?p=all> Viitattu 15.9.2014

Weber, Jürgen (2006) [2002]: Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. 3. painos.

Weinhauer, Klaus (2006): Zwischen „Partisanenkampf“ und „Kommissar Computer“: Polizei und Linksterrorismus in der Bundesrepublik bis Anfang der 1980er Jahre. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*, Weinhauer, Klaus, Requate Jörg & Haupt, Heinz Gerhard. Frankfurt: Campus. Sivut: 244-266

Weinhauer, Klaus & Requate, Jörg (2006): Einleitung: Die Herausforderung des Linksterrorismus. Teoksessa: *Terrorismus in der Bundesrepublik. Medien, Staat und Subkulturen in den 1970er Jahren*, Weinhauer, Klaus, Requate Jörg & Haupt, Heinz Gerhard (toim.) Frankfurt am Main: Campus. Sivut: 9-32

Wilkinson, Paul (2000): *Terrorism versus democracy: The liberal state response*. London: Frank Cass Publishers.

Winkler, Willi (2010 [2008]): *Die Geschichte der RAF*. Berlin: Rowohlt Taschenbuch Verlag. 2. painos.

Winter-Tarvainen, Anette (1993): Saksan 1960-luvun opiskelijaliikkeen syyt ja seuraukset. Teoksessa: *Saksa Euroopassa*. (toim.) Haikala, Sisko & Parry, Christoph. Jyväskylä: Gummerus. Sivut: 141–156

Wright, Joanne (1991): *Terrorist propaganda: The Red Army Fraction and the Provisional IRA, 1968–86*. London: Macmillan.

Wunschik, Tobias (2010): *Die Geschichte der RAF: Mythen und Fehlperzeptionen*. Teoksessa: Volker Friedrich Drektrah (toim.), *RAF und die Justiz. Nachwirkungen des Deutsches Herbstes*. Frankfurt: Land, Peter. Sivut: 59–79

Zoll, Ralf & Hennig Eike (1970): *Massenmedien und Meinungsbildung. Angebot, Reichweite, Nutzung und Inhalt in der Bundesrepublik Deutschland*. München: